

2018

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

SIA "AC Konsultācijas"

Pētījums par brīvprātīgo darba iespējām un līdzgaitniecības modeļa ieviešanu kriminālsodu izpildē

Projekts Nr.9.1.2.0/16/I/001 "Bijušo ieslodzīto integrāciju sabiedrībā un darba tirgū"

3. NODEVUMS: Lielbritānijas, Polijas un Zviedrijas prakse brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības organizēšanā notiesātajām personām

2018. gada 23. maijs

Pasūtītājs:

Ieslodzījuma vietu pārvalde, Stabu iela 89, Rīga, LV-1009

Izpildītājs:

SIA "AC Konsultācijas", Balasta dambis 70a-1, Rīga, LV-1048, tālr.
67873810

Saturs

Izmantotie saīsinājumi	3
Ievads	4
1. Pētījuma metodoloģija	6
2. Zviedrija	9
2.1. Vispārējās situācijas raksturojums ieslodzījuma vietās	9
2.2. Resocializācijas sistēma darbā ar notiesātām personām	12
2.3. Brīvprātīgais darbs	16
2.4. Brīvprātīgo darbs kā notiesātā resocializācijas sistēmas elements.....	19
2.5. Līdzgaitniecības un brīvprātīgā darba programmu izpēte	23
Nodaļas secinājumi	31
3. Polija	34
3.1. Vispārējās situācijas raksturojums ieslodzījuma vietās	34
3.2. Resocializācijas sistēma darbā ar notiesātām personām	37
3.3. Brīvprātīgais darbs	40
3.4. Brīvprātīgo darbs kā notiesātā resocializācijas sistēmas elements.....	43
3.5. Brīvprātīgā darba programmu izpēte	46
Nodaļas secinājumi	52
4. Lielbritānija	54
4.1. Vispārējās situācijas raksturojums ieslodzījuma vietās	54
4.2. Resocializācijas sistēma darbā ar notiesātām personām	57
4.3. Brīvprātīgais darbs	62
4.4. Brīvprātīgo darbs kā notiesātā resocializācijas sistēmas elements.....	63
4.5. Līdzgaitniecības un brīvprātīgā darba programmu izpēte	66
Nodaļas secinājumi	75
5. Brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības programmu efektivitāte.....	77
Secinājumi un ieteikumi	82
Izmantotie avoti	98

Izmantotie saīsinājumi

ES – Eiropas Savienība

gs. – gadsimts

IeVP – Ieslodzījuma vietu pārvalde

milj. – miljoni

NVO – Nevalstiskā organizācija

OCA – Oficiālo cietumu apmeklētāji

RVN – Riska un vajadzību novērtējums

TM – Tieslietu ministrija

tūkst. – tūkstotis

u.c. – un citi

val. – valoda

VPD – Valsts probācijas dienests

Ievads

Pētījums par brīvprātīgo darba iespējām un līdzgaitniecības modeļa ieviešanu kriminālsodu izpildē tiek īstenots projekta Nr.9.1.2.0/16/I/001 "Bijušo ieslodzīto integrāciju sabiedrībā un darba tirgū" ietvaros. Projekta mērķis ir sniegt atbalstu ieslodzītajiem un bijušajiem ieslodzītajiem, piedāvājot specifiskus atbalsta pasākumus, kā arī izstrādājot un īstenojot jaunas atbalsta metodes mērķgrupai, tai skaitā, attīstot brīvprātīgo darbu un aktīvu ģimenes locekļu iesaistīšanu, tādējādi sekmējot mērķgrupas integrāciju sabiedrībā un veicinot iesaistīšanos darba tirgū.

Pētījuma mērķis ir apkopot informāciju par līdzšinējo brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības praksi Latvijas kriminālsodu izpildē un sekmīgi īstenotiem brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības modeļiem ārzemēs, iegūstot jaunas atziņas, idejas, faktus, sniegt ieteikumus brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības ar notiesātām personām modeļu ieviešanai Latvijā. Pētījuma priekšmets ir līdzgaitniecības prakses un brīvprātīgā darba modeļu ieviešanas iespējas Latvijā kriminālsodu izpildē. Pētījuma objekts ir līdzgaitniecības prakses un brīvprātīgā darba modeļi darbā ar notiesātām personām ieslodzījumā un personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma un atrodas VPD uzraudzībā. Pētījums kopumā tiek strukturēts četros nodevumos:

- 1) Pirmais nodevums ietver pētījuma metodoloģiju, kuras apraksts satur informāciju par pētījuma mērķi, pētījuma uzdevumiem un pētnieciskajiem jautājumiem, izmantotajām datu ieguves un analīzes metodēm.
- 2) Otrais nodevums satur informāciju par Latvijas pieredzi brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar noteikto mērķgrupu.
- 3) Trešais nodevums ietver informāciju par ārvalstu praksi brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības organizēšanā mērķgrupai.
- 4) Ceturtais nodevums ir gala ziņojums. Tas ietver priekšlikumus Latvijā kriminālsodu izpildes jomā esošo brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības modeļu uzlabošanai, jaunu modeļu ieviešanai un brīvprātīgā darba veidu ieviešanai un identificēto šķēršļu brīvprātīgo darba un līdzgaitniecības ieviešanas procesā risināšanai.

Šis ir **pētījuma trešais nodevums**, kurā ir apkopota informācija par Lielbritānijas, Polijas un Zviedrijas praksi brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības organizēšanā notiesātām personām. Pētījumā izvēlētas tieši šādas valstis, pamatojoties uz pētījuma iepirkuma tehnisko specifikāciju, kura noteica, ka pētījumā nepieciešams ietvert Polijas un Lielbritānijas, kā arī vienas no Skandināvijas valstu brīvprātīgā darba pieredzēm.

Pētījuma uzdevumi, kas veikti, sagatavojot šo pētījuma nodevumu:

- Apzināt Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotās Karalistes, Polijas un Zviedrijas praksi brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām, katrā no valstīm apzinot vienu brīvprātīgā darba un vienu līdzgaitniecības programmu darbam ar notiesātām personām (ja tāda eksistē).
- Veikt intervijas ar Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotās Karalistes, Polijas un Zviedrijas atbildīgajām iestādēm un NVO pārstāvjiem, kas organizē brīvprātīgo darbu un līdzgaitniecību notiesātajām personām.

Nodevumā tiek gūtas atbildes uz šādiem pētnieciskajiem jautājumiem:

- 1) Kādi ir sekmīgi īstenoti ārvalstu modeļi brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām?
- 2) Kādi modeļi un to elementi brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām ir ieviešami / rekomendējami Latvijā, kādas darbības un izmaiņas nepieciešams veikt, lai šos modeļus ieviestu?

Ziņojuma nodaļas strukturētas, secīgi raksturojot katras valsts – Zviedrijas, Polijas un Lielbritānijas – modeļus brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām un sniedzot atbildes uz pētnieciskajiem jautājumiem: vispārīgu informāciju par katras valsts ieslodzījuma un resocializācijas sistēmu kopumā un katras valsts praksi brīvprātīgajā darbā, t.sk. norādot, **kādi normatīvie akti to regulē**, kādas ir aktīvākās organizācijas, kas to veic, kādos virzienos tiek īstenots brīvprātīgais darbs. Atbilstoši pētījuma tehniskās specifikācijas uzdevumiem, apkopota informācija par vienu **līdzgaitniecības programmu** un vienu **brīvprātīgā darba programmu** darbā ar notiesātām personām ieslodzījuma vietās katrā no valstīm, norādot **to organizatorus un sadarbības formas starp valsts institūcijām un NVO, brīvprātīgo un līdzgaitnieku piesaistišanas, atlases, apmācības metodes, mērķgrupas iesaistes metodes, resursus un atbalsta pasākumus programmu organizēšanai, programmu efektivitātes izvērtējumu (ja tas ir veikts) u.c.** Polijas gadījumā jānorāda, ka pētījuma ietvaros no intervijām ar NVO un ar Polijas Tieslietu ministrijas pārstāvjiem netika iegūta informācija par konkrētu līdzgaitniecības programmu, kuru pētījumā būtu iespējams aplūkot padziļināti, tāpēc līdzgaitniecības programma pie Polijas pieredzes aprakstīta netiek. Tā vietā ir aplūkotas trīs brīvprātīgā darba programmas.

Zviedrijas, Polijas un Lielbritānijas prakses nodaļu noslēgumā sniegts nodaļas kopsavilkums, kurā norādīts, kādi modeļi un to elementi brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām ir uzskatāmi par sekmīgi īstenotiem un rekomendējami Latvijā, savukārt ziņojuma noslēgumā nodaļā "Brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības programmu efektivitāte" apkopota pieejamā informācija par šāda veida programmu efektivitātes mērījumiem citos pētījumos un sniegti ieteikumi efektivitātes novērtēšanas kritērijiem, kas izmantojami, lai vērtētu un pilnveidotu brīvprātīgo un līdzgaitnieku darbu resocializācijas jomā.

Ziņojuma noslēgumā secinājumos ietverts koncentrēts apkopojums par pētīto valstu modeļiem un brīvprātīgo darba un līdzgaitniecības programmām un sniegti priekšlikumi modeļiem un to elementiem, nepieciešamajām darbībām un izmaiņām, kuras ir rekomendējamās Latvijā brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām. Izvērstāki priekšlikumi, tai skaitā attiecībā uz ieviešamajiem modeļiem un rekomendējamām izmaiņām Latvijā, sniegti Pētījuma ceturtajā nodevumā "Pētījuma gala ziņojums: priekšlikumi brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības modeļu uzlabošanai, ieviešanai un identificēto šķēršļu brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības ieviešanas procesā risināšanai".

Nodevums ir strukturēts septiņās nodaļās, ieskaitot secinājumus un ieteikumus, izmantoto avotu sarakstu. Ziņojuma izstrādē izmantotas tādas datu ieguves metodes kā dokumentu analīze, intervijas ar ārvalstu atbildīgo iestāžu darbiniekiem un NVO pārstāvjiem.

1. Pētījuma metodoloģija

Šajā nodaļā raksturotas pētījumā izmantotās datu ieguves un analīzes metodes, šo metožu izvēles pamatojums.

Dokumentu analīze. Nodevuma izstrādes ietvaros tika veikta Lielbritānijas, Polijas un Zviedrijas dokumentu analīze. Tā tika veikta ar mērķi: (1) iegūt informāciju par valsts ieslodzījuma sistēmu, ieslodzīto resocializāciju, (2) iegūt informāciju par brīvprātīgā darba organizāciju valstī un (3) novērtēt ārvalstu pieredzi brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā nevalstiskajā sektorā. Dokumentu analīzē tika atlasīti un izmantoti dažādi avoti – gan interneta vietnēs pieejamie materiāli (dokumenti, pārskati, dažādas publikācijas un pētījumi), gan normatīvie akti, gan ārvalstu ekspertu sniegtie materiāli, publikācijas.

Meklējot interneta resursos, kā atslēgas vārdi tika izmantoti: brīvprātīgo darbs, brīvprātīgo darbs ieslodzījuma vietās, brīvprātīgo darba programmas, līdzgaitnieks, u.c., un šo atslēgas vārdu tulkojumi angļu, zviedru un poļu valodās. Par brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības programmu novērtējumiem informācija tika meklēta gan interneta resursos (konkrēto organizāciju, kuras īsteno šīs programmas, mājaslapās, kā arī interneta meklētājā un akadēmisko avotu datubāzēs, izmantojot programmas nosaukumu kā meklēšanas atslēgvārdu¹. Informācijas avoti tika atlasīti arī, vērtējot to satura atbilstību ievadā minētajiem pētnieciskajiem jautājumiem.

Lai novērtētu atlasīto dokumentu un citu materiālu uzticamību tika vērtēts:

- **Informācijas avots kopumā.** Par uzticamiem informācijas avotiem tika atzīti tādi, kuriem ir domēns, kas atspoguļo organizācijas/institūcijas nosaukumu, avota struktūra ir loģiska un grafiskie elementi ir profesionāli izstrādāti un izvietoti, saturs ir veidots gramatiski pareizi, labā literārā kvalitātē un tajā ir atspoguļoti fakti un pētījumu rezultāti, nevis personīgi viedokļi, tekstā ir atsauces uz zinātniskiem pētījumiem, statistikas datiem.
- **Avota autors.** Par uzticamām publikācijām tika atzītas tādas, kuru autors ir skaidri definējams – valsts iestāde vai publiski atpazīstamas organizācijas (asociācijas, apvienības, NVO, universitātes) un akadēmiski avoti (grāmatas, raksti žurnālos), lietišķo pētījumu ziņojumi. Tika pārbaudīts, vai sniegta norāde uz dokumenta autoru un viņa saistību ar pētāmo tēmu (praktiķis, pētnieks, loma akadēmiskajā vidē u.c.).
- **Datu ticamība.** Iespēju robežās informācijas un datu precizēšanai tika izmantoti papildus avoti un pielietota datu triangulācija – salīdzinot informāciju ar likumos u.c. normatīvos dokumentos noteikto jomas regulējumu, lietišķo pētījumu secinājumiem un intervijās iegūto informāciju. Savukārt, gadījumos, kad bija nepieciešams raksturot brīvprātīgo piesaistīšanas metodes un avotus, kur tiek publicēti aicinājumi kļūt par brīvprātīgo, tika skatīti arī dažādi sociālie portāli un citas vietnes internetā, kur šāda informācija ir tikusi izplatīta
- **Publicēšanas laiks.** Pētot interneta resursus un novērtējot informāciju, tika pievērsta uzmanība publicēšanas datumam un informācijas atjaunošanas biežumam, lai izvairītos no riska, ka informācija varētu būt novecojusi.

Daļēji strukturētas un elektroniskas intervijas. Nodevuma izstrādes ietvaros tika izmantota daļēji strukturētas intervijas metode un elektroniska intervēšana. Intervijas ļāva iegūt informāciju par likumpārkāpēju resocializācijas sistēmu, brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības aktivitātēm katrā no valstīm, identificēt šo modeļu priekšrocības un trūkumus. Uzsākot pētījumu, tika izvirzīts mērķis veikt vismaz divas intervijas ar katras valsts pārstāvjiem – vienu ar jomā kompetentās valsts iestādes pārstāvi un vienu ar NVO, kura organizē brīvprātīgo darbu ar notiesātām personām, pārstāvi. Tādējādi nodrošinot to, ka tiek sasniegts

¹ Informācijas avotu sarakstu (datu bāzes, interneta vietnes u.c.) skatīt ziņojuma beigās, Izmantoto avotu nodaļā

tehniskās specififikācijas darba uzdevumā noteiktais, t.i., aplūkotajās valstīs veiktas vismaz trīs intervijas ar ekspertiem no jomā kompetentās valsts institūcijas un vismaz trīs intervijas ar NVO pārstāvjiem, kuri organizē brīvprātīgo darbu. Lai katrā valstī raksturotu vienu brīvprātīgā darba un vienu līdzgaitniecības programmu, lielākoties bija pietiekami veikt vienu interviju ar katras iestādes pārstāvi, jo katras valsts iestādes un NVO gadījumā tika intervēts jomā kompetentākais informants, kuru šim uzdevumam deleģēja konkrētā iestāde / NVO, un kurš kā "jumta" organizācijas pārstāvis pārzina attiecīgās valsts brīvprātīgā darba ar ieslodzītajiem organizāciju kopumā vai kā konkrētās programmas koordinators / brīvprātīgā darba veicējs pārzina šīs programmas darba specifiku. Nepieciešamības gadījumā, piemēram, Zviedrijas prakses izpētē, papildus tika intervēts vēl viens Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvis.

Sākotnēji katrai iestādei tika izsūtīta oficiāla vēstule par pētījuma mērķi un pētījumam nepieciešamo informāciju, tālāk vaicājot par jomā zinošāko personu, kura varētu sniegt interviju. Galvenais šī pētījuma posma izaicinājums bija iestāžu un NVO uzrunāšana un korespondences uzturēšana ar šīm iestādēm un organizācijām, jo vairākas no uzrunātajām personām neatsaucās aicinājumam piedalīties pētījumā vai pēc komunikācijas uzsākšanas pārtrauca saziņu.

Šī nodevuma izstrādes ietvaros laika posmā no 2018. gada 24. aprīļa līdz 30. maijam tika veiktas septiņas intervijas ar šādiem ārvalstu iestāžu un NVO, kuras darbojas bijušo ieslodzīto resocializācijas jomā, pārstāvjiem:

- 1) Malin Karlsson, Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāve (*zviedru val. Kriminalvården*) (telefonintervija).
- 2) Göran Hellström, Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvis (telefonintervija).
- 3) Bente Resberg, Zviedrijas brīvprātīgo asociācijas pārstāve (*zviedru val. Riksförbundet frivilliga samhällsarbete – RFS*) (elektroniska intervija rakstiskā formā).
- 4) Alan Staff, Skotijā esošas organizācijas "Apex Scotland" pārstāvis (telefonintervija). Intervija veikta pēc Skotijas cietumu administrācijas ieteikuma.
- 5) David Crompton un Roy Hanley, Lielbritānijā esošas brīvprātīgo asociācijas "National Association of Official Prison Visitors" pārstāvji (elektroniska intervija rakstiskā formā).
- 6) Ewelina Startek, Polijā esošas organizācijas – organizācijas "Mazpolijas probācijas apvienība" (*poļu val. "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja"*) pārstāve (telefonintervija).
- 7) Robert Typa, Polijas Tieslietu ministrijas atbildīgā departamenta pārstāvis (*angļu val. Department of the Enforcement of Judgments and Probation*) (elektroniska intervija rakstiskā formā).

Interviju rezultāti izmantoti, lai raksturotu pētnieciskajos jautājumos un tehniskajā specififikācijā noteiktos ārvalstu brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības modeļu aspektus, papildinot dokumentu analizē iegūto informāciju ar konkrētiem intervēto iestāžu un organizāciju pārstāvju viedokļiem un praktisku informāciju par programmu īstenošanu, brīvprātīgo atlasī un motivāciju un citiem jautājumiem, atbilstoši darba uzdevumam. Interviju transkripti, kas sniedz pilnu informāciju par interviju jautājumiem un katras valsts intervēto organizāciju pārstāvju atbildēm, pievienoti pētījuma gala ziņojuma pielikumā, kas paredzēts Pasūtītāja vajadzībām (nepublicējams materiāls).

Ārvalstu pieredzes analīze. Pētījuma tehniskā specififikācija noteica, ka nepieciešams analizēt trīs valstu – Lielbritānijas, Polijas un vienas Skandināvijas valsts pieredzi brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības īstenošanā ar ieslodzītajiem. Savukārt katrā valstī tika izvirzīts uzdevums padziļināti analizēt vienu brīvprātīgā darba un vienu līdzgaitniecības programmu, kas tiek īstenota ieslodzījuma vietās vai sadarbībā ar tām. Turpinājumā norādīti būtiskākie kritēriji, ko pētnieki ņēma vērā, izvēloties un atlasot konkrētas programmas padziļinātai analīzei:

- Programma attiecīgajā valstī ir starp izplatītākajām brīvprātīgā darba programmām vai tiek organizēta centralizēti valsts vai reģiona līmenī;
- Programma tiek īstenota ilglaicīgi (vismaz vairākus gadus), līdz ar to pierādījusi tās lietderību un ir iesaistīto pušu atzīta;
- Programmu īsteno stabila un attiecīgajā valstī plaši atpazīstama organizācija;
- Programma padziļinātai analīzei rekomendēta kā sekmīgi īstenota no valsts iestāžu pārstāvju (piemēram, Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta, brīvprātīgo aktivitāšu koordinators u.tml.) un NVO „jumta” organizāciju puses.

Kā papildus argumenti programmu atlasei tika noteikti prakšu vai to elementu pārņemšanas iespējas Latvijā (ņemot vērā programmas kompleksitāti, nepieciešamos finanšu un organizatoriskos resursus, programmas efektivitāti u.c. informāciju), kā arī atbilstība Latvijas resocializācijas sistēmā aktuālajiem risināmajiem jautājumiem un tēmām (piemēram, ģimenes saišu stiprināšana vai ieslodzīto sagatavošana resocializācijai ar atbalstu praktiskos jautājumos), kā arī tika izvēlētas pēc iespējas dažādas programmas, lai sniegtu ieskatu gan ārvalstu prakšu daudzveidībā, gan gūtu informāciju par dažādām pieejām un fokusu, kā var tikt organizēts brīvprātīgo darbs ieslodzījuma vietās.

Pētījumā analizētas šādas līdzgaitniecības un brīvprātīgā darba programmas:

- Zviedrijā: Centralizētā līdzgaitniecības programma “Līdzgaitniecība Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienestā” un Brīvprātīgā darba programma “Vīziju istaba”.
- Polijā: Trīs brīvprātīgā darba programmas: “Brīvprātīgums”, “Kontakts” un “Lasi man priekšā”.
- Lielbritānijā: Līdzgaitniecības programma “Trailblazers mentoringa programma” un “Oficiālo cietumu apmeklētāju programma” (OCA programma).

2. Zviedrija

Šajā nodaļā ir apkopota informācija par Zviedrijas brīvprātīgā darba analizē iegūto informāciju. Nodaļa strukturēta piecās apakšnodaļās. Pirmajā apakšnodaļā ir sniegts ieslodzījuma sistēmas un par to atbildīgo iestāžu raksturojums. Otrajā apakšnodaļā ir raksturota ieslodzīto resocializācijas sistēma. Trešajā apakšnodaļā raksturota brīvprātīgā darba attīstība Zviedrijā un to regulējošie normatīvie akti. Ceturtajā apakšnodaļā ir apkopota informācija par organizācijām, kas veic brīvprātīgo darbu likumpārkāpēju resocializācijas jomā. Piektajā apakšnodaļā apkopota informācija par vienu līdzgaitniecības un vienu brīvprātīgā darba programmu, kas tiek īstenota ieslodzījuma vietās. Noslēgumā sniegtas atbildes uz pētījuma jautājumiem attiecībā uz Zviedrijas praksi – norādot, kurus modeļus vai to elementus pētnieki uzskata par sekmīgi īstenotiem Zviedrijā un kurus rekomendējams ieviest Latvijā.

2.1. Vispārējās situācijas raksturojums ieslodzījuma vietās

Apakšnodaļā raksturota ieslodzījuma sistēma Zviedrijā, raksturojot ieslodzījuma vietu skaitu un ieslodzīto statistiku, ieslodzījuma kategorijas un pastāvošos soda veidus, kā arī ieslodzījuma sistēmu regulējošos normatīvos aktus un par šo sistēmu atbildīgās valsts iestādes.

Atbildīgā iestāde. Zviedrijas tieslietu sistēma (*zviedru val. Rättsväsen*) ir kopējs termins iestādēm, kuras ir atbildīgas par tiesiskuma un tiesiskās drošības nodrošināšanu Zviedrijā. Šīs sistēmas ietvaros tiek uzturēti Zviedrijas krimināltiesību akti, cita starpā, novēršot noziedzību, izmeklējot noziegumus, izpildot sodus un sniedzot palīdzību cietušajiem. Institucionāli papildus tiesai (*zviedru val. Domstolar*) tieslietu sistēma ietver Tieslietu ministriju (*zviedru val. Justitiedepartementet*), policiju (*zviedru val. Polisen*), prokuratūru (*zviedru val. Åklagarmyndigheten*), Cietušo interešu aizsardzības biroju (*zviedru val. Brottsoffermyndighete*), Nodokļu dienestu (*zviedru val. Skatteverket*), Ekonomisko noziegumu izmeklēšanas aģentūru (*zviedru val. Ekobrottsmyndigheten*) un Ieslodzījuma vietu un probācijas dienestu (*zviedru val. Kriminalvården*). Iestāžu kontroli veic Ombuds (*zviedru val. Justitieombudsmannen*), Kanclers (*zviedru val. Justitiekanslern*) un centrālās administratīvās iestādes.²

Zviedrijā, ar kopējo iedzīvotāju skaitu 9,96 miljoni³ ir izveidots viens valdības dienests, kas nodarbojas ar soda izciešanas un probācijas uzraudzības organizēšanu – Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests (iestādes struktūru skatīt 1. attēlā), kas atrodas Tieslietu ministrijas pakļautībā. Šī dienesta uzdevumos ietilpst: apcietinājuma un probācijas soda izpilde, nosacīti atbrīvotās personas uzraudzīšana, sabiedriskā darba organizēšana un izmeklēšanas ieslodzījuma nodrošināšana ar mērķi novērst jaunu noziegumu izdarīšanu un palielināt drošību cilvēkiem. Šī mērķa realizācijai dienestam tiek izvirzīti vairāki prioritāri darbības virzieni – piespriežamā soda un tā seku izvērtēšana, preventīvu pasākumu realizācija, citu ieinteresēto pušu iesaiste un savstarpēja, starpinstitucionāla sadarbība, klientu apmācība un nodrošināšana ar darbu u.c. Brīvprātīgie un līdzgaitnieki ir daļa no šī darba.⁴

Dienesta darbības vīzija ir šāda – laikā, kamēr ieslodzītais atrodas cietumā vai probācijas uzraudzībā, ar viņu ir jānotiek pozitīvām pārmaiņām, nevis vienkāršai būšanai uzraudzībā un ieslodzījuma apsardzes

² Sveriges Domstolar (2018). The Judicial System, (skatīts 2018.05.19), <http://www.domstol.se/Funktioner/English/The-Judicial-System/>

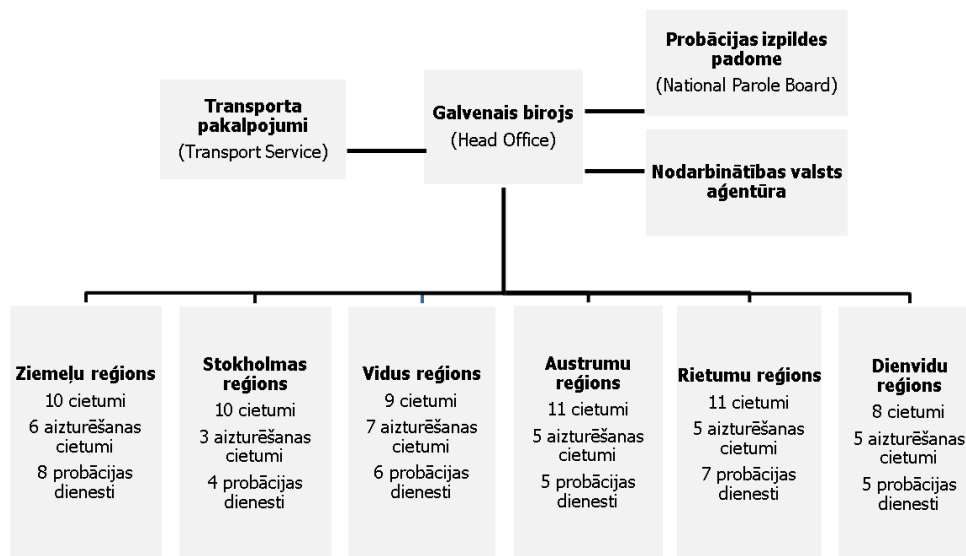
³ Worldometers. Sweden Population, (skatīts 2018.05.19), <http://www.worldometers.info/world-population/sweden-population/>

⁴ Kriminalvården. The Swedish Prison and Probation Service, (skatīts 2018.05.19), <https://www.kriminalvarden.se/swedish-prison-and-probation-service>

nodrošināšanai: "Mēs gribam iedrošināt mūsu klientus labākai dzīvei pēc ieslodzījuma. Lai ieslodzītais pēc soda izciešanas vai iznākšanas no cietuma būtu labāk sagatavots dzīvei nekā pirms tā".⁵

1. attēls

Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta struktūra

Avots: Kriminalvården. (2009). *Prison and Probation Service in Sweden*.

Ieslodzījuma vietu un ieslodzīto skaits. 2015. gadā Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārraudzībā bija 79 iestādes, no kurām 46 bija cietumi un 33 – aizturēšanas cietumi.⁶ 2017. gada 1. oktobrī faktiskais ieslodzīto skaits bija 4150 personas – 93% vīrieši un 7% sievietes. Vecumā līdz 20 gadiem bija 5% ieslodzīto, vecumā no 21 līdz 29 gadiem – 33%, vecumā no 30 līdz 49 gadiem bija 45%, bet vecumā no 50 gadiem bija 15% ieslodzīto.⁷ Pēc Eurostat datiem, ieslodzīto skaits Zviedrijā uz 100 tūkst. iedzīvotājiem 2016. gadā bija viens no zemākajiem pasaulē. Tie bija 60 ieslodzītie uz 100 tūkst. iedzīvotājiem. Savukārt oficiāli norādītā cietumu ietilpība Zviedrijā 2016.gadā bija 6252 vietas ieslodzītajiem.⁸

Zviedrijā tiek realizēta pieeja, ka **pret jauniešiem līdz 18 gadu vecumam** (bieži pat līdz 21 gada vecumam) attiecas kā pret bērniem, viņus krimināli nesodot, neatkarīgi no tā, ka kriminālatbildība atbilstoši likumam personai iestājas no 15 gadu vecuma. Tā vietā likumpārkāpēju – jauniešu gadījumā tiek izmantota tā sauktā "aprūpes un ārstēšanas pieeja", kurā tiek izstrādāts individuāls "darbības plāns"⁹. Savukārt smagu

⁵ Kriminalvården. The Swedish Prison and Probation Service, (skatīts 2018.05.19), <https://www.kriminalvarden.se/swedish-prison-and-probation-service>

⁶ World Prison Brief. World Prison Brief data, (skatīts 2018.05.19), <http://www.prisonstudies.org/country/sweden>

⁷ Brottsförebyggande rådet. The Prison and Probation Service, (skatīts 2018.08.08), <https://www.bra.se/bra-in-english/home/crime-and-statistics/crime-statistics/the-prison-and-probation-service.html>

⁸ Eurostat. Prison capacity and number of persons held, (skatīts 2018.08.08), http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/crim_pris_cap

⁹ angļu val. the Care of Young Persons Act

veikto noziegumu gadījumos, kā to paredz normatīvie akti¹⁰, jauniešiem tiek noteikta laika pavadīšana slēgta tipa aprūpes iestādē, kurā tiek nodrošināta viņu aprūpe un uzvedības korekcija.¹¹

Zviedrijā ieslodzījuma vietas tiek iedalītas sešās kategorijās, kuras apzīmē ar burtiem no A līdz F, kur visstingrāko uzraudzības režīmu slēgta tipa cietumā apzīmē ar A kategoriju, bet viszemāko kontroles pakāpi – ar F. Primārais šādas ieslodzījuma vietu klasifikācijas mērķis ir rast iespēju "likumpārkāpēju ievietot atbilstošajā cietumā". Klasifikācija ir saistīta arī ar notiesāto personu riska pakāpēm, ko RVN rezultātā nosaka likumpārkāpējam. Cietuma režīma kategorijas noteikšana tiek balstīta uz ieslodzījuma vietas spēju: (a) novērst ieslodzītā izbēgšanu, (b) nepieļaut ieslodzītā izlaušanos un (c) strādāt ar bīstamiem noziedzniekiem. Ieslodzījuma vietā vide tiek veidota tā, lai attiecības ar apsardzi neveidotos militāra rakstura. Apsardzei nav ieroču, bīstamās situācijās tiek pieaicināta policija. Neskatoties uz to, ka apsardzei nav ieroču, izbēgšana no ieslodzījuma vai citas ieslodzīto nepakļaušanās akcijas novērojamas ļoti reti.¹²

Soda veidi. Zviedrijas normatīvie akti paredz vairākus soda un papildsodu veidus, kuri savstarpēji var tikt kombinēti:

- Naudas sods – tiek noteikta vai nu kā viena kopēja naudas summa, vai arī soda naudas maksājums par vienu dienu, kur dienu skaits ir saistīts ar izdarītā likumpārkāpuma smagumu, bet summa ar personas ienākumu apjomu.
- Nosacīts sods – piemērojot nosacītu sodu, tiek piemērots arī divu gadu probācijas periods. Sodu parasti apvieno ar naudas sodu vai noteiktu stundu skaitu sabiedriskajā darbā.
- Probācijas uzraudzība – probācijas uzraudzības periods ir trīs gadi, kura laikā personai ir jāpiekopi sabiedrībā pieņemama uzvedība. Uzraudzības perioda laikā nedrīkst izdarīt citus likumpārkāpumus, pretējā gadījumā sods var tikt mainīts vai pagarināts. Tieša personas uzraudzība ilgst vienu gadu. Probācijas sodu parasti apvieno ar sabiedrisko darbu vai arī paredz speciālu korekcijas programmu apmeklēšanu.
- Ieslodzījums – pašreizējā Zviedrijas krimināltiesību politikā cietumsodu neuzskata par efektīvu noziedzības prevencijas pasākumu. Lemjot par soda piemērošanu, tiesai ir jāvērtē, kādas sekas uz likumpārkāpēju atstās sods, un vai labvēlīgāks rezultāts nav sasniedzams, piemērojot citu sodu, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu.¹³ Par vissmagāko soda veidu Zviedrijā tiek uzskatīts mūža ieslodzījums. Minimālais ieslodzījuma termiņš ir 14 dienas.
- Tiesu psihiatriskā aprūpe – tiek sniegta personām, kurām atbilstoši Zviedrijas Kriminālistikas psihiatriskās aprūpes likumam¹⁴ ir nepieciešama augsti specializēta psihiatriskā palīdzība.
- Sabiedriskais darbs – personai var piespriest noteiktu stundu skaitu sabiedriskā darba veikšanai, t.sk. strādājot NVO. Parasti šis sods ir 40 - 240 stundu apjomā. Tā piespriešanai ir nepieciešama likumpārkāpēju piekrišana.¹⁵
- Jauniešu aprūpe – nepieciešamības gadījumā personām, kuras ir jaunākas par 21 gadu, atbilstoši likumam¹⁶ var piemērot sodu – noteikta laika pavadīšanu ārstniecībai slēgtā aprūpes iestādē.

¹⁰ *angļu val. The Secure Youth Care Act*

¹¹ Lindström P., Leijonram E. (2008). The Swedish prison system. In Peter J.P. Tak & Manon Jendly (eds.) *Prison policy and prisoners' rights. The protection of prisoners' fundamental rights in international and domestic*. Wolf Legal Publishers

¹² Lindström P., Leijonram E. (2008). The Swedish prison system. In Peter J.P. Tak & Manon Jendly (eds.) *Prison policy and prisoners' rights. The protection of prisoners' fundamental rights in international and domestic*. Wolf Legal Publishers

¹³ Kriminalvården. Sanctions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.kriminalvarlden.se/swedish-prison-and-probation-service/sanctions/>

¹⁴ *angļu val. Swedish Forensic Psychiatric Care Act*

¹⁵ Kriminalvården. Sanctions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.kriminalvarlden.se/swedish-prison-and-probation-service/sanctions/>

¹⁶ *angļu val. Social Services Act or the Care of Young Persons (Special Provisions) Act*

- Sabiedriskais darbs jauniešiem – personas, kuras ir jaunākas par 21 gadu, visbiežāk soda, piemērojot neapmaksāta sabiedriskā darba veikšanu noteiktu stundu apjomā. Sabiedriskā darba sodam ir nepieciešama likumpārkāpēja piekrišana.¹⁷
- Elektroniskā uzraudzība – ir piemērojama personai, kurai ir piespriests vismaz sešus mēnešu ilgs cietumsods. Piemērojot elektronisko uzraudzību, sodu iespējams izciest dzīvesvietā. To drīkst atstāt tikai darba, apmācību u.c. gadījumos, tam saņemot speciālu atļauju.
- Zaudējumu segšana – personai, kura ir izdarījusi noziegumu, var tikt piespriests sods segt cietušajam nodarītos zaudējumus, kas var būt gan tiešo zaudējumu segšana, gan medicīnas pakalpojumu izmaksu segšana, gan morālā kaitējuma atlīdzināšana u.c.¹⁸

Normatīvais regulējums. Zviedrijā krimināltiesību sistēma balstās uz šādiem normatīvajiem aktiem: Ieslodzījuma likums¹⁹, Zviedrijas Sodų kodekss²⁰, Sociālo pakalpojumu likums²¹, Jauniešu aprūpes likums²², Zviedrijas kriminālistikas psihiatriskās aprūpes likums²³ u.c.

Zviedrijā spēkā esošie normatīvie akti pieejami Zviedrijas valdības oficiālajā tīmekļa vietnē: <https://www.government.se/> (angļu valodā) / <https://www.regeringen.se/> (zviedru valodā) un <https://lagrummet.se>, atlasot normatīvos dokumentus pie konkrētām politikas jomām vai meklētājā ierakstot atslēgas vārdus, kā arī Zviedrijas parlamenta tīmekļa vietnē: <https://www.riksdagen.se/en/documents-and-laws/>.

2.2. Resocializācijas sistēma darbā ar notiesātām personām

Apakšnodalā ir raksturota ieslodzīto resocializācijas sistēma Zviedrijā, īpaši izceļot aktivitātes, kas paredzētas ieslodzīto atbalstam īsi pirms viņu atbrīvošanas.

Zviedrijā ar Ieslodzījuma likumu ir noteikts, ka, izciešot sodu un atrodoties ieslodzījuma vietā, personai ir jāiesaistās dažādās nodarbinātības aktivitātēs²⁴. Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests šīs nodarbinātības aktivitātes iedala piecās grupās: (1) Algots darbs²⁵, (2) Pakalpojumu sniegšana, t.sk. cietumu uzkopšana²⁶ u.c., (3) Izglītība, (4) Korekcijas programmas²⁷ un (5) Citas strukturētas darbības²⁸, kurās ietilpst visas pārējās, darbības, kas neietilpst pirmajās četrās grupās, piemēram, dažādas brīvā laika pavadīšanas aktivitātes (koncerti, pulciņi u.c.).²⁹

¹⁷ Sveriges Domstolar. (2016). Juvenile sanctions, (skatīts 2018.05.19), <http://www.domstol.se/Funktioner/English/Legal-proceedings/Criminal-sanctions/Juvenile-sanctions/>

¹⁸ Sveriges Domstolar. (2016). Juvenile sanctions, (skatīts 2018.05.19), <http://www.domstol.se/Funktioner/English/Legal-proceedings/Criminal-sanctions/Juvenile-sanctions/>

¹⁹ *angļu val. Act on Imprisonment*. Pieejams: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/fangelselag-2010610_sfs-2010-610

²⁰ *angļu val. The Swedish Penal Code*. Pieejams:

<https://www.regeringen.se/49bb67/contentassets/72026f30527d40189d74aca6690a35d0/the-swedish-penal-code>

²¹ *angļu val. Social Services Act*

²² *angļu val. The Care of Young Persons (Special Provisions) Act*. Avots: Sveriges Domstolar. (2010). Care of young people, (skatīts 2018.05.19), <http://www.domstol.se/Funktioner/English/Matters/Compulsory-care/Care-of-young-people/>

²³ *angļu val. Swedish Forensic Psychiatric Care Act*. Avots: Sveriges Riksdag. Lag (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, (skatīts 2018.07.18), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19911129-om-rattspyskiatrisk-vard_sfs-1991-1129

²⁴ *angļu val. occupational activities*

²⁵ *zviedru val. Arbetsdrift*

²⁶ *zviedru val. Service*

²⁷ *zviedru val. Behandlingsprogram*

²⁸ *zviedru val. Annan strukturerad verksamhet (ASV), angļu val. Other Structured Activity*

²⁹ The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2015). Work, education and treatment in Swedish prisons: A study on occupational activities for inmates. Summary of report No. 2015:20, (skatīts 2018.05.19),

Zviedrijā ir noteikts, ka ieslodzītais ir pilnībā nodarbināts (pilna nodarbinātība) tad, kad viņš dažādās nodarbinātības aktivitātēs pavada 30 stundas nedēļā. Brīvībā savukārt pilna nodarbinātība būtu tad, kad persona tiek nodarbināta 40 stundas nedēļā, līdzīgi kā tas ir arī Latvijā. 2015.gadā Zviedrijas noziedzības prevencijas nacionālā Noziedzības novēršanas padome³⁰ veica pētījumu "Darbs, izglītība un korekcija Zviedrijas cietumos", kura ietvaros 12 Zviedrijas cietumos tika intervēti apmēram 200 ieslodzītie un veikta aptauja cietumu darbiniekiem. Atbilstoši pētījumā iegūtajai informācijai, būtiska problēma Zviedrijas ieslodzījuma vietās ir saistīta ar nodarbību un darba vietu trūkumu. Šī problēma ir aktuālāka par ieslodzīto nevēlēšanos iesaistīties nodarbībās. Ieslodzījuma vietām neizdodas nodrošināt ieslodzītajiem nodarbinātību 30 stundu apjomā vienā nedēļā. Pusei no ieslodzītajiem tiek reģistrēti nepietiekami nodarbinātības laiki, tie vidēji ir 23-24 stundas nedēļā. Tas saistīts ar to, ka ieslodzītajiem trūkst nodarbību. Turklāt gan personāls aptaujā, gan ieslodzītie intervijās norāda, ka pastāv "pierakstīšanas" problēma, t.i. atskaitēs tiek norādīts lielāks nodarbības pavadīto stundu skaits nekā tas faktiski ir bijis, tādējādi ļaujot ieslodzītajiem saņemt pilnu atlīdzības summu, bet personālam – uzlabot statistikas rādītājus. Lai arī nepieciešamais nodarbinātības apjoms sievietēm ir vienlīdzīgs ar vīriešiem, sievietes dažādās nodarbinātības aktivitātēs iesaistās vairāk nekā vīrieši un sievietes arī biežāk ziņo par nodarbinātības trūkumu nekā vīrieši.³¹

Minētajā pētījumā veiktajās intervijās, ieslodzītie ir norādījuši, ka ikdienas darbam vai nodarbībām cietumā ir ārkārtīgi liela nozīme "normālas" dzīves veidošanai pēc iznākšanas no ieslodzījuma. Pēc pašu ieslodzīto uzskatiem, atbilstošas nodarbības ieslodzījumā veicina ieslodzīto resocializāciju, kā rezultātā mazinās arī recidīva risks. Tāpat šīs nodarbības palīdz izkopt ikdienas darba prasmes, padara ieslodzījuma laika pavadīšanu lietderīgu un sajūtas līmenī izciešamais sods "saīsinās". Ir konstatēts, ka arī no drošības perspektīvas šādas darbības ir vērtējamas pozitīvi, jo dažādu pasākumu rezultātā veidojas ciešāks kontakts starp personālu un ieslodzītajiem un mazinās savstarpējie konflikti. Minētais pētījums norāda, ka ieslodzītie labprāt piedalās dažādās aktivitātēs – 2015. gadā ap 25% no ieslodzītajiem bija iesaistīti korekcijas programmās, bet 40% no ieslodzītajiem – izglītības programmās. Aktivitāšu grupā "citas aktivitātes" (saīsinājumā – ASV) bija iesaistīti 50% ieslodzītie, turklāt šim rādītājam ir tendence pieaug. Tāpat, apmēram puse no ieslodzītajiem bija iesaistīti algota darba pasākumos, bet viena trešdaļa – pakalpojumu sniegšanā. Šādas darba aktivitātes pēc vajadzības tiek kombinētas ar korekcijas programmu vai izglītības programmu apmeklējumiem. Lai arī izglītības un korekcijas programmas pašas par sevi aizņem lielu dienas daļu, daudzi no ieslodzītajiem tās labprāt izmanto.³²

Turpinājumā īsumā sniegts apkopojums par katru no nodarbinātības aktivitāšu virzieniem.

Izglītība. Pētījumā par ieslodzīto izglītību³³, kas veikts 2009. gadā, secināts, ka ieslodzītajiem Zviedrijā kopumā ir zems izglītības līmenis. Visizplatītākā izglītība ieslodzīto vidū ir pamatskolas izglītība³⁴.

https://www.bra.se/download/18.31d7ffa1504bbffa065d06/1448970661178/2015_20_Work%2C+training+and+treatment+in+Swe dish+prison_r.pdf

³⁰ *zvedru val. Brå - Brottsförebyggande rådet*

³¹ The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2015). Work, education and treatment in Swedish prisons: A study on occupational activities for inmates. Summary of report No. 2015:20, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.31d7ffa1504bbffa065d06/1448970661178/2015_20_Work%2C+training+and+treatment+in+Swe dish+prison_r.pdf

³² The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2015). Work, education and treatment in Swedish prisons: A study on occupational activities for inmates. Summary of report No. 2015:20, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.31d7ffa1504bbffa065d06/1448970661178/2015_20_Work%2C+training+and+treatment+in+Swe dish+prison_r.pdf

³³ Diseth A., Gunnlaugsson H., Eriksson Gustavsson A.L. et.al. (2009). Prisoners' Educational Backgrounds, Preferences and Motivation, (skatīts 2018.05.19), <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:702625/FULLTEXT01.pdf>

³⁴ *zvedru val. grundskola, angļu val. compulsory school*

Dažādās ieslodzīto vecuma grupās tā svārstās no 50% (vecuma grupā 18-24) līdz 36% (vecuma grupā 45+). Salīdzinājumam, Zviedrijas sabiedrībā kā vienīgā šāda izglītība ir 15% iedzīvotāju³⁵.

Ņemot vērā to, ka izglītībai mūsdienās ir būtiska nozīme, jauniešu izglītība ieslodzījumā Zviedrijā tiek uzskatīta par prioritāru.³⁶ Gandrīz visās ieslodzījuma vietās tiek īstenotas profesionālās izglītības programmas ar mērķi sagatavot ieslodzīto darba tirgum. Lielāko daļu no šīm programmām (ap 90%) veido un apmaksā Zviedrijas Nodarbinātības dienests³⁷. 2014.gadā ieslodzījumu vietās tika piedāvātas 38 dažādas darba tirgus apmācību programmas, tajās piedalījās ap 500 klausītāju. Visbiežāk ieslodzītie tiek apmācīti būvniecības un ražošanas nozaru specialitātēs, kas kopā veido ap 75% no kopējā programmu skaita laika posmā no 2010. līdz 2014. gadam. Vispopulārākās specialitātes ir metināšana, flīzēšana un būvniecība. Otra izplatītākā apmācību kategorija ir restorānu un ēdināšanas nozare, kas ir saistīta ar ēdienu sagatavošanas un pasniegšanas apmācību. Taču atšķirībā no pirmās, šo programmu apmeklētāju skaits ir būtiski mazāks, šīs programmas veido tikai 13% no kopējā programmu skaita. Apmēram 10% no kopējā programmu skaita ir saistīti ar lauksaimniecības vai dārzkopības nozarēm, kurās māca gan siltumnīcu darbiniekus, gan dzīvnieku kopējus. Neliela daļa apmācību programmu ir saistītas ar mehāniķu apmācību.³⁸

No visiem profesionālo apmācību programmu dalībniekiem 6% ir sievietes. Vislielākais sieviešu īpatsvars ir ēdināšanas un dārzkopības nozarēs. Attiecībā uz šīm programmām veidojas interesanta situācija, ka, neskatoties uz lielo pieprasījumu pēc šīm programmām, pastāv problēmas pilnībā nokomplektēt grupas. Tas saistīts ar to, ka ne visām personām, kuras vēlas programmas apmeklēt, ir piespriests pietiekami ilgs ieslodzījuma laiks, lai šīs programmas būtu iespējams pabeigt. Tas arī ir viens no apstākļiem, kāpēc apmēram puse no tiem, kuri iesāk mācības, tās nepabeidz. Vēl viena problēma profesionālajā izglītībā ir saistīta ar to, ka liela daļa ieslodzījuma vietu ir nelielas, kas savukārt ierobežo to iespējas programmu realizācijā.³⁹

Iepriekš minētais pētījums par ieslodzīto izglītību parāda to, ka ieslodzītie kopumā ir apmierināti ar apmācību procesu. Runājot par problēmām, tiek minētas drošības prasības, mācību līdzekļu un pasniedzēju trūkums.⁴⁰

Pētot ieslodzīto motivāciju iesaistīties izglītības programmās, pētījumos secināts, ka ieslodzīto galvenie motivācijas faktori ir vēlme atrast darbu, iespēja turpināt mācīties un pozitīvs skats uz dzīvi pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma. Pētījumos secināts, ka ieslodzītie apzinās, ka izglītība ir investīcija viņu nākotnē un viņu dzīvē sabiedrībā. Tādējādi tiek atzīts, ka ieslodzīto vēlēšanās iesaistīties izglītības programmās ir vērtējama kā apmierinoša. Vienlaikus tiek atzīts, ka ieslodzītajam ir nepieciešams skaidrot apmācību iespējas, sniegt skaidru "ceļa karti" izglītības mērķu sasniegšanai, jo nereti neiesaistīšanās apmācībās ir saistīta ar informācijas trūkumu par tām vai nespēju plānot savu laiku.⁴¹

³⁵ Diseth A., Gunnlaugsson H., Eriksson Gustavsson A.L. et al. (2009). Prisoners' Educational Backgrounds, Preferences and Motivation, (skatīts 2018.05.19), <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:702625/FULLTEXT01.pdf>

³⁶ Diseth A., Gunnlaugsson H., Eriksson Gustavsson A.L. et al. (2009). Prisoners' Educational Backgrounds, Preferences and Motivation, (skatīts 2018.05.19), <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:702625/FULLTEXT01.pdf>

³⁷ *angļu val. Swedish Public Employment Service*

³⁸ The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2015). Work, education and treatment in Swedish prisons: A study on occupational activities for inmates. Summary of report No. 2015:20, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.31d7fffa1504bbfefa065d06/1448970661178/2015_20_Work%2C+training+and+treatment+in+Swe dish+prison_r.pdf

³⁹ The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2015). Work, education and treatment in Swedish prisons: A study on occupational activities for inmates. Summary of report No. 2015:20, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.31d7fffa1504bbfefa065d06/1448970661178/2015_20_Work%2C+training+and+treatment+in+Swe dish+prison_r.pdf

⁴⁰ Diseth A., Gunnlaugsson H., Eriksson Gustavsson A.L. et al. (2009). Prisoners' Educational Backgrounds, Preferences and Motivation, (skatīts 2018.05.19), <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:702625/FULLTEXT01.pdf>

⁴¹ The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2015). Work, education and treatment in Swedish prisons: A study on occupational activities for inmates. Summary of report No. 2015:20, (skatīts 2018.05.19),

Kopumā Zviedrijā novērojama tendence, ka izglītība "iziet ārpus cietuma" – gadījumos, ja kādu no programmām nevar realizēt ieslodzījuma vietā, tiek meklētas iespējas to nodrošināt ārpus cietuma. Šādos gadījumos visbiežāk tiek izmantoti šādi risinājumi: informācijas sniegšana ieslodzītajam, iespējas nodrošināt individuāli adaptētas programmas, ilgtermiņa mācību plānošana, nepārtraukta ieslodzītā uzraudzība un progresa novērtēšana, pieeja studiju konsultācijām, savstarpēja kooperācija apmācību jautājumos ieslodzījuma vietu starpā, ar Probācijas dienestu un citām izglītības iestādēm.

Algots darbs un pakalpojumu sniegšana. Algots darbs ieslodzījuma vietā galvenokārt ir saistīts ar vienkāršu darba pienākumu veikšanu, piemēram, preču komplektēšanu un iepakojšanu. Darbs var būt saistīts arī ar ražošanas procesu lauksaimniecības, tekstilapstrādes vai kokapstrādes jomās. Pakalpojuma sniegšana savukārt ir saistīta ar ieslodzījuma vietas uzkopšanas darbiem vai darbu ieslodzījuma vietas virtuvē.⁴²

Korekcijas programmas. Zviedrijas Ieslodzījumu vietu un probācijas dienests īsteno akreditētas korekcijas programmas, kas tiek iedalītas četrās lielās grupās, kas savukārt ir saistītas ar ieslodzītajam noteiktajiem riska virzieniem: (1) noziedzība (četras programmas), (2) vardarbība (piecas programmas), (3) cietsirdīga attieksme (četras programmas) un (4) seksuālie noziegumi (viena programma). Atsevišķi pastāv arī personas motivācijas programma un programma, kas paredzēta tikai sievietēm. Korekcijas programmas var īstenot gan individuāli⁴³, gan grupu nodarbību formā⁴⁴. Dažādām programmām ir atšķirīgs apjoms, un tās var īstenot gan ieslodzījuma vietā, gan probācijas periodā ārpus ieslodzījuma. Piemēram, vardarbības profilaktisko programmu⁴⁵ 87 nodarbību apjomā īsteno ieslodzījuma vietās, bet 37 nodarbību apjomā – probācijas uzraudzības periodā.⁴⁶

Citas strukturētas darbības (ASV). Tās ir saistītas ar dažādiem nodarbību veidiem, kas neiekļaujas iepriekšējās grupās. Piemēram sevis pilnveides nodarbības, praktisku iemaņu apgūšana brīvajā laikā, piemēram, jogas nodarbības, lekcijas, sporta nodarbības u.c.⁴⁷

Ieslodzīto sagatavošana atbrīvošanai. Atbilstoši pieejamajai statistikai, trīs gadu laikā pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma apmēram divi no pieciem bijušajiem ieslodzītajiem izdara atkārtotus noziegumus. Lielākajai daļai šiem likumpārkāpējiem recidīvs notiek dažu mēnešu laikā pēc viņu atbrīvošanas no ieslodzījuma. Lai samazinātu recidīva risku un atvieglotu pāreju no dzīves ieslodzījumā uz dzīvi sabiedrībā, Zviedrijas Ieslodzījumu vietu un probācijas dienests ieslodzījuma perioda beigās ieslodzītos papildu atbalsta pārejai uz dzīvi sabiedrībā. Tas ietver četrus atbalsta veidus:

- Dienas atbrīvošana⁴⁸ – ieslodzītais turpina uzturēties ieslodzījuma vietā, taču dienas laikā pamet cietumu, lai dotos strādāt, mācīties vai piedalīties korekcijas programmās. Idejas pamatā ir mērķis attīstīt izglītojamo spējas patstāvīgi darboties pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma. 2016. gadā nedaudz mazāk kā 80 ieslodzīto izmantoja šādu atbalsta veidu.

https://www.bra.se/download/18.31d7ffa1504bbffa065d06/1448970661178/2015_20_Work%2C+training+and+treatment+in+Swe dish+prison_r.pdf

⁴² The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2015). Work, education and treatment in Swedish prisons: A study on occupational activities for inmates. Summary of report No. 2015:20, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.31d7ffa1504bbffa065d06/1448970661178/2015_20_Work%2C+training+and+treatment+in+Swe dish+prison_r.pdf

⁴³ *zvedru val. OTO-One-to-one, PRISM, ÅP - missbruk, u.c.*

⁴⁴ *zvedru val. 12-stegsbehandling, ETS-Enhanced Thinking Skills, u.c.)*

⁴⁵ *zvedru val. VPP-Valds Preventivt Program*

⁴⁶ Kriminalvården. (2017). Grundutbildning för lekmanövervakare. Nepublicēts materiāls.

⁴⁷ The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2015). Work, education and treatment in Swedish prisons: A study on occupational activities for inmates. Summary of report No. 2015:20, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.31d7ffa1504bbffa065d06/1448970661178/2015_20_Work%2C+training+and+treatment+in+Swe dish+prison_r.pdf

⁴⁸ *angļu val. day release*

- Korekcijas periods⁴⁹ – korekcijas perioda laikā ieslodzītais dzīvo vai nu sociālās palīdzības mājā, vai arī citā “grupu mājā”, apmeklējot speciālās korekcijas programmas. 2016. gadā šādu atbalsta veidu izmantoja apmēram 300 likumpārkāpēju.
- Pusceļa mājas⁵⁰ – bijušo ieslodzīto pagaidu dzīves vieta, kuru tie apmeklē pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma. Pusceļa mājā strādā speciāli apmācīts personāls, kurš veic ieslodzīto diennakts novērošanu un sniedz viņiem atbalstu. Dienas laikā klients no pusceļa mājas var doties strādāt, mācīties vai nepieciešamības gadījumā apmeklēt korekcijas programmas. Pusceļa mājas atrodas trīs pilsētās – Stokholmā, Malmē un Gēteborgā –, šobrīd tās ir paredzētas tikai vīriešiem. 2016. gadā pusceļa māju pakalpojumus izmantoja apmēram 80 klientu.
- Kontrolētā atbrīvošana⁵¹ – tās laikā likumpārkāpējam ir iespēja dzīvot savā dzīvesvietā, kuru iespējams atstāt tikai noteiktos laika periodos un ar noteiktu mērķi, piemēram, darba, apmācību vai korekcijas programmu apmeklējumam. Klienta uzturēšanās dzīvesvietā kontrolē ar elektroniskās uzraudzības līdzekļu palīdzību. Tas ir vizitplatītākais pirmstermiņa atbrīvošanas veids, un 2016. gadā apmēram 550 klientu izmantoja šādu iespēju. Zviedrijā un citur pasaulē veiktie pētījumi pierāda, ka šāda pieeja samazina likumpārkāpēju recidīvu.⁵²

Probācija. Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pakļautībā kopskaitā ir 34 probācijas dienesta vienības (teritoriālās struktūrvienības), kas ir vienmērīgi izkliedētas visā valsts teritorijā. Atkarībā no atrašanās vietas, katra no tām ir atšķirīga lieluma jeb kapacitātes. Dažās dienesta vienībās tiek nodarbināti 100 un vairāk probācijas darbinieki, savukārt citās vien desmit probācijas darbinieki. Kopumā Zviedrijā ir aptuveni 800-900 probācijas dienesta darbinieku.⁵³ Attiecībā uz probācijas uzraudzībā esošo personu skaitu, pēc 2015. gadā publicētajiem datiem, ik gadu probācijas uzraudzībā atrodas apmēram 12 tūkst. personu, no kurām 90% ir vīrieši. Apmēram 1200 personas ir iesaistītas elektroniskajā uzraudzībā.⁵⁴

2.3. Brīvprātīgais darbs

Apakšnodaļā ir raksturota brīvprātīgā darba vēsture un attīstība Zviedrijā, brīvprātīgo darbu raksturojoši jēdzieni, brīvprātīgo darbu regulējoši normatīvie akti.

Vēsture un brīvprātīgā darba organizācijas. Zviedrija tiek uzskatīta par vienu no attīstītākajām labklājības valstīm pasaulē. Lai arī Zviedrijā lielākā daļa sociālo pakalpojumu tiek finansēta no valsts līdzekļiem, arī labdarības organizācijas un brīvprātīgais darbs tajā ir ļoti izplatīts. Tiek uzskatīts, ka ar aktīvu pilsonisko līdzdalību, t.sk. brīvprātīgo kustību, tiek nodrošināta pilsoniskas sabiedrības veidošana, kas kalpo pašas sabiedrības interesēs.⁵⁵

Brīvprātīgo kustībai Zviedrijā ir sena vēsture. Brīvprātīgo organizācijas ar sociālās darbības ievirzi ir darbojušās jau kopš 19. gs. sākuma, īpašu izaugsmi pieredzot 20. gs. Šobrīd Zviedrija ir izveidojusies par tā

⁴⁹ *angļu val. treatment period*

⁵⁰ *angļu val. halfway house*

⁵¹ *angļu val. enhanced day*

⁵² The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2018). Reintegration assistance after prison Follow-up on the Prison and Probation Service's work with special reintegration assistance measures. English summary of Brå report 2017:15, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.10aae67f160e3eba62919667/1517917740405/2017_15_Reintegration_assistance_summary.pdf

⁵³ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

⁵⁴ The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2018). Reintegration assistance after prison Follow-up on the Prison and Probation Service's work with special reintegration assistance measures. English summary of Brå report 2017:15, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.10aae67f160e3eba62919667/1517917740405/2017_15_Reintegration_assistance_summary.pdf

⁵⁵ Volunteering in Sweden. (2007). Facts and figures report. European volunteer center, (skatīts 2018.07.18), <http://www.kansalaisareena.fi/Volunteering%20in%20Sweden.pdf>

saucamo "kombinētās labklājības" valsti, kur sociālā darba pienākumi un atbildība ir sadalīta starp valsti un brīvprātīgo sektoru, turklāt ar nepārtrauktu brīvprātīgā sektora lomas palielināšanās tendenci. Tāpēc droši var apgalvot, ka Zviedrijas labklājības pamatā, no vienas puses, ir spēcīga brīvprātīgo kustība un aktīvas pilsoniskās sabiedrības tradīcijas, un, no otras puses – spēcīgs valsts atbalsts pilsoņu aktīvai līdzdalībai sociālajā dzīvē.⁵⁶

Zviedrijā brīvprātīgo "jumta" organizācija ir Nacionālais brīvprātīgo organizāciju forums⁵⁷. Šīs organizācijas mērķis ir pilnveidot brīvprātīgā sociālā darba iespējas Zviedrijā, veidojot sabiedrisko domu, veicinot ieinteresēto pušu savstarpējo zināšanu apmaiņu un ieviešot jaunas metodes un pieejas darbam. Savukārt brīvprātīgā darba praktisku koordināciju nacionālā līmenī veic "Brīvprātīgo aģentūra"⁵⁸, kas dibināta 2002. gadā kā pilotprojekts iepriekšminētās jumta organizācijas paspārnē. Tās darbības pamatā ir uzdevums palīdzēt atrast un savest kopā brīvprātīgos ar organizācijām, kurām ir nepieciešama brīvprātīgo palīdzība. Šīs aģentūras mājaslapā tiek publicēti piedāvājumi brīvprātīgajiem. Uz 2018. gada aprīļa sākumu, šajā mājaslapā bija atrodami 229 organizāciju ievietoti sludinājumi, kopskaitā aicinot brīvprātīgos iesaistīties 685 projektos.⁵⁹ Neskatoties uz to, ka katrai no organizācijām ir sava iekšēja brīvprātīgo koordinēšanas sistēma un brīvprātīgo piesaistīšanas mehānismi, "Brīvprātīgo aģentūrai" ir ļoti nozīmīga loma brīvprātīgo uzrunāšanā un informācijas apmaiņā Zviedrijā.⁶⁰

Atbilstoši valdības realizētai politikai visas ministrijas ir iesaistītas dažādu ar brīvprātīgā darba problēmām saistītu jautājumu risināšanā. Brīvprātīgais darbs Zviedrijā no valdības puses tiek atbalstīts dažādos veidos, t.sk. nodrošinot nacionāla līmeņa atbalsta pasākumus vai kampaņas, atbalstot brīvprātīgo centru infrastruktūru un brīvprātīgās organizācijas, finansējot pētījumus par brīvprātīgo darbu, kā arī nodrošinot dažādām sociālajām grupām iespēju veikt brīvprātīgo darbu.⁶¹

Brīvprātīgā darba normatīvais regulējums un definīcija. Lai arī brīvprātīgais darbs Zviedrijā ir izplatīts, tiesiskā ziņā tam ir pietiekami neskaidrs statuss, un nav izveidots atsevišķs normatīvo aktu ietvars.

Zviedrijā nepastāv speciāls brīvprātīgo vai bezpeļņas organizāciju likums. Organizāciju un brīvprātīgo tiesiskais stāvoklis ir balstīts uz iedibināto praksi. Ja rodas strīdi, to risināšana notiek, balstoties uz tiesu praksi⁶². Bezpeļņas organizācija iegūst juridiskas personas statusu, tiklīdz ir saskaņoti tās darbības statūti⁶³ un ievēlēta vadība. Organizācijai ir pienākums maksāt nodokļus par visiem ienākumiem, izņemot gadījumus, kad organizācija tiek uzskatīta par sabiedriskā labuma⁶⁴ organizāciju.⁶⁵

Zviedrijā arī nav atsevišķu brīvprātīgo darbu regulējošu normatīvo aktu un vienas noteiktas institūcijas, kas uzraudzītu NVO aktivitātes vai noteiktu brīvprātīgā darba veicēju tiesības un pienākumus, tāpēc attiecībā uz brīvprātīgo organizācijām tiek piemēroti vairāku likumu un noteikumu punkti (piemēram,

⁵⁶ Volunteering in Sweden. (2007). Facts and figures report. European volunteer center, (skatīts 2018.07.18), <http://www.kansalaisareena.fi/Volunteering%20in%20Sweden.pdf>

⁵⁷ *zvedru val. Forum – idéburna organisationer med social inriktning*

⁵⁸ *zvedru val. "Volontärbyrån"*

⁵⁹ Volontarbyran. Vad är din grej? (skatīts 2018.05.19), <https://www.volontarbyran.org> (informācija angļu valodā: <https://www.volontarbyran.org/en/english>)

⁶⁰ GHK (2010) Study on Volunteering in the European Union: National Report – Sweden, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf

⁶¹ Billing A., (2011). Support to Civil Society Within Swedish Development Cooperation, Perspectives No.20, (skatīts 2018.07.18), (skatīts 2018.05.19), https://www.pol.gu.se/digitalAssets/1339/1339124_perspectives20.pdf

⁶² *angļu val. case law*

⁶³ *angļu val. constitution*

⁶⁴ *angļu val. public utility*

⁶⁵ GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union: National Report – Sweden, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf

Ekonomisko organizāciju likums⁶⁶, kas attiecas uz organizācijām, kuru mērķis ir gūt peļņu, vai Fondu likums⁶⁷, kas regulē tādu organizāciju darbību, kuru statuss ir "fonds"). Brīvprātīgo (labdarības) darbs arī tiek pakļauts vispārējo tiesību aktu kontrolei, piemēram, nodokļu regulējumam un dažādām regulējošajām institūcijām.⁶⁸ Normatīvais regulējums attiecībā uz brīvprātīgo aktivitāšu īstenošanu ieslodzījuma vietās un līdzgaitnieku darbību ir ietverts Zviedrijas Sodū kodeksā⁶⁹ un Noteikumos par probācijas sodu izpildi.⁷⁰

Papildus, Bezdarba apdrošināšanas likums⁷¹ paredz virkni nosacījumus nestrādājošām personām, kuras vēlas iesaistīties brīvprātīgajā darbā. Gadījumā, ja šī likuma nosacījumi netiek ievēroti, var tikt zaudēts bezdarbnieka statuss un tā sniegtās priekšrocības. Likums paredz, ka bez darba esoši brīvprātīgie var strādāt brīvprātīgo darbu ne vairāk kā trīs stundas dienā un 17 stundas nedēļā, izņemot personas ar invaliditāti un personas ar ierobežotām darba spējām. Pretējā gadījumā šāds brīvprātīgais darbs ilgākā termiņā tiek pielīdzināts nodarbinātībai, un tā rezultātā var tikt atņemti bezdarbnieku sociālie pabalsti. Jānorāda, ka kopumā tā nav izplatīta problēma, jo ilgtermiņa un pilna laika brīvprātīgais darbs nav izplatīta prakse Zviedrijā.⁷²

Zviedrijā arī nav "oficiālas" bezpeļņas organizācijas un brīvprātīgā darba definīcijas. Interesanti, ka tiek lietoti daudzi termini, lai raksturotu šo nevienmērīgo sektoru, bet nevienu no tiem nevar attiecināt uz vairāk nekā 50% no sektora organizācijām. Vispārējā veidā tiek atzīts, ka brīvprātīgais darbs ir: "*Personu laiks un pūles, kas tiek brīvprātīgi un bez atlīdzības vēltītas nevalstisko vai publisko organizāciju labā*".⁷³

Zviedrijas brīvprātīgā darba sektoru labāk var izprast, aplūkojot vairākus ar to saistītos jēdzienus. "Sabiedriskā labuma"⁷⁴ jēdziena tulkojumam zviedru valodā lieto divus jēdzienus "*allmännyttig*" un "*ideell*". Likumdošanā tos izmanto, savstarpēji aizvietojo, tomēr, "*ideell*" nozīme ir plašāka, piemēram, "*ideellt arbete*" (brīvprātīgā darba) jēdziens ietver arī "aktivitātes un mērķa kopumu". Līdz ar to neviens no šī "*ideell*" jēdziena tulkojumiem latviešu valodā – altruistisks, bezpeļņas, brīvprātīgs un sabiedriskais labums – nav precīzs, jo zviedru valodā vārdam ir plašāka nozīme nekā vārdiem latviešu valodā. Tiek nošķirts bezpeļņas organizāciju sektors⁷⁵, kas attiecas uz visu sociālo pakalpojumu nodrošināšanu, un brīvprātīgo sektors⁷⁶, kas attiecas uz brīvprātīgā darba aktivitātēm. Tāpat tiek nošķirts "brīvprātīgais darbs" un "neformālā aprūpe"⁷⁷. Neformālā aprūpe (darbs) ir saistīta ar atbalstu vai palīdzības sniegšanu sadzīvē, un tas nekādi netiek organizēts vai regulēts.⁷⁸

⁶⁶ zviedru val. *Lag om ekonomiska föreningar* SFS 1987:667, angļu val. *The Economic Associations Act*, pieejams: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1987667-om-ekonomiska-foreningar_sfs-1987-667

⁶⁷ zviedru val. *Stiftelselag* SFS: 1994:1220, angļu val. *Foundation Act*, pieejams: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/stiftelselag-19941220_sfs-1994-1220

⁶⁸ Charitable organisations in Sweden: overview by Michael Karlsson and Gustav Engvall, Mannheimer Swartling Advokatbyrå, (skatīts 2018.08.30), [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-633-0335?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&comp=pluk&bhpc=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-633-0335?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&comp=pluk&bhpc=1)

⁶⁹ angļu val. *Swedish Penal Code*, pieejams:

<https://www.regeringen.se/49bb67/contentassets/72026f30527d40189d74aca6690a35d0/the-swedish-penal-code>

⁷⁰ zviedru val. *Förordning (1998:642) om verkställighet av frivårdspåföljder*, pieejams: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-1998642-om-verkstallighet-av_sfs-1998-642

⁷¹ angļu val. *Law on Unemployment Insurance*

⁷² GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union: National Report – Sweden, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf

⁷³ GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union: National Report – Sweden, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf

⁷⁴ angļu val. *public good*

⁷⁵ zviedru val. *ideell sektor*

⁷⁶ zviedru val. *frivilligsektor*

⁷⁷ angļu val. *informal care, informal help*

⁷⁸ GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union: National Report – Sweden, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf

Zviedrijas likumdošana nesniedz arī "brīvprātīgo organizāciju" definīciju. Tāpēc bieži tiek izmantots šāds brīvprātīgo organizācijas un brīvprātīgo centienu formulējums:

- brīvprātīgās organizācijas⁷⁹ ir organizācijas vai asociācijas, kas ir dibinātas uz kopīgas idejas un interešu pamatiem, kurām ir sabiedriska darbības un organizatoriska forma, kuras dibināšana vai likvidācija nav atkarīga no publiskās varas lēmumiem, kura ir balstīta uz brīvprātīgu personu iesaisti un darbību un kura nav saistīta ar finansiālā labuma gūšanu;
- brīvprātīgie centieni⁸⁰ ir tādi centieni, kas ir saistīti ar darbu bez atbildības, kas pamatos ir balstīti uz brīvu izvēli. Rīcība notiek noteiktas, organizētas darbības formā. Šīs organizētās formas var tikt īstenotas caur brīvprātīgajām organizācijām, publisko sektoru vai uzņēmumiem.⁸¹

Zviedrijas likumdošanā nav ierobežojumu NVO finansējuma piesaistei, ja vien tie tiek iegūti likumīgā veidā. NVO ienākumu avoti ir: valsts vai pašvaldību finansējums (nacionālā, reģionālā vai vietējā līmenī), dažādi fondi, ko sadala sabiedriskās vai nevalstiskās organizācijas, ziedojumi no vietējām vai ārvalstu privātpersonām vai juridiskām personām, biedru naudas maksājumi, līdzekļi no korporatīviem fondiem. Pēc speciālas atļaujas saņemšanas tie var būt arī ienākumi no loterijas, kā arī ienākumi no pakalpojumu vai preču tirdzniecības.⁸²

Brīvprātīgo motivācija. Pēc 2009. gada nacionālā pētījuma par brīvprātīgajiem⁸³, neformālo palīdzību un labdarību datiem, apmēram 48% Zviedrijas iedzīvotāji vecumā no 16 līdz 74 gadiem bija iesaistījušies brīvprātīgajā darbā. Vēlme palīdzēt citiem un veicināt brīvprātīgo organizācijas mērķu sasniegšanu ir divi galvenie brīvprātīgo iesaistes motīvi Zviedrijā. Būtiska ir arī iespēja piepildīt vēlmi īstenot kādu konkrētu uzdevumu. Šajā pētījumā arī secināts, ka klasiskais "altruistiskais" labdarības modelis mainās. Cilvēkiem kļūst svarīgi arī tas, ko viņi personīgi iegūs no dalības brīvprātīgo kustībā. Tomēr, neskatoties uz atsevišķiem brīvprātīgo motivācijas "egoistiskiem" nolūkiem, kopumā brīvprātīgo motivācijas pamatā saglabājas vēlme izmainīt vai padarīt labāku savu apkārtējo vidi. Tāpat konstatēts, ka nereti motīvi iesaistīties brīvprātīgajā darbā atšķiras no tiem motīviem, kas ir pamatā tam, kādēļ persona izvēlas brīvprātīgo darbu turpināt.⁸⁴

2.4. Brīvprātīgo darbs kā notiesātā resocializācijas sistēmas elements

Apakšnodalā ir apkopota informācija par organizācijām, kas koordinē un īsteno brīvprātīgo darbu likumpārkāpēju resocializācijas jomā, par organizācijām pieejamo finansējumu un tā sadali brīvprātīgā darba nodrošināšanai, par brīvprātīgā darba plānošanu un koordinēšanu šajā jomā.

Brīvprātīgā darba organizācijas. Zviedrijā brīvprātīgo darbu ar ieslodzītajiem galvenokārt veic NVO. Valsts mērogā ir ap 15 organizāciju, kas ir iesaistītas ieslodzīto resocializācijā.⁸⁵ Kā norādījusi intervētā Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāve, lielākā daļa NVO savas programmas realizē vairāk nekā vienā Zviedrijas reģionā. Organizāciju īss darbības apraksts apkopots 1. tabulā.

⁷⁹ *angļu val. voluntary organizations*

⁸⁰ *angļu val. voluntary efforts*

⁸¹ Volunteering in Sweden. Facts and figures report. (2007) European volunteer center, (skatīts 2018.05.19), <http://www.kansalaisareena.fi/Volunteering%20in%20Sweden.pdf>

⁸² World Bank. (2013). Sweden. Handbook on civil society organisations registration and operation, (skatīts 2018.05.19), http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/04/Rukovodstvo_eng_fin-web_sweden.pdf

⁸³ Jāņem vērā, ka pētījums veikts pirms vairākiem gadiem, tāpēc informācija var būt mainījusies.

⁸⁴ GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union: National Report – Sweden, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf

⁸⁵ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

Brīvprātīgo organizācijas, kas veic brīvprātīgo darbu ar ieslodzītajiem un saņem valsts finansējumu

Organizācijas nosaukums	Darbības apraksts
BUFFF Sverige	Organizācija nodarbojas ar palīdzības sniegšanu bērniem, kuru vecāki vai citi ģimenes locekļi atrodas ieslodzījuma vietās vai patversmēs (Zviedrijā kopumā ir ap 30 000 šādu bērnu). Organizācijas pakalpojumi ir pieejami arī citiem ģimenes locekļiem.
Frälsningsarmén	Organizācija rīko reliģiska rakstura tikšanās, organizē Alfa grupas (10 nedēļu pamatkursi kristīgās ticības ietvaros). Nodarbības ietver lekcijas un diskusijas par dažādām tēmām u.c.
Föreningen Fanzingo	Organizācija palīdz cilvēkiem, kuriem ir noziedzības un atkarību problēmas, organizējot seminārus un konsultācijas. Tā strādā arī ar jauniešiem, kuri vēlas atbrīvoties no narkotisko vielu atkarības un kriminālā dzīves veida. Organizācija sadarbojas ar Kriminālās aprūpes centru.
Göteborgs räddningsmission	Organizācija īsteno daudzveidīgas aktivitātes Gēteborgā un citās Zviedrijas pilsētās, t.sk. nodrošina atbalsta vietu (patversmi), ēdināšanu, veselības un higiēnas pakalpojumus bezpajumtniekiem, grupu mājvietas, aprūpi un ikdienas palīdzību cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem, mācītājus ieslodzījuma vietās, mūzikas un kultūras nodarbības bērniem, rehabilitāciju narkotisko vielu atkarīgajiem, atbalstu bērniem un pusaudžiem, kuru vecāki atrodas ieslodzījuma vietās.
Hela Människan	Organizācija nodrošina atbalstu cilvēkiem, kuri saskārušies ar ļaunprātīgu izmantošanu, noziedzību, bezdarbu un cilvēkiem, kas nonākuši sociāli nelabvēlīgos apstākļos; palīdz bez pajumtes nonākušajiem un sniedz atbalstu ieslodzītajiem pirms un pēc atbrīvošanas.
KRIS	Asociācija darbojas vairākās vietās Zviedrijā un sniedz šādus pakalpojumus: atbalsts ieslodzītajiem pēc atbrīvošanas (palīdzība kontakta veidošanā ar sociālajām iestādēm u.c.), "Vīziju istabas", mājokļu pakalpojumi (patversmes) cilvēkiem bez patstāvīgas dzīves vietas, 24 stundu diennakti atbalsts cilvēkiem, kas izlēmuši atteikties no narkotikām un noziedzības, izglītības, kultūras un atpūtas pakalpojumi u.c.
Livskraft	Organizācija veic darbu ieslodzījuma vietās, piedāvājot motivācijas programmas, Alfa kursus, koncertus, lekcijas u.c. aktivitātes. Sadarbojoties ar Kriminālās aprūpes institūciju, tā nodrošina dzīvesvietas, kurās rīko nodarbības un supervīzijas. Veic atkarīgo ārstēšanu un aprūpi, atbalsta attiecību problēmu risināšanu, agresijas savaldīšanu u.c., piedāvā atbalstu ieslodzīto ģimenes locekļiem.
Process Kedjan	Organizācija piedāvā atbalsta pakalpojumus notiesātajiem jauniešiem: personīgais mentors, kurš ir ilgtermiņa atbalsta persona, un ķēdes procesa mentori, kas sniedz atbalstu konkrētā posmā un strādā ar jauniešu grupām, „The Goal” programma – jauniešu treneris, kas palīdz izvirzīt un sasniegt dzīves mērķus. Papildus organizācija veic preventīvus pasākumus izglītības iestādēs (lekcijas, dalīšanās pieredzē) nepilngadīgo noziedzības mazināšanai.
RFSU	RFSU aktīvi līdzdarbojas politikas veidošanā un ietekmēšanā, piemēram, rīkojot konferences, paneldiskusijas, debates u.c. par problēmām, kas saistītas ar cilvēku seksuālo dzīvi.
Riksförbundet Attention	Riksförbundet Attention (Nacionālā Uzmanības asociācija) ir interešu organizācija cilvēkiem ar tādiem neiropsihiskiem traucējumiem (NPF) kā uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroms (ADHD), Aspergera sindroms, Autiskais spektrs (AST), valodas traucējumi, Tureta sindroms. Organizācija sniedz dažādus atbalsta pakalpojumus šiem cilvēkiem un viņu tuviniekiem (attieksmes maiņa, atvieglājumu piešķiršana u.c.) Organizācijai ir 60 vietējās apvienības visā Zviedrijā, kas organizē tikšanās, izglītības un grupu aktivitātes. Tās sniedz arī iespēju iesaistīties politikas veidošanā un sabiedrības attieksmes uzlabošanā attiecībā pret cilvēkiem ar NPF.
Stiftelsen Fryshuset	Organizācijas mērķa grupa ir jaunieši, īpaši tie, kas pakļauti atstumtības riskam – tiek piedāvātas attīstības iespējas un rīki, kas palīdz izvirzīt mērķus un plānot nākotni, tiek veicināta sabiedrības izpratne par jauniešu uzskatiem un idejām, tiek veidotas tikšanās vietas jauniešiem un pieaugušajiem, noris sadarbība ar citām organizācijām (zināšanu centri septiņās vietās Zviedrijā).
Svenska Korset	Zviedrijas Sarkanais krusts – Sarkanais Krusts ir viena no lielākajām organizācijām pasaulē. Šī organizācija ir pārstāvēta visā pasaulē, un piesaista miljoniem brīvprātīgo, kas nolēmuši palīdzēt citiem cilvēkiem. Pasaules, un arī Zviedrijas Sarkanais krusts veic ēdiena izdalīšanu, novērš katastrofas, palīdz cilvēkiem un veic daudz citu labdarības aktivitāšu, t.sk. darbā ar likumpārkāpējiem.

Organizācijas nosaukums	Darbības apraksts
Sveriges Kristna Råd	Zviedrijas kristiešu padome piedāvā kapelānus un kristīgās programmas dažādām institūcijām – ieslodzījuma vietām, slimnīcām, izglītības iestādēm u.c., kas ietver individuālas sarunas, draudzes pakalpojumus, grupu nodarbības u.c. Tā veic arī citas reliģiskas aktivitātes Zviedrijā un pasaulē.
Vägen Ut!	Vägen Ut! (Izeja!) ir kooperatīvs, kurā apvienojušies sociālie uzņēmumi, kas piedāvā videi draudzīgus produktus un pakalpojumus. Tie veic sociālo uzņēmējdarbību, radot darbu cilvēkiem, kuri neiekļaujas darba tirgū (piemēram, cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem, bijušie ieslodzītie u.c.), mainot sabiedrības uzskatus utt. Kooperatīva uzņēmumi atrodas visā valstī.
X-CONS Riksförbundet	X-CONS ir organizācija, kurā bijušie noziedznieki un atkarīgie palīdz viens otram atgriezties sabiedrībā. Tās mērķis palīdzēt šai mērķa grupai uzsākt godīgu un no narkotikām brīvu dzīvi. Biedrība organizē dalībnieku sociālās aktivitātes un veic informatīvu un atbalsta darbu ieslodzījuma vietās, kā arī pasniedz lekcijas skolās. Organizācija veicina arī sportiskas un kultūras aktivitātes, nodarbinātību u.c. Katrs jaunais dalībnieks var saņemt atbalsta personu, ar kuru var sazināties 24 stundas diennaktī. X-CONS Stockholm ir lielākā Zviedrijas vienotā noziedzības novēršanas apvienība, kurā katru dienu tiek nodarbināti aptuveni 45 cilvēki. X-CONS šobrīd Stokholmā ir aptuveni 10 izmitināšanas vietas atbrīvotajiem ieslodzītajiem un atkarīgajiem, un to skaits tiek palielināts.

Avots: *Minēto organizāciju mājaslapas.*⁸⁶

Finansējums brīvprātīgajam darbam. Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests ik gadu konkursa kārtībā sadala valsts finansējumu brīvprātīgā darba aktivitātēm, un uz tā saņemšanu var pretendēt NVO sagatavoti pieteikumi par īstenojamajām programmām vai pasākumiem. 2018. gadā valsts finansējums brīvprātīgo darbam ar ieslodzītajiem bija 15 milj. zviedru kronu (kas ir ap 1,45 milj. eiro), un to saņēma 14 NVO (projektus iesniedza 16 NVO, taču divām finansējums tika atteikts). Lielāko finansējumu 2018. gadā saņēma Zviedrijas brīvprātīgo asociācija RFS⁸⁷, finansējuma apmērs bija 260 tūkst. eiro. Savukārt mazākais piešķirtais finansējums bija labdarības organizācijai Hela Maniskan (*zviedru val. Hela Människan*)⁸⁸ - 18 tūkst. eiro.⁸⁹

Finansējuma sadalei ir noteikta speciāla kārtība, kur sākotnēji NVO pieteikumi ar iecerētā pasākuma detalizētu aprakstu tiek iesniegti Zviedrijas ieslodzījuma un probācijas dienesta teritoriālajā struktūrvienībā – tajā dienestā, kura teritorijā plānota darbība. Tālāk ar iesaistītajām pusēm organizācijas pieteikumā tiek izvērtēti šādi aspekti:

- Ko plānots darīt?
- Cik regulāras darbības tiks veiktas?
- Vai ir lietderīgi, ja šādas aktivitātes notiek gada garumā?
- Vai šīs aktivitātes ir lietderīgs papildinājums citām uzraudzības periodā realizētajām programmām?
- Ja tā ir esoša programma, tad vai tā pietiekami labi darbojas?
- Vai aktivitāte ir / būs pieprasīta no klientu puses?
- Kā aktivitāte tiek atzīta par prioritāru?⁹⁰

⁸⁶ <http://bufff.nu/om-oss/hur-jobbar-vi/>, <https://www.fralsningsarmen.se/>, <http://www.fanzingo.se/metod/personer-med-erfarenhet-av-kriminalitet-och-inlasning/>, <https://www.raddningsmissionen.se/verksamhet/detta-gor-vi/>, <http://helamanniskan.se/>, <https://kris.a.se/>, <http://www.livskraft.se/?pid=200&p=tj%C3%A4nster>, <http://processkedjan.se/om-oss/>, <https://www.rfsu.se/>, <http://attention.se/>, <https://fryshuset.se/om-fryshuset/>, <https://www.redcross.se/>, <https://www.skr.org/>, <http://vagenut.coop/boende-behandling/>, <http://x-cons.se>

⁸⁷ Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. Förbundet för dig som är frivillig samhällsarbetare, (skatīts 2018.05.19), <http://www.rfs.se>

⁸⁸ Hela Manniskan. We will listen to "those who don't fit in", (skatīts 2018.05.19), <http://helamanniskan.se/english/>

⁸⁹ Kriminalvården. (2018). Statsbidrag 2018 – organisationer som sökt bidrag (Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta ziņojums par valdības piešķirtajiem līdzekļiem NVO darbībai 2018.gadā, nepublicēts materiāls)

⁹⁰ Kriminalvården. (2018). Statsbidrag 2018 – organisationer som sökt bidrag. (Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta ziņojums par valdības piešķirtajiem līdzekļiem NVO darbībai 2018.gadā, nepublicēts materiāls.)

Izlemšana par jaunu NVO piedāvāto programmu ieviešanu visbiežāk notiek tajā laikā, kad NVO tiek piešķirts gada finansējums: "Kad mēs runājam par programmām Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienestā, mēs runājam par kaut ko tādu, kā rezultāti ir pierādāmi. Mēs darām lietas, par kurām esam pārliecināti, ka tās strādā. Kad runa ir par izglītību, mums ir izveidotas speciālas programmas. Ja organizācija ir izveidojusi kādu programmu, tad parasti tās ir nelielu apmācību formā, viņi runā, piemēram, par to kā strādā nodokļu sistēma utt. Bet, ja viņi runā, piemēram, par darba tirgu, mēs nevēlamies, lai viņi to dara, jo tas nesaskan ar mūsu izveidoto mācību sistēmu. Mēs esam tie, kas nodarbojas ar likumpārkāpēju izglītošanu, bet organizācijām vajadzētu būt tām, kuras nodarbojas ar cietumnieku reintegrāciju sabiedrībā".⁹¹

Visas NVO valsts finansējumu iegūst tikai uz vienu gadu, un katra perioda beigās tiek vērtēta katras programmas darbība. Kopumā var secināt, ka notiek nepārtraukts darbs gan pie brīvprātīgo īstenoto programmu pilnveides, gan pie ieslodzījuma vietu īstenoto programmu pilnveides, jo regulāri pastāv kādas aktivitātes, kuras nedarbojas efektīvi. Zviedrijā brīvprātīgā darba plānošanā tiek ņemts vērā arī sabiedrības viedoklis. To ņem vērā darbības prioritāšu noteikšanā un finansējuma sadalē NVO.⁹²

To, kā organizācijas izlieto tām piešķirto finansējumu, valsts nekontrolē. Svarīgi ir tas, lai programma tiktu realizēta atbilstoši sākotnējam pieteikumam un līgumam. Ar visiem NVO tiek slēgti līgumi, kur tiek atrunāti sadarbības nosacījumi. Projektam neatbilstošas darbības gadījumā naudu NVO var likt arī atmaksāt.⁹³

Brīvprātīgā darba organizācija. Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests un NVO par īstenojamajām aktivitātēm lemj un vienojas valstiskā līmenī, savukārt Ieslodzījuma vietas administrācijas uzdevums ir vienoties ar organizāciju jau par praktiskiem jautājumiem un to, kā programma tiks īstenota.⁹⁴

Sadarbībā starp Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienestu un NVO laika gaitā ir identificētas arī dažādas problēmas, kas saistītas ar brīvprātīgo aktivitāšu koordinēšanu. Kā norāda intervētais dienesta pārstāvis: "Mums bija problēmas ar dažām organizācijām, ar kurām mēs sadarbojāmies aptuveni 20 gadus. Viņi pārtrauca jautāt cietuma vadītājam lokālā līmenī, ko viņi vēlas, vai kas viņiem nepieciešams, vai kā to darīt. Nacionālā līmenī viņi ieguva naudu, bet viņi nemaz nebija runājuši ar vietējo cietuma vadītāju. Es domāju, ka tas veidojās dažādu iemeslu dēļ – vēsturiski viņi bija nodarbojušies ar brīvprātīgo darbu, un tā laikā viņi pārtrauca jautāt, jo domāja, ka visu spēj paši lemt, jo vienmēr ir ar to nodarbojušies. Bet šajā ziņā mums ir jārisina šī problēma gan nacionālā, gan lokāla līmenī. Un tāpat daudzās no šīm organizācijām arī ir bijušie noziedznieki un iespējams reizēm viņi neizprot iemeslu, kāpēc nepieciešams vienoties ar cietuma vadītāju par pamatprincipiem."

Informācija par brīvprātīgā darba iespējām ir ievietota Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta mājas lapā. Caur citiem informācijas kanāliem šādas iespējas netiek reklamētas, jo ar brīvprātīgo darba popularizēšanu vairāk nodarbojas NVO: "Organizācijas mēģina piesaistīt jaunus brīvprātīgos, un tas ir viens no iemesliem, kāpēc mēs sadarbojamies ar šīm organizācijām. Mēs vairāk izskaidrojam Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta darbību. [...] Es domāju, ka mums ļoti palīdz organizācijas, ļaujot viņiem organizēt brīvprātīgos – tas, ka mēs tiem maksājam, lai tie izglīto brīvprātīgos. Tas nav tāpēc, ka mēs nevēlamies to darīt, bet gan tāpēc, ka tas ir veids kā sabiedrībai domāt par šiem jautājumiem savā veidā un būt profesionāliem brīvprātīgo lauciņā."⁹⁵

Kopumā vērtējot, Zviedrijā brīvprātīgo kustība ir ļoti populāra, sabiedrība vēlas izmaiņas un nav nepieciešams viņus papildus motivēt dalībai brīvprātīgajā darbā. Lielākā daļa no brīvprātīgā darba ir

⁹¹ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

⁹² Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

⁹³ Kriminalvården. (2018). Statsbidrag 2018 – organisationer som sökt bidrag (Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta ziņojums par valdības piešķirtajiem līdzekļiem NVO darbībai 2018.gadā, nepublicēts materiāls).

⁹⁴ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

⁹⁵ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

neapmaksāts "brīvprātīgais darbs". Finansējums, ko iespējams iegūt no valsts brīvprātīgā darba aktivitātēm, paredzēts administratīvo un tiešo izdevumu segšanai (koordinēšanai, vadībai, biroja izmaksām u.tml.).

2.5. Līdzgaitniecības un brīvprātīgā darba programmu izpēte

Šī nodaļa ir strukturēta divās apakšnodaļās. Pirmajā apakšnodaļā ir raksturota vienīgā centralizētā līdzgaitniecības programma, ko īsteno un finansē Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests un kurai ir vairāk nekā 30 gadu darbības pieredze. Savukārt otrajā apakšnodaļā ir raksturota brīvprātīgā darba programma "Viziju istaba", ko NVO īsteno ieslodzījuma vietās.

2.5.1. Līdzgaitniecības programmas izpēte: "Līdzgaitniecība Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienestā"

Vispārējs programmas apraksts. Līdzgaitnieku⁹⁶ izmantošana darbā ar bijušajiem ieslodzītajiem ir ļoti sena vēsture Zviedrijā. Jau pagājušā gadsimta sākumā līdzgaitniecība klientam tika nozīmēta ar tiesas lēmumu. Vēlākā laikā šo funkciju pārņēma Zviedrijas Ieslodzījumu vietu un probācijas dienests. Līdzgaitnieku iesaistīšanas mērķis darbā ar bijušajiem ieslodzītajiem balstās gan uz ideju aktivizēt sabiedrības atbalstu, gan uz individuāla sabiedriskā pienākuma ideju pilsoniskas sabiedrības veidošanā. Līdzgaitnieku darbībā iesaistītās personas šīs iesaistes rezultātā labāk sāk izprast krimināltiesību sistēmas darbību un dažādu sociālo problēmu cēloņus.⁹⁷

Līdzgaitniekiem ir svarīga loma probācijas sistēmā Zviedrijā. Līdzgaitnieks veic ne tikai sociālo funkciju, sniedzot atbalstu likumpārkāpējam, bet veic arī klienta uzraudzības funkciju – par saviem novērojumiem ziņojot probācijas dienesta lietu vadītājam. Līdzgaitnieks savu uzdevumu ietvaros veido regulāras un neformālākas attiecības ar klientu – tādas attiecības, ko nevar nodrošināt Ieslodzījumu vietu un probācijas dienesta lietu vadītāji.⁹⁸ Šāda līdzgaitnieku darba izmantošana arī ietaupa finanšu līdzekļus dienestam.

2009. gadā Ieslodzījumu vietu un probācijas dienestam izdevās sasniegt iepriekš izvirzīto mērķi – 50% ieslodzīto pēc atbrīvošanās nodrošināt līdzgaitnieku. Gados jaunākiem likumpārkāpējiem līdzgaitnieku rādītājs sasniedz pat 75%. Tomēr šobrīd šādu obligātu nosacījumu dienests vairs neizvirza. Kopš Zviedrijas Ieslodzījumu vietu un probācijas dienests lielāku uzsvaru savā darbā ir licis uz darbu ar "Risku, vajadzību un atsaucīgas rīcības" (RVAN) principiem, ir samazinājies līdzgaitnieku skaits: "Tas arī ir atkarīgs no tā, kā ir katrā ofisā. Citiem šobrīd varbūt ir tikai 4-10% līdzgaitnieku klientiem, bet citiem tie ir 50%. Un tas ir saistīts ar to, ko ofisu vadītāji par to domā un runā, kas ir to prioritātes – vai tas ir vai nav svarīgi. Tas vienmēr ir atkarīgs no vadītāja. Ja vadītājs norādīs, ka tas nav pārāk svarīgi, tad tas arī procentuāli parādīsies skaitļos. [...] Šobrīd lietu vadītāji strādā daudz vairāk ar klientiem ofisos, tāpēc viņi neredz līdzgaitnieku nepieciešamību, kā tas bija pirms tam. Tāpēc tas ir tāds šaubīgs jautājums, un mums vajadzētu paaugstināt līdzgaitnieku darbu. Tāpēc nedomājiet, ka viss ir kārtībā, tā nav. Šobrīd tā patiesībā priekš mums ir diezgan liela problēma, kā arī par to, kā palīdzēt saprast lietu vadītājiem, kas ir labākais to klientiem, jo lietu vadītājam vieglāk ir, ja viņa klientiem nav līdzgaitnieks – tiem nevajag runāt ar līdzgaitnieku utt. Lietu vadītājam visvieglāk ir visu izdarīt pašiem. Mūsu mērķis tāpēc ir tiem palīdzēt skatīt problēmu no klientu perspektīvas un palīdzēt tā, lai klientam ir vislabāk".⁹⁹

⁹⁶ *zviedru val. Lekmannaövervakare, angļu val. layman*

⁹⁷ Bra. (2012). Lekmannaövervakare inom frivården, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015007/1371914738056/2012_09_Lekmanna_övervakare.1.pdf

⁹⁸ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījumu vietu un probācijas dienesta pārstāvi

⁹⁹ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījumu vietu un probācijas dienesta pārstāvi

Programmas organizatori un to pienākumi. Atbilstoši Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta dokumentos un pētījuma ietvaros veiktajās intervijās iegūtajai informācijai, programmas organizācijā iesaistīto pušu pienākumi uzskaitīti turpinājumā.

Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests:

- īsteno un finansē programmu;
- piesaista līdzgaitniekus;
- informē līdzgaitnieku par klienta dzīves apstākļiem, klienta riska pakāpi u.c.;
- izvērtē klienta vajadzības un izstrādā specifisku klienta atbalsta plānu;
- atbild par klienta situācijas atrisināšanu (lietu vadītājs);
- atbild par atbalsta sniegšanu līdzgaitniekam (lietu vadītājs);
- dokumentē sadarbību ar klientu un līdzgaitnieku – kā noris sadarbība, kādas ir vēlmes, vai vajadzētu pārdomāt plānu u.c. (lietu vadītājs).

Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests un līdzgaitnieki (NVO) kopīgi:

- probācijas uzraudzības periodā vairākas reizes (parasti četras) tiekas ar klientu (klients, lietu vadītājs un līdzgaitnieks), risinot problēmas, plānojot tikšanās biežumu un dažkārt arī tikšanās saturu (parasti saturu nosaka līdzgaitnieks);
- izlemj, kāda veida atbalstu līdzgaitnieks sniegs klientam (līdzgaitnieks un lietas vadītājs).

Līdzgaitnieks (NVO):

- tiekas ar klientu aptuveni katru otro nedēļu (minimālais tikšanās biežums – reizi trīs nedēļās);
- pārliecinās, ka klients pilda savus ikdienas uzdevumus, un palīdz klientam attīstīties;
- atbild par saturīgu brīvā laika pavadīšanu ar klientu un klienta resocializāciju;
- uzrauga klientu, par saviem novērojumiem ziņojot lietu vadītājam;
- veido neformālas attiecības ar klientu.

Atbilstoši ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta norādījumiem, klientam un līdzgaitniekam ir jātiekas vismaz vienu reizi trīs nedēļās. Parasti viņi tiekas katru otro nedēļu. Papildus tam probācijas uzraudzības periodā vairākas reizes (parasti četras) notiek arī trīspusēja tikšanās, kurā vienkopus piedalās likumpārkāpējs, lietu vadītājs un līdzgaitnieks. Šādās tikšanās reizēs kopīgi tiek izrunātas dažādas problēmas, iepļānoti tikšanās biežumi un sākotnēji arī tikšanās "saturs", piemēram, brīvā laika pavadīšanas veidi u.c. Visbiežākie brīvā laika pavadīšanas veidi ir "kafijas iedzeršana" vai kopīga pastaiga. Taču tas, kā tiek pavadītas tikšanās reizes, ir atkarīgs no līdzgaitnieka.¹⁰⁰

Pirms līdzgaitniecības uzsākšanas kopīgi ar lietas vadītāju tiek izspriests, kādu atbalstu līdzgaitnieks sniegs katrā no klienta problēmjaucājumiem, piemēram, vai līdzgaitnieks sniegs atbalstu sociālo jautājumu kārtošanā. Tāpat tiek novērtēts, vai līdzgaitniekam ir jābūt informētam par klienta dzīves apstākļiem, ņemot vērā klienta riska pakāpi u.c. jautājumi.¹⁰¹ Tā rezultātā tiek izstrādāts klienta atbalsta plāns¹⁰², kurā tiek paredzētas šīs darbības: "Mēs mēģinām līdzgaitniekiem katru klientu pasniegt kā ļoti specifisku misiju – kāds ir viņu vēlmju līmenis, kāda ir misija, ko vēlamies panākt darbā ar šo specifisko klientu. Šajā gadījumā mēs mēģinām iedziļināties situācijā. Kādam tā var būt vienkārši kā līdzgaitniecības veikšana. Tāpat šī misija var būt saistīta, piemēram, arī ar klientu iesaistīšanu citos sabiedriskajos darbos, ārpus mūsu organizācijas. Katru ceturtdienu viņi dodas dažādos sabiedriskajos darbos, un līdzgaitnieka misija ir pārliecināties, kā viņi tur nokļūst un ka viņi tur tiešām nokļūst. Vai arī tas var būt saistīts ar palīdzību klientam attīstīt kādas brīvā laika

¹⁰⁰ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹⁰¹ Holmberg S., Kindgren J., Bogestam N. (2012). Non-custodial care in Sweden, (skatīts 2018.05.19),

https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015182/1371914738144/2012_ENG+Summary_friv_rd_eng_1.pdf

¹⁰² *zvidru val. Verkställighetsplan – VSP*

aktivitātes – sports vai kaut kas cits. Vienkārši palīdzēt klientam, satikt arī citus, resocializēties. Tāpēc apmācību mērķis ir būt ļoti specifiskiem ar līdzgaitniekiem un līdz ar to arī ar klientiem, tas padara šo komunikāciju vienkāršāku abos virzienos. Tāpat arī svarīgi ir palīdzēt klientam saredzēt iemeslus un ieguvumus par to, ka viņam ir piešķirts līdzgaitnieks – kā līdzgaitnieks man var palīdzēt, kā tas var palīdzēt šajā procesā, un tas jau ir lietu vadītāju darbs. Probācijas dienestam vajag izdomāt, kas var palīdzēt klientam, kas tam nepieciešams. Viņiem vajag saprast procesu un to, kā līdzgaitnieks var patiešām palīdzēt klientam pareizajā virzienā.”¹⁰³

Dienesta pārstāvji uzsver, ka līdzgaitnieka uzdevums ir saturīgi pavadīt brīvo laiku ar likumpārkāpēju, nevis koriģēt viņa uzvedību: “Viņi kopā nodarbojas ar sportu, vai arī viņi vienkārši kopā iedzer kafiju. Tātad ir liela atšķirība, jo viņi strādā ārpus ofisa. Viņi strādā ar atšķirīgām lietām un, protams, arī atšķirīgos veidos. Lietu vadītājs strādā ar situācijas atrisināšanu, bet līdzgaitnieks ar resocializāciju. Mēs arī negaidām, ka līdzgaitnieks parūpēsies par citu klienta lietu sakārtošanu, tā arī ir svarīga lieta. Parastajiem cilvēkiem nevajag būt kriminālprocesu ekspertiem, bet viņiem vajag būt sociāliem.”¹⁰⁴

Līdzgaitnieku piesaiste un atlase. Līdzgaitniekus Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests mēģina piesaistīt pēc iespējas agrāk, personai atrodoties ieslodzījuma vietā, taču ne vienmēr tas izdodas: “Mēs mēģinām, lai šī iepazīšanās notiek pēc iespējas ātrāk, bet realitātē lielākoties tas notiek brīdī, kad viņi jau ir izlaisti no cietuma. Bet mēs vēlamies un mēģinām, lai tas notiktu pēc iespējas ātrāk. Un, protams, arī ne visiem likumpārkāpējiem ir līdzgaitnieks – mēs vēlētos, lai tā būtu, bet šobrīd realitātē tā nav.”¹⁰⁵

Līdzgaitnieku atlase notiek dažādos veidos. Par līdzgaitnieku var kļūt dažādu sabiedrības grupu pārstāvji, kuri tiek izraudzīti no Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta izveidota un uzturēta līdzgaitnieku reģistra. Reģistram var piekļūt lietu vadītāji. Par līdzgaitniekiem var kļūt personas, kuras iepriekš ir bijušas pazīstamas ar likumpārkāpēju, piemēram, iepriekšējā skolotāja, kaimiņš, kontaktpersona u.c. Ja klients ir pazīstams ar potenciālo līdzgaitnieku, ir būtiski, lai līdzgaitniekam un likumpārkāpējam iepriekš nebūtu bijušas atkarības attiecības¹⁰⁶. Par līdzgaitnieku nevar kļūt likumpārkāpēja ģimenes locekļi. Bieži līdzgaitnieku vidū ir personas, kurām pagātnē ir bijusi pieredze ar likumpārkāpumu – tie ir ap 20% no visiem līdzgaitniekiem. No šiem 20% līdzgaitnieku, 5% līdzgaitnieki ir bijuši kā cietušās personas likumpārkāpumā, 5% kā likumpārkāpēji un 10% gadījumu viņi bijuši gan kā cietušie, gan kā likumpārkāpēji.¹⁰⁷

Līdzgaitniecības programmas noteikumi paredz, ka, pirms kļūšanas par līdzgaitnieku, katra persona tiek pārbaudīta kriminālnoziedzumu datu bāzē, parādnieku datu bāzē u.c. Lai kļūtu par līdzgaitnieku, ir jābūt pagājušam noteiktam laikam, kopš ir dzēsts sods un izārstēta atkarība.¹⁰⁸ Papildus tiek prasīta rekomendācijas vēstule. Kā norāda atbildīgie dienesta pārstāvji: “Ja ir jauns līdzgaitnieks, mēs pārbaudām kriminālās sodāmības reģistru, kurā līdzgaitnieki nevar būt. Tāpat mēs pārbaudām, vai līdzgaitniekam nav oficiālu parādu. Un mēs arī vēlamies vismaz vienu atsauksmi par šo cilvēku, piemēram, no līdzgaitnieka darba devēja, ar kuru tas ir strādājis vai pie kura strādā, ko šis cilvēks domā par brīvprātīgo.”¹⁰⁹ Attiecībā uz līdzgaitnieku atlases vecumu intervētie norāda, ka ierobežojumu nav: “Šajā ziņā mēs vienkārši cenšamies

¹⁰³ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹⁰⁴ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹⁰⁵ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹⁰⁶ *angļu val. relationship of dependence*

¹⁰⁷ Bra. (2012). Lekmannaövervakare inom frivården, (skatīts 2018.05.19),

https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015007/1371914738056/2012_09_Lekmanna_vervakare_1.pdf

¹⁰⁸ Holmberg S., Kindgren J., Bogestam N. (2012). Non-custodial care in Sweden, (skatīts 2018.05.19),

https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015182/1371914738144/2012_ENG+Summary_friv_rd_eng_1.pdf

¹⁰⁹ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

domāt par to, kas ir vislabākais klientam. Ja šis ir labs līdzgaitnieks šim klientam un viņi labi sader, mums nav vecuma ierobežojumu.”¹¹⁰

Līdzgaitnieku apmācības. Līdzgaitnieku apmācības ilgst sešas stundas. Apmācību tēmas ir sadalītas divās daļās. Pirmajā daļā līdzgaitniekiem tiek stāstīta vispārēja informācija par situāciju likumpārkāpumos Zviedrijā, par probācijas sistēmu, par to, kādas organizācijas ir iesaistītas darbā ar likumpārkāpējiem u.c. jautājumi. Nozīmīga apmācību sadaļa šajā brīdī ir līdzgaitnieka lomas definēšana kopējā likumpārkāpēju resocializācijas sistēmā: “Mēs mēģinām palīdzēt līdzgaitniekiem saprast viņu misiju, un tas nav parakstīta līguma formā”.¹¹¹

Otrā apmācību daļa vairāk sastāv no praktiskās apmācības un dažādu iespējamo situāciju analīzes. Tiek diskutēts par to, kā līdzgaitniekam rīkoties noteiktās situācijās. Tāpat tiek sniegts neliels ieskats motivējošas sarunas pamatos un „risika – vajadzību – atsaucīgas rīcības” modeļa (RVAR) izmantošanas principos.¹¹² Kā norāda probācijas dienesta pārstāvis: “Tātad, viņiem vajag saprast savu lomu kopējā sistēmā, un tad notiek darbs, analizējot situācijas – ko tu vari darīt ar klientu, kā tam vari palīdzēt. Un tāpat arī par dilemmas situācijām, kad klients vēlas no līdzgaitnieka, piemēram, aizņemties naudu – ko tu saki, kā domā, ko dari, ko pats par to domā? Tās ir tikai īsas apmācības, bet es domāju, ka dažas lietas šajās apmācībās mainīsies, koncentrējoties vairāk uz praksi, kā būt par līdzgaitnieku, un ne tik daudz teorētisko daļu.”¹¹³

Apmācības paredzētas tikai tiem līdzgaitniekiem, kuri šo procesu uzsāk pirmo reizi. Tomēr intervētais probācijas dienesta pārstāvis norāda, ka nākotnē vēlamas būtu regulāras līdzgaitnieku apmācības, kurās līdzgaitniekiem būtu iespēja papildināt savas kompetences: “Šajā gadījumā es labprāt ierosinātu vairāk apmācību, kuras varētu apmeklēt visi līdzgaitnieki, lai iemācītos vairāk, izkoptu savas zināšanas un prasmes. Tā, manuprāt, ir laba ideja. [...] Pastāv arī iespēja, ka kāds no probācijas dienesta pēc savas iniciatīvas uzaicina līdzgaitniekus uz kādu lekciju vai apmācību, un tad, ja līdzgaitniekiem ir vēlšanās, viņi var apmeklēt šo pasākumu. Tas nav obligāts biroju darbības nosacījums. Apmācības notiek pēc vajadzības”. Ja ir desmit jauni līdzgaitnieki, tad apmācības notiek grupā, bet ja ir tikai divi jauni līdzgaitnieki, kuri vēlas sākt strādāt, mēs organizējam apmācības arī tikai viņiem abiem.”¹¹⁴

Koordinēšana, resursi un atbalsts līdzgaitnieku procesa pēctecībai. Par nepieciešamā atbalsta sniegšanu līdzgaitniekam atbildīgs ir lietu vadītājs: “Tie ir ofisa darbinieki katram klientam un arī līdzgaitniekiem. Viņi ir atbildīgi par līdzgaitnieku atbalstīšanu – strādāt ar tiem, palīdzēt tiem un to klientiem. Viņiem ir nepieciešami klienti un līdzgaitnieks kopā, un tad viņi zvina līdzgaitniekam, lai pārbaudītu, kā viņiem iet, vai viss ir kārtībā, vai nepieciešama kāda palīdzība, vai nepieciešams kaut ko izrunāt. Un tāpat arī līdzgaitniekam vajag laiku pa laikam atskaitīties lietu vadītājam. Galvenais līdzgaitnieka mērķis ir atbalstīt klientu, bet viņiem arī vajag dot ziņu, ja ar klientu neizdodas kaut kāda sadarbība – ja tas nedara to, ko tam būtu jādara – tad līdzgaitniekam vajag zvanīt lietu vadītājam un izstāstīt situāciju.”¹¹⁵

Klients – likumpārkāpējs tiek informēts par līdzgaitnieka un lietu vadītāja komunikāciju, kā arī par līdzgaitnieka lomu. Līdz ar to tas nav viņam pārsteigums. Sadarbība ir bāzēta uz savstarpēju informācijas apmaiņu: “Mēs domājam, ka mūsu prakse ir kā atvērta telpa klientam – mums nav nekādu noslēpumu no klienta. Klients zina, ko mēs darām, un, kad mēs satiekam klientu, mēs redzam, ko viņš dara, kāds ir viņa vēlmju līmenis, klients zina visu – tas ir tas, ko mēs redzam šeit, un tas ir tas, ar ko strādāsim šajā gadā, un tas ir, kā mēs ar to strādāsim, kā tev palīdzēsim. Līdzgaitnieka darbs ir tieši tāds pats – klients zina, kāpēc tas satiekas ar līdzgaitnieku, kas līdzgaitniekam ir jādara, ko viņš var sagaidīt no klienta. Tas viss ir ļoti

¹¹⁰ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹¹¹ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹¹² Kriminalvården. (2017). Grundutbildning för lekmanövervakare. Npublicēts materiāls.

¹¹³ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹¹⁴ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹¹⁵ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

paredzami, klients zina visu. Tāpēc mums nav nekādu noslēpumu. Viņi strādā kopā – līdzgaitnieks, lietu vadītājs un klients. Un klients zina, kāpēc līdzgaitnieks un lietu vadītājs dara to, ko dara. Tas viss ir klienta labā. Mēs tiešām cenšamies strādāt ar lietu vadītājiem un palīdzēt viņiem viņu misijā gan pret klientu, gan līdzgaitnieku. Klientam ir vairāk kā skaidrs, ko un kāpēc katrs dara. Tas ir svarīgi. [...] Tā ir daļa no sākotnējās vienošanās. Kas, ko, kāpēc, kad tu to darīsi? Klientam tas viss ir jāzina, lai tas tam būtu noderīgi un interesanti. Viņi nestrādā ar līdzgaitniekiem tikai tāpēc, ka kāds viņiem teica, ka viņiem tāds pienākums. Jā – mēs par to runājam, lietu vadītājs par to runā, mums jābūt precīziem par to, ko, kad un kā viņi darīs. Par to, cik bieži viņi satiek līdzgaitnieku, atkarīgs no situācijas – atkarīgs no klienta un tā vajadzībām. Vienam tas var būt reizi nedēļā, citam reizi mēnesī. Kas ir labākais šim konkrētajam klientam”.¹¹⁶

Lai līdzgaitniecības programma tiktu īstenota efektīvi, būtisku lomu Zviedrijas atbildīgās iestādes pārstāvji velta lietu vadītāju nepārtrauktai izglītošanai un kompetenču vairošanai: “Viņiem ir daudz apmācību. Mēs viņus apmācām par risku un vajadzību tēmām. Apmācības ietver visu, kas ir saistīts ar lietu vadītājiem. Un tad viņiem ir arī ikmēneša apmācības – tā ir vesela lietu vadītāju sistēma, kuras attīstība nekad nebeidzas un neapstājas. Līdzgaitnieks ir tikai maza sastāvdaļa. Darbs ar līdzgaitniekiem ir tikai neliels lietu vadītāju uzdevums. Galvenā apmācību daļa ir par to, kā strādāt ar klientiem ofisā, ar kognitīvajām uzvedības vajadzību metodēm un vērtējumiem. Tātad viņiem vienmēr ir atbalsts visdažādākajos saistošajos virzienos, tajā skaitā par līdzgaitniecību.”¹¹⁷

Taču vienlaikus būtiska loma ir tam, lai lietu vadītāji dokumentētu darbu ar likumpārkāpēju: “Viņi dokumentē visu, ko un kāpēc viņi dara, visu, ko darījuši šodien – par to, ko domā klients un līdzgaitnieks, kā noris šī misija, vai vajadzētu pārdomāt plānu, vai tas strādā labi utt. – tiek dokumentēts viss!”¹¹⁸

Savukārt līdzgaitnieku gadījumā tiek domāts par to, lai viņi kā līdzgaitnieki tiktu iespējami mazāk noslogoti ar administratīviem jautājumiem un dažādām atskaitēm. Līdzgaitniekiem aktivitāšu veikšanai tiek piešķirti vidēji 45 eiro mēnesī. Viņiem par piešķirtajiem finanšu līdzekļiem nav jāsniedz atskaites: “Katru mēnesi viņiem samaksā 250 zviedru kronas (ap 45 eiro). Tas nav daudz, bet, ja līdzgaitnieks izdara kaut ko, par ko viņam jāmaksā pašam, mēs nevēlamies, lai viņi par to maksātu. Piemēram, ja viņiem jāmēro tāls ceļš gabals, viņi saņem naudu par degvielu, vai viņi izdara kaut ko citu, kas maksā daudz, viņi to var dabūt atpakaļ. Viņi arī var pieteikties naudai – es un mans klients labprāt darītu to un to, un tad lietu vadītājs izlemj, vai piešķirt šo naudu. Nav tā, ka viņu darbs tiek apmaksāts.” Tikai īpašos gadījumos, kad dienestā tiek pieprasīti papildu līdzekļi, līdzgaitniekam var lūgt uzrādīt čeku: “Ja tiek darīta kāda speciāla aktivitāte, tad, iespējams, nepieciešams pārādīt čeku.... Nav nekādas birokrātijas.”¹¹⁹

Līdzīga situācija novērojama arī attiecībā uz atskaitēm par līdzgaitniecībā veiktajām aktivitātēm. Par to, kā noritējis līdzgaitniecības process, līdzgaitnieks lietu vadītāju informē mutiski. Atskaites nav jāiesniedz.

Mērķgrupas atlase un iesaiste. Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests vēlētos, lai katram klientam ir līdzgaitnieks, bet tas neizdodas. Piesaistīto līdzgaitnieku skaits nereti atkarīgs no lietu vadītāju iniciatīvas. Atbilstoši intervijai ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi, līdzgaitniekus nenozīmē likumpārkāpējiem, kuri var apdraudēt līdzgaitnieku darbību, piemēram, garīgi slimiem likumpārkāpējiem, ieslodzītajiem, kuriem ir nosliece uz vardarbību, vai likumpārkāpējiem, kuri ir iesaistīti organizētos noziedzības grupējumos.¹²⁰ Kā norāda intervētais dienesta pārstāvis: “Ja lietu vadītājs domā, ka tas ir ļoti bīstams klients, tad šajā specifiskajā gadījumā, iespējams, šis klients nestrādā ar līdzgaitnieku. Mēs

¹¹⁶ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹¹⁷ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹¹⁸ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹¹⁹ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹²⁰ Holmberg S., Kindgren J., Bogestam N. (2012). Non-custodial care in Sweden, (skatīts 2018.05.19),

https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015182/1371914738144/2012_ENG+Summary_friv_rd_eng_1.pdf

nevēlamies riskēt ar līdzgaitnieku, jo līdzgaitnieks satiek klientus visur, bet lietu vadītājs tos satiek tikai ofisā – drošā vietā. Tā ir liela atšķirība. Zviedrijā lietu vadītāji kādreiz arī apmeklēja klientus mājās, bet šādu praksi vairs nepieņemjam.”¹²¹

Raksturojot klientu grupu, kuriem ir līdzgaitnieki, šai grupai ir lielas sociālās problēmas – daudziem ir atkarības vai vielu lietošanas problēmas, apmēram pusei no viņiem nav savas mājas un apmēram trīs ceturtdaļām nav darba. Noziegumu recidīva risks šajā grupā ir ļoti augsts. Tādēļ tiek uzskatīts, ka šiem cilvēkiem ir nepieciešama palīdzība un līdzgaitnieks, kura uzdevums ir mēģināt sniegt atbalstu šim likumpārkāpējam.¹²²

Programmas efektivitāte. Zviedrijas noziedzības prevencijas nacionālā padome 2012. gadā ir veikusi pētījumu par līdzgaitnieku darbību Zviedrijā. Pētījuma ietvaros tika veiktas intervijas ar ieslodzītajiem un veikta līdzgaitnieku aptauja, nosūtot aptaujas anketas visiem aktīvajiem līdzgaitniekiem sešos Zviedrijas reģionos. Aptaujā tika saņemtas 1196 līdzgaitnieku atbildes (kas veido 64% no kopējā līdzgaitnieku skaita). Aptaujas rezultātos gan likumpārkāpēji, gan līdzgaitnieki norāda, ka savstarpējām sarunām ir ļoti nozīmīga loma viņu tikšanās reizēs. Tāpat tiek norādīts, ka līdzgaitnieki sniedz lielu atbalstu likumpārkāpējiem atkarību vai garīgu problēmu risināšanā. Salīdzinoši neliels atbalsts ir saistīts ar darbu, dzīvošanas un finansiālo problēmu risināšanu, kas skaidrojams ar to, ka līdzgaitniekiem nav pieejami tam nepieciešamie resursi.¹²³

Iepriekšminētā Zviedrijas noziedzības prevencijas nacionālās padomes pētījuma ietvaros tika pētīta arī līdzgaitnieku pieredze, iesaistoties līdzgaitniecībā. Aptaujājot līdzgaitniekus, 43% no visiem līdzgaitniekiem ir norādījuši, ka viņi līdzgaitniecībā ir piedzīvojuši negatīvu pieredzi. Kā negatīvu pieredzi līdzgaitnieki norāda nedrošības sajūtu saistībā ar klienta uzvedību, sabiedrības nosodījumu, kompensācijas apmēru, neērtības sajūtu. Taču lielāka ir to līdzgaitnieku daļa, kuri ir izjutuši pozitīvu pieredzi, esot par līdzgaitnieku (tādi ir 75%¹²⁴). Visbiežāk kā pozitīvu pieredzi līdzgaitnieki nosauca apmierinātības sajūtu, palīdzot citiem cilvēkiem, interesantas tikšanās un jaunas attiecības, patiku redzēt klienta dzīves uzlabošanos, iespēju uzzināt ko jaunu.¹²⁵ Arī intervijā, jautājot par līdzgaitnieku motivāciju dalībai līdzgaitniecībā, dienesta pārstāvis norāda: “Lielākā daļa no viņiem vienkārši vēlas izdarīt kaut ko labu. Viņiem ir šī attieksme - viņi izvēlas būt brīvprātīgie, viņi vēlas darīt labu, vai arī viņi ir ļoti ieinteresēti kriminālajos procesos, klientos.”¹²⁶

Zviedrijas noziedzības prevencijas nacionālās padomes pētījuma ietvaros, vaicājot līdzgaitniekam, vai viņi redz iespēju vēl vairāk palielināt kontroli pār klientu, tikai 28% līdzgaitnieku norādīja, ka viņi redz šādu iespēju. Kā problēmu kontroles palielināšanā līdzgaitnieki norāda iespējamu negatīvu kontroles ietekmi uz klienta un līdzgaitnieka attiecībām. Vaicājot klientiem – likumpārkāpējiem par viņu pieredzi no dalības līdzgaitniecībā, gandrīz visi likumpārkāpēji ir norādījuši, ka attiecības ar līdzgaitnieku darbojas labi un ka viņi izjūt lielu pateicību par līdzgaitnieku darbu.¹²⁷

¹²¹ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹²² Bra. (2012). Lekmannaövervakare inom frivården, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015007/1371914738056/2012_09_Lekmanna_vervakare_1.pdf

¹²³ Bra. (2012). Lekmannaövervakare inom frivården, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015007/1371914738056/2012_09_Lekmanna_vervakare_1.pdf (Kopsavilkums angļu valodā: Holmberg S., Kindgren J., Bogestam N. (2012). *Non-custodial care in Sweden*. https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015182/1371914738144/2012_ENG+Summary_friv_rd_eng_1.pdf)

¹²⁴ Viņu vidū ir arī tādas personas, kas ir saskārušās gan ar pozitīvu, gan negatīvu pieredzi

¹²⁵ Bra. (2012). Lekmannaövervakare inom frivården, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015007/1371914738056/2012_09_Lekmanna_vervakare_1.pdf

¹²⁶ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi

¹²⁷ Bra. (2012). Lekmannaövervakare inom frivården, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015007/1371914738056/2012_09_Lekmanna_vervakare_1.pdf

2.5.2. Brīvprātīgā darba programmas ieslodzījuma vietā izpēte: "Vīziju istaba"

Vispārējs programmas apraksts. "Vīziju istaba" ir telpa cietumā vai ārstniecības iestādē, kur ieslodzītajiem vai klientiem tiek nodrošināta informācija no dažādām institūcijām, organizācijām un asociācijām par viņiem būtiskiem jautājumiem. Vīziju istabas pamatideja ir rast iespēju personai, kura atrodas ieslodzījumā, darboties pie savas nākotnes veidošanas, sniedzot šai personai informāciju par visdažādākajiem viņus interesējošajiem jautājumiem. Tā tiek raksturota kā "vieta, kur labās lietas no sabiedrības ienāk cietumā", kā "istaba ar skatu uz āru", kā "savstarpējas komunikācijas kanāls", kā vieta, kur satiekas ieslodzījuma vietas darbinieki, ieslodzītie un brīvprātīgie, un kur noris informācijas apmaiņa, iedvesmošanās un neformālas apmācības. Šāda ieslodzījuma vietu administrācijas un NVO sadarbības aktivitāte dod iespēju ieslodzītajiem cietumā satikt citas personas no ārpusaules un iegūt jaunas zināšanas. Tā ir iespēja labāk sagatavoties dzīvei pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma.¹²⁸

"Vīziju istabas" idejas aizsākums meklējams Zviedrijas brīvprātīgās organizācijas "KRIS" īstenotajā ES finansētajā projektā "Labāka atbrīvošanas programma"¹²⁹, kas norisinājās 2002. - 2006. gadā.¹³⁰ Kopš 2007. gada "Vīziju istabas" darbības nodrošināšanā iesaistījās arī Zviedrijas brīvprātīgo organizāciju apvienība (turpmāk - RFS¹³¹). Šobrīd "Vīziju istabas" projektu realizē arī citas brīvprātīgo organizācijas, piemēram, NBV, Zviedrijas kristiešu padome¹³², Zviedrijas musulmaņu padome¹³³ un X-CONS. Šī programma tiek realizēta daudzās Zviedrijas ieslodzījuma vietās.¹³⁴

Daudzviet kopā ar programmu "Vīziju istabas" – kā tās sastāvdaļa – tiek realizēts arī apmācību cikls "Labākai nākotnei". Apmācību cikls "Labākai nākotnei" ir izveidots "Vīziju istabas" programmas darbības nodrošināšanai. Tas ir 11 informatīvu lekciju un tikšanās cikls, kuru laikā ieslodzītie tiek informēti par viņus interesējošajiem jautājumiem tādās tēmās kā kriminālatbildība un sods, ģimene un attiecības, veselība, ekonomika, darba tirgus un profesionālās apmācības, brīvā laika pavadīšana, izglītība, pilsonība, ētika un reliģija u.c. jautājumos. Jautājumu tēmas tiek pielāgotas ieslodzīto interesei par tām. Pēc apmācības cikla pabeigšanas dalībnieki saņem diplomus. Dažiem ieslodzītajiem tas kalpo kā apliecinājums, ka viņš ir spējīgs savā dzīvē ko sasniegt.¹³⁵

Programmas organizatori un to pienākumi. RFS ir viena no lielākajām brīvprātīgo organizāciju apvienībām Zviedrijā, kas darbojas ieslodzīto problēmu risināšanā. Tā ir dibināta pirms 50 gadiem (1968. gadā), un šobrīd tajā līdzdarbojas ap 60 reģionāla vai vietēja mēroga NVO ar apmēram 5500 biedru. Galvenie apvienības darbības virzieni ir saistīti ar līdzgaitniecību (mentoringu), pilnvarnieku vai aizbildņu nodrošināšanu, atbalstu psihiatriskajā aprūpē, ieslodzīto kontaktu ar ģimenēm uzturēšanu, personu, kuras sniedz atbalstu ģimenēm, koordinēšanu, kā arī atbalsta programmu organizēšanu ieslodzījuma vietās.¹³⁶

RFS īsteno vairākas brīvprātīgā darba programmas cietumos, no kurām viena no atpazīstamākajām ir "apmeklētāju grupas"¹³⁷ un "vīziju istabas"¹³⁸. Apmeklētāju grupas cietumos tiek organizētas kā brīvprātīgo un ieslodzīto tikšanās, kur starp abām pusēm noris sarunas ar mērķi mazināt ieslodzīto izolāciju no

¹²⁸ Kriminalvården. Visionsrummet. Manual, (skatīts 2018.05.19), <http://www.rfs.se/Global/Pdf/Manual%20Visionsrummet%202017%20-%20Reviderad%20A5.pdf>

¹²⁹ *angļu val. Better Release Program*

¹³⁰ Kriminalvården. Visionsrum. <https://www.kriminalvarden.se/lattlast/for-dig-som-domts-till-fangelse/visionsrum/>

¹³¹ *zviedru val. Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare – RFS*

¹³² *angļu val. The Swedish Christian Council*

¹³³ *angļu val. Swedish Muslim Council*

¹³⁴ Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. Visionsrummet - för en bättre framtid i frihet, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.rfs.se/uppdragen/Visionsrummet1/>

¹³⁵ Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. Studiecirkeln Bättre framtid, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.rfs.se/uppdragen/Visionsrummet1/Studiecirkeln-Battre-framtid/>

¹³⁶ Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. Om riksförbundet, (skatīts 2018.05.19), http://www.rfs.se/om_rfs/

¹³⁷ *angļu val. visiting groups*

¹³⁸ *zviedru val. visionsrummet, angļu val. vision room*

sabiedrības. Šādas tikšanās grupas nodrošina 15 RFS reģionālās organizācijas.¹³⁹ Ņemot vērā to, ka šī programma ir līdzīga tai, kas ir aplūkota Lielbritānijas praksē, šajā sadaļā tiks sniegts detalizētāks apraksts par otru RFS īstenoto programmu "Vīziju istaba".

Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests un NVO (šajā gadījumā – RFS) par īstenojamajām aktivitātēm lemj un vienojas valstiskā līmenī, savukārt ieslodzījuma vietu administrācijas uzdevums ir vienoties ar organizāciju jau par praktiskiem jautājumiem un to, kā programma tiks īstenota. "Vīziju istabas" darbības pamatā ir sadarbība starp ieslodzījuma vietu un dažādām NVO:

NVO:

- piesaista un apmāca brīvprātīgos;
- organizē ieslodzīto un brīvprātīgo tikšanās programmas ietvaros.

Cietuma darbinieki un brīvprātīgie kopīgi ir atbildīgi par aktuālas un jaunas informācijas pieejamības nodrošināšanu "Vīziju istabā".

Brīvprātīgie, kas darbojas "Vīziju istabā", veic gan koordinatora pienākumus, nodrošinot programmas darbību, aktivitāšu (tikšanos, lekciju, apmācību) norisi, telpu iekārtošanu un uzturēšanu utt., gan pasniedz lekcijas, nodrošina informāciju, kas nepieciešama ieslodzītajiem un piesaista dažādu jomu cilvēkus un organizācijas, kuri vēlas ziedot savu laiku un zināšanas, un iesaistīties "Vīziju istabas" darbā kā speciālisti vai lektori – no valsts un pašvaldību institūcijām un NVO.¹⁴⁰

Brīvprātīgo piesaiste un atlase. "Vīziju istabai" RFS piesaista brīvprātīgos, izmantojot līdzīgas metodes, kā iepriekš (2.4.nodaļā) raksturots par Zviedrijas praksi kopumā: informācija par brīvprātīgā darba iespējām ir ievietota Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta mājas lapā. Caur citiem informācijas kanāliem šādas iespējas netiek reklamētas, jo ar brīvprātīgo darba popularizēšanu vairāk nodarbojas NVO – informācija tiek publicēta brīvprātīgajam darbam veltītajās interneta vietnēs, brīvprātīgo organizāciju mājaslapās, organizācijas personīgi uzrunā brīvprātīgos. Brīvprātīgo atlases kritērijs Zviedrijā ir personas motivācija. Katrā programmā un organizācijā tiek izmantota individuāla pieeja, arī informatīvajos materiālos un "Vīziju istabas" vadlīnijās nav noteikti īpaši brīvprātīgo atlases kritēriji vai sistēmas¹⁴¹.

Brīvprātīgo apmācības. "Vīziju istabas" brīvprātīgos (brīvprātīgā darba koordinators) un apmācības cikla "Labākai nākotnei" vadītājus apmāca pašas sabiedriskās organizācijas, t.sk. RFS. Zviedrijā ir identificēta problēma – grūtības piesaistīt brīvprātīgos jau pastāvošu "Vīziju istabu" darbības nodrošināšanai. Kamēr atsevišķās ieslodzījuma vietās brīvprātīgo trūkuma dēļ "Vīziju istabas" tiek slēgtas, citos cietumos un ar citu NVO iesaistīšanos tās no jauna tiek atvērtas.¹⁴²

Koordinēšana, resursi un atbalsts brīvprātīgo procesa pēctecībai. RFS aktivitātes galvenokārt tiek finansētas no valsts subsīdijām – Zviedrijas Policijas un Vispārējā Labklājības fonda¹⁴³ līdzekļiem.¹⁴⁴

Programmas "Vīziju istabas" īstenošanā un koordinēšanā parasti ir iesaistītas septiņas personas: divi ir konkrētā cietuma ieslodzītie, divi ir brīvprātīgā darba koordinatori, kuri praktiski ieslodzījuma vietā organizē

¹³⁹ Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. Besöksgrupper inom RFS, (skatīts 2018.05.19),

http://www.rfs.se/uppdragen/besokare_hakten_anstalt/besokare_rfs/

¹⁴⁰ Kriminalvården. Visionsrummet. Manual, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.rfs.se/Global/Pdf/Manual%20Visionsrummet%202017%20-%20Reviderad%20A5.pdf>

¹⁴¹ Skat. piemēram: Kriminalvården. Visionsrummet. Manual, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.rfs.se/Global/Pdf/Manual%20Visionsrummet%202017%20-%20Reviderad%20A5.pdf>

¹⁴² Kriminalvården. Visionsrummet. Manual, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.rfs.se/Global/Pdf/Manual%20Visionsrummet%202017%20-%20Reviderad%20A5.pdf>

¹⁴³ *angļu val.* General Heritage Fund

¹⁴⁴ Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. Projekt inom RFS, (skatīts 2018.05.19), <http://www.rfs.se/Projekt/>

vīziju istabas darbu, divas ir ieslodzījuma vietas amatpersonas un viens ir attiecīgās NVO, kura koordinē programmu "Vīziju istaba", administrācijas pārstāvis. NVO administrācijas pārstāvja pienākums ir pārraudzīt programmas "Vīziju istaba" darbību kopumā, kā arī veikt tās sertifikāciju. Tikmēr pārējie seši programmā iesaistītie nodrošina praktisku programmas īstenošanu ieslodzījuma vietā. Jānorāda, ka "Vīziju istabas" programmas komandā tiek iesaistīti tieši divi brīvprātīgā darba koordinatori (nevis viens) ar mērķi nodrošināt programmas nepārtrauktību un informācijas pēctecību, gadījumā, ja kāds no koordinatoriem noteiktu iemeslu dēļ pārtrauc savu brīvprātīgo darbību.¹⁴⁵

Cietuma darbinieki un brīvprātīgie ir atbildīgi par aktuālas un jaunas informācijas pieejamības nodrošināšanu "Vīziju istabā". Informācija var būt sagatavota brošūru, bukletu, citu izdales materiālu veidā, vai arī var tik pasniegta sarunu, lekciju formā. Dažādu personu apmeklējumi, piemēram, sociālo darbinieku, darba devēju u.c. informatīvas lekcijas un tikšanās ir ļoti būtisks šīs programmas darbības elements, tomēr, "Vīziju istabas" darbības pamatā ir sadarbība starp ieslodzījuma vietu un dažādiem NVO.¹⁴⁶

Atbilstoši "Vīziju istabas" rokasgrāmatai, tās īstenošanai ir nepieciešama viena telpa, kas ir vismaz 15-20m² liela un kurā varētu ietilpt 8-12 cilvēku liela grupa. Tā nepieciešama lekciju u.c. informatīvu pasākumu organizēšanai. Telpā noteikti ir nepieciešama tāfele, taču rekomendējama arī datortehnika un projektors.¹⁴⁷

Lai programmu "Vīziju istaba" varētu sertificēt, tai tiek izvirzīta viena prasība – attiecībā uz programmas dalībniekiem (ieslodzītajiem) nodrošināmo informāciju. Vīziju istabā ir jāsniedz informācija par: (1) dzīvesvietas jautājumiem (piemēram, par nekustamā īpašuma īres un izīrēšanas nosacījumiem, dzīvesvietas elektroniskās atrašanas iespējām u.c.), (2) finanšu jautājumiem (piemēram, par personīgā budžeta veidošanu, par personas apdrošināšanu, par pašvaldības sociālajiem pakalpojumiem un palīdzību, par parādiem u.c.), (3) nodarbinātības jautājumiem (piemēram, par darbā iekārtošanas pakalpojumiem, arodbiedrībām, profesionālajām apmācībām u.c.), (4) brīvā laika pavadīšanas iespējām (piemēram, par sporta asociācijām, komunikācijas veidošanas principiem, laika uzskaiti, biļešu apmaksas metodēm, muzejiem, NVO darbību un apmeklējumiem u.c.), (5) likumpārkāpumiem un vardarbību. NVO administrācijas pārstāvis, sertificējot konkrētās programmas norisi ieslodzījuma vietā, pārbauda, lai vīziju istabās tiktu nodrošināta iepriekš minētā informācija.¹⁴⁸

Tā kā Latvijā veiktajā izpētē ir konstatēta problēma, ka ieslodzītie nezina par iespējām saņemt dažādus pakalpojumus un palīdzību, dzīvesvietas iespējām, biļešu iegādes veidiem u.c. ikdienišķiem jautājumiem, šāda centra izveide ieslodzījuma vietās Latvijā ir ļoti vēlama prakse.

Nodaļas secinājumi

Zviedrijai ir liela pieredze un ilga vēsture brīvprātīgo iesaistei probācijas un ieslodzījuma sistēmas darbībā. Valsts institūcijas atzīst brīvprātīgo darbu kā svarīgu resursu likumpārkāpēju resocializācijas procesā. Tas tiek mērķtiecīgi atbalstīts, darbība tiek plānota un koordinēta no valsts puses. Brīvprātīgo darbs iekļaujas un papildina kopējo Zviedrijas resocializācijas sistēmu.

¹⁴⁵ Kriminalvården. Visionsrummet. Manual, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.rfs.se/Global/Pdf/Manual%20Visionsrummet%202017%20-%20Reviderad%20A5.pdf>

¹⁴⁶ Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. Visionsrummet - för en bättre framtid i frihet, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.rfs.se/uppdragen/Visionsrummet1/>

¹⁴⁷ Kriminalvården. Visionsrummet. Manual, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.rfs.se/Global/Pdf/Manual%20Visionsrummet%202017%20-%20Reviderad%20A5.pdf>

¹⁴⁸ Kriminalvården. Visionsrummet. Manual, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.rfs.se/Global/Pdf/Manual%20Visionsrummet%202017%20-%20Reviderad%20A5.pdf>

Attiecībā uz visiem ieslodzītajiem un probācijas klientiem, Zviedrijā tiek piemērots normalizācijas princips¹⁴⁹, un Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta īstenotie pasākumi ir paredzēti, lai risinātu uzdevumu samazināt recidīvismu, tomēr joprojām saglabājot noteiktu kontroles līmeni. Bieži probācijas dienests šo uzdevumu risina, sadarbojoties ar citām organizācijām, kas piedāvā pakalpojumus mērķa grupai, tai skaitā ar nevalstiskajām organizācijām.¹⁵⁰

Attiecībā uz sekmīgi īstenotiem modeļiem un praksēm brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā, jāizceļ Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta īstenotā līdzgaitniecība un tās organizācija, sadarbojoties valsts institūcijām un nevalstiskajam sektoram. Zviedrijā brīvprātīgais darbs resocializācijas sistēmā balstās uz savstarpēji atklātu informāciju un uzticību. Tas atspoguļojas arī līdzgaitniecībā. Piemēram, līdzgaitnieki ir informēti par viņu lomu kopējā resocializācijas sistēmā, kā arī par to, ko no viņiem sagaida iesaistītās puses. Atšķirībā no līdzgaitniecības Latvijā, Zviedrijas līdzgaitnieki ir arī informēti par ieslodzītā vai probācijas klienta izdarīto noziegumu. Savukārt klienti ir informēti par līdzgaitnieku pienākumiem un funkcijām. Līdzgaitniecības procesā tiek iesaistīts un par to ir atbildīgs katra klienta lietas vadītājs. Šāda informācijas atklātība un regulāra savstarpējā sadarbība (t.sk. ar lietas vadītāju) mazina savstarpēju neuzticību, mazina līdzgaitnieka bailes, veicina ātrāka savstarpējā kontakta izveidošanu un sniedz citus ieguvumus.

Papildus pozitīvi ir vērtējama arī Zviedrijā pieņemtā individuālā pieeja katram klientam, kas nozīmē, ka katrs klients ir kā atsevišķs resocializācijas projekts. Klienta resocializācijas plānā, kas balstās uz "Risku, vajadzību un atsaucīgas rīcības" (RVAN) novērtējumu, īpaša uzmanība tiek pievērsta identificēto ar konkrētās personas vajadzībām saistīto problēmu risināšanai. Šo problēmu risināšanā liela loma ir atvēlēta tieši līdzgaitniekiem. Zviedrijas pieeja darbā ar līdzgaitniekiem probācijas sistēmā var kalpot par veiksmīgu paraugu Latvijas sistēmas tālākai pilnveidošanai.

Atšķirībā no Latvijas, Zviedrijā eksistē prakse, kad valsts līdzfinansē organizācijas, kas veic brīvprātīgo darbu ar notiesātām personām – gan ieslodzījuma vietās, gan ārpus tās. Šī prakse ļauj nodrošināt dažādu programmu ilgtspēju. Finansiālu atbalstu ik gadu saņem ap 15 organizācijām, kuras nodrošina dažāda veida programmas, piemēram, ieslodzīto ģimenes saišu stiprināšanai, materiālai palīdzībai pēc ieslodzījuma u.c. Nodalā detalizētāk tika aplūkota viena no programmām - "Vīziju istaba". Šī programma ir unikāla ar to, ka kopumā nav sarežģīti īstenojama (neprasa būtiskus finansiālus ieguldījumus, plašas telpas, materiāltehnisko bāzi u.c.), taču sniedz būtisku informāciju ieslodzītajiem, palīdz tiem sagatavoties dzīvei sabiedrībā.

Vērtējot Eiropas probācijas dienestu un ieslodzījuma vietu attīstības virzienus nākotnē, attiecībā uz palīdzību bijušajiem ieslodzītajiem kriminālas uzvedības un atkārtotu pārkāpumu riska mazināšanai, Eiropas Probācijas Konfederācija¹⁵¹ ziņojumā "Nākotnes ieslodzījuma vietas" norāda, ka ieslodzītie sagaida atbalstu attiecību jautājumos (piemēram, ģimenes un partneru attiecības, vecāku-bērnu attiecības). Pie tam, tie probācijas klienti, kuri norādījuši, ka nav apmierināti ar probācijas dienestu darbinieku darbu, min, ka dienests vairāk strādājis ar viņu attieksmi un uzvedību, kamēr viņi lielākoties gribēja saņemt praktisku palīdzību, lai risinātu sociālus un attiecību jautājumus.¹⁵² Brīvprātīgo iesaiste praktiskas palīdzības un informācijas sniegšanā, ar iespēju ieslodzītajiem pirms atbrīvošanas brīvi risināt sev būtiskus praktiskus jautājumus, kādu piedāvā arī pētītā programma Zviedrijā – "Vīziju istaba" – ir prakse, kas veido iekļaujošu, bet ne uzmācīgu resocializāciju, kur fokuss ir vairāk uz savstarpējo sadarbību, kopīgu problēmu risināšanu, klausīšanos un iedrošināšanu, kas norādītas kā ieslodzīto resocializācijas vajadzības dažādos pētījumos.¹⁵³

¹⁴⁹ *angļu val. principle of normalization*

¹⁵⁰ Final report Prisons of the Future, Cisca Joldersma (Ed.), 2016, <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/final-report1.pdf>

¹⁵¹ Confederation of European Probation (CEP)

¹⁵² Final report Prisons of the Future, Cisca Joldersma (Ed.), 2016, <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/final-report1.pdf>

¹⁵³ Skat. atsauces uz pētījumiem šeit: Final report Prisons of the Future, Cisca Joldersma (Ed.), 2016, <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/final-report1.pdf>, piemēram: Farrall, S. (2004). Social capital and offender reintegration: making probation desistance focused. In Maruna, S. & Immarigeon, R. (Eds.), After crime and punishment: pathways to offender reintegration.

Ņemot vērā, ka Latvijas izpētē tika konstatēta problēma par ieslodzīto nesagatavotību un vājo informētību dzīvei sabiedrībā, šāda programma būtu attīstāma arī Latvijā, nodrošinot ieslodzītajiem nepieciešamo praktisko atbalstu un informāciju pirms atbrīvošanas, kas veicinātu arī resocializāciju sabiedrībā un darba tirgū, kā arī mazinātu atkārtotu noziegumu izdarīšanas risku.

Pārņemot Zviedrijas līdzgaitniecības un brīvprātīgā darba ieslodzījuma vietās elementus Latvijā, jāņem vērā, ka Zviedrijas probācijas darba pilnveide notikusi, pievēršot uzmanību lietu vadībai un sadarbībai ar citām institūcijām un nevalstiskajām organizācijām, kas tiek skatītas kā potenciālās inovāciju jomas, kuru pilnveidošanas izaicinājumi ir koordinācija un savstarpējās sapratnes starp iesaistītajām pusēm veidošana. Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests galvenokārt rūpējas par klientu lietu vadību, kas ietver ne tikai dienesta pakalpojumu koordinēšanu, bet arī sadarbību ar ārējiem partneriem, kas var palīdzēt sasniegt klientu rehabilitācijas un drošības mērķus. Uzlabota lietu vadība var palielināt Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta veikspēju, tomēr jāņem vērā, ka viens no ierobežojumiem, kas kavē mērķa – samazināt recidīvismu – sasniegšanu, ir tas, ka faktori, kas virza noziedzību, bieži ir veidojušies mūža garumā un ir ļoti kompleksi, savukārt laika posms, lai novērtētu, plānotu un izpildītu resocializācijas aktivitātes gan ieslodzījuma vietā, gan probācijas procesā, ir diezgan īss. Tādējādi Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests nevar nodrošināt ātru situācijas uzlabošanu, jo klienti nereti ir ar mūža garumā iemantotām personības iezīmēm, atkarībām un citām nopietnām problēmām, un iespēja tās novērst sešu līdz divpadsmit mēnešu laikā ir ierobežota. Tāpēc dienests ļoti paļaujas uz ārējiem partneriem un organizācijām (t.sk. NVO) rehabilitācijas un resociālizācijas uzdevumu izpildē. Sociālo pakalpojumu un citu ārējo pušu spēju uzlabošana Zviedrijā tiek uzskatīta par tikpat nozīmīgu kā turpmāka probācijas dienesta kapacitātes uzlabošana.¹⁵⁴

Plānojot ieslodzīto resocializāciju, t.sk. brīvprātīgā darba attīstību ieslodzījuma vietās Latvijā, ir būtiski apkopot un elektroniski uzkrāt statistiski apstrādājamu informāciju par katra ieslodzītā nodarbinātības laiku cietumā, līdzīgi kā tas ir Zviedrijā. Nepieciešams apkopot informāciju par laiku, ko ieslodzītais pavada, iegūstot izglītību, strādājot algotu darbu, iesaistoties interešu nodarbībās, iesaistoties korekcijas programmās u.c.

Izvērstāki priekšlikumi, tai skaitā attiecībā uz ieviešamajiem modeļiem un rekomendējamām izmaiņām Latvijā, sniegti Pētījuma ceturtajā nodaļā "Pētījuma gala ziņojums: priekšlikumi brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības modeļu uzlabošanai, ieviešanai un identificēto šķēršļu brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības ieviešanas procesā risināšanai".

¹⁵⁴ Final report Prisons of the Future, Cisca Joldersma (Ed.), 2016, <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/final-report1.pdf>
33

3. Polija

Nodaļā ir sniegta informācija par Polijas sistēmas analizē iegūto informāciju. Pirmajā apakšnodaļā ir apkopota informācija par Polijas ieslodzījuma sistēmu. Otrajā apakšnodaļā ir sniegts īss raksturojums par resocializācijas sistēmu Polijas ieslodzījuma vietās. Trešajā apakšnodaļā ir raksturota brīvprātīgā darba vēsture un attīstība Polijā. Ceturtajā apakšnodaļā ir apkopota informācija par brīvprātīgo kustību darbā ar likumpārkāpējiem. Piektajā apakšnodaļā ir raksturotas trīs ieslodzījuma vietās īstenotas brīvprātīgā darba programmas, kas paredzētas ieslodzīto ģimenes saišu stiprināšanai. Nodaļas noslēgumā sniegtas atbildes uz pētījuma jautājumiem attiecībā uz Polijas praksi – norādot, kurus modeļus vai to elementus pētnieki uzskata par sekmīgi īstenotiem Polijā un kurus rekomendējams ieviest Latvijā.

3.1. Vispārējās situācijas raksturojums ieslodzījuma vietās

Apakšnodaļā ir raksturota Polijas ieslodzījuma sistēma. Shematiskā veidā ir attēlota ieslodzījuma un probācijas sarežģīta struktūra Polijā, tāpat nodaļā ir apkopota informācija par normatīvajiem aktiem, kas regulē ieslodzījuma sistēmu, un sniegta ieslodzīto skaita statistika.

Atbildīgās iestādes. Polijā, kurā iedzīvotāju skaits ir 38,12 miljoni¹⁵⁵, par kopējo darbības koordināciju un politikas plānošanu ieslodzījuma un probācijas jomā atbild Tieslietu ministrijas Sodū izpildes un probācijas departaments¹⁵⁶. Taču praktiski soda izciešanas un probācijas uzraudzības organizēšanas pienākums ir sadalīts starp valsts izveidotu aģentūru Ieslodzījuma vietu dienests¹⁵⁷ un tiesu sistēmai piederošu probācijas iestādi, kas ir decentralizēta un iekļauta atsevišķu apgabalu un reģionu tiesu sastāvā (skatīt 2. attēlu). Kopumā Polijā ir 45 apgabaltiesas un 322 reģionālās tiesas ar kopskaitā 486 reģionālajām probācijas nodaļām. Katrā no apgabaltiesām strādā apgabala probācijas priekšnieka birojs, kura uzraudzībā ir reģionālās tiesas probācijas nodaļas. Kopumā reģionālajās probācijas nodaļās strādā 5038 algoti probācijas speciālisti un 29 921 brīvprātīgie probācijas darbinieki.¹⁵⁸ Jautājot, kas ir šie brīvprātīgie darbinieki, intervētā NVO pārstāve no Polijas norāda, ka "tie nav gluži brīvprātīgi probācijas darbinieki, bet probācijas sociālie darbinieki, tiesa viņus nealgo."¹⁵⁹

Lai labāk izprastu Polijas ieslodzījuma un probācijas sistēmu, skatīt tālāk pievienoto shēmu.

¹⁵⁵ Worldometers. Poland Population, (skatīts 2018.05.19), <http://www.worldometers.info/world-population/poland-population/>.

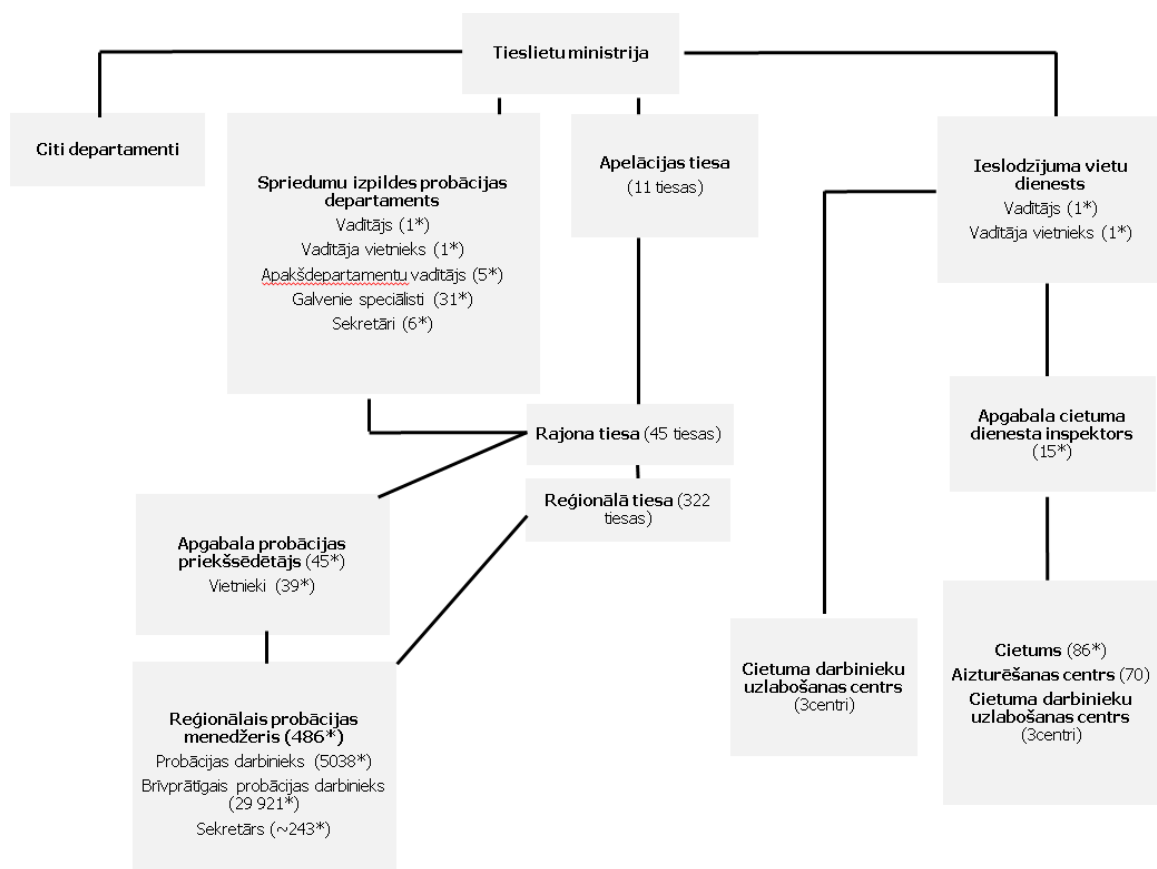
¹⁵⁶ *angļu val. Department of Enforcement of Judgments and Probation*

¹⁵⁷ *poļu val. Służby Więziennej, angļu val. Prison Service*

¹⁵⁸ CEP Probation. Poland, (skatīts 2018.05.19), http://www.cep-probation.org/uploaded_files/Probation%20in%20Poland.pdf

¹⁵⁹ Intervija ar organizācijas "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja" pārstāvi

Ieslodzījuma un probācijas sistēma Polijā

* Darbavietu skaits jomā

Avots: CEP Probation. Poland.

Ieslodzījuma vietu un ieslodzīto skaits. 2015. gadā Polijas Ieslodzījuma vietu dienesta pārraudzībā bija 215 iestādes, no kurām 87 bija cietumi un 70 – aizturēšanas cietumi, 14 slimnīcas un 44 citas ar cietumiem saistītas iestādes.¹⁶⁰ 2017. gada 31. decembrī faktiskais ieslodzīto skaits bija 73 822 personas – 96% vīrieši un 4% sievietes. Vecumā līdz 18 gadiem bija 0,3% ieslodzīto, vecumā no 19 līdz 30 gadiem – 31,7%, vecumā no 31 līdz 48 gadiem bija 51%, bet vecumā no 49 gadiem bija 17% ieslodzīto.¹⁶¹ Pēc Eurostat datiem ieslodzīto skaits Polijā uz 100 tūkst. iedzīvotājiem 2016. gadā bija 188 ieslodzītie. Oficiāli norādītā cietumu ietilpība Polijā 2016.gadā bija 89 178 vietas ieslodzītajiem.¹⁶² Pēc ieslodzījuma vietu skaita lielākā ieslodzījumu vieta Polijā ir aizturēšanas cietums Varšavā¹⁶³ ar 1620 vietām, turpretī mazākā ieslodzījuma vieta ir aizturēšanas cietums Svinoujsce¹⁶⁴ ar 56 vietām.¹⁶⁵

¹⁶⁰ World Prison Brief. Poland, (skatīts 2018.05.19), <http://www.prisonstudies.org/country/poland>.

¹⁶¹ Centralny Zarząd Służby Więziennej. Roczna informacja statystyczna za rok 2017 (skatīts 2018.08.08), <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>

¹⁶² Eurostat. Prison capacity and number of persons held, (skatīts 2018.08.08), http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/crim_pris_cap

¹⁶³ *poļu val. Areszt Śledczy Warszawa – Białoleka*

¹⁶⁴ *poļu val. Areszt Śledczy in Svinoujsce*

¹⁶⁵ Kłodoczny P., Wolny M. (2013). European Prison Observatory. Prison conditions in Poland. Antigone Edizioni, Rome, (skatīts 2018.05.19), http://www.prisonobservatory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=13:prison-conditions-in-poland&catid=13&Itemid=116

Atbilstoši drošības līmenim cietumi Polijā līdzīgi kā Latvijā tiek iedalīti trijās kategorijās: slēgta tipa cietumos, daļēji atvērta tipa cietumos un atvērta tipa cietumos. Lielākā atšķirība starp šiem cietumu tipiem ir drošības līmenis, ieslodzīto izolācijas līmenis un ieslodzīto tiesības un pienākumi, kas nosaka iespēju cietumu īslaicīgi pamest. Šos noteikumus regulē Sodū izpildes kodekss¹⁶⁶. Atbilstoši ieslodzīto kategorijām cietumi tiek iedalīti cietumos nepilngadīgajiem, cietumos tiem, kuri sodu izcieš pirmo reizi, cietumos recidīvistiem, cietumos militārpersonām, cietumos mātēm ar bērniem, kuri sasnieguši trīs gadu vecumu.¹⁶⁷

Probācija. Probācijas sistēmas aizsākumi Polijā ir meklējami 1919. gada sākumā, kad pēc Polijas valstiskās neatkarības atgūšanas tika pieņemts lēmums par Juvenālo tiesu izveidi, kuru pārziņā būtu lēmumu pieņemšana par sodu piemērošanu likumpārkāpējiem līdz 17 gadu vecumam. Tomēr, ņemot vērā, ka šādas tiesas tika izveidotas tikai trīs pilsētās, par pilnvērtīgu probācijas dienesta darba uzsākšanu var uzskatīt 1957-1965. gadus, kad probāciju uzsāka piemērot arī pilngadīgām personām un ar to sāka nodarboties profesionāli speciālisti.¹⁶⁸

Mūsdienu veidolu Polijas probācijas sistēma ieguva pēc 2001. gada reformas. Tomēr vēsturiski vēl joprojām ir saglabājusies sarežģītā administratīvās pakļautības sistēma – decentralizētā sistēma, kas attiecīgi rada virkni problēmu probācijas sistēmas efektīvā darbībā. To apzinoties, jomas speciālisti ir iezīmējuši nepieciešamos pārmaiņu virzienus, kas t.sk. ietver atteikšanos no represīviem kontroles pasākumiem par labu uzraugāmo personu izglītībai un apmācības programmām, probācijas darbinieku prestiža vairošanu sabiedrībā.¹⁶⁹

Papildus būtiski atzīmēt, ka Polijā daļa probācijas funkciju ir deleģētas NVO, kas par probācijas pienākumu pildīšanu saņem finansējumu no valsts. Kā norāda intervētā organizācijas pārstāve no Polijas: "Pirms trīs gadiem probācijas ofisi bija tikai no tiesas, tātad probācijas sistēma bija tiesas daļa, bet laika posmā no 2012. līdz 2013. gadam mainījās noteikumi, un NVO arī sāka nodarboties ar šī pakalpojuma sniegšanu, bet tas ir diezgan sarežģīti, jo šajā gadījumā nepieciešamas ļoti labas zināšanas. Veids, kā tas tiek darīts, ir pilnīgi tāds pats kā jau izstrādātais probācijas darbiniekiem – tu dodies uz tiesu un tev ir tieši tie paši pienākumi ar dokumentāciju, ziņošanu, laika limitiem. Tātad šī ir diezgan jauna prakse Polijā, un pamazām tā kļūst arvien lielāka. Tikšana galā ar visu dokumentāciju mums aizņēma vairāk nekā gadu, tāpat arī viss process, bet viss mainās, jo, protams, probācijas dienesta darbība vienmēr tiek saistīta ar tiesu. Šī ir jauna prakse, un jaunas prakse vienmēr paņem laiku gan cilvēkiem, gan īpaši tiesu sistēmai, jo tiesa izlemj, vai probācijas funkcija tiks dota probācijas darbiniekam no tiesas vai arī, piemēram, mūsu organizācijai."¹⁷⁰

Normatīvais regulējums. Polijā ieslodzījumu regulē šādi normatīvie akti: pirmkārt, tas ir Krimināllikums¹⁷¹, kas ietver vispārējus krimināltiesības reglamentējošus nosacījumus, kā arī vispārīgi norāda uz probācijas iestāžu iespēju piedalīties kriminālprocesā. Otrkārt, Sodū izpildes kodekss¹⁷², kas definē amatpersonas lomu soda izpildes procesā, nosaka procedūras, kuras jāievēro, kā arī nosaka notiesāto tiesības un pienākumus.¹⁷³

¹⁶⁶ *poļu val. Kodeks karny wykonawczy; angļu val. Penal Executive Code*

¹⁶⁷ Kładoczny P., Wolny M. (2013). European Prison Observatory. Prison conditions in Poland. Antigone Edizioni, Rome, (skatīts 2018.05.19), http://www.prisonobservatory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=13:prison-conditions-in-poland&catid=13&Itemid=116

¹⁶⁸ Kwiecinski A. (2014). Contemporary challenges in the work of court probation officer for adults. Critical recognition from the perspective of the Polish experience. Nowa Kodyfikacja karnego, Tom 34, Wrocław.

¹⁶⁹ Wilamowska B. Chapter 25, Poland, (skatīts 2018.05.19), <http://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2015/03/Poland.pdf>

¹⁷⁰ Intervija ar organizācijas Małopolskie Stowarzyszenie Probacja" pārstāvi

¹⁷¹ *poļu val. Kodeks karny; angļu val. Criminal Code*. Pieejams: <https://www.lexlege.pl/akty-prawne/>

¹⁷² *poļu val. Kodeks karny wykonawczy; angļu val. Penal Executive Code*. Pieejams: <https://www.lexlege.pl/akty-prawne/>

¹⁷³ Wilamowska B. Chapter 25, Poland, (skatīts 2018.05.19), <http://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2015/03/Poland.pdf>

Probācijas sistēmu pamatā nosaka divi normatīvie akti. Pirmais no tiem ir Tiesu probācijas vadītāju likums¹⁷⁴, kas nosaka tiesu probācijas sistēmas funkcionēšanas un probācijas pakalpojumu sniegšanas nosacījumus. Otrs ir Tieslietu ministrijas lēmums¹⁷⁵, kas paredz probāciju darbinieku pienākumus un atbildību probācijas uzraudzības procesā.¹⁷⁶

3.2. Resocializācijas sistēma darbā ar notiesātām personām

Apakšnodalā ir sniegts vispārējs raksturojums par Polijas resocializācijas sistēmu ieslodzījuma vietās, īpašu uzmanību pievēršot nodarbinātībai ieslodzījumā, kas Polijā pēdējo gadu laikā ir ievērojami pieaugusi.

Ieslodzīto resocializācija sākas ieslodzījuma vietās. Ieslodzījuma vietām ir nozīmīga loma pasākumos, kas tiek veikti ne tikai, lai nodrošinātu sabiedrisko kārtību un drošību, izolējot likumpārkāpējus no sabiedrības, bet arī gatavojot likumpārkāpējus sociāli atbalstāmai rīcībai, kas nebūtu konfliktā ar likumu pēc viņu atbrīvošanas, kas tiem ļautu atturēties no atgriešanās pie likumpārkāpumiem. Kā norāda intervētais Polijas Tieslietu ministrijas pārstāvis, īstenojot resocializācijas uzdevumus, ieslodzījuma vietas sadarbojas ar dažādām asociācijām, NVO, baznīcām, reliģiskām apvienībām u.c., koordinējot iniciatīvas vietējā līmenī. Savukārt Ieslodzījuma vietu dienests, sadarbojoties ar dažādām organizācijām, koordinē valsts mēroga iniciatīvas.¹⁷⁷

Polijā resocializācijas virzieni ieslodzījuma vietās ir līdzīgi kā pārējās valstīs, kuru pieredze ir aplūkota šajā pētījumā. Atbilstoši Sodū izpildes kodeksam, ieslodzītajiem ir jānodrošina speciālas audzinoša rakstura programmas, dažāda veida aktivitātes, kas saistītas ar darbu un izglītību, sociālie un kultūras pasākumi, kā arī aktivitātes, kas stiprina ģimenes saites. Tomēr, kā norādīts 2013. gada Eiropas cietumu observatorijas¹⁷⁸ ziņojumā par Poliju, ieslodzītajiem ir retas iespējas piedalīties šādos pasākumos.¹⁷⁹

Algots darbs. Polijas ieslodzīto resocializācijā nozīmīga vērība tiek pievērsta nodarbinātībai jeb algotam darbam. 2016. gadā tika uzsākta speciāla programma "Darbs ieslodzītajiem" ar mērķi atbalstīt cietumos un aizturēšanas centros esošo ieslodzīto personu sociālo "readaptāciju", aktivizējot viņu profesionālās spējas. Programmas divu gadu darbības laikā nodarbināto skaits ieslodzījuma vietās ir pieaudzis par 12 tūkst. personām, un nodarbināto ieslodzīto skaits veido 52% no kopējā ieslodzīto skaita. Nodarbinātības programmas realizācija galvenokārt tiek finansēta no pašu ieslodzīto nopelnītajiem līdzekļiem, nevis piesaistot nodokļu maksātāju veiktās iemaksas. Jo vairāk ieslodzīto strādā algotu darbu, jo vairāk finanšu līdzekļi tiek ieskaitīti speciālā fondā "Profesionālās adaptācijas fonds". Šo fondu izmanto jaunu darba vietu radīšanai un kompensāciju izmaksai uzņēmējiem, kuri nodarbina ieslodzītos. Pēc pieejamās statistikas, 2017. gadā ieslodzītie nostrādāja 3,5 milj. darba stundas un radīja produktus un pakalpojumus 11,6 milj. eiro apmērā.¹⁸⁰

Programmas "Darbs ieslodzītajiem" pamatā ir trīs darbības virzieni:

- 1) **Ražošanas telpu būvniecība soda izciešanas iestādēs.** Pirmajā laika posmā, no 2016. līdz 2023. gadam, ir plānots uzcelt 40 ražošanas objektus ieslodzījuma vietās, tajos nodarbinot ieslodzītos. Uz 2018. gadu ekspluatācijā jau ir nodoti 20 šādi ražošanas objekti.

¹⁷⁴ *poļu val. Ustawa o kuratorach sądowych; angļu val. Act on court probation officers.* Pieejams: <https://www.lexlege.pl/akty-prawne/>

¹⁷⁵ *angļu val. Ministry of Justice Decree of 12 June 2003.*

¹⁷⁶ Wilamowska B. Chapter 25, Poland, (skatīts 2018.05.19), <http://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2015/03/Poland.pdf>

¹⁷⁷ Intervija ar Polijas Tieslietu ministrijas pārstāvi

¹⁷⁸ *angļu val. European Prison Observatory*

¹⁷⁹ Kładoczny P., Wolny M. (2013). European Prison Observatory. Prison conditions in Poland. Antigone Edizioni, Rome.

¹⁸⁰ Służba Więzienna. Program „Praca dla więźniów”, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/strona/ministerialny-program-pracy-wiezniow>

- 2) **Neapmaksāta darba paplašināšana pašvaldībās, iesaistot ieslodzītos.** 2017. gada 1. aprīlī, veicot izmaiņas Polijas Soda izpildes kodeksā, tika paredzētas tiesības vietējām pašvaldībām, to iestādēm un komercuzņēmumiem, kuros kapitāldaļu turētāja ir valsts vai pašvaldība, kā arī valsts vai pašvaldības varas pārstāvjiem nodarbināt ieslodzītos bez atlīdzības ne vairāk kā 90 stundas mēnesī.
- 3) **Atlaides uzņēmējiem, kuri nodarbina ieslodzītos.** Speciālā likumā par ieslodzītu personu nodarbināšanu¹⁸¹ ir paredzēts atlaižu kopums uzņēmējiem, ko viņi saņem, nodarbinot ieslodzītos. Šādas atlaides ietver obligātas kompensācijas izmaksu, kas saistīta ar darba nodrošināšanu ieslodzījuma vietā, nodokļu atlaides, citas subsīdijas un aizdevumu piešķiršanu. Lielākā daļa no šīm kompensācijām tiek segtas no speciāli izveidotā fonda "Profesionālās adaptācijas fonds", kas raksturots iepriekš šajā nodaļā.¹⁸²

Kā šādas nodarbinātības sistēmas priekšrocības tiek norādīti dažādi ieguvumi uzņēmējiem un ieslodzītajiem. Ieslodzītajiem ieguvumi ir iespēja bez maksas apgūt arodu un iegūt iemaņas, kas būs noderīgas pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma, iespēja legāli nopelnīt finanšu līdzekļus. Nodarbinātība viņiem palīdz attīstīt dzīvei nepieciešamās sociālās iemaņas, piemēram, uzņemties pienākumus un atbildību, ievērot laika plānu, sadarboties ar citiem un strādāt komandā, attīstīt saziņas prasmes un paaugstināt pašvērtējumu, regulāri būt nodarbinātam. Nodarbinātība ieslodzījumā arī ir veids kā sociāli pieņemami pavadīt brīvo laiku un mazināt nelietderīgi pavadītu laiku. Uzņēmējiem šāda sistēma sniedz tādus ieguvumus kā iespēju maksāt par indivīdu faktiski nostrādāto laiku, mazina birokrātiju, jo nav nepieciešams ar katru personu slēgt atsevišķu līgumu, iespēju būt atbrīvotiem no veselības apdrošināšanas maksājuma, iespēju iegūt finansējumu jaunu darba vietu radīšanai cietumos, iespēju izmantot bezmaksas "apsardzi", ko nodrošina ieslodzījuma vieta.¹⁸³

Izglītība. Visiem ieslodzītajiem cietumos un aizturēšanas cietumos ir tiesības uz izglītību. Ieslodzījuma vietās tiek īstenota vispārējā izglītība un profesionālā izglītība. Izglītības iestādes, kas darbojas cietumos un aizturēšanas cietumos, ir valsts izglītības iestādes, kuras darbojas saskaņā ar Izglītības sistēmas likumu¹⁸⁴. Tās īsteno tādas pašas izglītības programmas kā ārpus ieslodzījuma.¹⁸⁵

Vispārējās izglītības iestādes, kas darbojas cietumos un aizturēšanas cietumos, nodrošina izglītības ieguvu dažādos līmeņos, izņemot augstāko izglītību. Plānojot skolu tīklu ieslodzījuma vietās, galvenais uzsvars tiek likts uz to, lai ieslodzītajiem būtu iespējams nodrošināt pamatskolas un vidusskolas izglītību, jo šie līmeņi ir būtiski, lai persona varētu turpināt studijas. Vietu skaits šajās izglītības programmās ir pietiekams, lai izglītību būtu iespējams iegūt visiem, kuriem tā ir nepieciešama.¹⁸⁶

Pedagogiem, kuri īsteno izglītības programmas ieslodzījumā, piemēro tādus pašus noteikumus un prasības kā viņu kolēģiem izglītības iestādēs ārpus ieslodzījuma. Soda izpildes kodekss¹⁸⁷ ieslodzītajiem

¹⁸¹ *poļu val. Ustawa o zatrudnieniu osób pozbawionych wolności*. Pieejams: Lex Lege. (2018). Ustawa o zatrudnieniu osób pozbawionych wolności, (skatīts 2018.05.19), <https://www.lexlege.pl/ustawa-o-zatrudnieniu-osob-pozbawionych-wolnosci>

¹⁸² Służba Więzienna. Program „Praca dla więźniów”, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/strona/ministerialny-program-pracy-wiezniow>

¹⁸² Lex Lege. (2018). Ustawa o zatrudnieniu osób pozbawionych wolności, (skatīts 2018.05.19), <https://www.lexlege.pl/ustawa-o-zatrudnieniu-osob-pozbawionych-wolnosci/>

¹⁸³ Służba Więzienna. Program „Praca dla więźniów”, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/strona/ministerialny-program-pracy-wiezniow>

¹⁸³ Lex Lege. (2018). Ustawa o zatrudnieniu osób pozbawionych wolności, (skatīts 2018.05.19), <https://www.lexlege.pl/ustawa-o-zatrudnieniu-osob-pozbawionych-wolnosci/>

¹⁸⁴ *poļu val. Ustawa o systemie oświaty*. Avots: Prawo Optimum. Ustawa, (skatīts 2018.05.19), <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=1>

¹⁸⁵ Służba Więzienna. Edukacja skazanych, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/dzial/edukacja-skazanych>

¹⁸⁶ Służba Więzienna. Nauczanie skazanych w zakładach karnych i aresztach śledczych, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/strona/Nauczanie-skazanych-w-zakladach-karnych-i-aresztach-sledczych>

¹⁸⁷ ArsLege. Kodeks karny wykonawczy, (skatīts 2018.05.19), <https://www.arslege.pl/kodeks-karny-wykonawczy/k135/>

paredz arī iespēju izmantot tiesības studēt ārpus ieslodzījuma vietas. Šādu iespēju izmanto 130 ieslodzītie, iegūstot izglītību 71 izglītības iestādē ārpus ieslodzījuma vietas.¹⁸⁸

Attiecībā uz profesionālo izglītību, ieslodzījuma vietās tiek īstenotas tādas profesionālās izglītības programmas, kas ir pieprasītas darba tirgū, piemēram, sniedzot iespēju iegūt pavāra, apdares strādnieka, flizētāja, mehāniķa, montiera, atslēdznieka, elektrotehniķa u.c. kvalifikācijas. Eksaminācija notiek pēc vispārējiem noteikumiem, kur eksaminētāji ir ar cietumu nesaistīti jomas pasniedzēji, un apmācītie saņem kvalifikācijas sertifikātus, kas apliecina iegūto kvalifikāciju un var noderēt pēc atbrīvošanās.¹⁸⁹

Papildus ieslodzījuma vietās tiek organizēti arī īslaicīgi apmācību kursi. Tajos galvenokārt iesaistās vidējās un vecākas paaudzes ieslodzītie, kuriem nav profesijas, kuriem ir nepieciešama profesionālā pārkvalifikācija un tie, kuriem tuvojas soda izciešanas termiņa beigas. Šādas apmācības tiek organizētas ar mērķi veicināt darba atrašanās iespējas pēc nonākšanas brīvībā. Kursi notiek sadarbībā ar Polijas Nodarbinātības dienestu¹⁹⁰, un tie ir adaptēti vietējā darba tirgus prasībām.¹⁹¹

Uzticamības persona¹⁹². Polijā eksistē unikāla prakse, kad ieslodzītajiem ir iespēja saņemt uzticamības personu, rakstveidā izsakot šādu vēlēšanos. Par savu uzticamības personu var iecelt kādu no sava paziņu loka vai no iestāžu un organizāciju vidus – no asociācijām, fondiem, organizācijām, valsts pārvaldes un vietējās pašvaldības iestādēm, kā arī no probācijas dienesta. Par uzticamības personu var kļūt persona, kura ievēro cilvēktiesības un garantē pienācīgu uzticamības personas pienākumu pildīšanu, kura nav notiesāta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, kurai nav atņemtas vecāku vai aizbildniecības tiesības, kura ir vismaz 24 gadus veca (izņēmuma kārtā – vismaz 21 gadu veca, ja personai ir pieredze resocializācijas jomā vai iegūta atbilstoša kvalifikācija).¹⁹³ Šī uzticamības persona rīkojas ieslodzītās personas interesēs un viņa vārdā var iesniegt pieprasījumus, sūdzības un lūgumus kompetentajām iestādēm, apvienībām, fondiem, organizācijām, baznīcām un citām reliģiskām apvienībām. Šī persona, vienojoties ar ieslodzījuma vietas vadītāju, var piedalīties sociālās rehabilitācijas, sociālās, kultūras, izglītības, sporta un reliģiskās darbības veikšanā ieslodzījuma vietā. Papildus ieslodzītie var saņemt ieslodzījuma vietas atļauju doties ārpus cietuma kopā ar uzticamības personu, t.sk. uz laiku, kas nepārsniedz piecas dienas, lai apmeklētu nopietni slimu ģimenes locekli, apmeklētu ģimenes locekļa bēres un citos gadījumos, kas var izrādīties īpaši svarīgi ieslodzītajam.¹⁹⁴

Atbrīvošana no ieslodzījuma. Tieslietu ministrijas regulā par Palīdzības fondu cietušajiem un bijušajiem ieslodzītajiem 39.1. pantā¹⁹⁵ noteikts, ka personām, kuras atbrīvo no ieslodzījuma, un viņu tuviniekiem tiek piešķirtas subsīdijas, kas paredzētas šāda atbalsta saņemšanai:

- izmaksām par pagaidu izmitināšanu vai patversmes nodrošināšanu bezpajumtnieku centrā;
- maksājumiem par kārtējām īres saistībām un komunālajiem pakalpojumiem;
- juridiskajām konsultācijām, nodarbinātības veicināšanai;
- profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanai un izdevumu segšanai par eksāmeniem, kas apliecina profesionālo kvalifikāciju;

¹⁸⁸ Służba Więzienna. Nauczanie skazanych w zakładach karnych i aresztach śledczych, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/strona/Nauczanie-skazanych-w-zakladach-karnych-i-aresztach-sledczych>

¹⁸⁹ Służba Więzienna. Edukacja skazanych, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/dzial/edukacja-skazanych>.

¹⁹⁰ *poļu val. Służb zatrudnienia*. Pieejams: Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia, (skatīts 2018.05.19), <http://psz.praca.gov.pl/>

¹⁹¹ Służba Więzienna. Edukacja skazanych, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/dzial/edukacja-skazanych>.

¹⁹² *poļu val. Osoby godne zaufania*

¹⁹³ Intervija ar Polijas tieslietu ministrijas pārstāvi

¹⁹⁴ Intervija ar Polijas tieslietu ministrijas pārstāvi

¹⁹⁵ *poļu val. Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej*. Pieejams: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości, (skatīts 2018.05.19), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001760/O/D20171760.pdf>

- programmām, kas uzlabo personas sociālo kompetenci, mazina personas kriminogēnos faktorus, jo īpaši agresiju un vardarbību, atkarības problēmas. Šo programmu īstenošanai nepieciešamo materiālu, darbarīku, iekārtu iegādei;
- izmaksām, kas saistītas ar specializētu medicīnisko aprūpi vai rehabilitāciju un lēmumu pieņemšanu invaliditātes vai darbnespējas gadījumā;
- speciālā transporta izmaksām saskaņā ar ārsta norādījumiem, transporta kompensācijām uzturēšanās, mācību, terapiju, darba vietas apmeklējumam;
- izdevumiem, kas saistīti ar personas apliecības un citu dokumentu saņemšanu, kas nepieciešami palīdzības saņemšanai;
- izdevumiem, kas saistīti ar materiālās palīdzības organizēšanu un sniegšanu, u.c.¹⁹⁶

Sešus mēnešus pirms personas atbrīvošanas no ieslodzījuma ieslodzītajam var tikt piešķirtas 14 dienas, kuras viņš izmanto, lai atrastu sev dzīvesvietu un algotu darbu, esot sabiedrībā. Šo sešu mēnešu periodā ir rekomendējams, ka ieslodzītais tiek pārvietots uz to ieslodzījuma vietu, kas ir iespējami tuvāk viņa plānotajai dzīvesvietai. Pirms atbrīvošanas ieslodzītajam tiek sniegta informācija par viņam pieejamo palīdzību brīvībā, par iestādēm, kur var saņemt dažāda veida palīdzību (sociālie dienesti, iestādes, kur var saņemt konsultācijas, iestādes, kur meklēt darbu u.c.). 2012. gadā Ieslodzījuma vietām bija pieejami 2,5 milj. eiro šādas palīdzības sniegšanai ieslodzītajiem pirms viņu atbrīvošanas. Līdzekļi tika iegūti gan no ieslodzīto nodarbinātības cietumos, gan no tiesu piemērotajām soda naudām.¹⁹⁷

3.3. Brīvprātīgais darbs

Apakšnodaļā ir raksturota brīvprātīgā darba attīstība Polijā, t.sk. norādot, kādi normatīvie akti to ietekmē un kādas organizācijas brīvprātīgā darba atbalstam pastāv Polijā.

Vēsture un brīvprātīgā darba organizācijas. Polijā brīvprātīgo kustības vēsture meklējama jau viduslaikos, un tā ir saistīta ar tā laika katoļu baznīcas aktivitātēm un kristiešu žēlsirdības tradīcijām. Mūsdienīgākas iezīmes brīvprātīgo darbība Polijā ieguva 20. gs. 30-tajos gados, kad Polijā tika pieņemts likums "Par asociācijām"¹⁹⁸. Tas pirmo reizi paredzēja organizāciju reģistrāciju, kas nodarbojas ar brīvprātīgo darbu. Tā rezultātā Polijā tika reģistrētas ap desmit tūkst. asociāciju un ap trīs tūkst. nodibinājumu.

Sociālisma laikā brīvprātīgo organizācijas Polijā bija stingrā politiskā un administratīvā kontrolē. Pēc šī režīma sabrukuma 1989. gadā brīvprātīgo kustība sabiedrībā bija ļoti populāra, un šo organizāciju skaits strauji pieauga. Taču vienlaikus jāsecina, ka laika gaitā sabiedrības attieksme pret organizāciju darbību ir bijusi mainīga. Piemēram, ja 2003. – 2005. gadā ap 80% Polijas iedzīvotāji piekrita apgalvojumam, ka brīvprātīgo darbs var piedāvāt kaut ko tādu, ko nevar algots darbs, tad 2009. gadā šādam apgalvojumam piekrita vairs tikai 54% respondentu. Šajā laika posmā brīvprātīgo organizācijas sabiedriskās domas izpratnē vairāk tika saistītas ar politiku un valdības darba uzraudzības funkciju, nevis to ietekmi un darbību sociālo problēmu risināšanā.¹⁹⁹

2018. gada sākumā Nacionālajā biznesa reģistrā (REGON) Polijā bija reģistrēti 22 tūkst. fondu un 112 tūkst. asociāciju (no tām 16,6 tūkst. bija brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības). Atbilstoši asociācijas "Klon/Javor"²⁰⁰ pētījumam, tikai 70% no reģistrētajām organizācijām aktīvi darbojas. Tas attiecīgi nozīmē,

¹⁹⁶ Intervija ar Polijas Tieslietu ministrijas pārstāvi

¹⁹⁷ Kłodoczny P., Wolny M. (2013). European Prison Observatory. Prison conditions in Poland. Antigone Edizioni, Rome.

¹⁹⁸ *angļu val. Law on Associations*

¹⁹⁹ GHK (2010). Volunteering in the European Union: Final Report submitted by GHK, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf

²⁰⁰ *angļu val. Klon Javor Association*

ka pašlaik Polijā faktiski aktīvi darbojas tikai ap 90 tūkst. organizāciju.²⁰¹ Dati par biedru skaitu organizācijās uz 2018. gadu nav pieejami. Taču, pēc Polijas Centrālās statistikas pārvaldes datiem uz 2016. gadu, NVO bija reģistrēti 9,1 miljons biedru. Tomēr šis rādītājs nenorāda uz unikālo personu skaitu, jo viena persona var būt vairāku organizāciju biedrs.²⁰²

Ja salīdzina datus par biedru skaitu 2016. gadā un 2010. gadā, jāsecina, ka NVO biedru skaits ir samazinājies (2010. gadā biedru skaits pārsniedza desmit milj.). Pretēja tendence savukārt novērojama attiecībā uz NVO algoto darbinieku skaitu. Ja 2010. gadā algotu darbu NVO veica 114 tūkst. personu, tad 2016. gadā algotu darbu NVO veica jau 162 tūkst. personu. Kopējie NVO sektora ienākumi 2016. gadā, pēc Polijas Centrālās statistikas pārvaldes datiem, bija 26,7 miljardi zlotu (ap 6,4 miljardi eiro).²⁰³

Brīvprātīgā darba normatīvais regulējums un definīcija. Polijā šobrīd brīvprātīgo darbība tiek regulēta ar 2003. gadā pieņemto Sabiedriskā labuma un brīvprātīgo darbības likumu²⁰⁴. Šajā likumā ir noteikts arī brīvprātīgā definējums. Pēc likumā norādītā, brīvprātīgais ir "persona, kura brīvprātīgi un bez atlīdzības sniedz pakalpojumus, kuru regulējumu nosaka šajā likumā".²⁰⁵

Tāpat šajā likumā tiek noteikts, ka personai, kura uzņemas veikt brīvprātīgo darbu, ir jābūt pienācīgi kvalificētai un jāizpilda brīvprātīgajam paredzētie darbu veidi. Personas, kuras dibina vai iesaistās organizāciju darbā kā biedri, netiek uzskatītas par brīvprātīgajiem, jo viņi darbojas šīs organizācijas labā. Ņemot vērā, ka likuma definējums ir pietiekami nenoteikts, tad ļoti bieži brīvprātīgo kustības raksturošanai tiek izmantotas arī citas definīcijas, piemēram, apvienība "Brīvprātīgo centru tīkls"²⁰⁶ norāda, ka brīvprātīgais ir "persona, kura bez atlīdzības sniedz labumu organizācijām, institūcijām un citām personām, ar kurām nav saistīta ar radniecības vai draudzības saitēm".²⁰⁷ Tikmēr "Klon/Javor" asociācija brīvprātīgo darbību definē, kā "labprātīga laika ziedošanu neapmaksātai NVO, reliģisko organizāciju un sociālo kustību sociālai aktivitātei". Tādējādi iezīmējas problemātika, ka "brīvprātīgā" jēdziens tiek atšķirīgi interpretēts un saprasts sabiedrībā, bieži nesniedzot īstu skaidrību par to.²⁰⁸

Nevalstiskās organizācijas 2003. gada Sabiedriskā labuma un brīvprātīgo darbības likumā tiek definētas, kā "juridiskas personas vai personas bez juridiskā statusa, kas izveidotas uz likuma pamata, iekļaujot arī nodibinājumus un asociācijas." NVO nav valsts līdzekļu saņēmējas publisko naudas līdzekļu regulējuma izpratnē, un tās ir "bezpeļņas". Minētais likums neattiecas uz politiskajām partijām, arodbiedrībām vai citām darbinieku dibinātām organizācijām. Jēdziens "brīvprātīgo organizācijas" Polijā nepastāv, un parasti tas tiek attiecināts uz NVO, bezpeļņas organizācijām vai sociālajām organizācijām (jēdzienu plaši izmantoja līdz 1989. gadam).²⁰⁹

Institucionālais un organizatoriskais ietvars. No valsts puses atbildība par brīvprātīgā sektora darbību ir Polijas Darba un sociālās politikas ministrijas Sociālās aizsardzības departamentam, kura

²⁰¹ Gumkowska M. (2018). Sektor pozarządowy w 2018. Ile jest w Polsce organizacji? (skatīts 2018.05.19), <http://fakty.ngo.pl/wiadomosc/2174099.html>

²⁰² GHK (2010). Volunteering in the European Union: Final Report submitted by GHK, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf

²⁰³ Gumkowska M. (2018). Sektor pozarządowy w 2018. Ile jest w Polsce organizacji? (skatīts 2018.05.19), <http://fakty.ngo.pl/wiadomosc/2174099.html>

²⁰⁴ *Poļu val. Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, angļu val. Act of Law on Public Benefit Activity and Volunteerism.* Pieejams: <https://www.lexlege.pl/ustawa-o-dzialalnosci-pozytku-publicznego-i-o-wolontariacie/>

²⁰⁵ GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union Country Report Poland. National report – Poland, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf

²⁰⁶ *poļu val. Centrum Wolontariatu*

²⁰⁷ GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union Country Report Poland. National report – Poland, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf

²⁰⁸ GHK (2010). Volunteering in the European Union: Final Report submitted by GHK, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf

²⁰⁹ GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union Country Report Poland. National report – Poland, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf

pienākumos ietilpst veicināt un organizēt brīvprātīgo sadarbību ar valsts iestādēm un ministrijām, kā arī uzraudzīt normatīvā regulējuma atbilstību situācijai un NVO interesēm.²¹⁰

Polijā darbojas vairāki NVO apvienību tīkli, piemēram, "Brīvprātīgo centru tīkls"²¹¹, "Atbalsta tīkls NVO"²¹² u.c. To galvenie mērķi ir saistīti ar NVO savstarpējas sadarbības veicināšanu, sadarbības ar valsts un pašvaldības iestādēm veicināšanu, kā arī NVO lomas popularizēšanu. Tāpat šīs organizācijas apkopo dažādu organizācijām noderīgu informāciju, konsultē organizācijas un brīvprātīgos, kā arī sniedz atbalstu dažādu programmu izstrādē. Turklāt Polijā ir pat speciāli izveidotas brīvprātīgo kustības popularizēšanas un informācijas apmaiņas sistēmas starp NVO un brīvprātīgajiem, kas ir izplatītas. Piemēram, viena no pirmajām izveidotajām informācijas apmaiņas platformām bija "Engo+". "Engo+" ir portāls, kas apkopo informāciju un nodrošina informācijas apmaiņu starp NVO un brīvprātīgajiem, kā arī kompānijām un viņu darbiniekiem. Tiek uzkrāta informācija par organizācijām nepieciešamo palīdzību, tādējādi nodrošinot informāciju par jomām, kur iespējams iesaistīties brīvprātīgajiem.²¹³

Dažādi brīvprātīgo darbu atbalstoši organizāciju tīkli un projekti noris ne tikai valsts, bet arī reģionālā mērogā. Piemēram, Varšavā darbojas projekts "Varšavas brīvprātīgie"²¹⁴, kura ietvaros notiek dažādi pasākumi, kas vērsti uz pilsētas iedzīvotāju sociālās darbības aktivizēšanu un brīvprātīgo kompetenču attīstību, izmantojot speciālas apmācības, konsultācijas, diskusijas, tematiskās sapulces u.c. Darbojas portāls www.ochotnicy.waw.pl, kur bez maksas var ievietot sludinājumus par brīvprātīgā darba iespējām. Aktīvākās personas var piedalīties "Brīvprātīgo līderības akadēmijas"²¹⁵ apmācībās, kur papildus apmācībām notiek arī praktisku projektu realizācija mentoru uzraudzībā, saņemot finansiālu atbalstu. Šī projekta darbības virzieniem ir ļoti plašs spektrs, un tajos ir iesaistītas daudz un dažāda veida organizācijas.²¹⁶

Polijā darbojas vairākas mobilās aplikācijas, piemēram, "Starbiter", kas palīdz atrast brīvprātīgos vajadzīgajā reģionā. "Starbiter" atvieglo komunikāciju starp NVO un personām, kuras ir ieinteresētas brīvprātīgajā darbā, t.sk. nelielu uzdevumu (no piecām stundām līdz piecām dienām) izpildē. Aplikācija tādējādi veido platformu, kura balstās uz savstarpējas palīdzības sniegšanu un vietējās kopienas atbalsta ideju. Galvenie dalībnieki tajā ir studenti un personas, kurām ir salīdzinoši brīvāks laiks un kuras vēlas paplašināt savu pieredzi. Aplikācijai ir arī virtuālā valūta "Starbiter Bit", ko izmaksā par ieguldīto laiku brīvprātīgajā darbā. To var izlietot, algojot citas personas.²¹⁷

Speciāli brīvprātīgā darba vajadzībām, līdzīgi kā Latvijā, arī Polijā ir izveidota vienota interneta vietne "e-wolontariat.pl" (e-brīvprātīgais).²¹⁸ Mērķauditorija tajā ir plaša, sākot no profesionāliem speciālistiem (juristiem, grāmatvežiem, skolotājiem, ārstiem u.c.) līdz studentiem, pusaudžiem u.c.

Eksistē arī citi portāli, kuros brīvprātīgajiem ir iespējams iesaistīties. Piemēram, reģistrējoties portālā <http://tudu.org.pl/> persona var dažādos veidos atbalstīt konkrētus projektus vai idejas. Jau minētais portāls <http://e-wolontariat.pl/> dod iespēju piedalīties "pūļa finansēšanas" projektos, "pūļa resursu"²¹⁹ izmantošanā, elektroniskajā apmācībā, konsultēšanā, informācijas iegūšanā, sociālās kampaņās u.c. Tādējādi internets dod iespēju ātri un efektīvi apmainīties ar informāciju.

²¹⁰ GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union Country Report Poland. National report – Poland, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf

²¹¹ *angļu val. Volunteer Centres Network*

²¹² *angļu val. Network for Support of Non-Governmental Organizations – SPLOT*

²¹³ Engoplus. Pomagaj madrze, (skatīts 2018.05.19), <http://engoplus.pl/>

²¹⁴ *poļu val. Ochotnicy Warszawcy*

²¹⁵ Ochotnicy Warszawscy. Facebook, (skatīts 2018.05.19), www.facebook.pl/ochotnicywarszawscy

²¹⁶ Ochotnicy, (skatīts 2018.05.19), <http://www.ochotnicy.waw.pl/>

²¹⁷ Starbiter. The Game of Work, (skatīts 2018.05.19), <https://www.starbiter.com/>

²¹⁸ E-wolontariat. Czym jest e-wolontariat? (skatīts 2018.05.19), <http://e-wolontariat.pl/>

²¹⁹ *angļu val. crowdsourcing*

3.4. Brīvprātīgo darbs kā notiesātā resocializācijas sistēmas elements

Apakšnodaļā ir apkopota informācija brīvprātīgo kustību specifiski darbā ar likumpārkāpējiem, norādot, ar kādiem jautājumiem un kādām likumpārkāpēju problēmām šīs organizācijas strādā.

Brīvprātīgā darba organizācijas un to darbības virzieni. Polijā brīvprātīgo darbam cietumā ir atbalsta sniegšanai personām pēc ieslodzījuma ir sena vēsture. Jau 1812. gadā tika dibināta organizācija "Varšavas labdarības sabiedrība"²²⁰, kuras viens no darbības virzieniem bija darbs ar bijušajiem ieslodzītajiem, sniedzot tiem dažāda veida atbalstu. Jau 20. gs. sākumā pastāvēja daudzas labdarības organizācijas²²¹, kuras darbojās cietumos, kā arī sniedza palīdzību ieslodzītajiem pēc to atbrīvošanas. Šīs organizācijas sauca par "patronāžām"²²². Pirmā šāda veida organizācija Polijā tika dibināta 1909. gadā Varšavā ar nosaukumu "Aprūpes patronāža aizsardzībai"²²³. Tās mērķis bija bijušajiem politiskajiem un kriminālnozieģumos apsūdzētajiem ieslodzītajiem sniegt dažāda veida atbalstu, medicīnisko palīdzību, organizēt nodarības un apmācības, veidot bibliotēku u.c. Trīs gadu laikā organizācija atvēra savas nodaļas visās Polijas pilsētās, kurās bija ieslodzījuma vietas. 1920. gadā Polijā jau darbojās piecas neatkarīgas organizācijas, kas darbojās uz "patronāžas" principiem. Šo organizāciju viens no darbības principiem bija atziņa, ka notiesātajam atrašanās cietumā vienam neveicina viņa kļūšanu par labāku cilvēku. Tādējādi liela uzmanība organizāciju darbā tika pievērsta notiesāto izglītošanai, kā arī pasākumiem, kas palīdz izvairīties no sociālās atstumtības riska pēc atbrīvošanās. Gadījumos, kad ģimenes bija nabadzīgas vai dzīvošanas apstākļi tām bija nelabvēlīgi, tika nodrošināta bērnu ievietošana izglītības iestādēs vai patversmēs.²²⁴

No publiskajām atskaitēm, ko kādreiz sniedza šīs organizācijas, ir redzams, ka jau kopš pašiem pirmsākumiem notiesātajiem tika sniegts visdažādākais atbalsts, kas bija mērķēts gan uz pašiem ieslodzītajiem, gan viņu ģimenes locekļiem. Piemēram, ieslodzītai personai bija pieejama juridiskā palīdzība (bezmaksas konsultācijas, palīdzība vēstulju rakstīšanā, sūdzību, pārsūdzību vai prasību sagatavošana), pārtikas sagāde bērniem un ieslodzīto vecākiem, kā arī bērnu izvietošana patversmēs, rakstīt un lasītprasmes apmācības, cietumu bibliotēku organizācija un grāmatu sagādāšana, diskusiju un sarunu organizēšana, kino un radio uzstādīšana cietumos. Tika organizētas brīvprātīgo tikšanās ar ieslodzītajiem cietumos. Savukārt pēc ieslodzītā atbrīvošanas viņam bija pieejami ēdināšanas taloni, pārtika un apģērbs, Ziemassvētku un Lieldienu pasākumi, juridiskā un medicīniskā palīdzība, palīdzība atrast darbu.²²⁵

Mūsdienās šīs patronāžas kustības gadsimta ilgo tradīciju turpinātāja ir asociācija "Patronage", kas nodarbojas ar personu, kuras tiek atbrīvotas no ieslodzījuma, un viņu ģimenes locekļu problēmu risināšanu. Šī brīža asociācijas darbība ir pieskaņota mūsdienu sabiedrības prasībām un bijušo ieslodzīto vajadzībām. Mūsdienās šī organizācija uztur divas patversmes – Varšavā un Bjelostokā. Bijušie ieslodzītie var uzturēties šajās patversmēs līdz pat diviem gadiem, ja tiek ievērots aizliegums lietot alkoholu un narkotikas. Vairākās pilsētās tiek nodrošināti dažādi atbalsta punkti bijušajiem ieslodzītajiem, tiem sniedzot psiholoģisku palīdzību, organizējot apmācības, sniedzot juridisku padomu. Savukārt attiecībā uz notiesātajiem, kuri atrodas ieslodzījumā, tiek sniegta palīdzība kontaktu uzturēšanā ar ģimenes locekļiem vai tuviniekiem, tiek organizēta Ziemassvētku dāvanu nogādāšana ieslodzījuma vietās.²²⁶

²²⁰ angļu val. "Warsaw Charity Society"

²²¹ angļu val. welfare societies

²²² angļu val. "patronages"

²²³ angļu val. "Patronage of Care for Protection"

²²⁴ Kubala M. (2016). The Role of Non-governmental Organizations in Providing Post-penitentiary Assistance in Poland and Germany – History and Present. Polish Journal of Social Rehabilitation, No. 12.

²²⁵ Szczepaniak – Wiecha I., Malek A., Slany K. Final Report of Polish Team, (skatīts 2018.05.19), http://www.sweep.uni-siegen.de/content/Results/Final_Reports_PDFs/Poland_Finalreport.pdf

²²⁶ Kubala M. (2016). The Role of Non-governmental Organizations in Providing Post-penitentiary Assistance in Poland and Germany – History and Present. Polish Journal of Social Rehabilitation, No. 12.

Pašlaik Polijā ir ap 700 bezpeļņas organizāciju, kas nodarbojas ar pakalpojumu vai aprūpes sniegšanu bijušajiem ieslodzītajiem. No šīm organizācijām kā visaktīvākās var minēt šīs (skatīt 2. tabulu).²²⁷

2. tabula

Aktīvākās brīvprātīgo organizācijas Polijā likumpārkāpēju resocializācijas jomā

Organizācijas nosaukums	Darbības apraksts
"Stowarzyszenie Pomocy Osobom Wychodzącym na Wolność EMAUS" Gdańskā un "Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka”" Poznaņā	Tās ir organizācijas notiesātajiem, viņu atbalstam pēc atbrīvošanas, un bezpajumtniekiem, kuri izlaisti no psihiatriskajām slimnīcām. Aktivitāšu ietvaros t.sk. tiek veidotas nelielas bioloģiskas saimniecības, sauktas par "dzīves un darba komūnām".
"Katolickie Stowarzyszenie Pomocy im. Św. Brata Alberta" Plockā	Asociācijas darbība vērsta uz bijušajiem ieslodzītajiem un bezpajumtniekiem, kuriem tiek nodrošināts bezmaksas patvērums un ēdiens. Atkarīgie saņem terapeitisko palīdzību, bezdarbniekiem tiek sniegta palīdzība darba meklēšanā. Asociācija sniedz palīdzību, nodrošinot pensiju.
"Towarzystwo Opieki nad Więźniami" Varšavā	Organizācija nodrošina ārkārtas palīdzību bijušajiem ieslodzītajiem, organizējot viņiem arodmācības, ģimenes konfliktu mediāciju un citus neregulārus pasākumus, piemēram, Ziemassvētku un Lieldienu laikā.
"Stowarzyszenie resocjalizacji i pomocy społecznej im. H.Ch. Kofoeda" Sedlcē	Tā ir sociālās rehabilitācijas un sociālās palīdzības asociācija, kura īsteno izglītības, profilakses un palīdzības nodarbības, balstoties uz Dānijas programmas "Palīdzība pašpalīdzībai" (<i>Help for Self-help</i>) principiem. Tiek sniegta palīdzība probācijā, izglītībā, aprūpē. Asociācijas darbība ir vērsta uz bijušajiem ieslodzītajiem un nosacīti notiesātajiem, kam nozīmēti probācijas pasākumi un alternatīvie soda veidi, kā arī uz bezdarbniekiem un cilvēkiem ar atkarībām, kas nākuši no nelabvēlīgas vides apstākļiem.
"Czarna Qwca" Volovā	Partnerība veic pasākumus, mēģinot aktivizēt bijušos ieslodzītos un mēģinot viņus iekļaut darba tirgū. Partnerības sastāvā ir cietums Volovā, dabas draugu biedrība "ProNatura", vietējā pašvaldība. Tas ir ANO Attīstības fonda projekts.
"Slawek" Varšavā	Fonds sniedz palīdzību cilvēkiem, kuri ir atbrīvoti no ieslodzījuma vai atrodas koriģējošās iestādēs. Fonds palīdz nepilngadīgo patversmēm, kā arī tiem, kuriem ir sarežģīti ģimenes apstākļi, atbalsts tiek sniegts arī ieslodzīto ģimenēm. Fonds veic meditāciju starp notiesātajiem un viņu upuriem, kā arī īsteno vairākus atbalsta un palīdzības projektus. Īpaši interesanti ir divi projekti: "Swiadectwa" (Liecības), kura galvenais mērķis ir sniegt ieslodzītajiem informāciju par efektīviem readaptācijas ceļiem, izmantojot bijušo ieslodzīto pozitīvo pieredzi, un "Aniol Stroz" (Sargēģelis), kas palīdz cilvēkiem nostāties uz pareizā ceļa.

Avots: Kubala M. (2016). *The Role of Non-governmental Organizations in Providing Post-penitentiary Assistance in Poland and Germany – History and Present*

Bez iepriekš minētajiem brīvprātīgo organizāciju darbības virzieniem, darbojas arī dažādas iniciatīvas ieslodzīto ģimenēm ar bērniem, tāpat Polijā darbojas pusceļa mājas. Kā norāda intervētās organizācijas pārstāve no Polijas: "Mums ir "pusceļa māja" – hostelis, kurā var palikt bijušie ieslodzītie, kuri pēc cietuma pamešanas ir vai nu bez mājām, vai arī nevar vai nevēlas doties uz savām iepriekšējām mājām. Šajā projektā brīvprātīgie organizē brīvā laika aktivitātes klientiem, palīdz sameklēt darbu, ja tas jau ir uzturēšanās beigu posms hostelī, tad palīdz sameklēt citu vietu, kurā uzturēties, palīdz sagatavoties intervijām, reizēm kopā dodas uz kādām institūcijām utt. [...] Šajā hostelī bijušais ieslodzītais var uzturēties trīs garantētus mēnešus, bet dažos gadījumos tas var ilgt līdz sešiem mēnešiem".²²⁸ Kā norādīja intervētā, šādas pusceļa mājas darbojas visā Polijas teritorijā, un ieslodzīto atbalstam pusceļa mājās tiek aicināti darboties arī brīvprātīgie, kas palīdz bijušajiem ieslodzītajiem veikt dažādus darbus un palīdz programmu īstenošanā.

²²⁷ Kubala M. (2016). *The Role of Non-governmental Organizations in Providing Post-penitentiary Assistance in Poland and Germany – History and Present*. Polish Journal of Social Rehabilitation, No. 12.

²²⁸ Intervija ar organizācijas "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja" pārstāvi

Ieslodzījuma vietu dienests piedalās dažādu aktivitāšu finansēšanā, kas vērstas uz atbalsta sniegšanu ieslodzītajiem un noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Šos līdzekļus ieslodzījuma vietu dienests ieskaita speciālā fondā, kuru pārvalda Tieslietu ministrija. Fondā papildus līdzekļi tiek ieskaitīti no līdzekļiem, kas iegūti tiesu spriedumos, no ieslodzīto darba samaksas par darbu ieslodzījumā u.c. No šī fonda līdzekļus izlieto bijušo ieslodzīto un viņu ģimeņu atbalstam, noziedzīgos nodarījumos cietušo atbalstam un noziedzīga nodarījuma liecinieku un viņu ģimeņu atbalstam. Fonda amatpersona atbalsta sniegšanai izsludina konkursu un slēdz līgumus ar organizācijām, piešķirot tām finansējumu. Līgumu slēdz tikai ar tām organizācijām, kuras izturējušas konkursu un ir sniegušas visu nepieciešamo informāciju. Līgumos tiek ietverta šāda informācija:

- Veicamā uzdevuma detalizēts apraksts, t.sk. mērķis, kuram piešķirtas subsīdijas, un uzdevuma īstenošanas termiņš;
- Piešķirto subsīdiju apjoms;
- Subsīdijas izmantošanas termiņš, kas ir ne ilgāks par konkrētā budžeta gada 31. decembri;
- Uzdevumu izpildes kontroles veids;
- Piešķirtās subsīdijas datums un veids;
- Subsīdijas neizmantošanās daļas atdošanas datums.²²⁹

Konkrētie mērķi, kuriem var piešķirt subsīdijas, ir noteikti Tieslietu ministrijas 2017. gada 13. septembra regulā par Palīdzības fondu upuriem un bijušajiem ieslodzītajiem²³⁰. Līdzekļus no fonda nav iespējams iegūt, ja līdzekļi šiem mērķiem jau tiek saņemti no citiem avotiem. 2017. gadā subsīdijas tika piešķirtas 27 NVO par kopējo summu 2,0 milj. Polijas zlotu (0,5 milj. euro) (subsīdijas vienai organizācijai svārstījās robežās no 48,5 līdz 80 tūkst. zlotu (11,4 līdz 18,8 tūkst. euro). Savukārt 2018. gadā subsīdijas tika piešķirtas 30 NVO par kopējo summu 2,4 milj. Polijas zlotu (0,6 milj. euro) (subsīdijas vienai organizācijai svārstījās robežās no 24 tūkst. līdz 100 tūkst. zlotu (5,6 līdz 23,4 tūkst. euro).²³¹

Organizācijām, ar kurām tiek noslēgts līgums par subsīdiju saņemšanu, obligāti ir jāveic atsevišķa grāmatvedības uzskaitē par no fonda saņemtajiem un izlietotajiem līdzekļiem un jāatver atsevišķs bankas konts, kas paredzēts tikai šo līdzekļu apgrozījumam. Tām 15 dienu laikā pēc uzdevuma izpildes ir pienākums sagatavot un iesniegt fondā ikmēneša atskaiti par šo līdzekļu izmantošanu. Fonda amatpersona kontrolē no fonda saņemto subsīdiju izlietošanu. Organizācijām, kuru subsīdijas netiek izlietotas atbilstoši mērķim, 15 dienu laikā ir pienākums atgriezt līdzekļus fondā, t.sk. ar soda procentiem. Šīs organizācijas arī nevar piedalīties fonda īstenojamā konkursā līdz brīdim, kad līdzekļi tiek atdoti pilnā apmērā, un vēl nākamās 12 mēnešiem no šīs dienas.²³²

Kā intervijā norāda Polijas Tieslietu ministrijas pārstāvji, visbiežāk organizācijas ieslodzītajiem nodrošina rehabilitācijas centru pakalpojumu, kurā tiek nodrošināta bijušo ieslodzīto izmitināšana, ēdināšana un visaptveroša palīdzība ar mērķi bijušos ieslodzītos padarīt par neatkarīgiem sabiedrības locekļiem. Šo centru darbinieki palīdz ieslodzītajiem atrast darbu, risināt juridiskos jautājumus, kā arī palīdz risināt citus jautājumus. Rehabilitācijas centri arī bieži sniedz psiholoģisko vai terapeitisko palīdzību, jo īpaši atkarību jomā. Šajos centros darbam ar bijušajiem ieslodzītajiem NVO iesaista brīvprātīgos.²³³

Kā intervijā norādījusi Polijas Tieslietu ministrija, daļa NVO, kuras finansē no subsīdiju līdzekļiem, veic pasākumus arī ieslodzīto mentoringa jomā. Bijušajiem ieslodzītajiem tiek nodrošināts mentors, kurš sniedz atbalstu bijušajiem ieslodzītajiem, piemēram, palīdzot atrast darbu, risināt dažādus jautājumus

²²⁹ Intervija ar Polijas tieslietu ministrijas pārstāvi

²³⁰ *poju wal. Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej*

²³¹ Intervija ar Polijas tieslietu ministrijas pārstāvi

²³² Intervija ar Polijas tieslietu ministrijas pārstāvi

²³³ Intervija ar Polijas tieslietu ministrijas pārstāvi

(reģistrēšanās darbā, zaudēto dokumentu atgūšana, mājokļu izīrēšana utt.), saiknes atkalveidošana ar saviem tuviniekiem, īpaši bērniem.²³⁴ Taču pētījuma ietvaros intervijā no Polijas Tieslietu ministrijas neizdevās iegūt detalizētāku informāciju par mentoringa programmu un konkrētām organizācijām, kuras bijušajiem ieslodzītajiem nodrošina mentoringu.

Neskatoties uz valsts sniegto atbalstu, Polijā brīvprātīgo organizācijas, kas strādā ar ieslodzītajiem un ar personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma, saskaras ar finansējuma trūkumu savu darbību īstenošanai. Lai arī valsts deleģē un piešķir finansējumu probācijas darbību veikšanai, brīvprātīgo aktivitāšu un dažādu sociālās rehabilitācijas programmu īstenošanai likumpārkāpējiem, nereti ar saņemto finansējumu nepietiek, lai nodrošinātu iecerēto un nepieciešamo programmu darbību. Tādēļ papildus tiek piesaistīti līdzekļi no fondiem vai tiek lūgti ziedojumi. Intervētās organizācijas "Mazpolijas probācijas apvienība"²³⁵ pārstāve iezīmē vairākas problēmas, kas saistītas ar organizāciju finansēšanu Polijā: "Mūsu organizācijā ar finansiālu atbalstu tiek realizēti daži projekti, bet tas atkarīgs no daudziem apstākļiem, un vienmēr ir sarežģīti. Kad strādājam ar cietumniekiem, to organizēt ir vienkāršāk, bet naudas apjoma ziņā finansējums joprojām ir ļoti mazs – tā ir finansiālā puse, kas jau iepriekš ir iekļauta fonda budžetā un sadalīta. [..] Atbalsts netiek garantēts sistemātiski, un tādēļ mums vajag apstāties, atkal atrast naudu un atkal atsākt. [..] Citreiz cietumam ir nauda, bet citreiz nav. Tā ir problēma, ka mēs regulāri meklējam jaunus veidus, kā atrast naudu – mēs redzam vajadzību un potenciālu. [..] Finansējums no valsts nav pietiekams. Pusceļa māja bija finansēta no valsts puses, jo tā tika izveidota 2002. gadā, un līdz pat pagājušajam, 2017. gadam, arī tā turpināja darboties. Bet tā nebija liela naudas summa, un bieži vien mums nācās meklēt papildu resursus citur. Šogad viņi šo atbalstu vairs mums nesniedz, tāpēc arī mums vajadzēja pārtraukt šīs pusceļa mājas darbību. Mēs sākām meklēt citas iespējas, sākām runāt ar vietējām Krakovas autoritātēm."²³⁶

Problēmas pastāv arī saistībā ar ziedojumu piesaistīšanu likumpārkāpēju resocializācijai: "Polijā cietumnieki, to ģimenes un bērni nav populāra grupa. Nevienam nevēlas ziedot naudu pat tad, kad rakstām vēstules dažādiem veikaliem un organizācijām, lai tie, piemēram, ziedo grāmatas bērniem. Bieži vien ir tā, ka viņi (ziedotāji) saka, ka ir ļoti ieinteresēti un ka mēs darām brīnišķīgu darbu, bet tie nevēlas tikt saistīti ar cietumu un cietumniekiem. Viņi saka, ja tas būtu nepieciešams bērniem ar īpašām vajadzībām vai kādai citai programmai, tad viņi noteikti atbalstītu, bet šajā gadījumā viņi nevar tikt saistīti ar cietumu. Tāpēc vēl joprojām mums ir ļoti tāls ceļš ejams".²³⁷

3.5. Brīvprātīgā darba programmu izpēte

Šajā nodaļā ir raksturotas brīvprātīgā darba programmas, kuras tiek īstenotas ieslodzījuma vietās: "Brīvprātīgums", "Kontakts" un "Lasi man priekšā". Tās īsteno "Mazpolijas probācijas apvienība" ar mērķi stiprināt ieslodzīto ģimenes saites. Ņemot vērā, ka pētījumā netika iegūta informācija par Polijā īstenotu līdzgaitniecības programmu, šajā nodaļā informācija ir apkopota tikai par brīvprātīgo programmām ieslodzījuma vietās, piedāvājot informāciju par trīs programmām.

Vispārējs programmu apraksts. "Mazpolijas probācijas apvienība" darbojas Mazpolijas reģionā (Vojevodistē), Krakovas apkārtnē, divos cietumos, kuras atrodas šajā reģionā. Apvienība tika izveidota 2004. gadā, un tā ir vienīgā organizācija, kas darbojas šajā reģionā. Apvienības darbība ir vērsta uz dažādiem virzieniem, piemēram, darbu ar ieslodzīto ģimenēm, tā sniedz pusceļa mājas pakalpojumus, veic tiesu deleģētu probācijas darbu ar uzraudzībā esošām personām: "Mums ir vairāki projekti – mēs strādājam ar cilvēkiem, kuri cietumos ir notiesāti uz mūžu. [..] Nodrošinām arī konsultācijas pakalpojumus, kas ir sadarbībā

²³⁴ Intervija ar Polijas tieslietu ministrijas pārstāvi

²³⁵ *poļu val.* "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja"

²³⁶ Intervija ar organizācijas "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja" pārstāvi

²³⁷ Intervija ar organizācijas "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja" pārstāvi

ar konkrētiem cietumiem, kuros cietumnieki tiek sagatavoti sešus mēnešus pirms tie tiek izlaisti no cietuma. [...] Tāpat arī strādājam ar bijušajiem notiesātajiem kā probācijas dienestā. [...] Mums ir projekts, kurā strādājam ar bērniem un to ģimenēm, kuri ir cietumos, mums ir hostelis, kā centrs tiem cietumniekiem, kuri ir izlaisti no cietuma un kuri ir bezpajumtnieki, vai citu iemeslu dēļ nevar atgriezties savās sākotnējā dzīves vietā. Šādos gadījumos viņi var uzturēties šajā vietā trīs mēnešus. [...] Mēs strādājam arī ar cilvēkiem, kuri ir narkotiku atkarīgie, alkoholiķi, cilvēkiem, kuriem ir mentālās veselības problēmas.”²³⁸

Balstoties uz pieejamo informāciju, padziļinātākai analīzei tika izvēlēts programmu kopums, kas vērsts uz brīvprātīgo darbu ar bērniem un ģimenēm ieslodzījumu vietās. Šīs programmas tika izvēlētas, jo tās ir nozīmīgas Latvijas kontekstā, uz ko norāda Projektā īstenotās aktivitātes, kā arī tādēļ, ka darbs ar ieslodzīto ģimenēm kā prakse nav aplūkota citās pētījumā aplūkotajās valstīs.

“Mazpolijas probācijas apvienība” īsteno trīs programmas, kas vērstas uz darbu ar ieslodzīto ģimenēm:

- Programma “Brīvprātīgums”²³⁹, kuras mērķis ir veidot ciešāku kontaktu starp tēvu un bērnu;
- Programma “Kontakts”²⁴⁰, kurā tiek runāts par to, kā būt par labu vecāku;
- Programma “Lasi man priekšā”²⁴¹, kuras mērķis ir iedrošināt vecākus ierakstīt audio pasakas saviem bērniem.²⁴²

Pēc būtības un mērķiem šīs programmas savstarpēji ir tuvas un saistītas, tās vērš uzmanību uz vecāku un bērnu attiecībām, raugoties uz tām no bērnu skata punkta un ņemot vērā pārdzīvojumus, kādi rodas bērniem saistībā ar vecākiem ieslodzījumā. To mērķis ir palielināt vecāku – ieslodzīto zināšanas un izpratni par to, kādu iespaidu uz bērnu atstāj vecāka ieslodzījums. Piemēram, programmā “Kontakts” vairāku semināru ciklā tiek runāts par emocijām, bērnu psiholoģiju, par to, kā ieslodzītajam būt par labu vecāku bērnam un, piemēram, vai, neskatoties uz saņemto sodu un ieslodzījumu, ir iespējams kļūt par autoritāti savam bērnam: “Šī projekta mērķis ir stiprināt saikni starp bērniem un to ieslodzītajiem vecākiem, un šajā projektā mums ir 17 nodarbības šiem vecākiem, tāpat mēs nodrošinām nodarbības, kurās runājam par ieslodzīto šķēršļiem u.c.”²⁴³. Tāpat semināros ieslodzītajiem tiek mācīts, kā veidot attiecības ar bērniem, kā radoši pavadīt laiku ar viņiem. Apmācībās tiek izmantota arī dažāda ieslodzījuma vietas bibliotēkā pieejamā literatūra.²⁴⁴ Programmās iesāktais darbs ar klientiem var tikt turpināts arī pēc ieslodzījuma: “Šo programmu rezultātā mēs iepazīstam daudzus vecākus, viņu bērnus un ģimenes, jo strādājam ar viņiem. Ja šīs personas vēlas, mēs varam turpināt iesākto darbu arī pēc tam, kad viņi ir izcietuši brīvības atņemšanas sodu.”²⁴⁵

Programmas “Brīvprātīgums” ietvaros tiek stāstīts par to, ka tēvs ir ļoti svarīga persona bērna dzīvē un viņa klātbūtne ir būtiska katra bērna emocionālās un intelektuālās attīstības procesā. Saskarsmei ar tēvu vajadzētu dot bērnam drošības un stabilitātes sajūtu, kā arī kalpot tam, lai bērns iemācītos veidot pozitīvus uzvedības modeļus. Programmas vadmotīvs ir: “Pasaule bez tēva ir kā galds uz trim kājām – nestabils un šķībs.”²⁴⁶ Tiek atzīts, ka tikšanās iespējas cietumā ir ierobežotas, un faktiski neatbilst bērnu interesēm. Tikšanos specifisko apstākļu dēļ (drošības, vietas, tikšanās formāta) bērni pienācīgi nevar izmantot tikšanās reizēm atvēlēto laiku, kā arī veidojas situācijas, kad šo apstākļu dēļ vecāks vai radnieks neņem bērnu līdzi

²³⁸ Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

²³⁹ *poļu val. Dobrowolność, angļu val. Voluntary*

²⁴⁰ *poļu val. Kontakt, angļu val. Contact*

²⁴¹ *poļu val. Poczytaj Mi, angļu val. Read to me*

²⁴² Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

²⁴³ Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

²⁴⁴ Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. Kontakt – czyli jak być lepszym rodzicem z za krat? (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/kontakt-czyli-jak-byc-dobrym-rodzicem-z-za-krat/>

²⁴⁵ Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

²⁴⁶ Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. Dobrowolność, (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/dobrowolnosc-zaciesnianie-kontaktu-dziecka-z-ojcem/>

uz tikšanos ar ieslodzīto. Ar šīs programmas palīdzību tiek rastas atbildes uz tādiem jautājumiem kā "Kas būtu jādara, lai tēva ieslodzījums nevainotu attiecību ar bērnu pazaudēšanu un pasliktināšanos?", "Kā panākt to, lai tēvs spētu realizēt savu svarīgo lomu bērna izglītošanā un izaugsmē?", "Kā atjaunot un stiprināt saikni tēva un bērna attiecībās, kad tuvojas tēva atbrīvošana no ieslodzījuma un kad ieslodzījuma laikā ir notikusi bērna un tēva atsvešināšanās?", "Kā bērnam mazināt pārdzīvojumus, kas veidojas no šādas atšķirtības no tēva?"²⁴⁷

Programmas ietvaros tiek organizētas ieslodzīto tikšanās ar rūpīgi izvēlētiem pasniedzējiem un lektoriem, kuru uzdevums ir ielikt pamatus ieslodzītā pārdomām par tēva lomu ģimenē un vērtībām, kas piemīt tēvam. Papildus izpratnei par tēva lomu būtiska ir arī ieslodzītā tēva vēlēšanās atjaunot un stiprināt saites ar bērnu un viņa spējas to darīt. Programmas ietvaros tās dalībnieki – tēvi – iegūst zināšanas par pedagogiju un attīsta praktiskās iemaņas bērna audzināšanā. Tādēļ programmas sastāvā iekļautas mākslas un teātra nodarbības, kas veicina radošuma attīstību tēvos un viņu apņēmības palielināšanos, iedrošinot tēvus darboties ar saviem bērniem.²⁴⁸

Programma "Lasi man priekšā" savukārt ir sociālās rehabilitācijas programma, kas veicina sociālo reintegrāciju ar mērķi stiprināt ieslodzīto saites ar viņu ģimenēm un apgūt sociālās iemaņas. Kā norāda programmas rezultāti, tā palīdz mazināt arī vardarbību ģimenē, jo īpaši pret bērniem.²⁴⁹ Programmas idejas pamatā iespēja ieslodzītajiem vecākiem ierakstīt, rediģēt un nosūtīt audio pasakas saviem bērniem. Šo aktivitāti organizācija uzsāka īstenot 2014. gadā, un līdz šim brīdim veiksmīgi īstenoti 20 projekta etapi. Programmas īstenošana notiek sadarbībā ar fondu Slavek²⁵⁰, bet pati ideja aizgūta no Lielbritānijas NVO "Storybook Dads", kura šādas programmas īstenošanu Lielbritānijā uzsāka 2002. gadā. Kopš šī laika organizācija aktivitāti ir īstenojusi un ieviesusi vairāk nekā 100 cietumos.²⁵¹

Vecākiem, kuri atrodas ieslodzījumā cietumā, ir ierobežotas iespējas saglabāt patstāvīgu kontaktu ar bērniem un piedalīties bērna izglītošanas procesā. Tādējādi šī personalizēto audio failu – pasaku nosūtīšana bērniem palīdz pārvarēt šos ierobežotās saskarsmes šķēršļus un veidot, stiprināt saites starp bērniem un vecākiem. Šāds pasākums dod iespēju vecākam izrādīt mīlestību pret bērnu, bet bērnam tā ir iespēja dzirdēt sava vecāka balsi un rast sajūtu, ka viņš tiek mīlēts. Lasītās pasakas teksts ir līdzeklis kontakta nodibināšanai un veido savstarpēju komunikāciju, kas ir bērnam tuva un saprotama. Darot ko pozitīvu bērna labā, ieslodzītajam vecākam palielinās pašnovērtējums un ticība, ka viņš var būt noderīgs. Turklāt jāņem vērā, ka priekšā lasīšana bērniem ir viens no vissvarīgākajiem, spilgtākajiem bērnības iespajdiem, tādējādi šādu audio pasaku formāts ļauj vecākam iesaistīties bērna audzināšanas procesā un atstāt pozitīvu iespaidu uz bērna attīstību.²⁵²

Programmu organizatori un to pienākumi. Atbilstoši "Mazpolijas probācijas apvienības" dokumentos un pētījuma ietvaros veiktajās intervijās iegūtajai informācijai, programmas organizācijā iesaistīto pušu pienākumi uzskaitīti turpinājumā.

²⁴⁷ Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. Dobrowolność, (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/dobrowolnosc-zaciesnianie-kontaktu-dziecka-z-ojcem/>

²⁴⁸ Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. Dobrowolność, (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/dobrowolnosc-zaciesnianie-kontaktu-dziecka-z-ojcem/>

²⁴⁹ Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. „Poczytaj Mi” – czyli osadzeni rodzice nagrywają bajki swoim dzieciom, (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/poczytaj-mi-osadzeni-rodzice-nagrywaja-bajki-swoim-dzieciom/>

²⁵⁰ *poļu val. Sławek Foundation*

²⁵¹ Storybook Dads. What we do: The Storybook Dads Difference, (skatīts 2018.05.19), http://www.storybookdads.org.uk/what_we_do.html

²⁵² Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. „Poczytaj Mi” – czyli osadzeni rodzice nagrywają bajki swoim dzieciom, (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/poczytaj-mi-osadzeni-rodzice-nagrywaja-bajki-swoim-dzieciom/>

Polijas Darba un sociālās politikas ministrijas Sociālās aizsardzības departamenta pienākumos ietilpst veicināt un organizēt brīvprātīgo sadarbību ar valsts iestādēm un ministrijām, kā arī uzraudzīt normatīvā regulējuma atbilstību situācijai un NVO interesēm.

Ieslodzījuma vietu dienests piedalās dažādu aktivitāšu finansēšanā, kas vērstas uz atbalsta sniegšanu ieslodzītajiem, no atbalsta fonda līdzekļus piešķirot arī bijušo ieslodzīto un viņu ģimeņu atbalstam.

“Mazpolijas probācijas apvienība” organizē programmu norisi, piesaista un atlasa brīvprātīgos.

Šajās programmās, kas vērstas uz ieslodzītā un viņa bērnu, ģimenes saikņu stiprināšanu, nozīmīga loma ir brīvprātīgajiem. Brīvprātīgajiem ir savi noteikti pienākumi, piemēram, programmas “Brīvprātīgums” ietvaros tā ir konkrētu nodarbību vadīšana, bērna nogādāšana ieslodzījuma vietā un pēc tās – mājās, rotaļāšanās u.c.: “Piemēram, projektā, strādājot ar bērniem un ģimenēm, brīvprātīgie atvieglo mums vadīt šīs nodarbības, un viņi arī ir atbildīgi par vienu no aktivitātēm – mākslas aktivitāte – kuru organizējam, kad bērni apmeklē vecākus cietumos. Ja šis projekts ir aktuāls, tad tas notiek vienreiz mēnesī. Šī projekta ietvarā arī ir jaunizveidota aktivitāte – ja ir kāds bērns, kurš dzīvojis ar kādu no šiem vecākiem un nevēlas nākt uz cietumu, bet tāpat vēlas satikt savu mammu vai tēti, tad mēs nodrošinām pakalpojumu, kurā brīvprātīgais dodas pēc bērna, atved to uz satikšanās vietu un pēc šīs satikšanās nogādā bērnu atpakaļ mājās. Tāpat arī šī projekta ietvaros mēs palīdzam bērniem ar mājasdarbu pildīšanu, organizējot tādu kā brīvā laika aktivitāti bērniem. Ir gadījumi, kuros bērni dzīvo ar vecvecākiem vai viņiem ģimenē nav neviens, kurš nodrošina tiem iespēju darīt kādu ārpus mājas vai skolas aktivitāti. Tas ir tas, ar ko brīvprātīgie arī nodarbojas.”²⁵³

Brīvprātīgo piesaiste un atlase. “Mazpolijas probācijas apvienība” savās īstenotajās aktivitātēs uzrunā un piesaista brīvprātīgos, kuri visbiežāk ir ar resocializāciju saistītu studiju programmu studenti. Apvienības pārstāvjiem ir sadarbība ar dažādām augstskolām, kurās viņi uzrunā potenciālos brīvprātīgos, tāpat informācija potenciālajiem brīvprātīgajiem tiek nodota ar dažādu semināru un konferenču palīdzību: “Lielākā daļa, šķiet, pilnīgi visi mūsu brīvprātīgie ir studenti. Es strādāju universitātē par lektori, un studenti no manas universitātes zina, ka es strādāju šajā organizācijā. Viņi zina, ka tiem ir iespēja būt par brīvprātīgajiem. Mēs arī sadarbojamies ar citām universitātēm. Mēs arī regulāri apmeklējam konferences, seminārus, un katrā no tiem mēs vienmēr sakām, ka mums ir arī brīvprātīgo darbība, cilvēki tam var pieteikties.”²⁵⁴

“Mazpolijas probācijas apvienībai” nav izstrādāti specifiski brīvprātīgo motivēšanas pasākumi. Organizācija uzskata, ka iespēja darboties kā brīvprātīgajiem ir pašu brīvprātīgo – studentu interesēs, īpaši, ja viņi ir topošie speciālisti jomā: “Mums nav tādu mehānismu, bet tas ir tāpēc, ka mēs nodrošinām tik unikālu darbu un darba veikšanas veidu. Tā ir iespēja piedalīties konferencēs – stāstīt par projektu, parādīt piemērus, viņiem tā ir lieliska motivācija, jo, kad viņi ir brīvprātīgie mūsu projektos, tas nozīmē, ka viņi piedalās pilnībā. Mēs neprasām viņiem neko tīrīt, pienest kafiju, tā ir pilnīga iesaistīšanās projekta darbībā. Bet kas ir svarīgi mums, jo īpaši man, jo es esmu brīvprātīgo programmas koordinatore, ir brīvprātīgo prasmes un potenciāls, ar kura palīdzību mēs spējam nodrošināt šo projektu darbību.”²⁵⁵

Sadarbībā ar valsts iestādēm Polijā ir panākts šāds brīvprātīgo motivēšanas mehānisms – papildus punktu piešķiršana pie stipendijas saņemšanas studentiem, kuri ir iesaistījušies organizāciju brīvprātīgajā darbā. Tāpat šie studenti saņem papildu kredītpunktus. Valsts visus brīvprātīgos apdrošina pret nelaimes gadījumiem, savukārt organizācija kompensē transporta izdevumus.²⁵⁶

Brīvprātīgo atlasē organizācija vērtē tādus kritērijus kā potenciālā brīvprātīgā motivāciju veikt šo darbu, kā arī rūpīgi tiek izvērtētas viņas prasmes un tas, ko šis brīvprātīgais var sniegt ieslodzītajam, viņa

²⁵³ Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

²⁵⁴ Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

²⁵⁵ Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

²⁵⁶ Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

ģimenei vai procesam kopumā. Šīs personiskās kompetences tiek noskaidrotas individuālas intervijas laikā: "Atlases procesa pamatā ir intervija. Pēc tās mēs izlemjam, vai studentam/ personai piemīt prasmes, kuras nepieciešamas, lai atbilstu projektiem, kuri mums ir aktuāli. Bet lielākoties, ja cilvēki nāk brīvprātīgi strādāt uz mūsu organizāciju, viņi jau zina, kas mēs esam un ar ko nodarbojamies pirms intervijas. Mēs tiem iesakām apmeklēt mūsu mājas lapu un izpētīt programmas un projektus, kuri šobrīd ir aktuāli, un pašiem tad arī izvērtēt, vai viņi atbilst kādam no tiem." Ar brīvprātīgo tiek parakstīta vienošanās, kurā viņi piekrīt pildīt pienākumus, kas viņiem būs jāveic. Tāpat, parakstītā vienošanās nozīmē to, ka viņi ir apdrošināti no valsts puses pret dažādiem nelaimes gadījumiem, savukārt organizācija brīvprātīgajiem apmaksā ceļa izdevumus.

Ja programmu īstenošanā "Mazpolijas probācijas apvienība" sadarbojas ar vēl kādu citu organizāciju (piemēram, NVO, asociāciju, draudzi u.c.), tiek izveidots dalībnieku saraksts, iekļaujot personas, kuras piedalīsies programmas pasākumos, un dalībniekiem jāatbilst šādām prasībām:

- izmanto pilsonim pienākošos tiesību kopumu;
- nav sodīti par apzināti nodarītu noziegumu;
- nav atņemtas vecāku vai aizbildniecības tiesības;
- garantē attiecīgu pienākumu izpildīšanu;
- vecāki par 24 gadiem, bet izņēmumu gadījumos – par 21 gadu, ja ir atbilstoša kvalifikācija vai dzīves pieredze, kas liecina par personas spēju darboties audzināšanas un sociālās integrācijas jomā.²⁵⁷

"Mazpolijas probācijas apvienība" pieļauj iespēju, ka par brīvprātīgo var kļūt arī tādas personas, kurām ir bijusi kriminālsodamība. Turklāt, kā ir norādījusi organizācija, aizvien vairāk esošo un bijušo ieslodzīto izrāda interesi iesaistīties brīvprātīgajā darbā. Apvienība apsver iespēju nākotnē attīstīt brīvprātīgo kustību, piesaistot šīs mērķgrupas pārstāvjus: "Reizēm mēs uzaicinām cilvēkus, kuriem ir kriminālā pagātne, uz konferencēm, semināriem un lekcijām ar studentiem. Tā tas bija līdz šim, bet šobrīd mēs arvien vairāk dzirdam no cilvēkiem cietumos, ka viņiem arī patiktu būt brīvprātīgajiem, tāpēc mēs esam procesā, kurā apsveram, vai ir veids, kā mēs varētu viņus iesaistīt."²⁵⁸

"Mazpolijas probācijas apvienības" darbā kopumā dažādās programmās darbojas 20-25 brīvprātīgie. To skaits atšķiras no programmas uz programmu.

Brīvprātīgo apmācības. "Mazpolijas probācijas apvienība" saviem brīvprātīgajiem organizē apmācības, taču to saturs nav universāls visiem brīvprātīgajiem, bet gan ir atkarīgs no programmas, kurā brīvprātīgie tiek aicināti piedalīties. Apmācību tēmas kopumā ir saistītas, piemēram, ar drošību un aizsardzību, bērnu drošību un aizsardzību. Tāpat organizācija īsteno speciālas apmācības par atkarībām, lai brīvprātīgajiem būtu zināšanas un izpratne par tām: "Ir vairāku veidu apmācības, saistītas, piemēram, ar drošības aizsardzību, bērnu drošību un aizsardzību, kā arī apmācības par atkarībām. Bet tas ir atkarīgs no projekta. Ja mēs esam pieteikuši jaunu projektu, tad tiem arī tiek piešķirti līdzekļi šo apmācību attīstībai. Mēs arī zinām, ka tas ir kaut kas, kas piesaista brīvprātīgos, jo ir daudzas NVO, kurās arī var brīvprātīgi darboties studenti un jauni cilvēki, un no mūsu pieredzes, ja organizācija piedāvā vairāku veidu apmācības, tad tas ir vairāk piesaistoši brīvprātīgajiem. Tas arī ir saistīts ar atlīdzību, iegūstot jaunu kvalifikāciju vai pieredzi/informāciju."²⁵⁹ Laika ziņā apmācības brīvprātīgajiem parasti aizņem aptuveni četras stundas.

Šīs organizācijas specifika ir tā, ka tā nodrošina dažādas apmācības arī citām organizācijām un viņu brīvprātīgajiem.

Koordinēšana, resursi un atbalsts brīvprātīgo procesa pēctecībai. "Mazpolijas probācijas apvienība" brīvprātīgo programmas koordinē dažādos veidos – gan projektu ietvaros, gan saņemot dotācijas no valsts vai speciāliem fondiem un ziedojumiem. Projektu ietvaros nepieciešams sagatavot ikgadējās

²⁵⁷ Intervija ar organizācijas "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja" pārstāvi

²⁵⁸ Intervija ar organizācijas "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja" pārstāvi

²⁵⁹ Intervija ar organizācijas "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja" pārstāvi

atskaites, kas pieejamas publiski, norādot veiktās aktivitātes un projekta budžeta izlietojumu, savukārt dotāciju gadījumā tiek nozīmēts brīvprātīgais, kurš ir atbildīgs par sekošanu līdz atvērtajām pozīcijām. Nereti, beidzoties projektu finansējumam, pārtrauc darboties arī ieviestās programmas. Lai gan valsts piešķir finansējumu brīvprātīgo aktivitāšu īstenošanai resocializācijas mērķiem, ar šo finansējumu nepietiek, un, lai nodrošināto programmu ilgtspēju un pēctecību, pašas NVO piesaista papildus līdzekļus, piemēram, uzrunājot vietējo pilsētu autoritātes. Lai arī līdzfinansējums reizēm nesedz izmaksas pilnā apmērā, tas tomēr ir uzskatāms par būtisku ilgtspējīgu programmu attīstībā.²⁶⁰

“Mazpolijas probācijas apvienības” pārstāvjiem ir sadarbība ar dažādām augstskolām, kurās viņi uzrunā potenciālos brīvprātīgos, tāpat informācija potenciālajiem brīvprātīgajiem tiek nodota ar dažādu semināru un konferenču palīdzību, tādējādi uzturot brīvprātīgo tīklu un procesa pēctecību.

Mērķgrupas atlase un iesaiste. “Mazpolijas probācijas apvienības” darbība ir vērsta dažādos virzienos un strādā ar dažādiem projektiem, līdz ar to mērķgrupa tiek sasniegta pa dažādiem „kanāliem”, piemēram, veicot tiesu delegētu probācijas darbu ar uzraudzībā esošām personām, kā arī strādājot ar uz mūžu notiesātajiem, nodrošinot konsultāciju pakalpojumus sadarbībā ar konkrētiem cietumiem, sagatavojot ieslodzītos sešus mēnešus pirms atbrīvošanas, kā arī piedāvājot programmas bijušajiem notiesātajiem. Īpaša mērķa grupa ir notiesāto bērni un ģimenes, kā arī narkotiku un alkohola atkarīgie ieslodzītie u.c. Reizēm mērķa grupas iesaiste notiek, kad konkrēta ieslodzījuma vieta „atsūta” ieslodzītos pie organizācijas, bet arī paši ieslodzītie var pieteikties probācijas dienestā un lūgt palīdzību jomās, kuras risina organizācija. Ja persona vēlas, iesākt darbu programmās, kurās tiek strādāts ar vecākiem, bērniem un ģimenēm (kā pētījumā aplūkotajās programmās), var turpināt arī pēc soda izciešanas ārpus cietuma.²⁶¹

Programmu mērķa grupas, dalībnieku iesaistē un motivēšanā tiek izmantota individuāla pieeja. Minēta pašu ieslodzīto motivācija un vēlēšanās piedalīties brīvprātīgo organizētajās aktivitātēs, piemēram: papildus izpratnei par tēva lomu būtiska ir arī ieslodzītā tēva vēlēšanās atjaunot un stiprināt saites ar bērnu un viņa spējas to darīt.²⁶²

Programmu efektivitāte. Kā norādīts iepriekš, programmas “Lasi man priekšā” ideja ir aizgūta no Lielbritānijas NVO “Storybook Dads”. Lielbritānijas NVO “Storybook Dads” mājas lapā sniegtā informācija saistībā ar minētās programmas novērtējumu norāda, ka britu ieslodzītie to ir ļoti pozitīvi novērtējuši – 99% programmas dalībnieku ir norādījuši, ka šis projekts ir padarījis viņu bērnus laimīgākus, radot bērniem sajūtu un apziņu, ka vecāki par viņiem domā. Tāpat 97% ieslodzīto, kuri ir piedalījušies programmā, uzskata, ka piedalīšanās tajā ir ļāvusi viņiem justies labāk kā vecākiem, veicinājusi viņus lasīt un darboties kopā ar bērniem. 98% no ieslodzītajiem norādījuši, ka tas uzlabojis viņu attiecības ar bērniem.²⁶³ NVO mājas lapā gan nav pieejama informācija par novērtējumā izmantoto metodoloģiju, t.sk. aptaujāto mērķgrupu, tāpēc dati ir ilustratīvi un jāvērtē kritiski. Taču arī Polijas programmas organizatori savā mājas lapā, atsaucoties uz Lielbritānijā veikto pētījumu, norāda, ka šāda saziņa ar bērnu un saišu saglabāšana ar bērnu palīdz mazināt ieslodzītā kriminogēnos riska faktoros. Ir secināts, ka, vecākam esot nošķirtam no bērna, pieaug vecāka kriminogēnie riska faktori. Savukārt bērnam, kurš aug bez vecāka, var attīstīties sociāli nelabvēlīga uzvedība.²⁶⁴ Lielbritānijā veiktajā valsts mēroga pētījumā “Bijušo ieslodzīto recidīva mazināšana” iegūtie dati norāda, ka 48% no ieslodzītajiem soda izciešanas laikā zaudē savas saites ar savu ģimeni²⁶⁵, savukārt, ja

²⁶⁰ Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

²⁶¹ Intervija ar organizācijas “Małopolskie Stowarzyszenie Probacja” pārstāvi

²⁶² Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. Dobrowolność, (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/dobrowolnosc-zaciesnianie-kontaktu-dziecka-z-ojcem/>

²⁶³ Storybook Dads. Our Stats. http://www.storybookdads.org.uk/facts_stats.html

²⁶⁴ Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. „Poczytaj Mi” – czyli osadzeni rodzice nagrywają bajki swoim dzieciom, (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/poczytaj-mi-osadzeni-rodzice-nagrywaja-bajki-swoim-dzieciom/>

²⁶⁵ Social Exclusion Unit. (2002). Reducing re-offending by ex-prisoners. Report. London: Home Office.

šādas saites saglabājas, kā norāda NVO "Story Dads" organizācija, ieslodzītā recidīva risks samazinās līdz pat sešām reizēm, turklāt bērnu labklājība ir papildus faktors klienta uzvedības pozitīvām izmaiņām.²⁶⁶

Nodaļas secinājumi

Polijā NVO brīvprātīgo darbs ieslodzīto resocializācijas jomā līdzās citiem finansējuma avotiem tiek līdzfinansēts no valsts puses, kas nodrošina gan iesākot programmu pēctecību un ilgtspēju (pretēji atsevišķu projektu ietvaros organizētām programmām, kuras pārtrauc darboties, beidzoties projekta līdzekļiem), gan sadarbību starp valsts un pašvaldību iestādēm un NVO probācijas funkciju īstenošanā. Tas uzskatāms par veiksmīgu un arī Latvijā rekomendējamu modeli, tomēr vienlaikus jāņem vērā, ka Polijā, līdzīgi kā Latvijā, brīvprātīgo organizāciju, kas darbojas ieslodzīto resocializācijas jomā, izaicinājums ir finansējuma piesaiste organizāciju darbības nodrošināšanai un arī ar valsts piešķirto finansējumu ne vienmēr NVO ir pietiekami līdzekļi visu iniciatīvu īstenošanai. Polijas NVO izmanto dažādus avotus finanšu līdzekļu iegūšanai, kuri katrs atsevišķi visbiežāk nenodrošina pastāvīgu un ilgstošu finansējumu, un valsts atbalsts šādā kontekstā ir viens no veidiem, kā veicināt programmu ilgtspēju. Tādējādi līdzīgi kā Zviedrijā, arī Polijas pieredze norāda uz to, ka Latvijā nepieciešams rast finansējumu brīvprātīgā darba līdzfinansēšanai.

Sekmīgi īstenots Polijas brīvprātīgā darba ar likumpārkāpējiem modeļa elements, kuru rekomendējams pārņemt Latvijā, ir brīvprātīgo piesaistes un motivēšanas prakses. Studentu iesaistīšana brīvprātīgajā darbā Polijā ir izplatīta prakse un motivēšanas mehānismi saistīti ar priekšrocībām studiju stipendiju saņemšanā, papildus kredītpunktu iegūšanu, valsts finansētu apdrošināšanu brīvprātīgo darbībai. Kā liecina "Mazpolijas probācijas apvienības" aktīvā brīvprātīgo iesaiste un intervētā organizācijas pārstāvja secinājumi, tā ir efektīva prakse, kas arī Latvijā veicinātu brīvprātīgo skaita pieaugumu. Tā ne tikai palīdzētu attīstīt brīvprātīgo darbu, bet arī veidotu studentos labāku izpratni par pastāvošajām sociālajām problēmām un to risināšanu. Studentu iesaistei likumpārkāpēju resocializācijā būtu jāklūst par obligātu atbilstošajās studiju nozarēs, kā tiesībzinātnēs, sociālajā darbā.

No nodaļā analizētajām brīvprātīgā darba programmām, kuras tiek īstenotas ieslodzījuma vietās, šī pētījuma autori īpaši rekomendētu pārņemt programmu "Lasi man priekšā", kuras mērķis ir iedrošināt vecākus ierakstīt audio pasakas saviem bērniem. Programmas ideja ir aizgūta no Lielbritānijas NVO "Storybook Dads", kur iesaistīto dalībnieku vērtējums pierāda, ka programmas rezultāti veido pozitīvu ietekmi uz attiecību stiprināšanu un atjaunošanu ģimenē, kas arī ir viens no būtiskiem resocializācijas elementiem. Lasītās pasakas ir līdzeklis kontakta nodibināšanai starp ieslodzīto vecāku un viņa bērnu, un veido savstarpēju komunikāciju, kas ir bērnam tuva un saprotama. Darot ko pozitīvu bērna labā, ieslodzītajam vecākam palielinās pašnovērtējums un ticība, ka viņš var būt noderīgs.. Brīvprātīgo loma šajā aktivitātē galvenokārt ir tehniska atbalsta nodrošināšana ieslodzītajam, lai viņš varētu ierakstīt audio pasaku. Tādējādi programmā ir iespējams iesaistīt arī tādus brīvprātīgos, kuriem pieredze darbā ar ieslodzītajiem ir mazāka.

Kopumā noteikti rekomendējamās ir arī citas šajā nodaļā aplūkotās programmas, kuras veidotas ieslodzīto un viņu ģimenes saišu stiprināšanai. Tās, piemēram, ieslodzītajam stāsta par viņa kā vecāka lomu bērna dzīvē, māca, kā veidot attiecības ar bērniem. Šāda veida programmu attīstība Latvijā ir nozīmīga, jo Latvijā trūkst brīvprātīgo aktivitāšu, kas būtu vērstas tieši uz ieslodzīto ģimenes saišu stiprināšanu.

Attiecībā uz brīvprātīgā darba lomu ieslodzīto sociālo prasmju veidošanā, jānorāda, ka šāda veida programmas ir efektīvas arī attiecībā uz palīdzību bijušajiem ieslodzītajiem kriminālas uzvedības un atkārtotu pārkāpumu riska mazināšanai. Kā norādīts Eiropas Probācijas Konfederācijas ziņojumā "Nākotnes

²⁶⁶ Storybook Dads, (skatīts 2018.05.19), <http://www.storybookdads.org.uk/index.html>

ieslodzījuma vietas”, ieslodzītie sagaida atbalstu attiecību jautājumos (piemēram, ģimenes un partneru attiecības un konflikti, vecāku-bērnu attiecības). Šis ir viens no svarīgākajiem ieslodzījuma vietu un probācijas darba aspektiem, bet vienlaikus tas ir arī viens no mazāk attīstītajiem virzieniem. Eiropas Probācijas Konfederācija, atsaucoties uz veiktajiem pētījumiem, kas saistīti ar ieslodzīto atbrīvošanu, norāda, ka personas, kuras atturas no noziedzības, vēlas risināt attiecību jautājums un atgriezties sabiedrībā kā uzticami ģimenes locekļi. Turklāt pētījumi parāda, ka ģimenes locekļi bieži paši vēlas palīdzēt un ir pieejami kā ieslodzītā atgriešanās „pieturas punkts”, uzskatot to par normālu savu pienākumu. Līdz ar to, vēlme mainīties jau ir klātesoša ieslodzītajos un viņu ģimenēs, un probācijas loma ir piedāvāt, organizēt un atbalstīt šīs iniciatīvas, kas nepieciešamas pārmaiņām un jaunas identitātes veidošanai.²⁶⁷ Kā rāda Polijas pieredze, šī funkcija veiksmīgi var tikt nodrošināta, ieslodzījuma vietām un probācijas institūcijām sadarbojoties ar NVO un brīvprātīgajiem, kas palīdz atjaunot un stiprināt ieslodzīto saiknes ar viņu ģimenēm.

Izvērstāki priekšlikumi, tai skaitā attiecībā uz ieviešamajiem modeļiem un rekomendējamām izmaiņām Latvijā, sniegti Pētījuma ceturtajā nodaļā “Pētījuma gala ziņojums: priekšlikumi brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības modeļu uzlabošanai, ieviešanai un identificēto šķēršļu brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības ieviešanas procesā risināšanai”.

²⁶⁷ Final report Prisons of the Future, Cisca Joldersma (Ed.), 2016, <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/final-report1.pdf>
53

4. Lielbritānija

Šajā nodaļā ir apkopota informācija par Lielbritānijas prakses izpētē iegūto informāciju. Veicot Lielbritānijas pieredzes analīzi, atsevišķi tika pētītas trīs teritoriju atšķirīgās iezīmes: (1) Anglijas un Velsas pieredze, (2) Skotijas un (3) Ziemeļīrijas pieredze. Jānorāda, ka visvairāk informācija bija pieejama tieši par Anglijas un Velsas ieslodzījuma un resocializācijas sistēmām.

Nodaļa ir strukturēta piecās apakšnodaļās. Pirmajā apakšnodaļā ir sniegta informācija par ieslodzījuma sistēmu Lielbritānijā. Otrajā apakšnodaļā ir sniegts vispārējs raksturojums par resocializācijas sistēmu darbā ar ieslodzītajiem un bijušajiem ieslodzītajiem. Trešajā apakšnodaļā raksturota brīvprātīgā darba attīstība Lielbritānijā. Ceturtajā apakšnodaļā apkopota informācija par brīvprātīgo kustību darbā ar likumpārkāpējiem. Piektajā apakšnodaļā apkopota informācija par vienu līdzgaitniecības programmu un vienu brīvprātīgā darba programmu, kas tiek īstenota ieslodzījuma vietās. Nodaļas noslēgumā sniegtas atbildes uz pētījuma jautājumiem attiecībā uz Lielbritānijas praksi – norādot, kurus modeļus vai to elementus pētnieki uzskata par sekmīgi īstenotiem Lielbritānijā un kurus rekomendējams ieviest Latvijā.

4.1. Vispārējās situācijas raksturojums ieslodzījuma vietās

Apakšnodaļā ir apkopota informācija par situāciju ieslodzījuma sistēmā Lielbritānijā ar mērķi gūt vispārēju ieskatu ieslodzīto skaitā ieslodzījuma vietās, sodu izciešanas režīmiem, ieslodzījumu regulējošiem normatīvajiem aktiem.

Lielbritānija ir valsts, kuras iekšienē eksistē dažādas ieslodzījuma un probācijas sistēmas. Katrai autonomajai teritorijai – Skotijai, Anglijai un Velsai, Ziemeļīrijai – ir izstrādāta sava ieslodzījuma un probācijas sistēma, kas nereti būtiski atšķiras cita no citas. Tā kā tā ir viena valsts, un vēsturiski tās sistēma ir bijusi vienota, ieslodzījuma un probācijas sistēmā ir elementi arī kopīgi elementi. Tāpēc nodaļā sniegta informācija arī par atšķirībām dažādās teritorijās.

Atbildīgās iestādes. Lielbritānijā par ieslodzīto resocializāciju ir atbildīgas vairākas iestādes. Anglijā un Velsā atbildīgā iestāde ir Viņas Majestātes Cietumu un probācijas dienests²⁶⁸, Skotijā atbildīgā iestāde ir Skotijas cietumu administrācija²⁶⁹ un Sociālais dienests. Savukārt Ziemeļīrijā tas ir Ziemeļīrijas cietumu dienests²⁷⁰ un Ziemeļīrijas probācijas pārvalde.²⁷¹ Lielbritānijā darbojas arī pirmstermiņa atbrīvošanas komisija²⁷².

Ieslodzījuma vietu un ieslodzīto skaits. Anglijā un Velsā kopumā ir 117 cietumi, kuru kopējā kapacitāte ir 88,7 tūkst. vietas ieslodzītajiem. Uz 2017. gada 29. decembri ieslodzīto skaits Anglijas un Velsas cietumos bijis 84,4 tūkst. personu (skatīt 3. tabulu).²⁷³

²⁶⁸ *angļu val. HM Prison and Probation Service*

²⁶⁹ *angļu val. Scottish Prison Service*

²⁷⁰ *angļu val. Northern Ireland Prison Service*

²⁷¹ *angļu val. Northern Ireland Probation Board*

²⁷² *angļu val. Parole Board*

²⁷³ Justice. Prison finder - find a prison in England and Wales, (skatīts 2018.05.19), <http://www.justice.gov.uk/contacts/prison-finder>
Capacity Management Team. (2017). Monthly Bulletin - December 2017, (skatīts 2018.05.19), https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/673877/prison-pop-december-2017.rtf
Capacity Management Team. (2016). Monthly Bulletin - December 2016, (skatīts 2018.05.19), https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/583340/prison-population-december-20f16.rtf

Skotijā kopumā ir 15 cietumi²⁷⁴, kur uz 2017. gada 29. decembri bija 7,3 tūkst. ieslodzīto (skatīt 4. tabulu).²⁷⁵ Savukārt Ziemeļīrijā ir trīs cietumi²⁷⁶, kur ieslodzīto skaits uz 2017. gada 29. decembri bija 1,4 tūkst. (skatīt 5. tabulu).²⁷⁷ Jāatzīmē, ka visos reģionos ir publiski pieejama informācija par ieslodzīto skaitu iepriekšējās nedēļas pēdējā darba dienā.

Anglijā un Velsā, kā arī Skotijā ieslodzītajiem tiek piešķirta drošības kategorija vai uzraudzības līmenis. Kategorijas noteikšana ieslodzītajiem Anglijā un Velsā ir orientēta uz riska novērtējumu un it īpaši uz potenciālo bēgšanas risku, kā arī bēgšanas sekām. Skotijā ieslodzīto kategorijas arī nosaka līdzīgi²⁷⁸, kaut arī ir atšķirības detaļās. Cenšoties mazināt normatīvo aktu skaitu, t.sk. arī attiecībā uz ieslodzījuma vietām, Skotijas valdība ir izveidojusi visaptverošu instrukciju gan attiecībā uz ieslodzīto klasifikāciju, gan to iedalījumu grupās pēc nepieciešamības. Tomēr galvenais princips – riska novērtējums – ir saglabāts.²⁷⁹ Publiskajā telpā atrodama informācija, ka arī Ziemeļīrijā ieslodzīto kategorijām klasifikācija ir gandrīz identiska Anglijas un Velsas klasifikācijai, tomēr šim faktam neizdevās atrast dokumentālus pierādījumus.

Atbilstoši minētajām ieslodzīto kategorijām tiek klasificēti arī Anglijas un Velsas cietumi. Cietumu kategorija tiek noteikta atbilstoši tam, kādas kategorijas ieslodzītais cietums ir spējīgs uzņemt, kā arī uz cik ilgu laiku ieslodzītais ir notiesāts un atradies cietumā. Vienota reģistra, kas apstiprinātu konkrēta cietuma kategoriju, nav. Jāatzīmē, ka Lielbritānijas cietumu administrācijas mājas lapā²⁸⁰ aizvien ir norādīti cietumi, kas šobrīd ir slēgti. Papildus ieslodzīto kategorijām, Anglijas un Velsas cietumiem ir vēl citas atšķirīgas funkcijas, kas ir saistītas gan ar ieslodzīto kopējo ieslodzījuma termiņu, gan ar laiku, kas ir palicis līdz ieslodzīto atbrīvošanai no soda izciešanas. Jāatzīmē arī, ka Anglijas un Velsas cietumos ieslodzītajiem vīriešiem ir atšķirīgas ieslodzīto kategorijas no sievietēm.²⁸¹ Vienīgi A kategorija (kas ir stingrākā (augstākā) kategorija) pastāv visos ieslodzīto klasifikācijas veidos.

3. tabula

Ieslodzīto skaits Anglijas un Velsas cietumos

Ieslodzījuma kategorija	Ieslodzījuma vietu skaits	Sertificētas vietas (CNA)	Vietas ieslodzītajiem	Ieslodzītie uz 29.12.2017
B kategorija	3	2561	3016	2918
B kategorija ar ierobežota statusa sieviešu funkcijām	1	595	996	922
B, C un D kategorijas	3	2220	2633	2385
C/D kategorija, daļēji atvērts	1	283	283	269
Slēgta apmācības tipa sievietēm	4	1432	1460	1410
Slēgta tipa jauno noziedznieku	13	6964	6732	6225
Augstākās drošības	8	5666	5945	5546
Jauniešu pirms 18 gadiem	5	1356	1472	1383
Vietējais sieviešu	4	1615	1769	1596
Vietējais vīriešu	26	19856	26235	24626
Vīriešu B kategorijas	9	7508	8650	8308

²⁷⁴ Scottish Prison Service. Prisons, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sps.gov.uk/Corporate/Prisons/Prisons.aspx>

²⁷⁵ Scottish Prison Service. SPS Prison Population, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sps.gov.uk/Corporate/Information/SPSPopulation.aspx>

²⁷⁶ Nidirect government services. Prisons in Northern Ireland, (skatīts 2018.05.19), <https://www.nidirect.gov.uk/articles/prisons-northern-ireland>

²⁷⁷ Northern Ireland Prison Service. (2018) Analysis of NIPS Prison Population from 01/10/16 to 31/12/2017, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice-ni.gov.uk/sites/default/files/publications/justice/nips-analysis-of-nips-prison-population-011016-to311217.pdf>.

²⁷⁸ UK Parliament Website. Categorisation of prisoners in the UK, (skatīts 2018.05.19), <https://www.parliament.uk/briefing-papers/CBP-7437>

²⁷⁹ Scottish Prison Service. Prison Rules and Directions, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sps.gov.uk/Corporate/Information/PrisonRulesandDirections.aspx>

²⁸⁰ Justice. Prison finder - find a prison in England and Wales, (skatīts 2018.05.19), <http://www.justice.gov.uk/contacts/prison-finder>

²⁸¹ Justice. PSI 39/2011, PSI - Prison Service Instructions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>

Ieslodzījuma kategorija	Ieslodzījuma vietu skaits	Sertificētas vietas (CNA)	Vietas ieslodzītajiem	Ieslodzītie uz 29.12.2017
Vīriešu C kategorijas	30	23676	25280	24769
Vīriešu D kategorijas	6	3033	3046	2910
Atvērtā tipa sievietes, apmācības	2	251	229	217
Jauno noziedznieku, atvērtā tipa	2	944	934	915
Kopā	117	77960	88680	84399

Avots: Avots: Lielbritānijas valdības Tieslietu ministrijas dati (Ministry of Justice. Prison finder - find a prison in England and Wales. Capacity Management Team. (2016); Monthly Bulletin - December 2016; Capacity Management Team. (2017). Monthly Bulletin - December 2017)

Skotijā un Ziemeļīrijā ieslodzījuma vietu ir mazāk, līdz ar to arī struktūra atšķiras no Anglijas un Velsas. Publiski nav pieejama informācija, vai Skotijā un Ziemeļīrijā esošajiem cietumiem ir piešķirta kāda noteikta kategorija.²⁸²

4. tabula

Ieslodzīto skaits Skotijas cietumos

	Ieslodzītie uz 29.12.2017
Ieslodzīto kopskaits	7334
Nenotiesāti (ieskaitot tos, kuri gaida pārvietošanu)	1064
Notiesāti, gaida cietumsoda noteikšanu	226
Notiesātie ar cietuma termiņu	6044
Sievietes	363
Nenotiesāti (ieskaitot tos, kuri gaida pārvietošanu)	51
Notiesāti, gaida cietumsoda noteikšanu	27
Notiesātie ar cietuma termiņu	285
Vīrieši	6971
Nenotiesāti (ieskaitot tos, kuri gaida pārvietošanu)	1013
Notiesāti, gaida cietumsoda noteikšanu	199
Notiesātie ar cietuma termiņu	5759
Jaunāki par 16 gadiem (kopā)	0
16-17 gadus veci	34
Nenotiesāti (ieskaitot tos, kuri gaida pārvietošanu)	9
Notiesāti, gaida cietumsoda noteikšanu	2
Notiesātie ar cietuma termiņu	23
18-20 gadus veci	285
Nenotiesāti (ieskaitot tos, kuri gaida pārvietošanu)	66
Notiesāti, gaida cietumsoda noteikšanu	20
Notiesātie ar cietuma termiņu	199
21 gads un vecāki	7015
Nenotiesāti (ieskaitot tos, kuri gaida pārvietošanu)	989
Notiesāti, gaida cietumsoda noteikšanu	204
Notiesātie ar cietuma termiņu	5822

Avots: Scottish Prison Service. SPS Prison Population.

5. tabula

Ieslodzīto skaits Ziemeļīrijas cietumos

	Ieslodzītie uz 31.12.2017.
Pieaugušie, sievietes, ar cietuma termiņu	32
Pieaugušie, sievietes, bez cietuma termiņa	21
Pieaugušie, vīrieši, ar cietuma termiņu	957
Pieaugušie, vīrieši, bez cietuma termiņa	321
Jaunieši, sievietes, ar cietuma termiņu	2
Jaunieši, sievietes, bez cietuma termiņa	1

²⁸² Scottish Prison Service. Prisons, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sps.gov.uk/Corporate/Prisons/Prisons.aspx>

Ieslodzītie uz 31.12.2017.	
Jaunieši, vīrieši, ar cietuma termiņu	48
Jaunieši, vīrieši, bez cietuma termiņa	34
Kopā	1416

Avots: Northern Ireland Prison Service. (2018) Analysis of NIPS Prison Population from 01/10/16 to 31/12/2017.

Neskatoties uz atšķirībām ieslodzīto klasifikācijā, Lielbritānijas reģionos ir līdzības ieslodzīto klasificēšanai tipos atkarībā no ieslodzījuma termiņa – t.i., līdz vienam gadam, no viena līdz četriem gadiem, vairāk par četriem gadiem. Ieslodzītais ar termiņu virs četriem gadiem tiek uzskatīts par ilgtermiņa ieslodzīto. Ieslodzījumu termiņiem arī ir būtiska loma, nosakot ieslodzījuma vietu, kurā persona izcietīs brīvības atņemšanas sodu. Tajos gadījumos, kad ieslodzītajam Anglijā un Velsā palicis ne vairāk kā gads līdz soda termiņa beigām, viņu visbiežāk nogādā cietumā, kas ir tuvāk viņa dzīvesvietai. Šis cietums parasti ir B vai C kategorijas cietums, kurā uzturas ieslodzītie ar termiņu līdz četriem gadiem un kuri visbiežāk ir notiesāti ieslodzījuma vietai pieguļošo grāfistu tiesās. Jāņem vērā, ka tā ir nedokumentētā labā prakse, un pēc būtības, atbilstoši normatīvajiem aktiem, ieslodzītais var tikt nosūtīts uz jebkuru no ieslodzījuma vietām pēc Iekšlietu ministra ieskatiem.

Kad notiesātajam ir noteikts ieslodzījuma termiņš, Anglijas un Velsas Cietumu un probācijas dienests veic ne tikai ieslodzītā drošības kategorijas noteikšanu, bet arī veic ieslodzītā vispārējo novērtēšanu.²⁸³ Sistēma ir datorizēta un ļauj novērtēt, kādus riskus ieslodzītais var radīt, kā šos riskus varētu minimizēt, kā vajadzētu koriģēt ieslodzītā uzvedību, vai ir nepieciešami papildus novērtējumi pie citiem speciālistiem. Novērtēšana tiek veikta periodiski visu ieslodzījuma laiku, lai varētu novērtēt ieslodzītā progresu un veikt nepieciešamās korekcijas.²⁸⁴

Normatīvais regulējums. Attiecībā uz ieslodzījumu, 2012. gadā Lielbritānijas valdība pieņēma jaunu Juridiskās palīdzības, notiesāšanas un noziedznieku sodīšanas likumu²⁸⁵, kas nosaka ne tikai galvenos principus noziedznieku ieslodzīšanai, bet arī principus īslaicīgai ieslodzījuma vietu atstāšanai Anglijā un Velsā.²⁸⁶ Līdzīgi kā citos gadījumos, konkrētas instrukcijas nosaka detalizētus īstermiņa prombūtnes atļaujas izsniegšanas nosacījumus, kā arī nosaka ieteicamos prombūtnes periodus un to biežumu.²⁸⁷ Skotijā vispārējos principus soda izciešanai nosaka Cietumu un jauno likumpārkāpēju institūciju noteikumi.²⁸⁸ Tie arī nosaka principus, balstoties uz kuriem ieslodzītajam ir iespējams īslaicīgi pamest ieslodzījuma vietu.

4.2. Resocializācijas sistēma darbā ar notiesātām personām

Apakšnodalā ir raksturota resocializācijas sistēma darbā ar ieslodzītajiem un bijušajiem ieslodzītajiem. Lielbritānijas resocializācijas sistēmu darbā ar notiesātām personām, līdzīgi kā pašu ieslodzījuma sistēmu ir jāskata atšķirīgi katrā no valsts teritorijām jeb autonomajiem reģioniem. Tāpēc šajā apakšnodalā sākotnēji sniegts Anglijas un Velsas resocializācijas sistēmas raksturojums, un secīgi pēc tam – Skotijas un Ziemeļīrijas resocializācijas sistēmas īss raksturojums. Ņemot vērā dažādo informācijas pieejamību, par katru teritoriju sniegts resocializācijas sistēmas raksturojums atšķirīgā detalizācijas pakāpē.

Likumpārkāpēju resocializācija Anglijā un Velsā

²⁸³ Justice. PSO 2205, PSO – Prison Service Orders, (skatīts 2018.05.19), <http://www.justice.gov.uk/offenders/psos>

²⁸⁴ Justice. PSI 41/2012, PSI - Prison Service Instructions, (skatīts 2018.05.19), <http://www.justice.gov.uk/offenders/psis>

²⁸⁵ *angļu val. Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012*

²⁸⁶ Legislation. Legal UK Public General Acts, (skatīts 2018.05.19), <http://www.legislation.gov.uk/ukpga>

²⁸⁷ Justice. PSI 13/2015, PSI - Prison Service Instructions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>

²⁸⁸ *angļu val. The Prisons and Young Offenders Institutions (Scotland) Rules 2011.* Avots: Scottish Statutory Instruments. (2011). The Prisons and Young Offenders Institutions (Scotland) Rules 2011, (skatīts 2018.05.19), <http://www.legislation.gov.uk/all?title=prison%20rules>

Lai izprastu Lielbritānijas sistēmu darbā ar notiesātajām personām, lietderīgi ir norādīt, kāda loma valsts tieslietu sistēmā ir probācijas dienestam. Galvenie probācijas dienesta uzdevumi Lielbritānijas valdības redzējumā ir šādi²⁸⁹:

- 1) Likumpārkāpēja izvērtēšana un ieteikumi tiesām. Svarīga probācijas dienesta darba sastāvdaļa ir izvērtēšana un notiesāšanas variantu vērtējums. NAPO, probācijas dienesta darbinieku arodbiedrība, uzsver, ka probācijas darbs sākas jau tiesā – pirms likumpārkāpēja notiesāšanas. Probācijas darbinieka uzdevums ir izvērtēt iespējamus soda veidus un sniegt informāciju tiesai, kādas alternatīvas bez ieslodzījuma būtu atbilstošas likumpārkāpumam un pieejamas konkrētajā situācijā. Šī informācija tiesai var tikt sniegta gan rakstiskā veidā, gan mutiski.
- 2) Likumpārkāpēju uzraudzība. Likumpārkāpēja uzraudzība ir galvenais probācijas dienesta uzdevums. Dienests nodrošina vairākus svarīgus likumpārkāpēju uzraudzības elementus – augstas kvalitātes likumpārkāpēja personības novērtējumu, stingru likumpārkāpēja uzvedības uzraudzību un labi orientētas intervences darbības. Dienests arī nodrošina, lai būtu saite ar citām organizācijām – lai tās darbotos vienotā, integrētā sistēmā. Tādējādi probācijas dienests ir galvenais saistošais elements starp likumpārkāpēju un sabiedrību likumpārkāpēja rehabilitācijas procesā.
- 3) "Piespiedu darba" un pirmstermiņa atbrīvošanas nosacījumu ievērošana. Lai arī bieži piespiedu darba un pirmstermiņa atbrīvošanas nosacījumu ievērošana tiek uzskatīta par tīri administratīvu procesu, probācijas dienesta darbiniekam nepieciešams novērtēt notiesātā progresu (gan ieslodzījuma vietā, gan ārpus tās), pārbaudīt, vai tiek ievērots tiesas noteiktais, kā arī palīdzēt notiesātajam novērst cēloņus, kas pamudināja viņu uz likumpārkāpumu. Tas ietver arī ieslodzītā iesaistīšanu sertificētās rehabilitācijas programmās.
- 4) Likumpārkāpēja un probācijas darbinieka savstarpējās attiecības. Saskaņā ar Tieslietu ministrijas atzinumiem, likumpārkāpēja iesaistīšanās līmenis un attiecību kvalitāte starp likumpārkāpēju un probācijas darbinieku ir svarīgs faktors, kas veicina pārmaiņas un mazina likumpārkāpēja recidīvu. Daži pētījumi norāda, ka bieži struktūra tiek veidota pārāk birokrātiska un ka probācijas dienesta darbinieki velta tikai 24% no sava laika tiešam kontaktam ar likumpārkāpēju, savukārt 41% laika tiek patērēts aktivitātēm pie datora, 35% - citām ar darbu pie datora nesaistītām aktivitātēm (sapulces, ziņojumu sagataves, citas administratīvas lietas). Pēc 15 minūšu garas sarunas ar likumpārkāpēju, jāvelta aptuveni 15-30 minūtes laika, lai uzrakstītu atskaiti par šo tikšanos. Tieslietu ministrijas ziņojumā, kur tiek izvērtēts probācijas dienesta darbinieka laika patēriņš, tas tiek salīdzināts ar pedagoga laika patēriņu, kur situācija, ka pedagogs $\frac{3}{4}$ no sava laika veltītu, lai sagatavotos stundai un tikai $\frac{1}{4}$, lai pasniegtu savu priekšmetu, tiktu uzskatīta par nepieņemamu.
- 5) Nacionālā standarta uzturēšana: diskrētums un profesionalitāte. Instrukciju un standartu apjoms, kas centralizēti regulē probācijas darbinieka darbu, kopš 90. gadiem ir pieaudzis. Tiek atzīts, ka probācijas procesā vairāk ir jāorientējas uz rezultātu, nevis pašu procesu. Tomēr daudzi probācijas dienesta darbinieki vienlaikus atzīst, ka detalizētas instrukcijas, kas nosaka procesu, kā veikt darbu, palīdz viņiem darbu darīt labāk.
- 6) Riska pārvalde. Pēdējos gados ir notikušas būtiskas izmaiņas probācijas darbinieku uzdevumos. Ir notikusi pāreja no "cilvēku pārliecināšanas mainīties" uz riskantu cilvēku "pārvaldi". Likumpārkāpēju novērtēšanas sistēma²⁹⁰ ir svarīgs elements šajā procesā. Tas ļauj gan sniegt nepieciešamo informāciju tiesām, gan izvērtēt likumpārkāpējam nepieciešamos rehabilitācijas pasākumus, norādīt uz nepieciešamajām korekcijām un izgaismot likumpārkāpēja vajadzības rehabilitācijas procesā, lai

²⁸⁹ Turpinājumā informācija no: Legislation. Criminal Justice and Court Services Act 2000, (skatīts 2018.05.19), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/43/contents>

²⁹⁰ *angļu valodā – OASys – The Offender Assessment System*

mazinātu viņa recidīvu. Papildus tam likumpārkāpēju novērtēšanas sistēmā tiek reģistrēts ieslodzījuma plāns un nepieciešamības gadījumā arī riska pārvaldes plāns. Attiecīgi probācijas dienesta kompetencē ir uzturēt šo sistēmu un rūpēties par tās informācijas kvalitāti ar mērķi nodrošināt to, lai lēmumi būtu izsvērti un pamatoti. Tomēr jāatceras, ka likumpārkāpēju novērtēšanas sistēma ir tikai rīks un palīgīdzeklis probācijas darbinieka lēmumu pieņemšanas procesā.

- 7) Darbs ar cietušajiem un taisnīguma atjaunošana. Probācijas dienesta uzmanības centrā ir jautājumi, kas saistīti ar likumpārkāpēja personības novērtēšanu, soda izciešanu, rehabilitācijas pasākumiem u.c. aktivitātēm, kas pamatā saistīti ar pašu notiesāto. Vienlaikus probācijas dienestam likums nosaka arī to, ka noteiktiem noziegumu veidiem upuris vai tā tuvinieki ir jāinformē par notiesātā soda izciešanas procesu.²⁹¹ Papildus tam visos gadījumos, kad ir noticis seksuāla vai vardarbīga rakstura noziegums un ieslodzījums pārsniedz 12 mēnešus, upuriem tiek piedāvāta iespēja tikties ar probācijas dienesta darbinieku. Ja tiek izteiktas bažas par atkārtotu likumpārkāpumu, notiesātajam var noteikt aizliegumu uzturēties noteiktās teritorijās vai tuvoties noteiktām personām pēc atbrīvošanas no apcietinājuma.²⁹² Tomēr tiek uzskatīts, ka taisnīguma atjaunošanas jautājumā vēl ir daudz darāmā un tam ir liels nākotnes potenciāls.

Probācijas dienestam ir diezgan plašs normatīvo aktu kopums, kas jāievēro. Tas kopumā atspoguļo Lielbritānijas diezgan sarežģīto un plašo normatīvo aktu bāzi. Tomēr bez likumiem, kas ir primārie normatīvie dokumenti un nosaka pilsoņu, ierēdņu un organizāciju rīcības pamatprincipus, pastāv sekundārie normatīvie akti. Probācijas dienestam tās ir probācijas instrukcijas. Pilns probācijas dienesta instrukciju saraksts ir pieejams Lielbritānijas tiesu sistēmas un Tieslietu ministrijas mājaslapas sadaļā "Probācijas instrukcijas".²⁹³

Lai pilnvērtīgi veiktu ieslodzīto resocializāciju, Lielbritānijas valdība pēdējo desmit gadu laikā ir veikusi ieslodzījuma un probācijas dienestu sistēmas reformu. Tā kā tiek uzskatīts, ka notiesātās personas resocializācija ir komplekss pasākumu kopums un tas ietver ne tikai probācijas dienesta, bet arī ieslodzījuma vietu (Cietumu dienesta) darbu, tad reformas rezultātā laika gaitā ir veiktas izmaiņas probācijas un ieslodzījumu sistēmā Anglijā un Velsā. Sākotnēji Cietumu dienests no Iekšlietu ministrijas pakļautības tika nodots Tieslietu ministrijai. Tālāk tika nodalīts un izveidots Nacionālais probācijas dienests²⁹⁴, kas nodarbojas ar augsta riska likumpārkāpējiem. Tika izveidots 21 reģions, kur probācijas pakalpojumus valstij sniedz privātas kompānijas vai to apvienības, sauktas par sabiedriskās rehabilitācijas uzņēmumiem²⁹⁵. Šie rehabilitācijas uzņēmumi strādā ar likumpārkāpējiem, kuriem ir vidējs un zems risks. Visbeidzot, 2017. gada aprīlī tika veikta viena no pēdējām reformām, kad tika izveidots Viņas Majestātes Cietumu un probācijas dienests (HMPPS) (Latvijas analogs būtu Ieslodzījumu vietu un Probācijas dienests), kurš ir atbildīgs par ieslodzījuma un probācijas sistēmu Anglijā un Velsā.

Pētījuma veikšanas laikā reformu process vēl nav pabeigts. Daži no reformu procesiem vēl tiek turpināti, savukārt dažiem reformu elementiem tiek izvērtēti pirmie rezultāti. Valdība plāno izvērtēt sākotnējos reformu rezultātus un tad pieņemt lēmumu par efektīvāko modeli. Piemēram, pašreiz privātās kompānijas veic probācijas darbu 21 atsevišķi nodalītā reģionā ar zema vai vidēja riska likumpārkāpējiem. Tāpat Nacionālais cietumu un probācijas dienests atsevišķu struktūrvienību (aģentūru) veidā vēl aizvien uztur Nacionālo probācijas dienestu un Cietumu dienestu. Turklāt 14 ieslodzījuma vietas ir privāto kompāniju

²⁹¹ Legislation. Criminal Justice and Court Services Act 2000, (skatīts 2018.05.19), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/43/contents>

²⁹² UK Parliament Website. The role of the Probation Service, (skatīts 2018.05.19), <https://publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmjust/519/51905.htm#a10>

²⁹³ Numerical list of probation instructions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/probation-instructions>

²⁹⁴ *angļu val. National Probation Service*

²⁹⁵ *angļu val. Community Rehabilitation Companies (CRC)*

pārvaldījumā. Sabiedriskās rehabilitācijas uzņēmumu pakalpojumu līgumi beigsies 2021. - 2022. gadā, jo tie ir noslēgti uz septiņu gadu periodu. Valdība pašlaik aktīvi izvērtē, kāds ir bijis starprezultāts šajā laika periodā, kas ir mainījies, kas nav sasniegts, lai lemtu par tālāko rīcību. Kad reformu posms sākās, tika norādīts, ka likumpārskāpēju rehabilitācijas struktūra valstī būs skaidri redzama, kad "putekļi būs nosēdušies".²⁹⁶ Var uzskatīt, ka šis apgalvojums aizvien ir spēkā, jo reformas ir vidus posmā, un to rezultāti tiek vērtēti. Sabiedriskās rehabilitācijas uzņēmumu) līgumu izvērtēšana rit pilnā sparā²⁹⁷, un nav izslēgts, ka līdzīgi tiks izvērtēti ieguvumi no privāti pārvaldītiem cietumiem. Jāatzīmē, ka cietumi nav privatizēti, bet tikai nodoti pārvaldījumā.

Tomēr jau tagad daudzi jomas speciālisti negatīvi izsakās par Anglijā un Velsā ieviesto probācijas darba ārpalpojuma modeli. Piemēram, "APEX Scotland" vadītājs intervijā norādīja: "Paldies Dievam, tas nav noticis Skotijā. Mums nav probācijas darba organizācijas, kā tas ir Anglijā, viss probācijas darbs notiek sociālajos dienestos. Anglijā bija daudz probācijas dienesti, un viņi tos pārvirzīja uz privāto sektoru, kas, manuprāt, ir slikta ideja. Tas nestrādā pārāk labi, un tas nestrādā klientu labā. Probācijas dienestam vajadzētu palīdzēt un būt atsaucīgam un izpalīdzīgam pret klientu, bet privātais sektors vienkārši aizpilda dokumentus un saņem naudu. Viņi nestrādā klientu labā. Tas vienkārši ir business. Tā ir valdības ideoloģija, labējā ideoloģija, un es nedomāju, ka daudzi cilvēki Skotijā tam piekrit."²⁹⁸

Papildus arguments tam, ka notiesāto resocializācijas sistēmas reforma nav noslēgusies, ir Lielbritānijas Lordu palātas ziņojums par ieslodzījuma vietu lomu ieslodzīto rehabilitācijas procesā. Tajā norādīts, ka vienlaikus ar probācijas un cietumu dienestu (pārvalžu) apvienošanu Viņas Majestātes Cietumu un probācijas dienestā 2017.gada sākumā Lielbritānijas parlaments divos lasījumos izskatīja arī cietumu un tiesu likumu, kurā ieslodzījuma vietām tika norādīts uz nepieciešamību būt vairāk atbildīgām par ieslodzīto rehabilitāciju. Diemžēl parlamenta ārkārtas vēlēšanas likuma pieņemšanu apturēja.

Pašreizējo likumpārskāpēju rehabilitācijas struktūru Viņas Majestātes Cietumu un probācijas dienests raksturo šādi:²⁹⁹

- 103 valsts sektora cietumi;
- 14 privātā sektora cietumi;
- Nacionālais probācijas dienests;
- Sabiedriskās Rehabilitācijas uzņēmumi;
- Jauniešu ieslodzījumu dienests;
- Cietumu un probācijas dienests Velsā;
- Elektronisko aproču monitorings;
- Cietumnieku pārvadāšanas un aizturēšanas dienests;
- Centrālā aparāta funkcijas un sistēmas.

Visas šīs minētās iestādes ir Viņas Majestātes Cietumu un probācijas dienesta pārraudzībā.

Sniegtā informācija par iestādēm, kas atbild par likumpārskāpēju resocializāciju un to plāno, norāda uz reformu nepabeigtību, jo vienkopus ir likti kopā gan departamenti ar atsevišķām aģentūrām, gan privātie partneri, kuri darbojas uz līgumu pamata.

²⁹⁶ Doing Time. The future of the service, (skatīts 2018.05.19), <http://www.doingtime.co.uk/how-probation-works/the-future-of-the-service/>

²⁹⁷ UK Parliament Website. Contracting out of probation services - Commons Library briefing, (skatīts 2018.05.19), <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06894>

²⁹⁸ Intervija ar "APEX Scotland" pārstāvi

²⁹⁹ GOV.UK. HMPPS Business Plan 2017 to 2018, (skatīts 2018.05.19), <https://www.gov.uk/government/publications/hmpps-business-plan-2017-to-2018>

Likumpārkāpēju resocializācija Skotijā un Ziemeļīrijā

Skotijā nosacīta probācijas dienesta reforma tika veikta 1968. gadā, kad probācijas dienests tika likvidēts kā nacionālā aģentūra, un tā funkcijas tika nodotas sociālajam dienestam.³⁰⁰ Ar likumu ir noteikts, ka probācijas funkcijas (ar līdzīgiem mērķiem kā Anglijā un Velsā) veic kriminālās justīcijas sociālais darbinieks.³⁰¹ Darbiniekiem ir pienākums tiesā veikt likumpārkāpēja novērtējumu, lai tiesa varētu piespriest atbilstošāko sodu. Tāpat darbinieki veic citas probācijas funkcijas. Būtiskākā strukturālā atšķirība no Anglijas un Velsas sistēmas ir tā, ka visi darbinieki ir pakļauti vietējo pašvaldību sociālajiem dienestiem un tiem nav centralizēta vadība. 2005. gada Likumpārkāpēju pārvaldes likums izveidoja papildus struktūras – Sabiedrības Justīcijas pārvaldes (valsts institūcijas), kuru mērķis ir koordinēt cietumu un sociālo darbinieku sadarbību probācijas jomā.³⁰²

Probācijas dienesta funkcijas Ziemeļīrijā uzrauga un pilda Ziemeļīrijas Probācijas administrācija. Daudzas funkcijas ir ļoti līdzīgas Anglijai un Skotijai. It īpaši tas attiecas uz likumpārkāpēja personības novērtēšanu tiesā. Tas saistīts ar vienādo tiesu sistēmu šajās zemēs. Kā savus galvenos uzdevumus Ziemeļīrijas probācijas dienests ir definējis:

- Novērtēt notiesātos likumpārkāpējus, lai sniegtu informāciju tiesām, pirmstermiņa atbrīvošanas dienestam un citām iestādēm;
- Uzraudzīt nosacīti notiesātos un pirmstermiņā atbrīvotās personas;
- Nodrošināt uzvedības korekcijas programmu īstenošanu ieslodzījuma vietās un sabiedrībā;
- Nodrošināt nozieguma upurus ar informāciju, ja likumpārkāpējs ir dienesta uzraudzībā;
- Veikt likumpārkāpēju riska vadības pasākumus sadarbībā ar citām valsts iestādēm.³⁰³

Atbilstoši 1998. gada Ziemeļīrijas likumam³⁰⁴, Ziemeļīrijas likumdevējs daudzus jautājumus ir Ziemeļīrijas asambleja, tādēļ normatīvie akti, kas jāievēro Ziemeļīrijas Probācijas dienestam, ir gan Apvienotās karalistes parlamenta, gan Ziemeļīrijas asamblejas pieņemti. Pilns normatīvo aktu krājums, kuri tieši saistīti ar probācijas darbu, ir pieejams Ziemeļīrijas probācijas dienesta mājas lapā.³⁰⁵ Pašlaik tie ir 38 primārie un sekundārie normatīvie akti. Divas trešdaļas no tiem ir attiecināmas tikai uz Ziemeļīriju.

Kopsavilkums. Salīdzinot visu trīs Lielbritānijas teritoriju vispārējās iezīmes attiecībā uz probācijas dienestu struktūru, galvenās pazīmes, kas tās atšķir, ir šādas:

- Anglijā un Velsā par resocializācijas sistēmu ir atbildīga vienota iestāde – Ieslodzījuma un probācijas dienests, kā arī daudzas probācijas funkcijas tiek nodotas kā ārpalpojums. Notiek ieslodzījuma un probācijas sistēmas reforma, bet tā vēl nav pabeigta;
- Skotijā probācijas pienākumi ir nodoti sociālajiem dienestiem, un tiem nav centralizēta vadība;
- Ziemeļīrijā ir izveidota salīdzinoši kompakta probācijas funkciju pārvalde, jo ir maz ieslodzījuma vietu, kas varētu būt saistīts ar nelielu iedzīvotāju skaitu šajā teritorijā (iedzīvotāju skaits ir ap diviem milj.).

³⁰⁰ The European Organisation for Probation. Summary information on probation in Scotland, (skatīts 2018.05.19), <http://cep-probation.org/wp-content/uploads/2015/03/Summary-information-on-Scotland.pdf>

³⁰¹ Legislation. Social Work (Scotland) Act 1968, (skatīts 2018.05.19), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/49/contents>.

³⁰² Legislation. Management of Offenders etc. (Scotland) Act 2005, (skatīts 2018.05.19), <https://www.legislation.gov.uk/asp/2005/14/contents>

³⁰³ Probation Board for Northern Ireland. What we do, (skatīts 2018.05.19), <https://www.pbni.org.uk/what-we-do/>

³⁰⁴ Legislation. Northern Ireland Act 1998, (skatīts 2018.05.19), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/47/contents>

³⁰⁵ Probation Board for Northern Ireland. Legislation, (skatīts 2018.05.19), <https://www.pbni.org.uk/about-us/legislation/>

4.3. Brīvprātīgais darbs

Apakšnodalā ir raksturota brīvprātīgā darbā joma Lielbritānijā – brīvprātīgā darba vēsture, attīstība un to regulējošie normatīvie akti.

Vēsture, normatīvais regulējums un brīvprātīgā darba organizācijas. NVO Lielbritānijā ir jēdziens, kas sevī apvieno dažādus organizāciju veidus – labdarības organizācijas, biedrības, tāpat indivīdiem ir tiesības organizēties neinkorporētās sabiedrībās (taču šādā gadījumā tās nav juridiskas personas) u.c. Katrai no darbības formām ir savi nosacījumi statusa iegūšanai. Taču brīvprātīgo sektorā galvenokārt darbojas tieši labdarības organizācijas.

Lielbritānijas teritorijā ir senas labdarības organizāciju tradīcijas. Pirmās labdarības organizācijas Anglijā parādījās 12. gadsimta sākumā.³⁰⁶ Mūsdienās Anglijā un Velsā ir vairāk nekā 168 tūkst. reģistrētu labdarības organizāciju.³⁰⁷ Organizācijās ir ap vienu milj. organizāciju pilnvaroto – organizācijas pārvaldes dalībnieku³⁰⁸, 1,3 milj. darbinieku un ap 3,6 milj. brīvprātīgo Anglijā un Velsā vien.³⁰⁹ Tomēr tiek uzskatīts, ka šie dati neraksturo patieso situāciju valstī kopumā, un organizāciju skaits varētu būt ap 400 tūkst.³¹⁰ Papildus tam, brīvprātīgo sektorā var darboties daļa no 900 tūkst. biedrībām. Likums nosaka, ka labdarības organizācija ir jāreģistrē Labdarības organizāciju reģistrā tikai tad, ja tās gada ienākumi pārsniedz 5000 sterliņu mārciņas.³¹¹ Pastāv arī ir citas organizācijas, kurām nav pienākums reģistrēties labdarības organizāciju reģistrā.

Skotijā situācija ir līdzīga kā Anglijā un Velsā – pastāv Labdarības organizāciju reģistrs un normatīvie akti, kas nosaka organizācijas reģistrēšanas un darbības kārtību.³¹² Būtiskākā atšķirība ar Angliju ir tā, ka Skotijā nav noteikts gada ienākumu sliekšnis, zem kura esot, organizācija varētu neregistrēties reģistrā. Tādējādi visām organizācijām ir jābūt reģistrētām.

Labdarības organizācijas ir lielākās juridiskās organizācijas (lielākās pēc reliģiskām organizācijām, kaut arī dažkārt mēdz būt otrādi), kas apvieno brīvprātīgos kopīgu mērķu sasniegšanai. Kā norādīts iepriekš, pastāv Labdarības organizāciju reģistrs un normatīvie akti, kas nosaka organizācijas reģistrēšanas un darbības kārtību, taču nav normatīvo aktu, kas atsevišķi regulētu brīvprātīgo darbu.³¹³

Brīvprātīgā darba definīcijas. Lielbritānijā normatīvajos aktos nav arī termina "brīvprātīgais" definīcijas.^{314,315,316} Dažos informatīvajos avotos ir valdības iestāžu sniegta pozīcija par to, kas tiek uzskatīts par brīvprātīgo darbu. Attiecīgi, pēc valdības viedokļa, brīvprātīgais ir persona, kura velta savu laiku un

³⁰⁶ An introduction to British Charity history, (skatīts 2018.05.19), http://www.sflower.force9.co.uk/page_15.htm

³⁰⁷ Charity Commission for England and Wales. Recent charity register statistics: Charity Commission, (skatīts 2018.05.19), <https://www.gov.uk/government/publications/charity-register-statistics/recent-charity-register-statistics-charity-commission>

³⁰⁸ *angļu val. trustee*

³⁰⁹ Charity commission. Charities in England and Wales, (skatīts 2018.05.19),

<http://apps.charitycommission.gov.uk/Showcharity/RegisterOfCharities/SectorData/SectorOverview.aspx>

³¹⁰ Ainsworth D. (2015). David Ainsworth: There are more than twice as many charities in the UK as you've been told, (skatīts 2018.05.19), <https://www.civilsociety.co.uk/voices/there-are-more-than-twice-as-many-charities-in-the-uk-as-you-ve-been-told.html>

³¹¹ GOV.UK. How to set up a charity (CC21a), (skatīts 2018.05.19), <https://www.gov.uk/guidance/how-to-set-up-a-charity-cc21a>

³¹² Legislation. (2005). Charities and Trustee Investment (Scotland) Act 2005, (skatīts 2018.05.19),

http://www.legislation.gov.uk/asp/2005/10/pdfs/asp_20050010_en.pdf

³¹³ European Center for Not-for-Profit Law. (2014). Volunteering: European practice of regulation, (skatīts 2018.05.19),

http://ecnl.org/dindocuments/481_Belarus%20volunteering%20paper%202014.pdf

³¹⁴ Volunteers and volunteering, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.nhsemployers.org/~media/Employers/Publications/Volunteers%20and%20volunteering.pdf>

³¹⁵ Lexology. Volunteers - what are your legal obligations, (skatīts 2018.05.19),

<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e53a9a19-a255-4f39-a588-ff420e4a45ea>

³¹⁶ Volunteering England. (2009). Definitions of volunteering. <http://www.vcnw.org.uk/wp-content/uploads/2014/04/Definitions-of-volunteering.pdf>

enerģiju citu cilvēku labā, nesaņemot par to samaksu. Turklāt brīvprātīgais var darboties jebkuras organizācijas labā (ne tikai labdarības organizācijas) labā.

Par brīvprātīgo darbu netiek uzskatīta tāda darbība, kurā (a) persona palīdz radniekiem, (b) kad personai tiek maksāti finanšu līdzekļi lielākā apmērā nekā nepieciešams tiešo izdevumu segšanai un (c) ja ir noslēgts līgums, kas uzliek par pienākumu veikt noteiktas darbības.³¹⁷ Tomēr minētais nosacījums par līgumu gan neizslēdz iespēju parakstīt vienošanos par brīvprātīgā darba veikšanu, kurā ir noteikti brīvprātīgo aktivitāšu principi un noteikumi.³¹⁸

Jāņem vērā, ka Lielbritānijā organizācijām, kas veic brīvprātīgo darbu ar mērķgrupu, tiek piešķirti finanšu līdzekļi no valsts, īpaši gadījumos, kad valsts deleģē kādu no savām funkcijām. Kopumā finansējums brīvprātīgajam darbam ir paredzēts organizāciju administratīvo un koordinēšanas funkciju nodrošināšanai, ne paša brīvprātīgā darba veikšanai. Koordinēšana visbiežāk ir nodalīta no brīvprātīgā darba veikšanas.

4.4. Brīvprātīgo darbs kā notiesātā resocializācijas sistēmas elements

Apakšnodalā ir apkopota informācija par brīvprātīgo kustību specifiski darbā ar likumpārkāpējiem, norādot, kādi jēdzieni tiek izmantoti, runājot par likumpārkāpēju resocializāciju, kāds ir organizāciju, kas darbojas šajā jomā, skaits un darbības virzieni, uzskaitītas aktīvākās organizācijas un to darbības jomas.

Jēdzieni. Jāatzīmē, ka latviešu valodā varētu tikt vienādi uztverti no angļu valodas tulkotie termini "*befriending*" un "*peer support*". Taču jānorāda, ka tās var būt gan atšķirīgas, gan pakārtotas darbības, un to definīcijas nav vienādas. Jēdzienu "*befriending*" vistuvāk varētu raksturot vārds līdzgaitniecība.³¹⁹ Savukārt "*peer support*", balstoties uz analogiem no LZA akadēmisko terminu datubāzes³²⁰, varētu tulkot kā līdzbiedru vai vienranga atbalstu. Turklāt par likumpārkāpēja līdzbiedru vai vienranga atbalstu sniedzošu personu var kļūt tikai tāda persona, kam ir bijusi līdzīga pieredze kā personai, kurai līdzbiedra atbalsts tiek sniegts. Šis līdzbiedrs var būt vienkārši padomdevējs, mentors, vai līdzgaitnieks.³²¹ Tas nozīmē, ka līdzgaitniecība (*befriending*) un līdzbiedru atbalsts (*peer support*) ir divi dažādi brīvprātīgā darba virzieni, un tie būtu nodalāmi.

Brīvprātīgā darba organizācijas. Pēc CLINKS (organizācija, kas apvieno brīvprātīgo organizācijas, kas darbojas vai ir saistītas ar ieslodzītajiem, notiesātajiem vai ar tiem saistītajiem jautājumiem Anglijā un Velsā) datiem, ir ap 1750 organizāciju, kuru darbības primārais labuma guvējs ir likumpārkāpējs, un ap 5000 organizāciju, kas ir deklarējušas, ka to darbība ir kādā veidā saistīta ar kriminālo justīciju.³²² Vairums brīvprātīgo sektora organizāciju darbības kriminālās justīcijas jomā ir vietēja rakstura. Šī saikne ar vietējo sabiedrību var radīt papildus uzticēšanos no likumpārkāpēju puses, jo likumpārkāpējam varētu būt uzskats, ka valsts par viņu neliekas ne zinīs. Tādējādi vietējais raksturs organizāciju darbībā var veicināt uzticēšanos no tām sabiedrības grupām, ar kurām citādi būtu sarežģīti sadarboties. It īpaši veiksmīgas ir līdzgaitniecības programmas, kur iesaistās brīvprātīgie. Likumpārkāpējiem, iespējams, tā ir pirmā reize, kad ar viņiem ir kopā kāds, kam par to netiek maksāts. Turklāt brīvprātīgo un labdarības organizāciju darbība var būt daudz

³¹⁷ Jobcentre Plus. (2010). Volunteering - while getting benefits, (skatīts 2018.05.19), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/264508/dwp1023.pdf

³¹⁸ Know how non profit. Volunteer agreements, (skatīts 2018.05.19), <https://knowhownonprofit.org/people/volunteers/keeping/volunteer-agreements>

³¹⁹ Mentoring + Befriending Foundation. (2011). What is mentoring and befriending? (skatīts 2018.05.19), <http://www.mandbf.org/wp-content/uploads/2011/03/What-is-mentoring-and-befriending-18.4.111.pdf>

³²⁰ LZA Terminoloģijas komisija. Akadēmiskā terminu datubāze "AkadTerm".

<http://termini.lza.lv/term.php?term=peer%20discovery&lang=EN>

³²¹ CLINKS. Volunteer peer support: A volunteering and mentoring guide, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/Volunteer_Peer_Support.pdf

³²² CLINKS. Guide To The Voluntary Sector. <https://www.clinks.org/voluntary-community-sector/guide-vcs#Overview>.

inovatīvāka un ātrāk reaģējoša uz situāciju nekā valsts iestāžu darbība. Tā kā labdarības organizāciju darbībām ar likumpārkāpēju ir tendence būt visaptverošām, tās palīdz apmierināt likumpārkāpēja vajadzības un atbalstīt viņu pirms notiesāšanas, soda izciešanas laikā un pēc tā izciešanas.³²³

Lielbritānijā par līdzgaitnieku atbalstu (līdzgaitnieku programmu) runā kā par kompleksu pasākumu kopumu, nevis kā par kādu konkrētu, šauri regulētu programmu. Tā funkcionē kā daļa no resocializācijas.

Izplatītākie brīvprātīgā darba programmu veidi. Uz pētījuma veikšanas brīdi nav pieejama informācija un statistika par to, kuras ir izplatītākās brīvprātīgā darba programmas. Tomēr ir pieejama informācija par to, kādas organizācijas veic brīvprātīgo darbu, kādos virzienos aktivitātes noris, kā arī atsevišķu organizāciju gadījumā ir pieejama informācija par to, kādas aktivitātes tās īsteno.

Izvērtējot CLINKS reģistru, tika atlasītas tās organizācijas, kas savā darbībā bija norādījušas brīvprātīgo piesaisti, un tika apkopota informācija par to darbības virzieniem. Desmit izplatītākie organizāciju darbības virzieni ir norādīti 6. tabulā. No reģistrā norādītās 981 organizācijas, 467 bija deklarējušas, ka nodarbojas ar brīvprātīgo piesaisti vai brīvprātīgā darba aktivitātēm. No šī skaita lielākā daļa organizāciju norāda, ka darbojas 6.tabulā atspoguļotajos virzienos.³²⁴

6. tabula

Ar brīvprātīgo darbību saistīto organizāciju aktivitāšu virzieni

Aktivitātes virziens	Organizāciju skaits	Organizāciju īpatsvars
Apmācība	332	71%
Padoms un aizstāvība	311	67%
Izglītība	269	58%
Personīgā attīstība	269	58%
Nodarbinātība	259	55%
Mentorings un līdzgaitniecība	257	55%
Līdzbiedru atbalsts	228	49%
Pārceļšanās jautājumi	221	47%
Dzīves vieta un bezpajumtnieki	219	47%
Alkohols un narkotikas	218	47%

Avots: CLINKS. Directory.

Salīdzinājumam, pēc organizācijas CLINKS veiktās biedru aptaujas datiem, organizācijas norādījušas šādus savus darbības virzienus (skatīt 7. tabulu).³²⁵

7. tabula

Ar brīvprātīgo darbību saistīto organizāciju aktivitāšu virzieni, pēc CLINKS biedru aptaujas datiem

Aktivitātes virziens	Organizāciju īpatsvars
Attieksme, domāšana, uzvedība	54%
Mentorings, līdzgaitniecība, koučings	50%
Emocionālā atbalsta nodrošināšana	46%
Aizstāvība	40%

³²³ CLINKS. The sector's work with offenders – how does it differ? <https://www.clinks.org/voluntary-community-sector/guide-vc#The%20VCS%E2%80%99%20work%20with%20offenders%20%E2%80%93%20how%20does%20it%20differ>

³²⁴ CLINKS. Directory. <https://www.clinks.org/directory>

³²⁵ CLINKS. (2017). The state of the sector, Key trends for voluntary sector organisations working with offenders and their families, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/clinks_state-of-the-sector-2017_final-web1.pdf

Aktivitātes virziens	Organizāciju īpatsvars
Izglītība un mācīšanās	37%
"Cauri vārtiem" programmas nodrošināšana	37%
Nodarbinātības nodrošināšana	37%
Apmācība	36%
Garīgā veselība	36%
Ģimeņu atbalsts	32%
Līdzbiedru atbalsts	31%

Avots: CLINKS. (2017). *The state of the sector, Key trends for voluntary sector organisations working with offenders and their families.*

Pētījuma gaitā tika iegūta informācija par vairāku organizāciju īstenotajām aktivitātēm likumpārkāpējiem. Lielbritānijā ir liels skaits organizāciju, kas tieši vai netieši saista savu darbību ar tieslietu sistēmu, noziedzības mazināšanu, resocializāciju, juridiskajiem pakalpojumiem u.tml. Organizāciju darbības virzieni sākotnēji var likties nepierasti, tomēr, dziļāk izpētot to darbību, var secināt, ka šāda darbība ir vajadzībās balstīta un šāda veida atbalstu nenodrošina valsts vai pašvaldību organizācijas. Nākamajā tabulā (skatīt 8. tabulu) īsi raksturoti vairāki organizāciju īstenotie brīvprātīgā darba aktivitāšu veidi.

8. tabula

Lielbritānijas organizāciju brīvprātīgā darba virzieni.

Organizācija	Darbības virziens
Mothers Union	Organizācija aktīvi atbalsta personas ieslodzījumā un ģimenes, kuras ietekmē ieslodzījums. Kad bērni apciemo ieslodzītos, organizācija nodrošina dažādu atbalstu (segas, augļus un dārzeņus, rotaļlājas ar bērniem u.c.). Organizācija nodrošina visdažādāko palīdzību ieslodzītajiem. Ieslodzījumā tiek organizētas speciālas grupu nodarbības, kas paredzētas, lai vairotu ieslodzīto pārliecinātību par sevi pirms atgriešanās ģimenē. Tiem ieslodzītajiem, kuriem nav ģimenes, organizācija nodrošina atbalstu, kopīgi pavadot laiku (piemēram, brokastojot un sarunājoties). Tiek attīstīti dažādi projekti, kur, piemēram, ieslodzītajiem ir iespēja sarūpēt un nosūtīt dāvanīgas saviem bērniem.
Sova	Organizācija vairāk nekā 8000 cilvēkiem katru gadu nodrošina juridisko palīdzību un padomus, kā risināt viņiem būtiskus jautājumus, kā arī sniedz atbalstu cīņā pret alkoholu un narkotikām.
Nacro	Labdarības organizācijas virziens ir līdzīgs kā Sova – organizācija aktīvi iesaistās juridisko pakalpojumu sniegšanā ieslodzītajiem, tomēr tai ir atšķirīga darbības struktūra, kas varētu būt saistīta ar lielāku finanšu līdzekļu pieejamību. Organizācijas fokuss ir uz pakalpojumiem, kas ir izstrādāti ar mērķi samazināt noziedzību un atkārtotus noziedzīgus nodarījumus (recidīvu). Organizācija cilvēkam nodrošina atbalstu, informāciju, padomus un vadlīnijas, sākot no ieslodzījuma līdz izešanai sabiedrībā.
PACT	Organizācija strādā ar ieslodzītajiem, kurus drīz atbrīvos no ieslodzījuma. "Cauri vārtiem" (<i>angļu val. Through the Gate</i>) programma orientēta uz to, lai pielāgotu ieslodzītos dzīvei brīvībā. Tiek piesaistīts mentors, kurš sāk laicīgi darbu ar ieslodzīto jau pirms tā atbrīvošanas (6-12 nedēļas pirms atbrīvošanas). Atbrīvošanas dienā mentors arī sagaida ieslodzīto pie cietuma vārtiem un sniedz nepieciešamo atbalstu turpmākajām darbībām – mājokļa atrašanai, finanšu jautājumu risināšanai, sociālo jautājumu risināšanai, darba atrašanai.
Startup	Neliela labdarības organizācija, kuras darbība ir vērsta uz to, lai veicinātu ieslodzīto sieviešu iesaistīšanos biznesā kā pašnodarbinātām personām. Atbalsts tiek sniegts katrai personai individuāli, palīdzot ar biznesa plāna izstrādi, finansēm, aprīkojumu, materiāliem un mentoringu, līdz persona kļūst par pašnodarbināto.
UserVoice	Organizācijas darbības fokuss vērsts uz notiesātajiem jauniešiem. Vienaudžu atbalsts, gan formāls, gan neformāls, vienmēr ir bijis galvenais organizācijas darbā. Organizācijā mentori ir bijušie ieslodzītie, kuri var sniegt atbalstu personām ar līdzīgu pieredzi.
Women in Prison	Organizācija strādā ar sievietēm, lai ieviestu pārmaiņas to sieviešu dzīvēs, kuras ir saskārušās ar ieslodzījumu. Organizācijas uzdevums ir informēt sabiedrību un politiķus, lai uzlabotu esošo situāciju šajā jomā.

Organizācija	Darbības virziens
The National Criminal Justice Arts Alliance	Organizācijas darbības mērķis ir veicināt to, lai māksla tiktu izmantota krimināltiesību sistēmā kā atspēriens pozitīvām pārmaiņām. Darbības mākslas jomā ietver gan mākslas terapiju, gan vienkārši kursus, kur bijušajiem ieslodzītajiem māca rīkoties ar otu un zīmuli.

Avots: Organizācijas CLINKS mājaslapā pieejamie dati

Brīvprātīgā darba organizēšanas veidi. Ņemot vērā to, ka Anglija un Velsa, kā arī Skotija, ir teritorijas ar lielu iedzīvotāju skaitu, organizācijām, kas darbojas nacionālā mērogā ir arī savas reģionālās nodaļas, kas koordinē brīvprātīgo darbu konkrētajā reģionā, grāfistē vai pilsētā. Attiecībā uz brīvprātīgo organizāciju sadarbību ar valsts iestādēm – sadarbība noris gan centralizēti, gan vietējā līmenī ar vietējām pašvaldībām / valsts iestāžu teritoriālajām struktūrvienībām. Šeit jāņem vērā resocializācijas (rehabilitācijas) sistēma, kas ir izveidota Lielbritānijā un ir jau raksturota šī ziņojuma 4.2. sadaļā. Decentralizētā sistēma veicina to, ka daudzas labdarības un citas brīvprātīgo organizācijas darbojas pamatā vietējā līmenī. Valdība vien centralizēti nosaka sadarbības modeli savā pakļautībā esošajām iestādēm, kuras strādā ar organizācijām, kā arī iesaka sadarbības virzienus sabiedriskās rehabilitācijas uzņēmumiem (21 sociālās rehabilitācijas uzņēmums Anglijā un Velsā), piemēram, attīstāmās darbības virzienu, aktuālākās vajadzības u.tml. Papildus šim centralizētajam sadarbības modelim pastāv savstarpējās vienošanās starp valdību un sabiedriskajām organizācijām Anglijā, kas nosaka vispārējos sadarbības principus (šāda vienošanās nav pārējās Lielbritānijas teritorijās). Viena no tām, piemēram, ir tāda, ka sabiedriskajām organizācijām pienākas finansiāls atbalsts, ja tās veic darbu valdības uzdevumā.³²⁶ No sabiedrisko organizāciju puses šo vienošanās parakstīja organizācija "Compact Voice", kura ir izveidota šim mērķim un pārstāv vairāk nekā 20 tūkst. brīvprātīgā darba organizācijas un sabiedrības grupas.

Būtu jāatzīmē, ka pastāv dažādi sadarbības tipi (sadarbība valsts – ieslodzītais – sabiedriskā organizācija) dažādu programmu ietvaros. Tie ir atkarīgi no tā, kur atrodas persona, uz ko šī programma ir vērsta. Ja persona atrodas ieslodzījumā, galavārds par iespējamo sadarbību ar brīvprātīgajiem pieder cietuma priekšniekam. Ja persona neatrodas apcietinājumā, likumpārkāpēja sadarbība var noritēt arī pa tiešo ar konkrēto brīvprātīgo organizāciju, neiesaistot probācijas dienestu, kā arī sadarbība var būt ar probācijas dienesta vai sabiedriskās rehabilitācijas uzņēmumu starpniecību.

4.5. Līdzgaitniecības un brīvprātīgā darba programmu izpēte

Šī nodaļa ir strukturēta divās apakšnodaļās. Pirmajā apakšnodaļā ir raksturota līdzgaitniecības programma "Trailblazers mentoringa programma". Savukārt otrajā apakšnodaļā ir raksturota brīvprātīgā darba programma "Oficiālo cietumu apmeklētāju programma", kas tiek īstenota ieslodzījuma vietās.

4.5.1. Līdzgaitniecības programmas izpēte: "Trailblazers mentoringa programma"

Padziļinātai analīzei izvēlēta "Trailblazers mentoringa programma". Izvērtējot vairākas programmas, ko labdarības un citas sabiedriskās organizācijas piedāvā notiesāto personu resocializācijas procesa ietvaros, izvēle tika izdarīta par labu mentoringa (līdzgaitniecības) analīzei. Tam ir vairāki iemesli. Pirmkārt, šo programmu, ieteica CLINKS eksperts. Otrkārt, mentoringa ir izplatīts brīvprātīgo programmu veids un aktīvi izmantots daudzās organizācijās. Tas nozīmē, ka programma regulāri tiek uzlabota un par to ir pieejama plaša zināšanu bāze. Treškārt, konkrēto programmu organizācija īsteno jau vairākus gadus, un ir statistiski pamatoti programmas efektivitātes rezultāti. Visbeidzot arguments, uz ko norādīja intervētais "APEX Scotland"

³²⁶ HM Government. The Compact, (skatīts 2018.05.19), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61169/The_20Compact.pdf

vadītājs: "Tas nav par programmu, bet gan par attiecībām un par to, ka ir kāds, kurš atbalsta un palīdz pielāgoties. Es ieteiktu Latvijas valdībai izpētīt mentoringu padziļināti kā paraugu tam, kas jau ir paveikts."³²⁷

Vispārējs programmas apraksts. "Trailblazers mentoringa programma" vērsta uz atbalsta sniegšanu gados jauniem vīriešiem vecumā no 18 līdz 25 gadiem. Mentori strādā ar notiesātajiem pirms un pēc viņu atbrīvošanas no ieslodzījuma, lai atturētu viņus no recidīva. Mentoringa tiek nodrošināts jau ieslodzījumā, lai sagatavotu notiesāto atbrīvošanai, atbalstītu augsta riska atbrīvošanas brīdī (saistīts ar augstu recidīva risku) un pēc atbrīvošanas, kad persona iekļaujas sabiedrībā. Ilgtermiņa viens pret vienu atbalsts no labi apmācīta mentora puses ļauj mentoram un likumpārkāpējam veidot pozitīvas, uzticības pilnas attiecības.

Ieslodzītiem tiek sniegts mentora atbalsts, sākot no sešiem līdz deviņiem mēnešiem pirms atbrīvošanas un līdz pat 12 mēnešiem pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma.³²⁸

Programmas organizatori un to pienākumi. Programmu īsteno maza vietēja mēroga labdarības organizācija "Trailblazers Mentoring", kuras galvenais birojs atrodas Ailesberijas cietumā³²⁹. Papildus nodaļas organizācijai ir izvietotas vēl piecās ieslodzījumu vietās.³³⁰ Atbilstoši "Trailblazers mentoring" materiālos un pētījuma ietvaros veiktajās intervijās iegūtajai informācijai, programmas organizācijā iesaistīto pušu pienākumi aprakstīti turpinājumā.

NVO: Katru programmas struktūrvienību (cietumu) uzrauga "Trailblazers Mentoring" organizācijas algots pilna laika darbinieks – projekta vadītājs. Viņš fiziski arī atrodas savā darbavietā – ieslodzījuma vietā. Šāda pieeja ļauj organizācijai uzturēt labas un ciešas darba attiecības ar cietuma personālu un cietuma priekšnieku. Projekta vadītājs stāsta par šīs mentoringa programmas priekšrocībām cietuma darbiniekiem, tādējādi ziņas par programmu biežāk nokļūst arī pie ieslodzītajiem un vairo programmas atpazīstamību. Izvēlēta organizatoriskā forma arī nodrošina projektu vadītājam regulāru sadarbību ar cietuma darbiniekiem, mentoriem un mentorējamajiem, kas savukārt nodrošina jautājumu vai problēmu risināšanu nekavējoties. Projektu vadītājs tiek informēts par visām situācijām vai apstākļu izmaiņām, kas skar likumpārkāpēju un mentoru, kā rezultātā mentoringa programma var tikt pielāgota atbilstoši likumpārkāpēja praktiskajām un emocionālajām vajadzībām.³³¹

Projektu vadītāji darbojas ciešā sadarbībā arī ar citām atbalsta organizācijām – gan ieslodzījuma vietā, gan ārpus tās, t.sk. probācijas dienestu, izmitināšanas dienestu, narkotiku un rehabilitācijas vienībām. Tiek veicināta organizācijas sadarbība ar citām brīvprātīgo organizācijām, lai nodrošinātu likumpārkāpēja elastīgu iekļaušanos sabiedrībā, piemēram, organizējot aktuālo dzīvesvietas jautājumu. Projektu vadītājs veido sadarbību ar probācijas dienestu, iepazīstina to ar mentoriem un izskaidro mentoringa svarīgumu likumpārkāpēja veiksmīgai iekļaušanai sabiedrībā.

Organizācija ar katru no cietumiem, kurā tā strādā, noslēdz Pakalpojuma līgumu. Līgums nosaka, ko katra no pusēm sagaida no otras un kā tiek risināti dažādi jautājumi un problēmas.

Valsts puse (ieslodzījuma vietas): Katram projekta vadītājam ir konkrēta persona cietumā (cietuma iekšienē, nevis cietumu administrācijā), parasti kāds no cietuma augstākā līmeņa vadītājiem, pie kura var vērsties pēc padoma vai atbalsta. Katrs cietums, kurā organizācija darbojas, nodrošina projekta vadītājam telpas cietumā, kā arī iespēju izdrukāt dokumentus. Cietums arī sedz drošības pārbaudes izdevumus un mentoru apmācības cietumā par drošības jautājumiem (skatīt sadaļu – „mentoru apmācības”).

³²⁷ Intervija ar "APEX Scotland" pārstāvi

³²⁸ Trailblazers. What we do, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/what-we-do>

³²⁹ *angļu val. HMYOI Aylesbury*

³³⁰ Trailblazers. What we do, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/what-we-do>

³³¹ CLINKS. (2016). Trailblazers mentorings: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/vv-case_study_14_trailblazers_final.pdf

Brīvprātīgie / mentori: Viens pret vienu mentoringu nodrošina rūpīgi atlasīti brīvprātīgie mentori. Mentori, projektu vadītāju atbalstīti, iedrošina likumpārkāpēju mainīt savu attieksmi, domāšanu un uzvedību, risināt parādu un finanšu jautājumus, pieteikties apmācībām, kursiem, darbam un brīvprātīgo aktivitātēm, uzturēt vai atjaunot attiecības ar ģimenes locekļiem un vietējo sabiedrību. Katrs mentors parasti mentoringam (vienam likumpārkāpējam) vidēji velta desmit stundas mēnesī. Mentorings tiek veikts ik nedēļu, personai atrodoties ieslodzījumā, un reizi vienā vai divās nedēļās pēc notiesātā atbrīvošanas no ieslodzījuma. Tas ir atkarīgs no katra mentorejamā likumpārkāpēja individuāli – viņa vajadzībām un grūtībām adaptācijas laikā. Mentori vienmēr var piedāvāt padomu un atbalstu dažādu jautājumu risināšanai.

Pēc atbrīvošanas mentors un klients parasti abpusēji vienojas par sadarbības pārtraukšanu pēc sešiem līdz 12 mēnešiem no brīža, kad likumpārkāpējs tiek atbrīvots no ieslodzījuma. Pirms sadarbības pārtraukšanas mentors sadarbībā ar likumpārkāpēju izstrādā kopīgu "tālākās darbības plānu" likumpārkāpējam, atbalsta likumpārkāpēju pieteikties apmācībai un papildus izglītībai pēc atbrīvošanās.

Mentoru piesaiste un atlase. Organizācija aktīvi meklē brīvprātīgos, kuriem būtu līdzīga kulturālā pieredze kā likumpārkāpējam. Daudzi mentori ir no augstskolām, kur viņi gatavojas darbam tieslietu sistēmā, kuri vēlas gūt vērtīgu pieredzi darbā ieslodzījuma vietās. Organizācija arī piesaista notiesātos kā mentoru biedrus, lai popularizētu programmu starp ieslodzītajiem. Par mentoru piesaisti, apmācību un atbalsta sniegšanu organizācijā ir atbildīgi ieslodzījuma vietā esošie programmas projektu vadītāji. Viņi izsludina brīvprātīgo vakances interneta portālos (piemēram, vietnē www.do-it.org)³³² un sociālajos tīklos, kā arī nodarbinātības aģentūrās, brīvprātīgo aģentūrās³³³ un vietējā presē.

Potenciālajam mentoram, piesakoties programmā, ir jāaizpilda pieteikuma forma³³⁴, kuru izskata viņam ģeogrāfiski tuvākā cietuma "Trailblazers Mentoring" projekta vadītājs. Ja pieteikums ir pamatots (saistošs), kandidāti tiek uzaicināti uz divu stundu garu informatīvo vakara semināru, kurā tiek stāstīts par programmu, tās izaicinājumiem, grūtībām, laiku, kas tai būtu jāvelta. Semināra laikā notiek arī tikšanās ar pieredzējušiem mentoriem un "Trailblazers Mentoring" projektu vadītāju. Dažreiz projektu vadītājs var tikties ar potenciālajiem kandidātiem pirms informatīvā semināra, lai vairāk izprastu kandidāta motivāciju iesaistīties šajā mentoringa programmā. Reizēm ir arī tādi gadījumi, kad projektu vadītājs uzskata, ka potenciālais kandidāts nav atbilstošs mentora lomai. Tas var būt saistīts, piemēram, ar kandidāta dzīves pieredzi, kas vai nu ir nepietiekama, vai arī var radīt papildus riskus pašam kandidātam. Šādos gadījumos brīvprātīgajam tiek piedāvāti vai nu citi alternatīvi brīvprātīgā darbi, vai iespēja atkārtoti pieteikties mentora darbam pēc kāda laika perioda.³³⁵

Kad brīvprātīgie mentori ir atlasīti, "Trailblazers Mentoring" projektu vadītājs tiek ar mentoriem un likumpārkāpējiem, lai izveidotu pārus atbilstoši mentora un likumpārkāpēja personībām, raksturiem, pieredzei un vēlmēm (piemēram daži likumpārkāpēji par mentoru vēlas vīrieti, citi – sievieti).³³⁶ Ja visas puses ir apmierinātas ar izveidotajiem pāriem, mentoringa process var sākties. Gan mentoram, gan likumpārkāpējam ir tiesības mainīt pāri. Izmaiņas pāros pēc pāru izveidošanas un darba uzsākšanas notiek reti, jo projekta vadītāja uzdevums ir pēc iespējas sīkāk izzināt mentoru un likumpārkāpēju, pirms mentoringa attiecības var sākties.

³³² Do-it. Trailblazers Mentoring - London (Wandsworth), (skatīts 2018.05.19), <https://do-it.org/organisations/trailblazers-mentoring-london-wandsworth>

³³³ Charity Job. About Trailblazers Mentoring, (skatīts 2018.05.19), <https://www.charityjob.co.uk/recruiter/trailblazers-mentoring/32267>

³³⁴ Trailblazers. Volunteer application form, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/sites/default/files/downloads/Mentor%20Application%20Form%202018.docx>

³³⁵ Trailblazers. Volunteer with us, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/volunteer>

³³⁶ CLINKS. (2016). Trailblazers mentorings: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/vv-case_study_14_trailblazers_final.pdf

Mentoru apmācības. Ja projektu vadītājs un brīvprātīgie pēc informatīvā semināra aizvien uzskata, ka mentora loma ir brīvprātīgajam kandidātam piemērota, pieņemama un saistoša, brīvprātīgie tiek uzaicināti uz trīs dienu divdaļīgu apmācības semināru. Apmācības semināra programmai ir divas daļas:

- Pirmā daļa: divu dienu "Trailblazers" apmācības kurss, kurā tiek aplūkotas mentoru un likumpārkāpēju gaidas no programmas, izaicinājumi, darba aizsardzības un drošības aspekti, īstenojot mentoringu. Apmācību dalībnieki izspēlē dažādas lomu spēles, to iespējamajos scenārijos. Brīvprātīgajiem tiek stāstīts, kādas metodes un palīglīdzekļus mentori izmanto un kādos jautājumos likumpārkāpējam var būt vajadzīga palīdzība, atbalsts un vadlīnijas. Palīdzība, kas nepieciešama likumpārkāpējam, var būt saistīta ar finanšu jautājumu risināšanu, darba atrašanu un pieteikšanos uz darba vakanci, labāku attiecību veidošanu ar radiem, izolācijas sajūtu, gatavību sākt visu no sākuma, apmācībām.
- Otrā daļa: vienas dienas nodarbība, ko organizē un īsteno ieslodzījuma vieta. Nodarbībā tiek pārrunāti jautājumi saistībā ar paš aizsardzību, ķīlnieku krīzi un citi drošības jautājumi.³³⁷

Līdzko brīvprātīgais sāk apmācību, organizācija "Trailblazers Mentoring" lūdz cietumu veikt visas nepieciešamās drošības pārbaudes. Tā kā cietumu darbinieki nereti ir pārslogoti, tas var aizņemt no dažām nedēļām līdz pat pāris mēnešiem. Šajā laika periodā "Trailblazers Mentoring" projektu vadītājs uztur regulāru komunikāciju ar cietuma darbinieku, kurš veic drošības pārbaudes, kā arī ar pašu brīvprātīgo mentoru.

Koordinēšana, resursi un atbalsts līdzgaitnieku procesa pēctecībai. Organizācijā "Trailblazers Mentoring" pašlaik darbojas ap 125 brīvprātīgie no dažādām sabiedrības grupām, t.sk. dažādu uzņēmumu vadītāji, studenti un pensionāri. Vairums organizācijas brīvprātīgo ir mentori, kuri strādā tieši ar notiesātajiem, aptuveni pieci brīvprātīgie palīdz administratīvajās, marketinga, izpētes un finansējuma piesaistes jautājumos un strādā no mājām vai ieslodzījuma vietā. "Trailblazers mentoring" tiek finansēts no privātiem ziedojumiem, ko saņem organizācija.³³⁸

Organizācija mentoringu nodrošina "viens pret vienu" (viens mentors uz vienu likumpārkāpēju) ar mērķi:

- sagatavot ieslodzīto atbrīvošanai, samazināt recidīva varbūtību un samazināt recidīvā likumpārkāpuma nopietnību;
- atvieglot grūto pārejas periodu, ieslodzītajam atgriežoties sabiedrībā pēc atbrīvošanas;
- iedrošināt gados jaunos cilvēkus pieņemt pozitīvus lēmumus, attīstot viņu pašapziņu, izglītību un iespēju apziņu;
- palīdzēt ieslodzītajam pārcelties uz jaunu dzīvesvietu, izmantot ar pārcelšanos saistītos pakalpojumus, ko sniedz ieslodzījuma vietas un citas aģentūras.

"Trailblazers Mentoring" projektu vadītājs tiek ar brīvprātīgajiem mentoriem reizi četrās līdz sešās nedēļās, lai pārrunātu viņu attiecības ar mentorējamajiem likumpārkāpējiem un uzzinātu, vai nav radušies kādi jautājumi un problēmas, kuras nepieciešams risināt. Projektu vadītājs brīvprātīgajiem mentoriem nodrošina atbalstu un supervīziju, norādot uz iespējamajām organizācijām vai informācijas avotiem, kas varētu viņiem palīdzēt darbā un likumpārkāpēja atbalstīšanā, piemēram, kur likumpārkāpēji var vērsties pēc finansiālas palīdzības (pabalstiem). Ja mentors ir norūpējies par likumpārkāpēja garīgo vai fizisko veselību, viņam ir bažas par likumpārkāpēja drošību, projektu vadītājs palīdz mentoram gūt atbalstu pie cietuma

³³⁷ CLINKS. (2016). Trailblazers mentorings: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/vv-case_study_14_trailblazers_final.pdf

³³⁸ Trailblazers. What we do, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/what-we-do>

darbiniekiem.³³⁹ Organizācija arī organizē mentoru ik ceturkšņa tikšanās, lai mentori iepazītu cits citu un varētu dalīties savā pieredzē.

Kā viens no būtiskākajiem faktoriem programmas veiksmīgai realizācijai ir arī tas, ka tiek algots pilna laika darbinieks – projektu vadītājs darbam cietumā.³⁴⁰ "Trailblazers Mentoring" organizācijas projektu vadītāji arī regulāri organizē tikšanās ar līgumā noteikto kontaktpersonu no cietuma, lai gūtu ieskatu, kā programmas norise tiek vērtēta no ieslodzījuma vietas vadības viedokļa. Tādējādi cietuma administrācijai ir iespējams izteikt savas domas arī par brīvprātīgajiem mentoriem, kā arī par lietām, kas būtu jāmaina. Ja ir kādi aizrādījumi, parasti tie ir salīdzinoši nelieli, piemēram, par nepiemērotu apģērbu, un tos var salīdzinoši ātri risināt.

Visi organizācijas mentori saņem cietuma atslēgas un var pārvietoties cietuma teritorijā neatkarīgi un bez apsardzes. To organizācija "Trailblazers Mentoring" uzskata par ļoti būtisku faktoru, lai mentoringa programma noritētu veiksmīgi. Mentori un likumpārkāpēji saskaņo tikšanās laiku savā starpā „pa tiešo”, iekļaujoties ieslodzījuma vietas dienas kārtībā. Mentoringa sesijas parasti tiek organizētas katru nedēļu vienā un tajā pašā laikā.³⁴¹ "Trailblazers Mentoring" projektu vadītāji savukārt par mentora – likumpārkāpēja tikšanās laikiem informē ieslodzījuma vietas darbiniekus, lai šajā laikā ieslodzītajam netiktu ieplānotas kādas citas aktivitātes. Mentoringa sesijas ir jāpārceļ, ja neparedzētu apstākļu dēļ cietums tiek slēgts apmeklētājiem.

Mērķgrupas atlase un iesaiste. Lai popularizētu mentoringa programmu ieslodzīto vidū, "Trailblazers Mentoring" projektu vadītājs piedalās jauno ieslodzīto ievadsemināros – tās ir tikšanās ar jaunpienākušajiem ieslodzītajiem, kur cietuma darbinieki stāsta par dzīvi ieslodzījumā un ieslodzījuma vietas noteikumiem. Papildus, saskaņojot ar cietuma vadību, organizācija izliek ieslodzījuma vietā informatīvus plakātus. Dažos cietumos papildus pastāv iespēja projektu vadītājam popularizēt programmu mutiskā formā, uzrunājot ieslodzītos. Potenciālie programmas dalībnieki (mentorejamie likumpārkāpēji) var pa tiešo pieteikties pie "Trailblazers Mentoring" projektu vadītāja, kā arī viņi var būt ieteikti caur kādu aģentūru vai cietuma virsnieku, kurš uzrauga ieslodzītā lietu. Pēc sākotnēja risku un vajadzību novērtējuma, ko veic projekta vadītājs, likumpārkāpējam atrod piemērotu mentoru, Projektu vadītājam ir pieeja P-NOMIS (cietuma datubāzei, kurā tiek uzkrāti ieslodzītā dati), kas nodrošina iespēju veikt informētu risku novērtējumu, bet tajā pašā laikā būtisks aspekts, kas palīdz noteikt ieslodzītā piemērotību konkrēta mentora piesaistei, ir labās ieslodzīto attiecības ar cietuma virsniekiem³⁴²

Programmas efektivitāte. Kā norāda paši programmas īstenotāji, "Trailblazers Mentoring" programma ir pierādījusi savu efektivitāti – tā samazina recidīvu. Atbilstoši P-NOMIS datiem, kas izvērtē recidīvu, tikai 15% no programmas mentorejamajiem likumpārkāpējiem veic recidīvu un atgriežas cietumā, kamēr valstī vidējais recidīva rādītājs ir 56%. Papildus tam, šis mentoringa programmas rezultātā 51% no mentorejamajiem likumpārkāpējiem iesaistās papildus izglītības vai kvalifikācijas celšanas aktivitātēs pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma, kamēr vidēji valstī šis rādītājs ir 36%. Tāpat secināts, ka visi mentora programmā iesaistītie uzlabo savu attieksmi, domāšanu un uzvedību. Vairāki cietuma virsnieki ir atzinuši mentoringa programmas vadītājiem, ka viņi novēro pozitīvas izmaiņas ieslodzīto attieksmē un uzvedībā

³³⁹ Trailblazers. Role description & person specification, (skatīts 2018.05.19),

<http://www.trailblazersmentoring.org.uk/sites/default/files/downloads/Role%20Description%20-%20Mentor%20Spec.pdf>

³⁴⁰ CLINKS. (2016). Trailblazers mentorings: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/vv-case_study_14_trailblazers_final.pdf

³⁴¹ Trailblazers. Applying to be a volunteer mentor with Trailblazers, (skatīts 2018.05.19),

http://www.trailblazersmentoring.org.uk/sites/default/files/downloads/Volunteer%20Guidance%20Notes%202015_0.pdf

³⁴² CLINKS. (2016). Trailblazers mentorings: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/vv-case_study_14_trailblazers_final.pdf

mentoringa programmas rezultātā.³⁴³ Jānorāda, ka šajā avotā nav pieejami dati par novērtējumā izmantoto metodoloģiju, tāpēc dati ir ilustratīvi un jāvērtē kritiski.

“Trailblazers Mentoring” organizācija arī regulāri veic iesaistīto pušu aptaujas, lai novērtētu programmas efektivitāti un nodrošinātu programmas nepārtrauktību. Visi mentorejamie likumpārkāpēji pēc mentoringa beigām tiek iztaujāti par viņu pieredzi un ieguvumiem. Šī informācija tiek regulāri apkopota un saglabāta. Tā apkopotā veidā tiek izmantota, gan stāstot par programmas sniegto atbalstu, gan izvērtējot iespējamus uzlabojumus mentoringa programmā. Organizācijai kopumā ir maz problēmu, kas saistītas ar brīvprātīgo mentoru darbībām cietumā. Tas saistīts ar to, ka noris rūpīgs sagatavošanās un apmācību process.³⁴⁴

4.5.2. Brīvprātīgā darba programmas ieslodzījuma vietā izpēte: “Oficiālo cietumu apmeklētāju programma”

Padziļinātai analīzei izvēlēta “Oficiālo cietumu apmeklētāju programma” (turpmāk – OCA programma), jo programma ir valsts iestādes vadīta brīvprātīgo kustība (kas ir diezgan neierasta prakse), programma veiksmīgi darbojas jau 90 gadus, un tāds termiņš norāda uz to, ka ir izveidota veiksmīga sadarbība starp valsti un sabiedrības pārstāvjiem brīvprātīgo aktivitāšu jomā, programma neprasa lielus organizatoriskus resursus, lai to izveidotu, kā arī nav nepieciešama brīvprātīgo papildus apmācība, lai viņi varētu programmā piedalīties.

Vispārējs programmas apraksts. OCA ir valsts pārraudzībā esoša brīvprātīgā darba programma, kas tiek īstenota kopā ar Nacionālo oficiālo cietumu apmeklētāju asociāciju³⁴⁵ (turpmāk – NAOPV). NAOPV asociācija ir labdarības organizācija, kuras mērķis ir apvienot OCA un veikt šīs programmas popularizēšanu.³⁴⁶

OCA programma tiek īstenota Anglijas un Velsas cietumos, kur programmas ietvaros cietums var nodrošināt OCA regulāru, drošu un privātu tikšanās vietu (ne visos Anglijas un Velsas cietumos tas ir iespējams). Uz pētījuma īstenošanas brīdi nav izdevies no NAOPV iegūt datus par OCA programmas dalībnieku skaitu.

OCA nepiedalās nekādās citās ar ieslodzītajiem saistītās resocializācijas aktivitātēs. OCA programma darbojas neatkarīgi no citām cietumu programmām, un tā nav saistīta ar citām brīvprātīgo vai valsts administrēto cietumnieku apmācību, resocializācijas, mentoringa u.c. programmām. Tāpat programma paredzēta tikai darbībai ieslodzījuma vietā, un OCA nekādā veidā nedarbojas kā ieslodzīto mentori pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma. OCA nedrīkst uzturēt jebkādus kontaktus ar ieslodzīto pēc tā atbrīvošanas no cietuma. Šī prasība parasti ir iekļauta cietuma iekšējos noteikumos. Pamatā tas tiek pamatots ar drošības apsvērumiem. OCA arī nedrīkst ieslodzītajam sniegt savu privāto informāciju. Parasti programmas brīvprātīgie ieslodzītajam dara zināmu tikai savu vārdu – uzvārda izmantošana saziņā ar ieslodzīto nav nepieciešama.³⁴⁷

Programmas organizatori un to pienākumi. Atbilstoši programmas materiālos un pētījuma ietvaros veiktajās intervijās iegūtajai informācijai, programmas organizācijā iesaistīto pušu pienākumi aprakstīti turpinājumā.

³⁴³ Trailblazers. Our Impact, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/our-impact>

³⁴⁴ CLINKS. (2016). Trailblazers mentorings: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/vv-case_study_14_trailblazers_final.pdf

³⁴⁵ *angļu val.* National Association of Official Prison Visitors

³⁴⁶ National Association of Official Prison Visitors. About us, (skatīts 2018.05.19), http://www.naopv.com/About_Us.htm

³⁴⁷ NAOPV. A background to the organisation. Nepublicēts materiāls

OCA programmu administrē un uzrauga ieslodzījuma vietu administrācija (ieslodzījuma vietas priekšnieks), taču vienlaikus tā ir arī Tieslietu ministrijas³⁴⁸ pārraudzībā un tiek īstenota kopā ar NAOPV.

Tieslietu ministrijas funkcijas:

- Programmas uzraudzība;
- Dalībnieku reģistrs (deleģēts NVO).

Cietuma funkcijas:

- Drošības pārbaudes;
- Programmas mērķu izskaidrošana;
- Cietuma drošības noteikumu izklāsts;
- Apmeklējumu grafika koordinēšana.

NVO funkcijas:

- Dalībnieku reģistra uzturēšana (deleģēts no TM);
- Popularizēšana – sociālie tīkli, interneta vietnes).

Brīvprātīgo funkcijas: Aņņemšanās veltīt sevi OCA programmai ir viens no svarīgākajiem nosacījumiem. Lai arī OCA programmas brīvprātīgais var jebkurā brīdī pārtraukt dalību šajā programmā, viņam ir jāsaprot, ka ieslodzīto dzīvē parasti ir maz cilvēku, kuri par viņiem uzņēmušies rūpes un kuri sazinās ar ieslodzīto. Tāpēc, ja OCA dalībnieks iesaistās OCA programmā, viņam būtu regulāri (reizi nedēļā) jāapmeklē cietums. Brīvprātīgajam jābūt gatavam apmeklēt jebkuru ieslodzīto, neatkarīgi no ieslodzītā likumpārkāpuma. Brīvprātīgais pirms apmeklējuma zina tikai ieslodzītā vārdu, numuru un cietumu. Tikai ļoti retos gadījumos, kad ieslodzītā lieta ir apskatīta medijos, ir pieejama papildus informācija par ieslodzītā nodarījumu. Brīvprātīgais tikšanās reizēs nejauda ieslodzītajam par viņa likumpārkāpumu. Ja ieslodzītais vēlas, viņš to pastāsta pats.

Par savām darbībām OCA brīvprātīgajiem ir jāatskaitās ieslodzījuma vietas priekšniekam, tomēr praksē parasti šo saziņu ar OCA un administratīvo darbu cietuma priekšnieks deleģē OCA programmas sakaru virsniekam. Šis virsnieks, kurš ir ieslodzījuma vietas darbinieks, veic brīvprātīgo sākotnējo instruktāžu, izstāsta, kādi noteikumi ir jāievēro, kā arī sadarbībā ar jau pieredzējušu OCA programmas dalībnieku izskaidro brīvprātīgajiem, kā notiek praktiskā saziņa ar ieslodzītajiem. Šis virsnieks arī veido un koordinē OCA grafiku – informē brīvprātīgos, kurā laikā ieslodzīto var apmeklēt un vai ir kādas neparedzētas izmaiņas.³⁴⁹

Brīvprātīgo piesaiste un atlase. Par programmas popularizēšanu ir atbildīga NAOPV, kas pamatā informāciju par brīvprātīgā darba iespējām izplata ar savas mājaslapas starpniecību. Uz šo mājaslapu ir saite arī no valdības interneta mājas lapas.³⁵⁰ Papildus NAOPV sniedz informāciju dažādiem interneta portāliem, kur tiek sniegta informācija par brīvprātīgo darbu iespējām.

Tā kā OCA programma ir Tieslietu ministrijas pārziņā, programmas pamatprincipi un prasības brīvprātīgo atlasei ir aprakstītas cietumu pārvaldes instrukcijās.³⁵¹ Dalībai OCA programmā piesakās cilvēki no dažādām sabiedrības grupām. Lai brīvprātīgais pieteiktos programmai, viņam jāraksta pieteikuma vēstule cietuma priekšniekam – tā cietuma, kuru brīvprātīgais vēlas apmeklēt kā OCA programmas dalībnieks.

³⁴⁸ *angļu val. Ministry of Justice*

³⁴⁹ National Offender Management Service. Providing Visits and Services to Visitors, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/psipso/psi-2011/psi-16-2011-providing-visits-and-services-to-visitors.doc>

³⁵⁰ GOV.UK. Visit someone in prison, (skatīts 2018.05.19), <https://www.gov.uk/prison-visits>

³⁵¹ Justice. PSI 16/2011, PSI - Prison Service Instructions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>
Justice. PSI 51/2011, PSI - Prison Service Instructions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>

Pieteikumu izvērtē OCA sakaru virsnieks vai NAOPV reģionālās nodaļas vadītājs. Lai brīvprātīgo pieņemtu OCA programmā, ir jāizpilda šādi atlases kritēriji:

- Vecums – OCA programmai var pieteikties personas vecumā no 21 līdz 70 gadiem. Personas, kuras ir sasniegušas 75 gadu vecumu, parasti izstājas no dalības OCA programmā;
- Jāiziet dažāda līmeņa drošības pārbaudes;
- Brīvprātīgais nevar būt OCA programmas dalībnieks citā cietumā;
- Brīvprātīgais nedrīkst būt ieslodzījuma vietas darbinieks.³⁵²

Tāpat tiek vērtēta personas motivācija kļūt par OCA, taču nav noteikti konkrēti kritēriji, pēc kuriem izvērtē šo motivāciju. Motivāciju uzskata par būtisku komponenti programmas veiksmīgai īstenošanai, kamēr kvalifikācija netiek uzskatīta par būtisku kandidāta atlasē. Tomēr kandidātam, rakstot pieteikumu cietumam, ir jānorāda jebkura saikne ar tieslietu sistēmu, lai izvairītos no interešu konflikta.

Pēc kandidāta pieteikuma akceptēšanas tiek veiktas nepieciešamās drošības pārbaudes, kas var būt laikietilpīgs process. Balstoties uz sniegto informāciju un pēc drošības pārbaudēs gūtajām ziņām, OCA sakaru virsnieks pieņem gala lēmumu par kandidāta iespējamo dalību OCA programmā. Pozitīva lēmuma gadījumā brīvprātīgajam OCA tiek noteikts trīs mēnešu pārbaudes periods, kura laikā viņš veic brīvprātīgo darbu ieslodzījumā. Pēc pārbaudes perioda beigām tiek novērtēts, vai brīvprātīgā darbība bija apmierinoša. Ja tā, brīvprātīgais darbu var turpināt.

OCA dalībnieka statuss tiek pārskatīts reizi gadā. Ja dalība OCA programmā tiek pagarināta par gadu, tad tas noris automātiski un oficiāls paziņojums brīvprātīgajam izsūtīts netiek. Dalību OCA programmā ir iespējams arī pārtraukt – pēc brīvprātīgā iesnieguma vai pēc ieslodzījuma vietas vienpusēji pieņemta lēmuma, piemēram, ja brīvprātīgais neievēro ieslodzījuma vietas noteikumus – pat gadījumos, kad tie ir salīdzinoši nelieli pārkāpumi.

Brīvprātīgo apmācības. OCA programmā neeksistē formālas brīvprātīgo apmācību programmas. OCA sakaru virsnieka pienākums ir sniegt brīvprātīgajam ievada instrukciju par programmas principiem, kā arī sniegt instruktāžu saistībā ar cietuma drošības aspektiem.³⁵³ Drošības instruktāža tiek atkārtota pēc noteikta laika perioda, lai atjaunotu OCA brīvprātīgā zināšanas par drošības prasībām cietumā.

Koordinēšana, resursi un atbalsts brīvprātīgo procesa pēctecībai. NAOPV aktīvi sadarbojas ar Tieslietu ministriju, kā rezultātā tā ir vienmēr informēta par plānotajām izmaiņām, kas varētu ietekmēt OCA programmu. Šī asociācija arī veic nacionālās OCA programmas dalībnieku datubāzes uzturēšanu, ko tai deleģējusi Tieslietu ministrija.³⁵⁴ NAOPV arī konsultē cietuma darbiniekus attiecībā uz OCA programmu un sadarbību ar brīvprātīgajiem. Cietumu sadarbība ar NAOPV ir atrunāta arī cietuma instrukcijās, nosakot, kāda informācija par OCA brīvprātīgajiem un kad ir sniedzama asociācijai. Visa NAOPV valde ir aktīvi OCA programmas dalībnieki kādā no cietumiem.

OCA programmas dalībniekiem ir virkne noteikumu, kas tiem ir jāievēro. Noteikumi uzskaitīti turpinājumā:

- Visa informācija, ko ir sniedzis ieslodzītais, ir strikti konfidenciāla un tā nav izpaužama trešajām personām, izņemot gadījumus, kad:
 - tas apdraud ieslodzītā vai cietuma darbinieka drošību;
 - tas apdraud cietuma drošību;
 - pastāv risks, ka ieslodzītais nodarīs sev pāri;
 - ir aizdomas, ka ieslodzītais cietumā tiek mocīts, diskriminēts, viktimizēts.

³⁵² Justice. PSI 16/2011, PSI - Prison Service Instructions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>

³⁵³ Justice. PSI 16/2011, PSI - Prison Service Instructions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>

³⁵⁴ NAOPV. The Official Prison Visiting Scheme. Nepublicēts materiāls.

- Nepieciešams ievērot vienlīdzīgu attieksmi pret visām personām, neatkarīgi no rases, ādas krāsas, reliģiskās pārliecības, dzimuma, tautības vai citiem faktoriem. Attiecīgi jebkura diskriminācijas izpausme netiek pieņemta.
- Nepieciešams rūpīgi iepazīties gan ar vispārējiem cietumu apmeklēšanas noteikumiem, gan ar vietēja rakstura rīkojumiem, kas nosaka specifisku kārtību konkrētajā ieslodzījuma vietā. Īpaša uzmanība jāpievērš visām prasībām attiecībā uz cietuma izsniegtajām caurlaidēm un atslēgām.
- Publiskā telpā ne tikai nedrīkst apspriest to informāciju, kas iegūta no ieslodzītajiem, bet arī bez cietumu administrācijas atļaujas nedrīkst izpaust un apspriest informāciju, kas iegūta par cietumu, tā darba organizāciju un drošības pasākumiem.
- Nedrīkst ne nodot, ne ko pieņemt no ieslodzītā. Tas attiecas pilnīgi uz visām lietām, ieskaitot vēstules. Nodot vai saņemt kādu konkrētu lietu (piemēram grāmatu) var tikai ar cietuma vadītāja atļauju. Nav pieļaujama pat vēstules rakstīšana ieslodzītā radniekiem ieslodzītā vārdā.
- Nedrīkst sūtīt ieslodzītajam naudu vai kādas mantas. Ir pieļaujams nosūtīt atklātņi vai apsveikuma kartīti, taču vēlams nenorādīt personīgo informāciju.
- OCA nedrīkst ne pie kādiem apstākļiem sazināties un komunicēt ar ieslodzītā radiem.³⁵⁵

Tā kā OCA cietumā ir ieradies ar mērķi veltīt savu laiku ieslodzītajam, nevis sniegt profesionālas konsultācijas, brīvprātīgajiem ir liegts sniegt jebkāda juridiska, medicīniska, psihiatriska vai līdzīga rakstura konsultācijas ieslodzītajam, neskatoties pat uz gadījumiem, kad OCA profesionālā kvalifikācija būtu atbilstoša tam.³⁵⁶

Cietumiem netiek izdalīts atsevišķs budžets programmas nodrošināšanai. Tas ir kopējo darbu sarakstā kā funkcija, ko uzņēmusies valsts. Dažreiz (bet ne katru gadu), programmu finansē Tieslietu ministrija.

Mērķgrupas atlase un piesaiste. Dalībai OCA programmai cietumos var pieteikties jebkurš ieslodzītais, neatkarīgi no tā vai viņš jau piedalās citās programmās un vai viņam jau ir apmeklējumi. Papildus tam OCA apmeklējumi netiek ieskaitīti sociālo vai ģimenes apmeklējumu kvotās.

Tas, vai ieslodzītais vēlas satīties ar brīvprātīgo, ir ieslodzītā lēmums. Programmu ieslodzīto vidū popularizē ar plakātu, bukletu un cietumā izvietotu sludinājumu palīdzību. Par OCA ieslodzītos informē arī kapelāni, probācijas dienesta darbinieki, cietuma darbinieki, ārsti, psihoterapeiti un citi ieslodzītie, kas piedalās šajā programmā. NAOPV pārstāvis norāda, ka patiesībā paši ieslodzītie veido labu "sabiedrisko attiecību" kampaņu OCA programmai, mudinot citus ieslodzītos iesaistīties, tomēr jebkurā gadījumā lēmumu par apmeklētāja pieņemšanu pieņem katrs pats. OCA programmai var pieteikties jebkurš ieslodzītais, neatkarīgi no nozieguma un piespriedā soda veida.³⁵⁷

Programmas efektivitāte. OCA programmai nav oficiāli noteiktu sasniedzamo rezultātu. Tā ir izveidota ar mērķi sniegt ieslodzītajam atbalstu – nodrošinot neitrālu personu, ar ko ieslodzītajiem būtu iespēja vienkārši aprunāties. OCA apmeklē cietumu ar mērķi uz klausīt un aprunāties ar ieslodzīto, izprast ieslodzīto un dalīties pieredzē. Var teikt, ka OCA cietuma slēgtajā atmosfērā ienes vēsmu no ārpusaules un palīdz ieslodzītajiem veidot saikni ar to. Pētījuma īstenošanas gaitā nav izdevies iegūt datus no intervijām vai pētījumiem, kuros tiktu vērtēta šīs programmas ietekme uz likumpārkāpēju uzvedību, recidīvu.

Savukārt CLINKS veiktajā pētījumā par brīvprātīgo iesaisti Anglijas un Velsas cietumos, kas veikts Tieslietu ministrijas Ieslodzījuma vietu, probācijas un rehabilitācijas ministra uzdevumā, un kura ietvaros

³⁵⁵ National Offender Management Service. Booklet, (skatīts 2018.05.19), http://www.naopv.com/NAOPV-HM_Prison_Service_OPV_Handbook-Re-drafted-Final_Version1-19-12-2011.pdf

³⁵⁶ NAOPV. The Official Prison Visiting Scheme. Npublicēts materiāls.

³⁵⁷ Intervija ar asociācijas "National Association of Official Prison Visitors" pārstāvjiem

CLINKS veikuši 72 intervijas ar cietumu darbiniekiem, aptaujājuši vairāk nekā 800 brīvprātīgos un brīvprātīgā darba vadītājis 121 cietumā un sagatavojuši 14 padziļinātas gadījuma izpēti par vietēja mēroga pieejām (programmām u.c.) brīvprātīgo darbam ar ieslodzītajiem, OCA programmu ietvēruši kā vienu no labajām praksēm, norādot, ka vairākos cietumos veidojas veiksmīga sadarbība starp NAOPV un ieslodzījuma vietu brīvprātīgo iesaistes un apmācību nodrošināšanā. Kopumā šajā pētījumā norādīts, ka brīvprātīgais darbs tuvina cietumus sabiedrībai, jo tie pēc definīcijas ir slēgtas vietas, un brīvprātīgo programmas veicina vietējās sabiedrības iesaistīšanu rehabilitācijas darbā. Šāda līdzdalība sniedz iespēju sabiedrībai parādīt ieslodzītajiem, ka viņi joprojām tiek uzskatīti par nozīmīgu sabiedrības daļu, ar savu lomu tajā. Brīvprātīgo darbs Anglijā un Velsā tiek atzīts par nozīmīgu un efektīvu vairāku faktoru dēļ, no kuriem minami – ieslodzīto motivācijas paaugstināšana, individuālā un personalizētā pieeja pakalpojumu sniegšanai ieslodzītajiem un probācijas klientiem, palielināta rehabilitācijas un resocializācijas aktivitāšu kapacitāte un uzticamība, jaunu prasmju un perspektīvas piešķiršana darbam ieslodzījuma vietās, pozitīvas un rehabilitējošas kultūras veidošana.³⁵⁸

Nodaļas secinājumi

Izpētot Lielbritānijas brīvprātīgā darba praksi, secināts, ka mūsdienās brīvprātīgo aktivitātes kļuvušas par valsts sociālās politikas sastāvdaļu, un sabiedriskās organizācijas arvien aktīvāk iesaistās dažādu sociālo jautājumu risināšanā. Attiecībā uz brīvprātīgo darbu ar notiesātām personām, kā veiksmīgs Lielbritānijā īstenots modelis vērtējama aktīvā NVO darbība kopumā un to sniegtais atbalsts notiesāto resocializācijas jomā strādājošajām organizācijām. Lielbritānijā būtiska loma brīvprātīgajā darbā ir organizācijai CLINKS – tā apvieno brīvprātīgo organizācijas, kas darbojas vai ir saistītas ar ieslodzītajiem, notiesātajiem vai ar tiem saistītajiem jautājumiem. Vienlaikus CLINKS pārstāv organizāciju intereses nacionālā līmenī. Šādas organizācijas esamība, kā arī Lielbritānijā bieži izplatītās brīvprātīgo sludinājumu vietnes ir būtisks palīgs NVO to ikdienas darbā, t.sk. brīvprātīgo piesaistīšanā. Būtiski, ka CLINKS darbojas tieši specializēties un apvienojot uz šo mērķa grupu – ieslodzīto un notiesāto – orientētu brīvprātīgo darbu.

Savukārt no analizētās līdzgatniecības programmas Lielbritānijā kā veiksmīgais elements uzsveramas apmācību metodes: mentoru apmācībās tiek izspēlētas dažādas lomu spēles un to iespējamie scenāriji, kā arī stāstīts, kādos jautājumos likumpārkāpējam var būt vajadzīga palīdzība, atbalsts pēc atbrīvošanas. Palīdzība, kas nepieciešama likumpārkāpējam, var būt saistīta ar finanšu jautājumu risināšanu, darba atrašanu un pieteikšanos uz darba vakanci, labāku attiecību veidošanu ar radiem, izolācijas sajūtu, gatavību sākt visu no sākuma, apmācībām. Tādējādi mentori tiek sagatavoti tā, lai bijušajam ieslodzītajam spētu palīdzēt ar padomu par viņam akūtiem jautājumiem, kas visbiežāk rodas pēc atbrīvošanas.

Vēl viens sekmīgi īstenots elements "Trailblazers mentoringa programmā" ir tas, ka mentoringi tiek nodrošināti jau ieslodzījumā, lai sagatavotu notiesāto atbrīvošanai, atbalstītu augsta riska atbrīvošanas brīdī, turpinot sniegt atbalstu arī tad, kad persona ir atbrīvota no ieslodzījuma. Turklāt pirms sadarbības pārtraukšanas mentors sadarbībā ar likumpārkāpēju izstrādā kopīgu "tālākās darbības plānu" likumpārkāpējam. Tāpat programmas veiksmīgai īstenošanai katrā ieslodzījuma vietā darbojas "Trailblazers Mentoring" projekta vadītājs, kas risina akūtās problēmsituācijas, kā arī popularizē programmu ieslodzīto vidū. Šos organizatoriskos un koordinācijas aspektus pētnieki rekomendē pārņemt Latvijā, lai uzlabotu

³⁵⁸ CLINKS (2016) Valuing volunteers in prison. A review of volunteer involvement in prisons, (skatīts 30.08.2018), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/valuing_volunteering_in_prison_-_a_review_of_volunteer_involvement_in_prisons_july_2016_final.pdf

līdzgaitniecības programmu ieviešanu un efektivitāti, sasniedzot lielāku mērķa grupu un nodrošinot sistēmisku atbalstu ieslodzītajiem gan pirms, gan pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma.

Lielbritānijas praksē darbā ar brīvprātīgajiem tiek slēgta vienošanās³⁵⁹, ietverot tajā informāciju par to, ko organizācija sagaida no brīvprātīgā un ko tā viņam var sniegt. Būtiska ir atruna, ka vienošanās nav līgums³⁶⁰, kas uzliek brīvprātīgajam kādas obligāti izpildāmas prasības, bet tā ir brīvprātīgā apņemšanās par to, ko viņš centīsies paveikt, ziedojot savu laiku un zināšanas kāda cēla mērķa labad. Atšķirīgā pieeja līgumattiecībām ar brīvprātīgo ir arī viena no būtiskām atšķirībām starp Lielbritānijā un Latvijā eksistējošo praksi līdzgaitniecībā un brīvprātīgajā darbā. Vadoties pēc Lielbritānijas pieredzes, Latvijā, pirmkārt, rekomendējams pārskatīt līgumu slēgšanas procedūru ar brīvprātīgajiem, kā arī izvērtēt, vai esošā brīvprātīgo un līdzgaitnieku koordinēšanas kārtība ir brīvprātīgo motivējoša. Otrkārt, nepieciešams finansiāli atbalstīt brīvprātīgos. Ja tāda turīga valsts kā Lielbritānija kompensē brīvprātīgajiem transporta izdevumus, kas rodas, lai nokļūtu līdz ieslodzījuma vietai, Latvijai, kur iedzīvotāju maksātspēja ir būtiski zemāka, šis jautājums ir nopietni jāizvērtē, ieviešot to kā ilgtermiņa risinājumu. Ilgtermiņa risinājums šajā gadījumā nozīmē šo izdevumu kompensēšanai nepieciešamo līdzekļu iekļaušanu pamatbudžetā, nevis paļaušanos uz ES fondu vai citu ārvalstu finanšu instrumentu projektu līdzfinansējumu.

Izvērstāki priekšlikumi, tai skaitā attiecībā uz ieviešamajiem modeļiem un rekomendējamām izmaiņām Latvijā, sniegti Pētījuma ceturtajā nodevumā "Pētījuma gala ziņojums: priekšlikumi brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības modeļu uzlabošanai, ieviešanai un identificēto šķēršļu brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības ieviešanas procesā risināšanai".

³⁵⁹ *angļu val. agreement*

³⁶⁰ *angļu val. contract*

5. Brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības programmu efektivitāte

Šajā nodaļā sniegta informācija par to, kā tiek vērtēta dažādu brīvprātīgo programmu efektivitāte, t.sk. norādot kritērijus, kurus iespējams izmantot efektivitātes vērtēšanā.

Teorētiskais skatījums uz brīvprātīgā darba programmas efektivitāti. Kā norāda brīvprātīgā darba pētnieks Dž. Brudnejs, sabiedrībā pastāv vairāki mīti saistībā ar brīvprātīgā darba organizāciju. Pirmkārt, pastāv uzskats, ka brīvprātīgais darbs ir "bez maksas" un nav saistīts ar organizācijas, kuras labā brīvprātīgais strādā, izdevumiem. Otrkārt, pastāv uzskats, ka brīvprātīgie ir grūti kontrolējami un ietekmējami, jo viņi šo darbu veic pēc brīvprātības principa. Treškārt, brīvprātīgie veiks jebkuru darbu, un viņi ir pieejami jebkurai organizācijai, kas tos vēlēšies, un, ceturtkārt, brīvprātīgie konkurē ar apmaksāto personālu. Lai arī katrā no šiem apgalvojumiem ir daļa patiesības un tie atstāj iespaidu uz brīvprātīgo programmu īstenošanu, tomēr veiksmīgu brīvprātīgā darba programmu īstenošanas pamatā ir šo programmu pareiza strukturēšana, ieviešot mehānismus un procedūras, kas efektīvi ļauj organizēt un vadīt brīvprātīgos organizācijas mērķu sasniegšanai.³⁶¹

Ļoti bieži, veidojot brīvprātīgā darba programmas, tiek cerēts uz organizāciju budžeta ietaupījumiem vai izmaksu efektivitātes rādītāju uzlabošanu. Tomēr pieredze rāda, ka daudzos gadījumos šādas cerības neattaisnojas. Tas var būt saistīts ar daudzajām organizācijas iekšējām izmaksām, kas veidojas, piemēram, saistībā ar brīvprātīgo piesaistīšanu, apmācību, atbalstu brīvprātīgo programmām u.c., un parasti tas ir novērojams sliktāk vadītās programmās. Savukārt labi izveidotās un vadītās brīvprātīgā darba programmās var gūt būtisku ekonomisku labumu valsts vai sabiedriskajām organizācijām. Lai programma efektīvi darbotos, pirmkārt, organizācijai (t.sk. arī IeVP un VPD) ir jābūt gatavai iesaistīt brīvprātīgos organizācijas darbībā. Brīvprātīgo iesaistīšanā ir nepieciešami sagatavošanās darbi, kas ir saistīti ar: (1) īstenojamu programmas mērķu izvirzīšanu, (2) racionālu programmas sagaidāmā rezultāta noteikšanu, (3) organizācijas darbinieku iesaisti programmas izstrādē, (4) robežu noteikšanu brīvprātīgo programmu integrēšanai organizācijas darbā, (5) programmas vadītāju lomu noteikšanu, (6) veicamo darba uzdevumu apraksta izveidi un (7) programmas administrēšanas un brīvprātīgo motivēšanas sistēmas izveidi.³⁶² Lai veiktu šādu sagatavošanu, organizācijas pārstāvjiem, pirmkārt, ir nepieciešama izpratne par brīvprātīgo pieteikšanās procedūru, apmācībām, programmas aprobācijas periodu, vadības standartiem un hierarhiju, darba uzdevuma došanas kārtību, brīvprātīgo iesaistes biežumu, brīvprātīgo darbības atskaitēm, organizācijas un brīvprātīgo ieguvumiem, sūdzību izskatīšanas kārtību, konfidencialitātes prasībām, ar darbu saistīto izdevumu segšanas kārtību, organizācijas aprikojuma izmantošanu brīvprātīgajam darbam, t.sk. sakaru līdzekļu izmantošanu, programmas darbības uzraudzību un darbības nodrošināšanu. Otrkārt, organizācijai ir jābūt izpratnei par tai nepieciešamo brīvprātīgo prasmēm, zināšanām un spējām, brīvprātīgo vērtībām, interesēm un personīgajām iezīmēm. Treškārt, organizācijai ir jānosaka riski, kas ir saistīti ar brīvprātīgo iesaisti tās darbībā. Šos riskus var iedalīt trīs grupās:

- 1) Riski, kas saistīti ar brīvprātīgo koordinēšanu, piemēram, saistībā ar to, kā vadītājs organizē brīvprātīgo piesaistīšanu un darba uzdevumu došanu, kā tiek īstenota brīvprātīgo darba uzraudzība, kādas ir apmācības un cik kvalitatīvi tās notiek u.c.;
- 2) Riski, kas saistīti tieši ar brīvprātīgā darba veikšanu, piemēram, potenciālo apdraudējumu brīvprātīgajiem no programmas dalībnieku (klientu) puses, brīvprātīgo iespējamo saslimšanu ar kādām infekcijas slimībām, kuras skar programmas dalībniekus, u.c.;

³⁶¹ Brudney J. L. (1999). The Effective Use of Volunteers: best practices for the public sector. *Law and Contemporary Problems*, 62(4), pp. 219-256, (skatīts 2018.05.19), https://www.jstor.org/stable/1192274?seq=1#page_scan_tab_contents

³⁶² Connors T.D. (ed.). (2012). *The Volunteer Management Handbook: Leadership Strategies for Success, Second Edition*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.wiley.com/en-us/The+Volunteer+Management+Handbook%3A+Leadership+Strategies+for+Success%2C+2nd+Edition-p-9780470604533>

- 3) Riski, kas saistīti ar brīvprātīgo uzvedību, piemēram, prasībām vai standartiem neatbilstoša brīvprātīgā uzvedība, agresīva uzvedība, kategoriski un nepieņemami izteicieni, nespēja pieņemt pareizos lēmumus u.c.³⁶³

Lai arī lielākā daļa brīvprātīgā darba organizatoru apzinās nepieciešamību veikt brīvprātīgā darba novērtēšanu, tomēr visbiežāk šāda novērtēšana notiek, koncentrējot uzmanību uz atsevišķa brīvprātīgā ieguldījumu programmā vai organizācijā. Pielietojot šādu pieeju, darbības novērtējums vairāk kalpo kā cilvēkresursu vadības un pārvaldības līdzeklis, nevis kopējās darbības rezultātu raksturojošs rādītājs. Kā savā grāmatā par rezultātu definēšanu organizāciju darbībā norāda tās autori E. Morlejs, E. Vinsons un H. P. Hatrījs: "Bezpeļņas organizācijas daudz biežāk novērtējumos un atskaitēs izmanto tādu informāciju kā apkalpoto klientu skaitu, sniegto pakalpojumu, programmu vai aktivitāšu skaitu, brīvprātīgo skaitu vai nostrādāto brīvprātīgo stundu skaitu, saņemto ziedojumu apmēru. Tā ir svarīga informācija, tomēr tā nepalīdz saprast, cik labu pakalpojumu saņem klienti."³⁶⁴ Autoru konstatētais, ka organizācijas bieži par programmu apkopo kvantitatīva rakstura rādītājus, ir arī viens no skaidrojumiem, kādēļ šī pētījuma ietvaros, pētot ārvalstu prakses, pētniekiem bija grūti iegūt informāciju par NVO īstenoto brīvprātīgo programmu efektivitāti. Skaidrojums – brīvprātīgā darba programmu efektivitātes novērtēšana nav izplatīta prakse organizāciju vidū.

Iepriekš minētais E. Morleja u.c. autoru konstatējums norāda uz problēmu, ka organizācijas bieži neveic izvērtējumu un neapkopo rādītājus, kas palīdzētu izprast, kā īstenotās programmas ietekmē klientus (šī pētījuma kontekstā – notiesātos). Šāda organizāciju īstenotā prakse nepalīdz novērtēt to, cik kvalitatīvu pakalpojumu saņem klienti un vai pakalpojums ļauj sasniegt izvirzītos mērķus. Uz to norāda arī R. D. Safrits, kurš uzsver, ka katrai brīvprātīgo programmai atsevišķi un visām programmām kopā ir jābalstās uz izmērāmiem un uz pakalpojumu saņēmēju orientētiem programmas mērķiem. Šādi mērķi tiek izstrādāti daudz detalizētākā pakāpē nekā resocializācijas programmas kopējie mērķi, un tajos nosaka galvenos programmas izveides, darbības un sasniedzamo rezultātu galvenos rādītājus. Lai programmu mērķi būtu izmērāmi, to definēšanā jāietver šādi pieci elementi:

- 1) Kas ir specifiskā grupa vai specifiskās personas, kurām programmas darbība ir paredzēta?
- 2) Kādas specifiskas programmas aktivitātes mijiedarbībai ar klientiem tiks izmantotas?
- 3) Kādas specifiskas izmaiņas notiks ar klientiem programmas darbības rezultātā?
- 4) Cik lielas būs izmaiņas ar klientu programma darbības rezultātā?
- 5) Kā intervences rezultāti tiks izvērtēti?³⁶⁵

Vērtējot programmu efektivitāti, bieži tiek izmantots arī jēdziens "ietekme". Tāpēc efektivitātes novērtējumos ir būtiski novērtēt arī programmas ietekmi, jo tā ļauj labāk izvērtēt sasniegtos rezultātus – programmas ietekmi uz likumpārkāpēja uzvedību. Atbilstoši R. D. Safrita norādītajam, par brīvprātīgo programmas ietekmi ir jāuzskata "sekas un pārmaiņas, ko brīvprātīgo programma ir izraisījusi attiecībā uz programmā iesaistītajām personām³⁶⁶, t.sk. programmas klientus, viņu kaimiņus, vietējo kopienu, kā arī brīvprātīgo organizāciju, tās apmaksātos un brīvprātīgos darbiniekus."³⁶⁷

Brīvprātīgais darbs specifiski ar notiesātām personām ir saistīts ar noteiktu virsmērķi – notiesātā resocializāciju. Proti, brīvprātīgais darbs ir daļa no plašākas ieslodzīto resocializācijas programmas. Tādēļ,

³⁶³ Connors T.D. (ed.). (2012). *The Volunteer Management Handbook: Leadership Strategies for Success, Second Edition*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.wiley.com/en-us/The+Volunteer+Management+Handbook%3A+Leadership+Strategies+for+Success%2C+2nd+Edition-p-9780470604533>

³⁶⁴ Morley E., Vinson E., Hatry H.P. (2001). *Outcome measurement in nonprofit organizations: Current practices and recommendations*. Washington, DC: Independent Sector.

³⁶⁵ Safrit R.D. (2010). Evaluation and outcome measurement. In K. Seel (Ed.), *Volunteer administration: Professional practice*. Markham, ON: LexisNexis Canada.

³⁶⁶ *angļu val. stakeholders*

³⁶⁷ Safrit R.D. (2010). Evaluation and outcome measurement. In K. Seel (Ed.), *Volunteer administration: Professional practice*. Markham, ON: LexisNexis Canada.

vērtējot brīvprātīgā darba programmu efektivitāti šajā jomā, nepieciešams vērtēt arī kopējās resocializācijas programmas, kuras ietvaros tiek organizēts brīvprātīgais darbs, efektivitāti. Ārvalstu pētnieki ir izstrādājuši pētījumus, kuros ir definēti šādu pierādījumos balstītu resocializācijas programmu (nozārē pieņemtais nosaukums "Kas strādā"³⁶⁸) efektivitātes vērtēšanas kritēriji:

- 1) Programmas vai intervences ieceres izvērtējums – ietver ieceres teorētisko pamatojumu, metožu atbilstības izvērtējumu, nepieciešamās dokumentācijas izstrādāšanu;
- 2) Mērķauditorijas noteikšana³⁶⁹ – vai programmas dalībniekiem ir atbilstošs riska līmenis un kriminogēnās vajadzības;
- 3) Programmas īstenošana – vai programma tiek īstenota efektīvi un tā, kā plānots;
- 4) Programmas piemērotība un pabeigšana – vai programma ir piemērota dalībnieku spējām un viņi to pabeidz;
- 5) Iesaistīto pušu atsauksmes³⁷⁰ – atsauksmes no programmas dalībniekiem, personāla, ārējiem pasniedzējiem u.c.;
- 6) Attieksmes un uzvedības izmaiņas – programmas dalībniekam piemītošās domāšanas/uzvedības atbilstošas izmaiņas;
- 7) Citas starpposma izmaiņas – izmaiņas, piemēram, programmas dalībnieka iemaņās, darba prasmēs, ģimenes attiecībās;
- 8) Atkārtota nozieguma izdarīšana – programmas dalībnieka recidīva samazināšanās, ieskaitot noziegumu biežumu un noziegumu smagumu;
- 9) Konkrētas programmas pārvaldība – tās plānošana, novērtēšanas kvalitāte, atbilstošu intervenču izvēle un pastāvīgs atbalsts programmas dalībniekiem un veidotājiem;
- 10) Konkrētas lietas sadarbība³⁷¹ – sadarbība starp programmas personālu un programmas dalībniekiem – tās efektivitāte.³⁷²

Vairāki no šiem novērtējuma kritērijiem³⁷³ konceptuāli ir līdzīgi tiem, kas tiek izmantoti konkrētu brīvprātīgā darba programmu novērtēšanā, piemēram, programmas sasniedzamais mērķis un rezultāti, izmaiņu, kas notiks ar klientiem programmas darbības rezultātā, definēšana, atsauksmes no klientiem, programmas pārvaldību raksturojoši rādītāji u.c. Taču resocializācijas programmu ietvaros šie kritēriji parasti tiek skatīti plašāk, kamēr brīvprātīgā darba programmās – šaurāk. Taču ir būtiski, lai gan brīvprātīgā darba programmu efektivitāte, gan resocializācijas programmu efektivitāte tiktu skatīta kopīgi, ņemot vērā, ka brīvprātīgais darbs ir tikai daļa no notiesāto resocializācijas sistēmas.

Attiecībā uz brīvprātīgo darbu ar notiesātām personām, kas ir šī pētījuma objekts, var teikt, ka noteiktai grupai brīvprātīgajiem, kuri veido ciešāku saikni ar notiesāto, kompetencēm un iemaņām ir jābūt līdzīgām tām, kādas piemīt ieslodzījuma un probācijas jomā strādājošajiem, jo darbā ar šo mērķa grupu pastāv specifiskas iezīmes. Tādējādi var uzskatīt, ka K. Dovdena un D. Endrūsa identificētās resocializācijas jomā strādājošā personāla iemaņas, kas, pēc šo autoru domām, atstāj iespaidu uz sociālās rehabilitācijas darba ar likumpārkāpējiem efektivitāti, ir attiecināmas arī uz brīvprātīgajiem. Šādas iemaņas, piemēram, ir saistītas ar to, kā regulēt un mijiedarbībā ar notiesāto izmantot varas attiecības, kādas pieejas izmantot

³⁶⁸ *angļu val. What works?*

³⁶⁹ *angļu val. targeting*

³⁷⁰ *angļu val. stakeholder feedback*

³⁷¹ *angļu val. casework skills*

³⁷² Gelsthorpe L., Morgan R. (eds.). (2007). *Handbook of Probation*. Willan Publishing.

³⁷³ Iepriekš raksturotās teorētiskās atziņas ir tuvas dokumentā "Ieteikumi Eiropas Savienības fondu ieguldījuma izvērtēšanai" minētajam, kas ir saistošs dokuments ES fondu projektos īstenojamajām aktivitātēm – ieguldīto līdzekļu efektivitātes, lietderības un ietekmes novērtēšanā, t.sk. attiecināms arī uz šī ESF Projekta ietvaros īstenojamajām brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības aktivitātēm. Tādējādi šie noteikumi un vadlīnijās minētais ir jāņem vērā un jāpielāgo Projektā paredzētajam brīvprātīgo aktivitāšu izvērtējumam, to veidojot saskaņā ar šo dokumentu.

problēmu risināšanā, kādas pieejas izmantot attiecību ar notiesāto personu veidošanā, lai tās, piemēram, būtu atvērtas, empātiskas, veicinātu notiesātās personas interesi, kuras raksturo atvērtība, siltums, empātija, entuziasms, virzība u.c.³⁷⁴ Savukārt tieši līdzgaitniecībā, kas ir specifisks brīvprātīgā darba veids, var tikt attiecinātas specifiskas prasības to efektīvai darbībai. Piemēram, D. L. Djubois u.c. pētnieki, veicot 55 līdzgaitnieku programmu ietekmes uz jauniešu uzvedības izmaiņām novērtējumu, nonāca pie secinājuma, ka ietekmi uz līdzgaitnieku programmas efektīvu darbību atstāj: (1) sākotnējā un tālākā līdzgaitnieku apmācība, (2) strukturētas un daudzveidīgas līdzgaitnieka un aizbilstamā aktivitātes (3) rūpīga aktivitāšu izvēle un sasniedzamo mērķu definēšana, (4) skaidrs priekšstats par līdzgaitnieka un aizbilstamā tikšanās biežumu, (5) vecāku iesaiste un atbalsts aktivitātei, (6) strukturēts atbalsts no programmas veidotājiem un attiecību uzraudzība.³⁷⁵ Tādējādi iepriekš minētajiem aspektiem – brīvprātīgajiem piemītošajām prasmēm un viņu sagatavotībai veicamajam darbam – būtu jāpievērš uzmanība brīvprātīgo apmācībās, īpaši gadījumos, kad šie brīvprātīgie veido personiskākas un ciešākas saiknes ar notiesātajām personām.

Līdzīgus faktoros, kas veicina efektīva un veiksmīga brīvprātīgā darba ar ieslodzītajiem attīstību, identificējusi brīvprātīgo organizācija CLINKS, veicot pētījumu par brīvprātīgo iesaisti ieslodzījuma vietu un probācijas aktivitātēs. Pētīt dažādas brīvprātīgā darba programmas un veicot iesaistīto pušu aptaujas un intervijas, secināts, ka faktori, kas nosaka programmu sekmīgu īstenošanu, ir:

- Skaidra stratēģiskā uzraudzība un brīvprātīgā darba atbalsts pārvaldības līmenī;
- Elastība attiecībā uz to, kāda veida un kādā periodā brīvprātīgo aktivitātes tiek atļautas ieslodzījuma vietā;
- Noteiktas brīvprātīgo piesaistes, atlases un apmācības procedūras, kas veido uzticību un pārliecību brīvprātīgajiem;
- Atbalsta sniegšana brīvprātīgajiem drošības pārbaudēs, kas palīdz viņiem uzņemties savu lomu ātrāk;
- Svarīgs atbalsts, lai brīvprātīgie pildītu noteiktās funkcijas, ir laba vadība (koordinācija) un uzraudzība;
- Piemērotu atbildību deleģēšana uzticamiem brīvprātīgajiem var samazināt spiedienu ieslodzījuma vietu un probācijas darbiniekiem;
- Pozitīvās brīvprātīgo lomas uzsveršana palīdz viņiem integrēties ieslodzījuma vietās.³⁷⁶

Pētījumā aplūkoto brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības programmu efektivitāte.

Pētījumā aplūkotajās brīvprātīgā darba programmās (skatīt šī ziņojuma 2.5., 3.5. un 4.5. nodaļas) ne vienmēr pētniekiem bija iespējams iegūt datus par šo programmu efektivitāti, neskatoties uz to, ka šādas programmas tiek īstenotas darbā ar notiesātām personām. Pētījuma gaitā tika noskaidrots, ka atsevišķi zinātniski vai lietišķi pētījumi par izvēlētajām programmām un šo programmu atstāto ietekmi uz likumpārkāpējiem, kā arī pētījumi par programmās iesaistīto likumpārkāpēju recidīvu nav veikti.

Pirmkārt, informācija par aplūkoto programmu efektivitāti tika vaicāta intervētajiem organizāciju un valsts iestāžu pārstāvjiem. Otrkārt, informācija tika meklēta gan interneta resursos (konkrēto organizāciju, kuras īsteno šīs programmas, mājaslapās, kā arī interneta meklētājā un akadēmisko avotu datubāzēs, izmantojot programmas nosaukumu kā meklēšanas atslēgvārdu).

³⁷⁴ Dowden C., Andrews D. (2004). The importance of staff practice in delivering effective correctional treatment: a meta-analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48(2), pp.203-14, (skatīts 2018.05.19), <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15070467>

³⁷⁵ DuBois D.L., Portillo N., Rhodes J.E. et al. (2011). How effective are mentoring programs for youth? A systematic review of the evidence. *Psychological Science in the Public Interest*, 12(2) pp. 57–91, (skatīts 2018.05.19), <http://connectedmentor.com/wp-content/uploads/2014/08/DuBoisetalMeta3.pdf>

³⁷⁶ CLINKS (2016) Valuing volunteers in prison. A review of volunteer involvement in prisons, (skatīts 2018.08.30), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/valuing_volunteering_in_prison_-_a_review_of_volunteer_involvement_in_prisons_july_2016_final.pdf

Tāpat, pētījumā noskaidrots, ka brīvprātīgā darba uzskaitē programmu ietvaros tiek veikta vienkāršoti to attiecinot uz brīvprātīgo nostrādāto laiku un veiktajiem uzdevumiem.

Gadījumos, kad bija pieejami kādi dati par programmu novērtējumu un efektivitāti, tā galvenokārt tika aplūkota, vērtējot likumpārkāpēju apmierinātību un atsauksmes par programmu un vērtējot programmu ietekmi uz personas kriminogēno uzvedību. Līdz ar to, izdarot secinājumus par sekmīgi īstenotiem brīvprātīgā darba modeļiem ārvalstīs un rekomendējot to elementus pārņemšanai Latvijā, pētnieku ieteikumi balstīti uz tādiem kritērijiem kā īstenotās prakses ilgspēja un atzinīgais novērtējums valstīs, kur tās darbojas (tika ņemta vērā gan publiskajos resursos sniegtais novērtējums, gan intervēto organizāciju pārstāvju viedoklis), brīvprātīgo loma resocializācijas procesā, atbilstība nacionāla un Eiropas mēroga pētījumos gūtajām atziņām par ieslodzītajiem nepieciešamo atbalstu un informāciju reintegrācijai sabiedrībā un ģimenē, programmu ieviešanas un īstenošanas kompleksitāte, atbalsta pasākumi to īstenošanai un piemērotība Latvijas probācijas un brīvprātīgā darba sistēmai u.c., efektivitāti skatot pastarpināti, kā vienu no rādītājiem, ja informācija par to bija pieejama konkrēto programmu gadījumā.

Apkopojot mērījumus un kritērijus, kurus izmanto pētījumā analizēto brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības programmu novērtēšanai (ko visbiežāk veic iesaistīto pušu aptauju un interviju veidā, vai iegūstot datus par bijušo ieslodzīto uzvedību pēc līdzgaitnieka piesaistes), secināms, ka tiek vērtēti šādi aspekti:

- Likumpārkāpēju un brīvprātīgo ieguvumi no programmas (piemēram, sniegtā atbalsta novērtējums, iegūtās prasmes, pārliecība, atbalsts konkrētu problēmu risināšanā u.tml.);
- Likumpārkāpēju attiecību ar ģimenes locekļiem un sabiedrību uzlabošanās (individuāls novērtējums);
- Recidīva samazināšanās (salīdzinot ar mērķgrupu, kura nav piedalījusies konkrētajā brīvprātīgā darba vai līdzgaitniecības programmā vai vidējo rādītāju valstī);
- Likumpārkāpēju uzvedības un attieksmes maiņa, iesaistišanās sociālās aktivitātēs (piemēram, izglītības iegūšana, nodarbinātība u.c.);
- Programmas īstenošanu un to sadarbības partneru valsts un pašvaldību institūcijās un ieslodzījumu vietās vērtējums attiecībā uz programmu lietderību, ilgspēju, veiksmīgu īstenošanu, piemēram, papildinot vai atvieglojot probācijas funkcijas, kuras uzņemas valsts.

Kopumā jāņem vērā, ka brīvprātīgo iesaistes ietekmes un efektivitātes mērījumi Eiropā un pasaulē vēl nav plaši izplatīti un ir nepieciešams ļoti ilgs laiks, lai iegūtu statistiski nozīmīgus un salīdzināmus datus par kādas konkrētas aktivitātes ietekmi un efektivitāti, īpaši, ja izvirzīts mērķis vērtēt kvantitatīvi izmērāmus rezultātus, piemēram, recidīva samazināšanos. Vienkāršāk ir fiksēt, kādas aktivitātes ir veiktas, kāds finansējuma apmērs ir ieguldīts (vai ietaupīts), cik plaša mērķa grupa aptverta u.tml. Tāpat, kā rāda pētīto programmu pieredze, arī aptaujas par iesaistīto pušu apmierinātību nav pietiekams instruments pilnvērtīgai efektivitātes novērtēšanai. Brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības programmu efektivitāti pētnieki iesaka mērīt ar tādiem rādītājiem kā **recidīva mazināšanās** (kas ir vēlamais mērķis, ko var sasniegt ilgtermiņā). Jāņem vērā, ka izpēte, lai tā būtu pamatota, prasa ilgu laiku un pietiekami lielu mērķa grupu, kas tiek iesaistīta.

Atlasot tos brīvprātīgā darba modeļus, kas pārņemami Latvijā, jāņem vērā ne tikai to rezultāti attiecīgajā valstī, bet arī šīs valsts konteksts un kultūra, ieslodzījuma vietu un probācijas sistēmas īpatnības, normatīvais regulējums, resocializācijas sistēma, brīvprātīgā darba tradīcijas un pieejas, izvērtējot tos pret Latvijas sistēmu un modeli, un katras programmas ieviešanas gadījumā novērtējot individuāli, vai tai būtu sagaidāma potenciālā atdeve un pozitīva ietekme Latvijas resocializācijas sistēmas kontekstā.

Secinājumi un ieteikumi

Šajā nodevumā ir apkopota informācija par Lielbritānijas, Polijas un Zviedrijas praksi brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības organizēšanā notiesātām personām. Ziņojumā ir sniegts īss ieslodzījuma sistēmas un resocializācijas sistēmas raksturojums katrā no valstīm, raksturota valstu prakse brīvprātīgajā darbā, t.sk. norādot, kādi normatīvie akti to regulē, kādās jomās tiek īstenots brīvprātīgais darbs ar notiesātām personām. Nodevumā padziļināti ir raksturotas atsevišķas līdzgaitniecības un brīvprātīgā darba programmas darbā ar notiesātām personām, norādot, kā šīs programmas tiek koordinētas, kā tiek uzrunāti, atlasīti, apmācīti un motivēti brīvprātīgie un sniegtas atbildes uz citiem jautājumiem.

Nodevums sniedz atbildes uz šādiem pētnieciskajiem jautājumiem:

- 1) Kādi ir sekmīgi īstenoti ārvalstu modeļi brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām?
- 2) Kādi modeļi un to elementi brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām ir ieviešami / rekomendējami Latvijā, kādas darbības un izmaiņas nepieciešams veikt, lai šos modeļus ieviestu?

Turpinājumā apkopotas atbildes uz pētnieciskajiem jautājumiem.

Ārvalstu prakse un sekmīgi īstenotie modeļi brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām Lielbritānijā, Polijā un Zviedrijā.

Pētījumā aplūkotojās valstīs kopumā ir senas **brīvprātīgā darba tradīcijas**. Senākās brīvprātīgā darba tradīcijas meklējamas Lielbritānijā. Anglijā jau 12. gs. sākumā darbojās labdarības organizācijas.³⁷⁷ Šādas organizācijas darbojas arī mūsdienās. Labdarības organizācijas ir lielākās juridiskās organizācijas, kas apvieno brīvprātīgos kopīgu mērķu sasniegšanai. Papildus tam brīvprātīgo sektorā darbojas arī dažādas biedrības. Lielbritānijā būtiska loma brīvprātīgajā darbā ir organizācijai CLINKS – tā apvieno brīvprātīgo organizācijas, kas darbojas vai ir saistītas ar ieslodzītajiem, notiesātajiem vai ar tiem saistītajiem jautājumiem Anglijā un Velsā.

Polijā brīvprātīgo kustības vēsture meklējama viduslaikos, un tā ir saistīta ar tā laika katoļu baznīcas aktivitātēm un kristiešu žēlsirdības tradīcijām. Mūsdienīgākas iezīmes brīvprātīgo darbība Polijā ieguva 20. gs. 30-tajos gados, kad Polijā tika pieņemts likums "Par asociācijām". Tas pirmo reizi paredzēja organizāciju, kuras nodarbojas ar brīvprātīgo darbu, reģistrāciju. No valsts puses atbildība par brīvprātīgā sektora darbību ir Polijas Darba un sociālās politikas ministrijas Sociālās aizsardzības departamentam, kura pienākumos ietilpst veicināt un organizēt brīvprātīgo sadarbību ar valsts iestādēm un ministrijām, kā arī uzraudzīt normatīvā regulējuma atbilstību situācijai un NVO interesēm.³⁷⁸ Vienlaikus Polijā darbojas vairāki NVO apvienību tīkli, piemēram, "Brīvprātīgo centru tīkls", "Atbalsta tīkls NVO" u.c. To galvenie mērķi ir saistīti ar NVO savstarpējas sadarbības veicināšanu, sadarbības ar valsts un pašvaldības iestādēm veicināšanu, kā arī NVO lomas popularizēšanu. Tāpat šīs organizācijas apkopo dažādu organizācijām noderīgu informāciju, konsultē organizācijas un brīvprātīgos, kā arī sniedz atbalstu dažādu programmu izstrādē.

Zviedrijā brīvprātīgo organizācijas ar sociālās darbības ievirzi ir darbojušās kopš 19.gs. sākuma, īpašu izaugsmi pieredzot 20.gs. Šobrīd Zviedrija ir izveidojusies par tā saucamo "kombinētās labklājības valsti", kur sociālā darba pienākumi un atbildība ir sadalīta starp valsti un brīvprātīgo sektoru, turklāt ar nepārtrauktu brīvprātīgā sektora lomas palielināšanās tendenci. Zviedrijā brīvprātīgo organizāciju "jumta" organizācija ir Nacionālais brīvprātīgo organizāciju forums. Šīs organizācijas mērķis ir pilnveidot brīvprātīgā sociālā darba

³⁷⁷ An introduction to British Charity history, (skatīts 2018.05.19), http://www.sflower.force9.co.uk/page_15.htm

³⁷⁸ GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union Country Report Poland. National report – Poland, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf

iespējas Zviedrijā, veidojot sabiedrisko domu, veicinot ieinteresēto pušu savstarpēju zināšanu apmaiņu un ieviešot jaunas metodes un pieejas darbam. Savukārt brīvprātīgā darba praktisku koordināciju nacionālā līmenī veic "Brīvprātīgo aģentūra" kas dibināta 2002. gadā kā pilotprojekts iepriekšminētās jumta organizācijas paspārnē. Tās darbības pamatā ir palīdzēt atrast un savest kopā brīvprātīgos ar organizācijām, kurām ir nepieciešama brīvprātīgo palīdzība.³⁷⁹

Attiecībā uz **tiesisko regulējumu**, pētījumā konstatēts, ka aplūkotajās valstīs vairākos gadījumos brīvprātīgā darba robežas normatīvajos aktos nav skaidri iezīmētas. Piemēram, Zviedrijā nav izveidots atsevišķs normatīvo aktu ietvars un nav atsevišķu brīvprātīgo darbu regulējošu normatīvo aktu un viena noteikta institūcija, kas uzraudzītu NVO aktivitātes vai noteiktu brīvprātīgā darba veicēju tiesības un pienākumus, tāpēc attiecībā uz brīvprātīgo organizācijām tiek piemēroti vairāku likumu un noteikumu punkti, piemēram, Bezdarba apdrošināšanas likums paredz virkni nosacījumus nestrādājošām personām, kuras vēlas iesaistīties brīvprātīgajā darbā. Zviedrijā arī nav "oficiālas" bezpeļņas organizācijas, brīvprātīgo organizācijas un brīvprātīgā darba definīcijas. Interesanti, ka tiek lietoti daudzi termini, lai raksturotu šo neviendabīgo sektoru.

Arī Lielbritānijā nav normatīvo aktu, kas atsevišķi regulētu brīvprātīgo darbu, bet ir Labdarības organizāciju reģistrs un normatīvie akti, kas nosaka organizācijas reģistrēšanas un darbības kārtību.³⁸⁰ Lielbritānijā normatīvajos aktos arī nav termina "brīvprātīgais" definīcijas.³⁸¹ Dažos informatīvajos avotos ir valdības iestāžu sniegta pozīcija par to, kas tiek uzskatīts par brīvprātīgo darbu.

Polijā savukārt brīvprātīgo darbība tiek regulēta. To regulē 2003. gadā pieņemtais Sabiedriskā labuma un brīvprātīgo darbības likums. Šajā likumā ir noteikts arī brīvprātīgā definējums – tā ir "persona, kura brīvprātīgi un bez atlīdzības sniedz pakalpojumus, kuru regulējumu nosaka šajā likumā". Tāpat šajā likumā tiek noteikts, ka personai, kura uzņemas veikt brīvprātīgo darbu, ir jābūt pienācīgi kvalificētai un jāizpilda brīvprātīgajam paredzētie darbu veidi. Jēdziens "brīvprātīgo organizācijas" Polijā nepastāv, un parasti tas tiek attiecināts uz NVO, bezpeļņas organizācijām vai sociālajām organizācijām (jēdzienu plaši izmantoja līdz 1989. gadam).³⁸²

Raksturojot **brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības programmas ārvalstīs**, liels skaits aktivitāšu ir vērstas uz ieslodzīto ģimenes saišu stiprināšanu (īpaši saišu stiprināšanu ar bērniem), palīdzības sniegšanu ieslodzītajiem pēc viņu atbrīvošanas (nodrošinot viņus ar pajumti, ēdienu, konsultācijām u.c.), atkarību mazināšanu. Vairākas organizācijas ieslodzītajiem un bijušajiem ieslodzītajiem sniedz specializētu juridisko palīdzību (bezmaksas konsultācijas, palīdzība vēstule rakstīšanā, sūdzību, pārsūdzību vai prasību sagatavošana u.c.). Tāpat eksistē arī vairāki citi aktivitāšu virzieni, piemēram, darba prasmju attīstība, reliģiskā aprūpe, dažādas apmācības.

Attiecībā uz ģimenes saišu stiprināšanu un atbalsta sniegšanu ieslodzīto bērniem – Zviedrijā, piemēram, šajā jomā darbojas organizācija "BUFFF Sverige", Polijā – "Towarzystwo Opieki nad Więźniami" un "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja", Lielbritānijā – "Mothers Union". Attiecībā uz programmām, kuras ir vērstas uz notiesāto personu atkarību mazināšanu, Zviedrijā darbojas tādas organizācijas kā "Föreningen Fanzingo" un "X-CONS Riksförbund", Polijā – "Katolickie Stowarzyszenie Pomocy im. Św. Brata Alberta", Lielbritānijā – "Sova". Programmas, kuras bijušajiem ieslodzītajiem sniedz palīdzību pēc atbrīvošanas, nodrošinot viņus ar pajumti, ēdienu, sniedzot konsultācijas darba meklējumos, palīdzot sagatavoties darba intervijām u.c. Zviedrijā īsteno organizācija "Hela Människan", "KRIS", "Svenska Röda Korset". Polijā,

³⁷⁹ Volontarbyran. Vad är din grej? <https://www.volontarbyran.org>.

³⁸⁰ European Center for Not-for-Profit Law. (2014). Volunteering: European practice of regulation, (skatīts 2018.05.19), http://ecnl.org/dindocuments/481_Belarus%20volunteering%20paper%202014.pdf

³⁸¹ Volunteering England. (2009). Definitions of volunteering, (skatīts 2018.05.19), <http://www.vcnw.org.uk/wp-content/uploads/2014/04/Definitions-of-volunteering.pdf>

³⁸² GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union Country Report Poland. National report – Poland, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf

piemēram, šādu palīdzību sniedz organizācijas "Stowarzyszenie Pomocy Osobom Wychodzącym na Wolność EMAUS", "Katolickie Stowarzyszenie Pomocy im. Św. Brata Alberta" un "Małopolskie Stowarzyszenie Probacja".

Saistībā ar mentoringu un līdzgaitniecību, var norādīt tādas ārvalstu organizācijas kā "Process Kedjan" (Zviedrija), "PACT" (Lielbritānija), "UserVoice" (Lielbritānija), "Trailblazers Mentoring" (Lielbritānija).

Attiecībā uz ārvalstīs sekmīgi īstenotām praksēm brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā, minamas programmas "Trailblazers mentoringa programma" un "Oficiālo cietumu apmeklētāju programma" (Lielbritānija), "Brīvprātīgais", "Kontakts" un "Lasi man" (Polija), kā arī "Līdzgaitniecība" un "Vīziju istaba" (Zviedrija). Šīs programmas pētījumā tika aplūkotas padziļinātāk, pievēršot uzmanību brīvprātīgo (t.sk. līdzgaitnieku) darba organizācijai, koordinēšanas sistēmai, piesaistei un atlasei, apmācīšanai un motivēšanai, sadarbībai starp iesaistītajām pusēm.

- **Brīvprātīgo piesaistīšana.** Aplūkotajās valstu praksēs pastāv divi izplatītākie veidi, kā tiek uzrunāti brīvprātīgie – galvenokārt brīvprātīgos uzrunā NVO, jo NVO ir tās, kas koordinē brīvprātīgos un atbild par viņu piesaistīšanu. Tikai vienā pētījumā aplūkotajā gadījumā – līdzgaitniecībā Zviedrijā – līdzgaitniekus uzrunā valsts iestāde. Tas ir Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests, kas līdzgaitniekus atlasa no paša dienesta izveidotas datubāzes.

Veidi, kā tiek uzrunāti brīvprātīgie ir dažādi, piemēram, izmantojot tiešu komunikāciju un uzrunājot jaunus brīvprātīgos dažādos pasākumos un augstskolās, aktivitātēs uzrunājot jau zināmos brīvprātīgos, informāciju publicējot organizāciju mājaslapās, veidojot e-žurnālus, brīvprātīgo vakances izsludinot interneta portālos un sociālajos tīklos, kā arī nodarbinātības aģentūrās, brīvprātīgo aģentūrās un vietējā presē.

Kā pozitīva prakse brīvprātīgo uzrunāšanā minama speciālu organizāciju izveidošana, kuras veic brīvprātīgā darba programmu popularizēšanu caur dažādiem informācijas avotiem, kā arī uzturot datubāzes, veicot biedru (organizāciju) vajadzību apzināšanu, dažādu interneta platformu uzturēšanu, kas kalpo gan brīvprātīgo piesaistei, gan viņu atbalstam – informācijas apmaiņas atvieglošanai. Šāda prakse pastāv Lielbritānijā un Zviedrijā. Šādu "jumta" organizāciju darbība sniedz papildu atbalstu katrai konkrētai organizācijai, t.sk. brīvprātīgo piesaistē.

- **Brīvprātīgo motivēšana un atbalstīšana.** Galvenie brīvprātīgo motivēšanas mehānismi ir pastāvīga, personalizēta un pieredzē balstīta atbalsta nodrošināšana brīvprātīgajam, palīdzot viņam dažādās problēmsituācijās. Brīvprātīgo motivācija tiek veicināta arī, stāstot par nepieciešamību strādāt ar mērķgrupu, skaidrojot likumpārkāpēju vajadzības un ieguvumus sabiedrībai no šāda brīvprātīgā darba veikšanas. Papildus brīvprātīgie visbiežāk tiek atbalstīti arī finansiāli – sedzot transporta izdevumus, nodrošinot apdrošināšanu vai piešķirot līdzekļus aktivitāšu īstenošanai (piemēram, kā tas ir Zviedrijas līdzgaitniecības gadījumā, kur brīvprātīgajam tiek piešķirti ~45 euro mēnesī).

Pētījumā kā pozitīva prakse brīvprātīgo motivēšanā izceļama Polijas pieeja. Polijā brīvprātīgajam darbam ieslodzīto un bijušo ieslodzīto resocializācijas jomā tiek uzrunāti jomas studenti, viņus motivējot ar priekšrocībām stipendiju saņemšanā, kā arī par veikto brīvprātīgo darbu piešķirot kredītpunktus, t.i. integrējot brīvprātīgo darbu studiju procesā.

- **Brīvprātīgo atlase.** Ņemot vērā, ka par brīvprātīgo piesaistīšanu un koordinēšanu aplūkotajās praksēs visbiežāk atbild NVO, organizācijas ir tās, kuras atlasa darbam piemērotus brīvprātīgos. Savukārt Zviedrijas līdzgaitniecības gadījumā līdzgaitniekus atlasa Zviedrijas ieslodzījuma vietu un probācijas dienests – lietu vadītāji.

Prakšu izpētē identificētie brīvprātīgo atlases kritēriji bijuši šādi: personas motivācija (visbiežāk tiek noskaidrots personalizētas intervijas laikā), personas prasmes un kompetences veikt noteiktu darbu

(gadījumos, ja persona nav piemērota konkrēta darba veikšanai, tai tiek piedāvāta cita brīvprātīgā darba forma, piemēram, atbalstošas funkcijas sniegšana). Tiek vērtēts tas, ko persona var piedāvāt, atbilstošs personas vecums, iepriekšēja sodāmība (soda esamība gan automātiski nenozīmē to, ka brīvprātīgajam darbība tiks atteikta), parādu neesamība, atkarību neesamība, pozitīva atsauksme no trešās personas. Zviedrijas līdzgaitniecības gadījumā, piemēram, ir būtiski, lai līdzgaitniekam un likumpārkāpējam iepriekš arī nebūtu bijušas savstarpēji atkarīgas attiecības. Savukārt Lielbritānijā oficiālo cietumu apmeklētāju programmas gadījumā brīvprātīgais nevar būt programmas dalībnieks citā cietumā, kā arī viņš nevar būt ieslodzījuma vietas darbinieks.³⁸³

Pieteikšanās programmām var būt rakstiska vai mutiska. Lielbritānijā, piemēram, pastāv prakse, kad brīvprātīgajam, piesakoties programmā, tiek lūgts aizpildīt pieteikuma formu vai nosūtīt oficiālu vēstuli programmas vadītājam. Tikai pēc tam viņš tiek aicināts uz individuālu sarunu.

- **Brīvprātīgo apmācība.** Brīvprātīgo apmācības aplūkotajās ārvalstu praksēs tiek strukturētas atšķirīgi – atkarībā no organizācijas un īstenojamās programmas, taču kopējā iezīme ir fokuss uz praktiskajām apmācībām un drošības jautājumiem. Arī apmācību ilgums aplūkotajās praksēs ir atšķirīgs. Tas var ilgt nepilnas stundas drošības instruktāžas, līdz par trīs dienu apmācībām. Piemēram, Zviedrijā līdzgaitniecības gadījumā Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests organizē divdaļīgas apmācības. Pirmajā daļā līdzgaitniekiem tiek stāstīta vispārēja informācija par situāciju likumpārkāpumos Zviedrijā, par probācijas sistēmu, par to, kādas organizācijas ir iesaistītas darbā ar likumpārkāpējiem u.c. jautājumi. Nozīmīga apmācību sadaļa šajā brīdī ir līdzgaitnieka lomas definēšana kopējā likumpārkāpēju resocializācijas sistēmā. Otrā apmācību daļa vairāk sastāv no praktiskās apmācības un dažādu situāciju analīzes. Tiek diskutēts par to, kā līdzgaitniekam rīkoties noteiktās situācijās.³⁸⁴

Lielbritānijas mentoringa programmā, piemēram, noris trīs dienu apmācības. Tajās divu dienu garumā notiek apmācību kurss, kurā tiek aplūkotas mentoru un likumpārkāpēju gaidas no programmas, izaicinājumi, darba aizsardzības un drošības aspekti, īstenojot mentoringu. Apmācību dalībnieki izspēlē dažādas lomu spēles un iespējamus scenārijus. Brīvprātīgajiem tiek stāstīts, kādas metodes un palīg līdzekļus mentori izmanto un kādos jautājumos likumpārkāpējam var būt vajadzīga palīdzība, atbalsts un vadlīnijas. Palīdzība, kas nepieciešama likumpārkāpējam, var būt saistīta ar finanšu jautājumu risināšanu, darba atrašanu un pieteikšanos uz darba vakanci, labāku attiecību veidošanu ar radiem, izolācijas sajūtu, gatavību sākt visu no sākuma, apmācībām. Vienu dienu notiek nodarbība cietumā, to organizē ieslodzījuma vieta. Šajā nodarbībā tiek pārrunāti jautājumi saistībā ar paš aizsardzību, ķīlnieku krīzi u.c.³⁸⁵

- **Brīvprātīgo koordinēšana.** Zviedrijas līdzgaitniecības modelī kā īpaši pozitīvs aspekts izceļama trīspusējā, uz uzticēšanos un informācijas apmaiņu balstīta sadarbība starp klientu, lietas vadītāju un līdzgaitnieku. Pirms līdzgaitniecības uzsākšanas kopīgi ar lietas vadītāju tiek izspriests, kādu atbalstu līdzgaitnieks sniegs katrā no klienta problēm jautājumiem, piemēram, vai līdzgaitnieks sniegs atbalstu sociālo jautājumu kārtošanā. Līdzgaitnieks ir informēts par klienta likumpārkāpumu, savukārt klients zina, kāpēc viņš satiekas ar līdzgaitnieku, kas līdzgaitniekam ir jādara. Par nepieciešamā atbalsta sniegšanu līdzgaitniekam ir atbildīgs lietas vadītājs. Lietas vadītājs tādējādi arī

³⁸³ Justice. PSI 16/2011, PSI - Prison Service Instructions, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>

³⁸⁴ Kriminalvården. (2017). Grundutbildning för lekmanövervakare. (Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta līdzgaitnieku apmācības materiāls, npublicēts materiāls.

³⁸⁵ CLINKS. (2016). Trailblazers mentorings: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/vv-case_study_14_trailblazers_final.pdf

ir tas, kurš uzrauga līdzgaitnieka darbu, jo starp viņiem notiek regulāra informācijas apmaiņa. Tā tiek organizēta mutiskā, ne rakstiskā veidā, lai mazinātu administratīvo slogu līdzgaitniekam.³⁸⁶

Savukārt Lielbritānijas NVO "Trailblazers Mentoring" īstenotajā līdzgaitniecības programmā izceļams tas, ka mentoringa šajā programmā tiek nodrošināts jau ieslodzījumā, lai sagatavotu notiesāto atbrīvošanai, atbalstītu augsta riska atbrīvošanas brīdī, turpinot sniegt atbalstu arī tad, kad persona ir atbrīvota no ieslodzījuma. Visbiežāk mentoringa tiek veikts ik nedēļu, personai atrodoties ieslodzījumā, un reizi vienā vai divās nedēļās pēc notiesātā atbrīvošanas no ieslodzījuma. Pēc atbrīvošanas mentors un likumpārkāpējs parasti abpusēji vienojas par sadarbības pārtraukšanu pēc sešiem līdz 12 mēnešiem no brīža, kad likumpārkāpējs tiek atbrīvots no ieslodzījuma. Pirms sadarbības pārtraukšanas mentors sadarbībā ar likumpārkāpēju izstrādā kopīgu "tālākās darbības plānu" likumpārkāpējam, atbalsta likumpārkāpēju pieteikties apmācībai un papildus izglītībai pēc atbrīvošanās.³⁸⁷

- Notiesāto personu iesaiste un motivēšana brīvprātīgā darba aktivitātēm. Programmās tiek iesaistīti ieslodzītie un bijušie ieslodzītie, kuri ir izrādījuši interesi dalībai programmās. Piemēram, Lielbritānijā, lai popularizētu mentoringa programmu ieslodzīto vidū, "Trailblazers Mentoring" projektu vadītājs piedalās jauno ieslodzīto ievadsemināros – tās ir tikšanās ar jaunpienākušajiem ieslodzītajiem, kur cietuma darbinieki stāsta par dzīvi ieslodzījumā un ieslodzījuma vietas noteikumiem, programmas iespējām. Papildus, saskaņojot ar cietuma vadību, organizācija izliek ieslodzījuma vietā informatīvus plakātus.

Zviedrijas Ieslodzījumu vietu un probācijas dienests līdzgaitniekus, piemēram, piedāvā personām, kurām ir augsts recidīva risks, jo tiek uzskatīts, ka šiem notiesātajiem ir nepieciešama palīdzība – līdzgaitnieks, kura uzdevums ir mēģināt sniegt atbalstu šim likumpārkāpējam. Taču līdzgaitnieki netiek piedāvāti likumpārkāpējiem, kuri var apdraudēt līdzgaitnieku darbību, piemēram, garīgi slimiem likumpārkāpējiem, ieslodzītajiem, kuriem ir nosliece uz vardarbību, vai likumpārkāpējiem, kuri ir iesaistīti organizētos noziedzības grupējumos, pamatojoties ar drošības apsvērumiem brīvprātīgajam.³⁸⁸

- Resursi brīvprātīgā darba organizēšanai. Visu trīs aplūkoto valstu brīvprātīgā darba aktivitāšu īstenošanai tiek sniegts finansiāls atbalsts no valsts vai pašvaldības. Tas nodrošina programmu ilgtspēju un pēctecību. Tas reizē ir arī kā mehānisms, lai regulētu brīvprātīgā darba aktivitāšu virzienus un noteiktu prioritātes. Taču papildus publiskā sektora atbalstam organizācijas piesaista arī ziedojumus vai piedalās projektu konkursos, jo publiskā sektora finansējums ne vienmēr nosedz visas ar programmu darbību saistītās izmaksas.
- Brīvprātīgo, organizāciju un valsts iestāžu sadarbība. Gandrīz visu aplūkoto prakšu gadījumā NVO ir tās, kuras praktiskā līmenī organizē brīvprātīgo darbu. Valsts iestādes savukārt ir atbildīgas par kopējo aktivitāšu virzienu un mērķu noteikšanu. Šāds atbildības sadalījums starp valsti un NVO nodrošina iespēju efektīvāk organizēt darbu, t.sk. valsts iestādēm koncentrēties uz tiešo funkciju veikšanu un resocializācijas aktivitāšu plānošanu, savukārt organizācijām koncentrēties uz brīvprātīgo piesaisti, koordinēšanu un atgriezeniskās saites no likumpārkāpējiem saņemšanu. Ieslodzījuma vietu loma visbiežāk ir sniegt atbalstu aktivitāšu norisē, gādājot par drošības instruktāžu un telpām aktivitāšu īstenošanai, kā arī informējot par ieslodzīto vajadzībām un vēlmēm.

³⁸⁶ Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījumu vietu un probācijas dienesta pārstāvi

³⁸⁷ CLINKS. (2016). Trailblazers mentoring: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project.

³⁸⁸ Holmberg S., Kindgren J., Bogestam N. (2012). Non-custodial care in Sweden, (skatīts 2018.05.19), <https://www.bra.se/bra-in-english/home/publications/archive/publications/2012-06-11-non-custodial-care-in-sweden.html>

Lielbritānijas aplūkotajā brīvprātīgā darba programmā "Oficiālo cietumu apmeklētāju programma" kā pozitīvais norādāma ciešā sadarbība starp ieslodzījuma vietu administrāciju un NVO (ar Nacionālo oficiālo cietumu apmeklētāju asociāciju – NAOPV), kura veic darbu pie programmas popularizēšanas. NAOPV aktīvi sadarbojas ar Tieslietu ministriju, kā rezultātā tā ir vienmēr informēta par plānotajām izmaiņām, kas varētu ietekmēt OCA programmu. Šī asociācija arī veic nacionālās OCA programmas dalībnieku datubāzes uzturēšanu, ko tai deleģējusi Tieslietu ministrija.³⁸⁹

Lielbritānijā pastāv arī sekmīgs iesaistīto pušu sadarbības modelis mentoringa programmā, t.i., katru programmas struktūrvienību (cietumu) uzrauga "Trailblazers Mentoring" organizācijas algots pilna laika darbinieks – projekta vadītājs. Viņš arī fiziski atrodas ieslodzījuma vietā. Šāda organizatoriskā pieeja nodrošina projektu vadītājam regulāru sadarbību ar cietuma darbiniekiem, mentoriem un mentorejamajiem, kas savukārt nodrošina jautājumu vai problēmu risināšanu nekavējoties. Projektu vadītājs tiek informēts par visām situācijām vai apstākļu izmaiņām, kas skar ieslodzīto un mentoru, kā rezultātā mentoringa programma var tikt pielāgota atbilstoši ieslodzītā praktiskajām un emocionālajām vajadzībām.³⁹⁰

Zviedrijā savukārt sekmīgi darbojas modelis, kur atbildīgā valsts iestāde Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests sadarbojas ar dažādām NVO brīvprātīgo aktivitāšu plānošanā un atbalsta finansējuma sadalē. Pastāv sistēma, kurā katru gadu NVO iesniedz pieteikumu ar iecerētā pasākuma detalizētu aprakstu Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta teritoriālajā struktūrvienībā – tajā dienestā, kura teritorijā plānota darbība. Tālāk sadarbībā ar dažādām iesaistītajām pusēm NVO pieteikumos tiek izvērtēti tādi aspekti kā darbības apraksts, regularitāte, klientu pieprasījums, lietderība kontekstā ar citām uzraudzības periodā realizētajām programmām, prioritāte, un tas, vai gadījumā, ja tā ir esoša programma, tā ir labi darbojusies līdz šim.³⁹¹ Kā pozitīvais izceļams atbildību sadalījums – t.i., NVO programmas veido sadarbībā ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta teritoriālajām struktūrvienībām, atbilstoši tās teritorijas klientu vajadzībām, vienojoties par praktiskiem jautājumiem un to, kā programma tiks īstenota. Savukārt centralizēti valstiskā līmenī tiek apstiprināti aktivitāšu virzieni un prioritātes.³⁹²

- Programmu efektivitāte. Pētījumā aplūkotajās praksēs ne vienmēr bija iespējams iegūt datus par šo programmu efektivitāti – informāciju par tiem nesniedza ne intervētie iestāžu un organizāciju pārstāvji, ne tie bija atrodamā internetā resursos. Gadījumos, kad bija pieejami dati par programmu novērtējumu un efektivitāti, tās galvenokārt tika aplūkotas, vērtējot **likumpārkāpēju** apmierinātību un **atsauksmes** par programmu un vērtējot **programmu ietekmi uz personas kriminogēno uzvedību** (skat. šī ziņojuma 5. nodaļu).

Piemēram, attiecībā uz programmu "Lasi man priekšā", kura tiek īstenota gan Polijā, gan Lielbritānijā, Lielbritānijā veiktais novērtējums norāda, ka ieslodzītie to vērtē ļoti pozitīvi un ka šādu programmu esamība var mazināt ieslodzītā recidīvu.³⁹³ Attiecībā uz Zviedrijas īstenoto līdzgaitniecības programmu, Zviedrijas noziedzības prevencijas nacionālās padomes veiktais pētījums norāda, ka likumpārkāpēji atzinīgi novērtē līdzgaitnieku darbu un tā ietekmi uz viņiem, un ir pateicīgi par to.³⁹⁴ Attiecībā uz aplūkoto Lielbritānijas mentoringa programmu, novērtējumā secināts, ka mentoringa

³⁸⁹ NAOPV. *The Official Prison Visiting Scheme*. Npublicēts materiāls.

³⁹⁰ CLINKS. (2016). *Trailblazers mentorings: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project*.

³⁹¹ Kriminalvården. (2018). Statsbidrag 2018 – organisationer som sökt bidrag (Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta ziņojums par valdības piešķirtajiem līdzekļiem NVO darbībai 2018.gadā, npublicēts materiāls).

³⁹² Intervija ar Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta pārstāvi.

³⁹³ Storybook Dads. Our Stats, (skatīts 2018.05.19), http://www.storybookdads.org.uk/facts_stats.html

³⁹⁴ Holmberg S., Kindgren J., Bogestam N. (2012). Non-custodial care in Sweden, (skatīts 2018.05.19), <https://www.bra.se/bra-in-english/home/publications/archive/publications/2012-06-11-non-custodial-care-in-sweden.html>

programmas dalībnieku recidīvs ir zemāks nekā vidēji valstī un ka programmas dalībnieki biežāk iesaistās savas kvalifikācijas celšanā, kā arī uzlabo savu attieksmi, domāšanu un uzvedību.³⁹⁵

Aplūkoto valstu situāciju raksturojošo rādītāju salīdzinājums

Papildus sniegtajām atbildēm uz pētnieciskajiem jautājumiem turpinājumā tabulas formā (skatīt 9. tabulu) salīdzināti ārvalstu prakšu analīzē iegūtie rezultāti attiecībā uz ieslodzījuma vietu un ieslodzīto skaitu, brīvprātīgo darbu ieslodzījuma vietās un līdzgaitniecību pēc ieslodzījuma. Veicot šo rādītāju salīdzinājumu, jāņem vērā, ka dati balstīti uz izvēlēto programmu analīzi un veiktajām intervijām, kā arī to detalizācijas pakāpe var atšķirties atkarībā no tā, cik plaša informācija bija pieejama. Papildus dati šajās pašās pozīcijās pievienoti arī par Latviju, lai sniegtu priekšstatu par prakšu atšķirībām.

9. tabula

Kopsavilkums par esošo situāciju aplūkotajās valstīs

Nr. p.k.	Rādītājs	Latvija 	Lielbritānija 	Zviedrija 	Polija
1. Ieslodzījuma statistika					
1	Ieslodzīto skaits (nacionālās statistikas datu bāzes)	3 765 (2017.g. decembris)	Anglija, Velsa: 84 399 Skotija: 7 334 Ziemeļīrija: 1 416 (2017.g. decembris)	4 150 (2017.g. oktobris)	73 822 (2017.g. decembris)
2	Ieslodzīto skaits uz 100 tūkst. iedz. (avots: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do)	215 (2016.g.)	Anglija, Velsa: 146 Skotija: 144 Ziemeļīrija: 75 (2016.g.)	60 (2016.g.)	188 (2016.g.)
3	Ieslodzījuma vietu skaits (avots: http://www.prisonstudies.org)	10 (2018.g.)	Anglija, Velsa: 118 (2018.g.) Skotija: 15 (2017.g.) Ziemeļīrija: 3 (2018.g.)	79 (2016.g.1.okt.)	215 (2011.g.)
4	Jauniešu īpatsvars (līdz 18.g.) ieslodzīto vidū (avots: http://www.prisonstudies.org/country)	1% (2017.g.1.janv.)	Anglija, Velsa – 0,7% (2017.31.dec.) Skotija – 0,5% (2018.27.apr.) Ziemeļīrija – 1,5% (2016.1.sept.)	0,3% (2016.g.1.okt.)	0,4% (2013.g.31.dec.)
5	Ieslodzījuma vietu veidi, soda izciešanas režīmi	Slēgts cietums, daļēji slēgts cietums, atklāta cietuma nodaļa Soda izciešanas režīma zemākā, vidējā un augstākā pakāpe.	Anglijas un Velsas cietumiem - ieslodzīto kategorijas no A līdz D, kur A ir stingrākā (augstākā) pakāpe. Anglijas un Velsas cietumiem ir vēl citas atšķirīgas funkcijas, kas ir saistītas gan ar ieslodzīto kopējo ieslodzījuma termiņu, gan ar laiku, kas ir palicis līdz ieslodzīto atbrīvošanai no soda izciešanas. Nav pieejama informācija, vai Skotijā un Ziemeļīrijā	Cietumu kategorijas no A līdz F, kur A ir visstingrākais uzraudzības režīms un F - viszemākā kontroles pakāpe	Cietumu veidi: slēgta tipa cietums, daļēji atvērta tipa cietums un atvērta tipa cietums.

³⁹⁵ Trailblazers. Our Impact, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/our-impact>

Nr. p.k.	Rādītājs	Latvija 	Lielbritānija 	Zviedrija 	Polija
			esošajiem cietumiem ir piešķirta kāda noteikta kategorija		
6	Iestādes, kuru pamatfunkcijas vērstas uz ieslodzīto resocializāciju (neskaitot TM)	IeVP un VPD	<p>Anglijā un Velsā: Viņas Majestātes Cietumu un probācijas dienests (<i>angļu val. HM Prison and Probation Service</i>).</p> <p>Skotijā: Skotijas cietumu administrācija (<i>angļu val. Scottish Prison Service</i>) un Sociālais dienests.</p> <p>Ziemeļīrijā: Ziemeļīrijas cietumu dienests (<i>angļu val. Northern Ireland Prison Service</i>) un Ziemeļīrijas probācijas pārvalde (<i>angļu val. Northern Ireland Probation Board</i>)</p>	Zviedrijas Ieslodzījumu vietu un probācijas dienests (<i>zviedru val. Kriminalvården</i>)	Ieslodzījuma vietu dienests (<i>poļu val. Służby Więziennej, angļu val. Prison Service</i>), tiesas ar tām piederošajām probācijas nodaļām.

2. Brīvprātīgais darbs ieslodzījuma vietās

7.	Labdarības indekss un iedzīvotāju īpatsvars, kuri veic noteiktas brīvprātīgās darbības 2017.g. <i>(avots Charities AID Foundation. (2017). CAF World Giving Index 2017)</i>	Vieta indeksā: 131 Palīdzības sniegšana nepazīstamai personai: 28% iedz. Naudas ziedojumi labdarībai: 20% iedz. Brīvprātīgais darba organizācijas labā: 5% iedz.	Vieta indeksā: 11 Palīdzības sniegšana nepazīstamai personai: 58% iedz. Naudas ziedojumi labdarībai: 64% iedz. Brīvprātīgais darba organizācijas labā: 28% iedz.	Vieta indeksā: 34 Palīdzības sniegšana nepazīstamai personai: 53% iedz. Naudas ziedojumi labdarībai: 55% iedz. Brīvprātīgais darba organizācijas labā: 14% iedz.	Vieta indeksā: 105 Palīdzības sniegšana nepazīstamai personai: 37% iedz. Naudas ziedojumi labdarībai: 27% iedz. Brīvprātīgais darba organizācijas labā: 13% iedz.
8.	Vai brīvprātīgo darbu ieslodzījumā veic organizācijas vai brīvprātīgie?	Brīvprātīgo darbu nodrošina organizācijas, savā paspārnē piesaistot brīvprātīgos, un to veic arī individuāli ieslodzījuma vietas uzrunāti brīvprātīgie (piemēram, sniedzot koncertus, praktiskas nodarbības)	Brīvprātīgo darbu nodrošina organizācijas, savā paspārnē piesaistot brīvprātīgos, un individuāli brīvprātīgie (piemēram, sniedzot koncertus, lekcijas, praktiskas nodarbības, individuālas sarunas ar ieslodzītajiem)	Brīvprātīgo darbu pamatā nodrošina organizācijas, savā paspārnē piesaistot brīvprātīgos	Brīvprātīgo darbu pamatā nodrošina organizācijas, savā paspārnē piesaistot brīvprātīgos
9.	Vai brīvprātīgais darbs ieslodzījumā tiek plānots un koordinēts	Projekta ietvaros atsevišķas aktivitātes	Aktivitātes organizē ieslodzījuma vietas un brīvprātīgie,	Aktivitātes iniciē un organizē brīvprātīgo organizācijas, taču	Aktivitātes iniciē un organizē organizācijas, taču

Nr. p.k.	Rādītājs	Latvija 	Lielbritānija 	Zviedrija 	Polija
	centralizēti, no valsts iestāžu puses?	organizē centralizēti (IeVP), pastāvīgi aktivitātes organizē ieslodzījuma vietas un brīvprātīgie / brīvprātīgo organizācijas	brīvprātīgo organizācijas	plānu saskaņo un nosaka valsts iestāde sadarbībā ar ieslodzījuma vietām	liela nozīme ir atbalsta finansējumam un sadarbībai ar ieslodzījuma vietu.
10.	Aktivākās / lielākās brīvprātīgo organizācijas darbam ieslodzījuma vietās	Dažādas reliģiskās organizācijas, Anonīmo alkoholiķu sadraudzība, Anonīmie narkomāni, Biedrība Pro Bono&Mentors, Ghetto gaumes, Ilģuciema sievietes u.c.	CLINKS, Mothers Union, Nacro, UserVoice, The National Criminal Justice Arts Alliance u.c.	BUFFF Sverige, Process Kedjan, RFS, RFSU, Stiftelsen Fryshuset, KRIS, Föreningen Fanzingo, Vägen Ut! u.c.	Slawek, Małopolskie Stowarzyszenie Probacja u.c.
11.	Brīvprātīgā darba aktivitāšu virzieni ieslodzījuma vietās	Atkarību mazināšana, izglītojošas un motivējošas interešu nodarbības, diskusijas, sporta aktivitātes u.c.	Darbs ar ieslodzīto ģimenēm, dažādu apmācību rīkošana, darbs ar ieslodzīto attieksmes, domāšanas maiņu, juridisko jautājumu risināšana un aizstāvība, emocionālais atbalsts u.c.	Darbs ar ieslodzīto ģimenēm, dažādu apmācību rīkošana, tikšanās un sarunu organizēšana cietumos, interešu nodarbības, u.c.	Darbs ar ieslodzīto ģimenēm, emocionāls u.c. veida atbalsts, informatīvi pasākumi u.c.
12.	Finansējuma avoti brīvprātīgo organizācijām brīvprātīgajam darbam ieslodzījuma vietās	ES fondi un citi finanšu instrumenti, ziedojumi, atsevišķos gadījumos – pašvaldību finansējums	ES fondi, ziedojumi, gadījumos, kad valsts deleģē savu funkciju - valsts piešķir finansējumu	Valsts un pašvaldību finansējums, fondi, ziedojumi, biedru naudas maksājumi, līdzekļi no korporatīviem fondiem, ienākumi no loterijas, ienākumi no pakalpojumu vai preču tirdzniecības	Valsts un pašvaldību finansējums, tiesu finansējums, ziedojumi, ES fondi u.c. finanšu instrumenti
13.	Vai valsts piešķir finansiālu atbalstu brīvprātīgajam darbam ieslodzījumā?	Atsevišķu projektu ietvaros IeVP sedz transporta, nakšņošanas, ēdināšanas izdevumus, kā arī apdrošina brīvprātīgos	Tikai gadījumos, ja brīvprātīgie veic valsts funkcijas. Tiek segti transporta izdevumi dažu programmu ietvaros	Valsts piešķir atbalstu brīvprātīgo organizācijām (ne indivīdiem)	Valsts apdrošina brīvprātīgos
14.	Vai eksistē citi sistēmiski atbalsta pasākumi?	Individuālas konsultācijas ar koordinatoru vai cietuma	Iespēja saņemt regulāras, sistēmiskas individuālas konsultācijas, atbalstu, ieteikumus	n/d	Iespēja saņemt individuālas konsultācijas, atbalstu, ieteikumus.

Nr. p.k.	Rādītājs	Latvija 	Lielbritānija 	Zviedrija 	Polija
		resocializācijas darbiniekiem			Studentiem, kuri kļūst par brīvprātīgajiem, studijās ir papildus priekšrocības stipendijas saņemšanā, tiek piešķirti kredītpunkti. Organizācija kompensē transporta izdevumus
15.	Brīvprātīgo uzrunāšanas veidi, kanāli	Personīga uzrunāšana no ieslodzījuma vietas puses un organizācijas, informācija pieejama atsevišķu brīvprātīgo organizāciju mājaslapās	Informācija tiek publicēta brīvprātīgajam darbam veltītajās interneta vietnēs, e-žurnālā " <i>What can I do in criminal justice system?</i> ", brīvprātīgo organizāciju mājaslapās, personīga uzrunāšana no vietējām kopienām	Informācija tiek publicēta brīvprātīgajam darbam veltītajās interneta vietnēs, brīvprātīgo organizāciju mājaslapās, organizācijas personīgi uzrunā brīvprātīgos	Informācija tiek publicēta brīvprātīgajam darbam veltītajās interneta vietnēs, brīvprātīgo organizācijas personīgi uzrunā brīvprātīgos
16.	Vai eksistē īpašs brīvprātīgā darba normatīvais regulējums	Jā (Brīvprātīgā darba likums)	Daļēji (ir brīvprātīgo organizāciju reģistrēšanas noteikumi)	Daļēji (brīvprātīgo organizāciju darbība, atkarībā no formas pakļauta dažādiem normatīvajiem aktiem)	Jā (Sabiedriskā labuma un brīvprātīgo darbības likums)
17.	Vai pastāv brīvprātīgā darba līgums (starp brīvprātīgo darba organizatoru un brīvprātīgo)?	Atsevišķos projektos tiek slēgts līgums starp IeVP un brīvprātīgo, atsevišķas organizācijas slēdz līgumus ar brīvprātīgajiem	Tiek slēgta vienošanās starp organizāciju un brīvprātīgo	n/d	Tiek slēgta vienošanās starp organizāciju un brīvprātīgo
18.	Vai brīvprātīgajiem tiek organizētas apmācības?	Projektu ietvaros apmācības organizē IeVP	Organizācijas īsteno apmācības saviem brīvprātīgajiem	Organizācijas īsteno apmācības saviem brīvprātīgajiem	Organizācijas īsteno apmācības saviem brīvprātīgajiem
19.	Kritēriji brīvprātīgo atlasei	Pilngadība, personiskā motivācija, tiek izskatīta personas sodāmība un izvērtēts, vai tā ir šķērslis	Pilngadība (dažām organizācijām ir vecuma cenzs 75 g.), personiskā motivācija, tiek izskatīta personas sodāmība un izvērtēts, vai tā ir šķērslis	Personas motivācija	Personas motivācija
3. Līdzgaitniecība un atbalsts personām pēc ieslodzījuma					
20.	Līdzgaitniecību apzīmējoši jēdzieni	Līdzgaitniecība	Mentoring, befriending, peer support	Mentoring, layman	Mentoring

Nr. p.k.	Rādītājs	Latvija 	Lielbritānija 	Zviedrija 	Polija
21.	Vai līdzgaitniecību veic organizācijas vai individuāli brīvprātīgie?	Līdzgaitniecību lielākoties nodrošina indivīdi personīgi, taču ir atsevišķas organizācijas, kuras sniedz līdzbiedru atbalstu bijušajiem ieslodzītajiem	Līdzgaitniecību nodrošina organizācijas	Līdzgaitniecību nodrošina indivīdi personīgi	Līdzgaitniecību nodrošina organizācijas, taču nav pieejami dati par to, vai līdzgaitniecību var veikt arī individuāli brīvprātīgie.
22.	Vai līdzgaitniecība tiek plānota un koordinēta centralizēti, no valsts / pašvaldību iestāžu puses?	Līdzgaitniecību plāno un organizē VPD	Nē	Līdzgaitniecību plāno un organizē Zviedrijas Cietumu un probācijas dienests	n/d
23.	Aktivākās / lielākās organizācijas, kas sniedz atbalstu personām pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma	Ratnieki, Lediņi, Bētlemeš žēlsirdības māja, Bruknas muiža, Izvēlies brīvību, attīstības fonds "Celies" u.c.	PACT, Startup u.c.	BUFFF Sverige, Process Kedjan, RFS, RFSU, Stiftelsen Fryshuset, KRIS, Föreningen Fanzingo, Vägen Ut! u.c.	Stowarzyszenie Pomocy Osobom Wychodzącym na Wolność EMAUS, Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka”, Katolickie Stowarzyszenie Pomocy im. Św. Brata Alberta, Towarzystwo Opieki nad Więźniami, Stowarzyszenie resocjalizacji i rehabilitacji i pomocy społecznej im. H.Ch. Kofeoda, Czarna Qwca u.c.
24.	Vai valsts piešķir finansiālu atbalstu organizācijām, kas nodrošina līdzgaitniecību, un individuālām personām -līdzgaitniekiem	Valsts organizācijām finansiālu atbalstu nepiešķir. Individuālām personām, kurām ir noslēgts līgums ar VPD, ir iespēja saņemt līdzgaitniecības izdevumu kompensāciju līdz 30 eiro vienā mēnesī un apdrošināšanu.	Valsts organizācijām piešķir finansējumu.	Individuālām personām, kurām ir noslēgts līgums ar probācijas dienestu, tiek piešķirti ~45 eiro mēnesī līdzgaitniecības veikšanai. Papildus iespējams pieprasīt līdzekļus, ja radušies lielāki izdevumi. Tiek nodrošināta līdzgaitnieku apdrošināšana.	n/d
25.	Vai eksistē citi sistēmiski atbalsta pasākumi?	Individuālas konsultācijas ar koordinātoru	Iespēja saņemt regulāras, sistēmiskas individuālas konsultācijas, atbalstu, ieteikumus	Regulāra saziņa ar lietas vadītāju, iespēja saņemt atbalstu no lietas vadītāja	n/d
26.	Līdzgaitnieku uzrunāšanas veidi, kanāli	Informācija tiek publicēta VPD mājaslapā, sociālajos tīklos,	Informācija tiek publicēta brīvprātīgajam darbam veltītajās	Dienesta rīcībā ir īpaši izveidota līdzgaitnieku datubāze, no kuras	n/d

Nr. p.k.	Rādītājs	Latvija 	Lielbritānija 	Zviedrija 	Polija
		līdzgaitnieki tiek uzrunāti personīgi	interneta vietnēs, e-žurnālā "What can I do in criminal justice system?", brīvprātīgo organizāciju mājaslapās.	tiek atlasīti līdzgaitnieki. Papildus pastāv iespēja, ka tiek piesaistīta persona, kuru pazīst likumpārkāpējs	
27.	Vai pastāv līdzgaitniecības līgums (starp organizatoru un līdzgaitnieku)?	Jā, tiek slēgts līgums starp VPD un līdzgaitnieku	Tiek noslēgta vienošanās (<i>an/lu val. agreement</i>) par to, ko viena vai otra puse apņemas darīt vai nedarīt	Tiek noslēgta vienošanās (<i>an/lu val. agreement</i>) par konfidencialitātes saglabāšanu	n/d
28.	Vai līdzgaitniekiem tiek organizētas apmācības?	VPD īsteno apmācības. Viena no NVO īsteno līdzgaitnieku apmācības	Organizācijas īsteno apmācības	Zviedrijas Cietumu un probācijas dienests īsteno apmācības	n/d
29.	Kritēriji brīvprātīgo atlasei	Pilngadība, personiskā motivācija, tiek izskatīta personas sodāmība un izvērtēts, vai tā ir šķērslis	Pilngadība, personiskā motivācija, tiek izskatīta personas sodāmība un izvērtēts, vai tā ir šķērslis	Pilngadība, Personiskā motivācija, Rekomendācija no trešās personas, nedrīkst būt parādu, atkarību un aktuālu sodāmību (kādu laiku sodāmībai jābūt dzēstai)	n/d

Avots: Pētnieku apkopota informācija

Modeļi un to elementi, nepieciešamās darbības un izmaiņas, kuras ir rekomendējamas Latvijā brīvprātīgajā darbā un līdzgaitniecībā ar notiesātām personām

Veicot ārvalstu prakšu analīzi, tika konstatētas vairākas veiksmīgas **pieejas** brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības īstenošanā. Turpinājumā integrētā formā sniegts apkopojums par problēmām un ieteikumiem, ko iespējams ņemt vērā līdzgaitniecības un brīvprātīgā darba attīstībai Latvijā. Ieteikumi ir strukturēti piecās tematiskās jomās: stratēģiskā plānošana, brīvprātīgo piesaiste, administratīvā sloga mazināšana, finansiāla atbalsta sniegšana un brīvprātīgā darba organizācija.

Stratēģiskā plānošana

- Ārvalstu pieredze parāda, ka valsts un brīvprātīgo sektora sadarbības modeļi var būt dažādi, tāpēc, veidojot brīvprātīgā darba organizācijas sistēmu, , jau no paša sākuma svarīgi ir definēt brīvprātīgā darba funkcijas kopējās likumpārkāpēju resocializācijas sistēmas ietvaros, nosakot tā mērķus un uzdevumus, un sadarbību virzīt uz izvirzīto mērķu sasniegšanu. Tas ir būtisks priekšnosacījums programmu efektivitātes novērtējumos.
- Zinot brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības vietu un lomu likumpārkāpēju resocializācijas sistēmā, attiecīgi tālāk nepieciešams izvirzīt konkrētus aktivitāšu mērķus un sasniedzamos rezultātus. Nepieciešams noteikt, cik un kāda veida aktivitātes ir būtiski attīstīt, cik brīvprātīgie ir nepieciešami.

Jākonkretizē IeVP un VPD, brīvprātīgo un organizāciju loma un atbildības ieslodzīto un bijušo ieslodzīto resocializācijas procesā.

- Svarīgi brīvprātīgo darbu veidot atbilstoši ieslodzīto vajadzībām un interesēm. Tāpēc labāku rezultātu sasniegšanai programmu plānošanas un vajadzību definēšanas procesā, līdzīgi kā Zviedrijā, ir svarīgi iesaistīt NVO un brīvprātīgos, kas ikdienā strādā ar esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem un kuri ir informēti par klientu vajadzībām un problēmām, iekļaujoties sabiedrībā.
- Plānojot ieslodzīto resocializāciju, t.sk. brīvprātīgā darba attīstību ieslodzījuma vietās, līdzīgi kā Zviedrijā, ir būtiski apkopot un elektroniski uzkrāt statistiski apstrādājamu informāciju par katra ieslodzītā nodarbinātības laiku cietumā – apkopojot informāciju par laiku, ko persona pavada, iegūstot izglītību, strādājot algotu darbu, iesaistoties interešu nodarbībās, iesaistoties korekcijas programmās. Pašreizējā situācijā Latvijā šāda uzskaitē netiek veikta, tādēļ nav iespējams iegūt informāciju par to, cik lielu dienas daļu ieslodzītie pavada nodarbināti ar jebkāda veida organizētām aktivitātēm. Bez izpratnes par situāciju – tās mērogiem un dinamiku – nav iespējams veikt stratēģisku plānošanu. Informācijas uzkrāšana un analīze ir pamats turpmākajam darbam. Šādu datu ieguve ļautu efektīvāk plānot un vērtēt gan esošās, gan nākotnē nepieciešamās programmas un to ieviešanas iespējas.
- Brīvprātīgā darba plānošanas vajadzībām ir rekomendējams centralizēti un sistēmiski uzkrāt informāciju par brīvprātīgajiem, kuri jau veic darbu ieslodzījumā vai atbalsta ieslodzītos pēc to atbrīvošanas (nosakot, par kuriem brīvprātīgajiem šo informāciju apkopot – primāri, par tiem, kas veic kvalificētas, specifiskas aktivitātes (piemēram, nodrošina darba prasmju un neformālās izglītības apguvi, organizē atbalsta grupas u.tml.), līdzgaitniekiem un regulāru brīvprātīgo aktivitāšu veicējiem u.tml.). Pretējā gadījumā netiek apzināts brīvprātīgo resurss, un tā potenciāls nav novērtēts. Piemēram, Zviedrijā Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests ir izveidojis līdzgaitnieku datubāzi, no kuras regulāri tiek izvēlēti un atlasīti konkrētam klientam piemēroti līdzgaitnieki.
- Ārvalstu pieredze norāda, ka ieslodzīto resocializācijā viena no būtiskākajām lomām ir tieši nodarbinātībai. Pašreizējā Latvijas situācijā algots darbs ieslodzījumā ir maz attīstīts, uz ko norāda arī intervētie ieslodzījuma vietu resocializācijas nodaļas darbinieki un brīvprātīgā darba veicēji. Veiktā Polijas pieredzes analīze atspoguļo, ka ar pareizi izvēlētiem atbalsta instrumentiem iespējams ievērojami paaugstināt nodarbinātības rādītājus ieslodzīto vidū. 2016. gadā Polijā tika uzsākta speciāla programma "Darbs ieslodzītajiem" ar mērķi atbalstīt cietumos un aizturēšanas centros ieslodzīto personu sociālo "readaptāciju", aktivizējot viņu profesionālās spējas. Programmas divu gadu darbības laikā nodarbināto skaits ieslodzījuma vietās ir pieaudzis par 12 tūkst. personām un nodarbināto ieslodzīto skaits veido 52% no kopējā ieslodzīto skaita.
- Ieslodzīto pirms termiņa atbrīvošanai un viņu veiksmīgākai pārejai uz dzīvi sabiedrībā, nepieciešams sekmēt elektroniskās uzraudzības attīstību, līdztekus risinot jautājumu par ieslodzīto dzīvesvietu vai pagaidu uzturēšanās vietu. Papildus tam par lietderīgu risinājumu ārvalstu pieredze atzīst atvērta tipa cietumu, cietuma nodaļu attīstību, līdzīgi kā tas ir Olaines cietuma gadījumā, kur ieslodzītajiem būtu iespēja pavadīt noteiktu laiku pirms atbrīvošanas un noteiktu dienas daļu un aktivitātes īstenot sabiedrībā. Abi iepriekš minētie virzieni (elektroniskā uzraudzība un atvērta tipa cietumu nodaļu attīstība) ļautu nodrošināt personai iespēju dzīvot un uzturēties sabiedrībā vai tuvāk tai, kas ir būtisks iekļaušanos sekmējošs faktors. Latvijas gadījumā aktualitāti saglabā arī "pusceļu mājas" projekti, ņemot vērā bijušo ieslodzīto sliktu sociālo stāvokli un nereti – dzīves vietas neesamību.

Brīvprātīgo piesaiste

- Lai ieslodzīto resocializācijā būtu iespējams attīstīt dažādas programmas, kuru īstenošanā nepieciešami brīvprātīgie, rekomendējams uzrunāt augstskolu studentus – topošos jomas

profesionāļus, līdzīgi kā tas ir Lielbritānijā un Polijā. Tas ne tikai veicinātu brīvprātīgo kustības attīstību, bet ļautu topošajiem jomas profesionāļiem iegūt izpratni un pieredzi darbā ar mērķgrupu. Sākotnēji potenciālā mērķgrupa varētu būt tiesībzinātņu, psiholoģijas, policijas koledžas, sociālā darba studenti. Studentus iespējams motivēt, piešķirot papildu priekšrocības (punktus) stipendijas saņemšanā un integrējot brīvprātīgā darba praksi studiju procesā – piešķirot par to kredītpunktus, kā tas ir Polijā. Papildus šiem studentiem iespējams piešķirt priekšrocības budžeta vietu sadalē.

Kā papildu resurss līdzgaitnieku piesaistē varētu tikt izmantoti veiksmīgi resocializējušies bijušie likumpārkāpēji. Ņemot vērā, ka šīm personām ir bijusi līdzīga pieredze, viņas spētu sniegt pieredzē balstītu atbalstu un motivēt likumpārkāpējus mainīties. Šīs pieejas izmantošanā iespējams izmantot praksi, kas aprobēta Skotijā.

- Ņemot vērā, ka ārvalstīs pastāv liels skaits programmu, kas vērstas uz ģimenes saišu stiprināšanu, secināts, ka Latvijā nav apkopota informācija par to, cik bērniem mātes un tēvi atrodas ieslodzījumā. Taču šādas informācijas pieejamība ir būtiska, plānojot atbalstu ieslodzīto ģimenēm, jo īpaši ieslodzīto bērniem.
- Sabiedrības izglītošanai un potenciālo brīvprātīgo, līdzgaitnieku ieinteresēšanai un uzrunāšanai rekomendējams izveidot elektronisku informācijas sniegšanas kanālu, kurā t.sk. būtu apkopota informācija par visām NVO, kas darbojas kriminālās justīcijas sistēmā, ar mērķi informēt potenciālos brīvprātīgos par brīvprātīgā darba iespējām šajā sektorā. Piemēram, Lielbritānijā pastāv prakse e-žurnāla izdošanā.

Administratīvā sloga mazināšana un finansiāla atbalsta sniegšana

- Lai veidotos veiksmīga sadarbība ar brīvprātīgajiem, būtiski, lai pēc iespējas mazāk tiktu tērēts brīvprātīgo laiks dažādu formalitāšu kārtīšanai – lai laiks, ko viņš iegulda darbā ar likumpārkāpēju, tiktu cienīts, jo jāņem vērā, ka katra brīvprātīgā laiks ir ierobežots un brīvprātīgais šo darbu veic bez atlīdzības. Latvijā līdzgaitniekiem, kuri ir iesaistīti VPD īstenotajās aktivitātēs, ir jāpārvar salīdzinoši augsts administratīvais slogs – jānoslēdz apjomīgs līgums, ja to salīdzina ar citu valstu vienošanās formām, jāsniedz rakstiskas atskaites par tikšanās reizēs ar līdzgaitnieku īstenotajām aktivitātēm, jāsniedz pieteikums izdevumu atmaksai, no kuras turklāt daļā gadījumu tiek ieturēta summa IIN apjomā. Mazinot administratīvo slogu līdzgaitniecības aktivitātei un veidojot brīvprātīgo aktivitāti, rekomendējams izmantot to līdzgaitniecības praksi, kas ir aprobēta Zviedrijā.

Piemēram, Zviedrijā līdzgaitniekiem līdzīgi kā Latvijā ir pieejams finansējums līdzgaitniecības izdevumu kompensēšanai. Taču no līdzgaitnieka netiek pieprasītas atskaites ne par iztērētajiem līdzekļiem, ne veiktajām aktivitātēm. Tā vietā tiek veidotas uz uzticēšanos balstītas attiecības un, līdzgaitniecības procesā cieši sadarbojas trīs puses: likumpārkāpējs, līdzgaitnieks un lietas vadītājs. Tādējādi lietas vadītājs ir informēts par notiekošo, viņam ir labas attiecības ar līdzgaitnieku, un lietu vadītājs rekomendē līdzgaitniekam īstenojamo aktivitāšu virzienus. Papildus starp visām trīs iesaistītajām pusēm notiek informācijas apmaiņa, piemēram, līdzgaitnieks ir informēts par likumpārkāpēja nodarījumu, savukārt likumpārkāpējs ir informēts par līdzgaitnieka uzdevumiem un lomu viņa resocializācijas procesā, kā arī to, ka līdzgaitnieks informēs lietas vadītāju, ja manis ko aizdomīgu vai nevēlamu.

Veikto visu trīs ārvalstu prakšu analīze iezīmē arī tendenci, ka līgumi netiek veidoti gari un sarežģīti, tā vietā pastāv vienošanās formas ar brīvprātīgajiem, piemēram, par konfidencialitātes un drošības noteikumu ievērošanu. Savukārt brīvprātīgā loma, pienākumi, tiesības pamatā tiek skaidroti apmācībās.

- Esošās situācijas izpētē Latvijā konstatēts, ka NVO, kas veic brīvprātīgo darbu likumpārkāpēju resocializācijas jomā, rodas problēmas programmu nodrošināšanā nepietiekamā finansējuma dēļ. Tā rezultātā nav iespējams nodrošināt programmu ilgtspēju, nepieciešams "dzīvot no projekta uz projektu", meklēt ziedojumus. Lai programmas varētu darboties, ir nepieciešams finansējums tiešo izdevumu segšanai (biroja izmaksas, grāmatvedība, transporta, materiālu izdevumi u.tml.). To pamato arī ārvalstu prakšu analīze, kurā, ka visos gadījumos organizācijām, kas veic brīvprātīgu darbu ieslodzījuma vietās un ar bijušajiem ieslodzītajiem, tiek nodrošināts finansiāls atbalsts no valsts brīvprātīgā darba un līdzgaitniecības veikšanai un darbības koordinēšanai. Ir gadījumi, kad piešķirtais finansējums ļauj segt visus tiešos izdevumus, taču ir gadījumi, ka organizācijām ar pieejamo finansējumu nepietiek, lai īstenotu visas plānotās aktivitātes. Šādos gadījumos papildus tiek piesaistīti ziedojumi vai organizācijas piesakās dažādu fondu un finanšu instrumentu līdzekļiem.

Ņemot vērā nepieciešamību attīstīt brīvprātīgo darbu Latvijā, rekomendējams izvērtēt IeVP un VPD iespējamo atbalsta lomu brīvprātīgo organizācijām valsts vai pašvaldību finansiāla vai materiāla atbalsta saņemšanā, kas nepieciešams šo organizācijas darbības nodrošināšanai (tas ietver tādu atbalstu kā biroja telpu ierādīšanu organizācijas darbībai, transporta izdevumu kompensēšanu, u.c.). Tāpat rekomendējams izvērtēt iespēju IeVP / VPD šīm organizācijām sniegt atbalstu finanšu līdzekļu (ārvalstu finanšu instrumentu, ziedojumu u.c.) piesaistei, piemēram, sniedzot rekomendācijas, ieteikumus, konsultācijas u.c. Ņemot vērā, ka šajās iestādēs darbiniekiem ir gan zināšanas par ieslodzītajiem un bijušajiem ieslodzītajiem nepieciešamajām programmām un viņu vajadzībām, gan iestāžu darbiniekiem ir kontakti ar citu valstu jomas speciālistiem, šādu atbalsta sniegšanu un konsultēšanu pieteikumu izstrādē būtu lietderīgi koncentrēt vienā iestādē.

Brīvprātīgā darba organizācija

- Ārvalstu pieredze liecina, ka attiecībā uz brīvprātīgā darba organizēšanu rekomendējama valsts institūciju sadarbība ar brīvprātīgo organizācijām un mazāk – ar individuālām, fiziskām personām (izņēmums – līdzgaitniecība). Šādam sadarbības modelim ir virkne priekšrocību, t.sk. organizācijām atšķirībā no fiziskām personām pastāv iespēja piesaistīt dažādu fondu un projektu finansējumu.
- Ārvalstu pieredze atspoguļo to, ka brīvprātīgo aktivitātes ir stingri nodalāmas no korekcijas programmām un brīvprātīgo aktivitāšu saturs nedrīkstētu būt vērsts uz ieslodzīto uzvedības korekciju un psiholoģisko vai garīgo aprūpi. Brīvprātīgo uzdevums ir saistīts ar kopējo resocializācijas plānu, kura ietvaros brīvprātīgajam nepieciešams veicināt likumpārkāpēja sociālo saikņu veidošanu. Tas ietver saturīgu brīvā laika pavadīšanu, ieslodzītā uzklaušīšanu un sarunas, informatīva rakstura informācijas sniegšanu, konsultēšanu. Tāpēc IeVP nepieciešams izvērtēt, vai pašreiz Latvijas ieslodzījuma vietās īstenotās brīvprātīgā darba programmas atbilst šiem nosacījumiem, vai dažādās brīvprātīgo organizētajās aktivitātēs nenotiek mērķtiecīga iejaukšanās ieslodzīto domāšanas veidā un tā ietekmēšana, vai gadījumos, kad tiek piedāvātas nodarbības, tās pasniedz jomā kompetentas un izglītotas personas.
- Līdzgaitniecībā Latvijā pašreizējā situācijā nenoris trīspusēja sadarbība starp lietas vadītāju, likumpārkāpēju un līdzgaitnieku, kas rada neuzticību šai programmai no lietu vadītāju puses un padara sarežģītāku un "bezpersoniskāku" programmas koordinēšanas procesu. Līdzgaitniecības sākumā kopā ar lietas vadītāju netiek izstrādāts plāns līdzgaitniecības aktivitātēm, ar līdzgaitnieku netiek pārrunātas konkrētā likumpārkāpēja noziedzīgais nodarījums. Lai mazinātu šīs problēmas, kas rodas neziņas dēļ, līdzgaitniecībā rekomendējams veidot ciešu un uz uzticēšanos balstītu sadarbību starp visām trīs iesaistītajām pusēm (lietas vadītājs, līdzgaitnieks, likumpārkāpējs). Lai veidotu šādu sadarbību, ieteicams balstīties uz Zviedrijas praksi, kur līdzgaitniecības sākumā līdzgaitnieks ar lietas vadītāju un likumpārkāpēju izstrādā aktivitāšu plānu, izrunājot iespējamās darbības virzienus un

cenšoties pieturēties pie šī plāna. Papildus, aizgūstot elementu no pētītās Lielbritānijas prakses, līdzgaitniecības noslēgumā rekomendējams veidot tālāku likumpārkāpēja atbalsta un darbības plānu (vadlīnijas likumpārkāpējam), ko kopā izstrādātu līdzgaitnieks (mentors) un likumpārkāpējs.

- Ir būtiski līdzgaitniecību Latvijā veidot tā, lai, personu atbrīvojot no ieslodzījuma, līdzgaitnieks viņu sagaidītu atbrīvošanas brīdī, līdzīgi kā tas ir Lielbritānijā. Ieslodzītajam pēc atbrīvošanās ir nepieciešams tūlītējs atbalsts. Tas ir īpaši būtiski gadījumos, kad ieslodzītajam ir sairušas saites ar ģimenes locekļiem un kad notiesātais ieslodzījumā ir pavadījis ilgstošu laika periodu, tādējādi zaudējot sociālās prasmes. To apstiprina Latvijā veiktās brīvprātīgo intervijas, kurās brīvprātīgie informēja par bijušo ieslodzīto apjukumu, atstājot ieslodzījuma vietu, un brīvprātīgo būtisko lomu pirmajās dienās pēc ieslodzītā atbrīvošanas.
- Izvērtējot vienu no Lielbritānijas praksēm brīvprātīgā darba nodrošināšanā ieslodzījuma vietās – to, ka brīvprātīgais darbs ieslodzījumā tiek stingri nošķirts no līdzgaitniecības, brīvprātīgais par sevi neatklāj nekādu personu identificējošu informāciju – nepieciešams apsvērt, vai šādas prakses ieviešana arī Latvijā nevarētu veicināt brīvprātīgā darba attīstību. Tas daļai potenciālo brīvprātīgo varētu radīt drošības sajūtu, zinot, ka ieslodzītajiem nebūs pieejama informācija par brīvprātīgo un netiks turpinātas saites tad, kad ieslodzīto atbrīvos.
- Latvijā ieslodzītie nav homogēna grupa – ir etniskās, kultūras u.c. atšķirības. Turklāt atšķirība var pieaugt, pieaugot imigrācijai Latvijā. Līdzīgas problēmas pastāv arī citās valstīs. Tādēļ, atsaucoties uz Lielbritānijas pieredzi, rekomendējams izvērtēt nepieciešamību veidot speciālas organizācijas, kuras apvieno cilvēkus ar noteiktu kulturālo un uzskatu pieredzi, piemēram, romu tautības pārstāvjus, un veic brīvprātīgo darbu cietumā līdzīgas kultūras pārstāvjiem. Šāda darbības specializācija arī Latvijā varētu būt izmantojama un sniegt pozitīvu ietekmi uz ieslodzītā resocializāciju.
- Nepieciešams diferencēt brīvprātīgā darba programmas atbilstoši cietuma režīma nosacījumiem – slēgtam cietumam, daļēji slēgtam cietumam un atvērta tipa cietumam. Veidojot brīvprātīgā darba aktivitātes atvērta tipa cietumos, iespējams izvērtēt Lielbritānijas praksi, kur lielākai mobilitātei, sloga mazināšanai uz ieslodzījuma vietas apsardzes darbiniekiem un brīvākas atmosfēras radīšanai brīvprātīgajiem tiek piešķirtas atslēgas un viņi brīvi var pārvietoties cietuma teritorijā bez apsardzes klātbūtnes.

Izmantotie avoti

Zviedrija:

1. Billing A., (2011). *Support to Civil Society Within Swedish Development Cooperation*, Perspectives No.20, (skatīts 2018.07.18), https://www.pol.gu.se/digitalAssets/1339/1339124_perspectives20.pdf
2. Bra. (2012). *Lekmannaövervakare inom frivården*, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015007/1371914738056/2012_09_Lekmanna_vervakare_1.pdf
3. Brottsförebyggande rådet. *The Prison and Probation Service*, (skatīts 2018.08.08), <https://www.bra.se/bra-in-english/home/crime-and-statistics/crime-statistics/the-prison-and-probation-service.html>
4. *Charitable organisations in Sweden*: overview by Michael Karlsson and Gustav Engvall, Mannheimer Swartling Advokatbyrå, (skatīts 2018.08.30), [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-633-0335?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-633-0335?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1)
5. Diseth A., Gunnlaugsson H., Eriksson Gustavsson A.L. et.al. (2009). *Prisoners' Educational Backgrounds, Preferences and Motivation*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:702625/FULLTEXT01.pdf>
6. Eurostat. *Prison capacity and number of persons held*, (skatīts 2018.08.08), http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/crim_pris_cap
7. *Final report Prisons of the Future*, Cisca Joldersma (Ed.), 2016, <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/final-report1.pdf>
8. GHK (2010). *Study on Volunteering in the European Union: National Report – Sweden*, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf
9. Hela Manniskan. *We will listen to "those who don't fit in"*, (skatīts 2018.05.19), <http://helamanniskan.se/english/>
10. Holmberg S., Kindgren J., Bogestam N. (2012). *Non-custodial care in Sweden*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.bra.se/bra-in-english/home/publications/archive/publications/2012-06-11-non-custodial-care-in-sweden.html>
11. Kriminalvården. (2009). *Prison and Probation Service in Sweden*, (skatīts 2018.05.19), https://www.cep-probation.org/uploaded_files/Pres%20Agen%2009%20Ahl.pdf
12. Kriminalvården. *Sanctions*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.kriminalvarden.se/swedish-prison-and-probation-service/sanctions/>
13. Kriminalvården. *The Swedish Prison and Probation Service*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.kriminalvarden.se/swedish-prison-and-probation-service>
14. Kriminalvården. *Visionsrum*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.kriminalvarden.se/lattlast/for-dig-som-domts-till-fangelse/visionsrum/>
15. Kriminalvården. *Visionsrummet. Manual*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.rfs.se/Global/Pdf/Manual%20Visionsrummet%202017%20-%20Reviderad%20A5.pdf>

16. Kriminalvården. (2017). *Grundutbildning för lekmanövervakare*. Nepublicēts materiāls.
17. Kriminalvården. (2018). *Statsbidrag 2018 – organisationer som sökt bidrag* (Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienesta ziņojums par valdības piešķirtajiem līdzekļiem NVO darbībai 2018.gadā nepublicēts materiāls).
18. Lindström P., Leijonram E. (2008). The Swedish prison system. In Peter J.P. Tak & Manon Jendly (eds.) *Prison policy and prisoners' rights. The protection of prisoners' fundamental rights in international and domestic*. Wolf Legal Publishers.
19. Probation Measures and Alternative Sanctions in the European Union. *Sweden*, (skatīts 2018.05.19), http://www.euprobationproject.eu/national_detail.php?c=SE
20. Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. *Besöksgrupper inom RFS*, (skatīts 2018.05.19), http://www.rfs.se/uppdragen/besokare_hakten_anstalt/besokare_rfs/
21. Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. *Förbundet för dig som är frivillig samhällsarbetare*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.rfs.se/>
22. Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. *Om riksförbundet*, (skatīts 2018.05.19), http://www.rfs.se/om_rfs/
23. Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. *Projekt inom RFS*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.rfs.se/Projekt/>
24. Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. *Studiecirkeln Bättre framtid*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.rfs.se/uppdragen/Visionsrummet1/Studiecirkeln-Battre-framtid/>
25. Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. *Visionsrummet - för en bättre framtid i frihet*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.rfs.se/uppdragen/Visionsrummet1/>
26. Social Exclusion Unit. (2002). *Reducing re-offending by ex-prisoners*. Report. London: Home Office
27. Sveriges Domstolar. (2010). *Care of young people*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.domstol.se/Funktioner/English/Matters/Compulsory-care/Care-of-young-people-/>
28. Sveriges Domstolar. (2016). *Criminal sanctions*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.domstol.se/Funktioner/English/Legal-proceedings/Criminal-sanctions/>
29. Sveriges Domstolar. (2016). *Juvenile sanctions*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.domstol.se/Funktioner/English/Legal-proceedings/Criminal-sanctions/Juvenile-sanctions/>
30. Sveriges Domstolar. (2018) *The Judicial System*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.domstol.se/Funktioner/English/The-Judicial-System/>
31. Sveriges Riksdag. *Lag (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård*, (skatīts 2018.07.18), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19911129-om-rattpsykiatrisk-var-d_sfs-1991-1129
32. The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2015). *Work, education and treatment in Swedish prisons: A study on occupational activities for inmates*. Summary of report No. 2015:20, (skatīts 2018.05.19), https://www.bra.se/download/18.31d7fffa1504bbffea065d06/1448970661178/2015_20_Work%2C+training+and+treatment+in+Swedish+prison_r.pdf

33. The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). (2018). *Reintegration assistance after prison Follow-up on the Prison and Probation Service's work with special reintegration assistance measures*. English summary of Brå report 2017:15, (skatīts 2018.05.19), [https://www.bra.se/download/18.10aae67f160e3eba62919667/1517917740405/2017_15_Reintegration_assistance_summary.pdf](https://www.bra.se/download/18.10aae67f160e3eba62919667/1517917740405/2017_15_Reintegrations_assistance_summary.pdf)
34. Volontarbyran. *Vad är din grej?* (skatīts 2018.05.19), <https://www.volontarbyran.org> (informācija anglu valodā: <https://www.volontarbyran.org/en/english>)
35. Volunteering in Sweden. (2007). *Facts and figures report. European volunteer center*, (skatīts 2018.07.18), (skatīts 2018.05.19), <http://www.kansalaisareena.fi/Volunteering%20in%20Sweden.pdf>
36. World Bank. (2013). Sweden. *Handbook on civil society organisations registration and operation*, (skatīts 2018.05.19), http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/04/Rukovodstvo_eng_fin-web_sweden.pdf
37. World Prison Brief. *World Prison Brief data*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.prisonstudies.org/country/sweden>
38. Worldometers. *Sweden Population*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.worldometers.info/world-population/sweden-population/>

Polija:

1. ArsLege. *Kodeks karny wykonawczy*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.arslege.pl/kodeks-karny-wykonawczy/k135/>
2. Centralny Zarząd Służby Więziennej. *Roczna informacja statystyczna za rok 2017* (skatīts 2018.08.08), <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>
3. CEP Probation. *Poland*, (skatīts 2018.05.19), http://www.cep-probation.org/uploaded_files/Probation%20in%20Poland.pdf
4. Engoplus. *Pomagaj madrze*, (skatīts 2018.05.19), <http://engoplus.pl/>
5. E-wolontariat. *Czym jest e-wolontariat?* (skatīts 2018.05.19), <http://e-wolontariat.pl/>
6. Eurostat. *Prison capacity and number of persons held*, (skatīts 2018.08.08), http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/crim_pris_cap
7. *Final report Prisons of the Future*, Cisca Joldersma (Ed.), 2016, <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/final-report1.pdf>
8. GHK (2010). Study on Volunteering in the European Union Country Report Poland. *National report – Poland*, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf
9. GHK (2010). *Volunteering in the European Union: Final Report submitted by GHK*, (skatīts 2018.05.19), http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf
10. Gumkowska M. (2018). *Sektor pozarządowy w 2018. Ile jest w Polsce organizacji?* (skatīts 2018.05.19), <http://fakty.ngo.pl/wiadomosc/2174099.html>
11. Kładoczny P., Wolny M. (2013). European Prison Observatory. *Prison conditions in Poland*. Antigone Edizioni, Rome, (skatīts 2018.05.19),

http://www.prisonobservatory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=13:prison-conditions-in-poland&catid=13&Itemid=116

12. Kubala M. (2016). The Role of Non-governmental Organizations in Providing Post-penitentiary Assistance in Poland and Germany – History and Present. *Polish Journal of Social Rehabilitation*, No. 12
13. Kwiecinski A. (2014). *Contemporary challenges in the work of court probation officer for adults. Critical recognitin from the perspective of the Polish experience*. Nowa Kodyfikacja karnego, Tom 34, Wrocław
14. Lex Lege. (2018). *Ustawa o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.lexlege.pl/ustawa-o-zatrudnianiu-osob-pozbawionych-wolnosci/>
15. Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. *„Poczytaj Mi” – czyli osadzeni rodzice nagrywają bajki swoim dzieciom*, (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/poczytaj-mi-osadzeni-rodzice-nagrywaja-bajki-swoim-dzieciom/>
16. Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. *Dobrowolność*, (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/dobrowolnosc-zaciesnianie-kontaktu-dziecka-z-ojcem/>
17. Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. *Kontakt – czyli jak być lepszym rodzicem zza krat?* (skatīts 2018.05.19), <http://probacja.org/projekty/kontakt-czyli-jak-byc-dobrym-rodzicem-zza-krat/>
18. Ochotnicy Warszawscy. Facebook, (skatīts 2018.05.19), www.facebook.pl/ochotnicywarszawscy
19. Ochotnicy, (skatīts 2018.05.19), <http://www.ochotnicy.waw.pl/>
20. Prawo Optivum. *Ustawa*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=1>
21. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości, (skatīts 2018.05.19), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001760/O/D20171760.pdf>
22. Służba Więzienna. *Edukacja skazanych*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/dzial/edukacja-skazanych>
23. Służba Więzienna. *Nauczanie skazanych w zakładach karnych i aresztach śledczych*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/strona/Nauczanie-skazanych-w-zakladach-karnych-i-aresztach-sledczych>
24. Służba Więzienna. *Program „Praca dla więźniów”*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sw.gov.pl/strona/ministerialny-program-pracy-wiezniow>
25. Starbiter. *The Game of Work*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.starbiter.com/>
26. Storybook Dads, (skatīts 2018.05.19), <http://www.storybookdads.org.uk/index.html>
27. Storybook Dads. *Our Stats*, (skatīts 2018.05.19), http://www.storybookdads.org.uk/facts_stats.html
28. Storybook Dads. *What we do: The Storybook Dads Difference*, (skatīts 2018.05.19), http://www.storybookdads.org.uk/what_we_do.html
29. Szczepaniak – Wiecha I., Malek A., Slany K. *Final Report of Polish Team*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sweep.uni-siegen.de/content/Results/Final Reports PDFs/Poland Finalreport.pdf>

30. Tudu, (skatīts 2018.05.19), <https://tudu.org.pl/>
31. Wilamowska B. *Chapter 25, Poland*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2015/03/Poland.pdf>
32. Worldometers. *Poland Population*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.worldometers.info/world-population/poland-population/>
33. World Prison Brief. *Poland*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.prisonstudies.org/country/poland>
34. Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia, (skatīts 2018.05.19), <http://psz.praca.gov.pl/>

Lielbritānija:

1. Ainsworth D. (2015). *David Ainsworth: There are more than twice as many charities in the UK as you've been told*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.civilsociety.co.uk/voices/there-are-more-than-twice-as-many-charities-in-the-uk-as-you-ve-been-told.html>
2. An introduction to British Charity history, (skatīts 2018.05.19), http://www.sfowler.force9.co.uk/page_15.htm
3. Capacity Management Team. (2016). *Monthly Bulletin - December 2016*, (skatīts 2018.05.19), https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/583340/prison-population-december-20f16.rtf
4. Capacity Management Team. (2017). *Monthly Bulletin - December 2017*, (skatīts 2018.05.19), https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/673877/prison-pop-december-2017.rtf
5. Charity Commission for England and Wales. *Recent charity register statistics: Charity Commission*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.gov.uk/government/publications/charity-register-statistics/recent-charity-register-statistics-charity-commission>
6. Charity commission. *Charities in England and Wales*, (skatīts 2018.05.19), <http://apps.charitycommission.gov.uk/Showcharity/RegisterOfCharities/SectorData/SectorOverview.aspx>
7. Charity Job. *About Trailblazers Mentoring*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.charityjob.co.uk/recruiter/trailblazers-mentoring/32267>
8. CLINKS. (2016). *Trailblazers mentorings: A case study of volunteering in a resettlement mentoring Project*, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/vv-case_study_14_trailblazers_final.pdf
9. CLINKS. (2017). *The state of the sector, Key trends for voluntary sector organisations working with offenders and their families*, (skatīts 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/clinks_state-of-the-sector-2017_final-web1.pdf
10. CLINKS. *Directory*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.clinks.org/directory>
11. CLINKS. *Guide To The Voluntary Sector*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.clinks.org/voluntary-community-sector/guide-vcs#Overview>
12. CLINKS. *Search*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.clinks.org/directory?search=&op=New+Search>

13. CLINKS. *The sector's work with offenders – how does it differ?* (skatits 2018.05.19), <https://www.clinks.org/voluntary-community-sector/guide-vcs#The%20VCS%E2%80%99%20work%20with%20offenders%E2%80%93%20how%20does%20it%20differ>
14. CLINKS. *Volunteer peer support: A volunteering and mentoring guide*, (skatits 2018.05.19), https://www.clinks.org/sites/default/files/Volunteer_Peer_Support.pdf
15. CLINKS (2016) *Valuing volunteers in prison. A review of volunteer involvement in prisons*, (skatits 2018.08.30), https://www.clinks.org/sites/default/files/basic/files-downloads/valuing_volunteering_in_prison_-_a_review_of_volunteer_involvement_in_prisons_july_2016_final.pdf
16. Doing Time. *The future of the service*, (skatits 2018.05.19), <http://www.doingtime.co.uk/how-probation-works/the-future-of-the-service/>
17. Do-it. *Trailblazers Mentoring - London (Wandsworth)*, (skatits 2018.05.19), <https://do-it.org/organisations/trailblazers-mentoring-london-wandsworth>
18. European Center for Not-for-Profit Law. (2014). *Volunteering: European practice of regulation*, (skatits 2018.05.19), http://ecnl.org/dindocuments/481_Belarus%20volunteering%20paper%202014.pdf
19. GOV.UK. *HMPPS Business Plan 2017 to 2018*, (skatits 2018.05.19), <https://www.gov.uk/government/publications/hmpps-business-plan-2017-to-2018>
20. GOV.UK. *How to set up a charity (CC21a)*, (skatits 2018.05.19), <https://www.gov.uk/guidance/how-to-set-up-a-charity-cc21a>
21. GOV.UK. *Visit someone in prison*, (skatits 2018.05.19), <https://www.gov.uk/prison-visits>
22. HM Government. *The Compact*, (skatits 2018.05.19), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61169/The_20Compact.pdf
23. Jobcentre Plus. (2010). *Volunteering - while getting benefits*, (skatits 2018.05.19), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/264508/dwp1023.pdf
24. Justice. *Prison finder - find a prison in England and Wales*, (skatits 2018.05.19), <http://www.justice.gov.uk/contacts/prison-finder>
25. Justice. *PSI 13/2015, PSI - Prison Service Instructions*, (skatits 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>
26. Justice. *PSI 16/2011, PSI - Prison Service Instructions*, (skatits 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>
27. Justice. *PSI 39/2011, PSI - Prison Service Instructions*, (skatits 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>
28. Justice. *PSI 40/2011, PSI - Prison Service Instructions*, (skatits 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>
29. Justice. *PSI 41/2012, PSI - Prison Service Instructions*, (skatits 2018.05.19), <http://www.justice.gov.uk/offenders/psis>

30. Justice. *PSI 51/2011, PSI - Prison Service Instructions*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>
31. Justice. *PSO 2205, PSO – Prison Service Orders*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.justice.gov.uk/offenders/psos>
32. Know how non profit. *Volunteer agreements*, (skatīts 2018.05.19), <https://knowhownonprofit.org/people/volunteers/keeping/volunteer-agreements>
33. Legislation. (2005). *Charities and Trustee Investment (Scotland) Act 2005*, (skatīts 2018.05.19), http://www.legislation.gov.uk/asp/2005/10/pdfs/asp_20050010_en.pdf
34. Legislation. *Criminal Justice and Court Services Act 2000*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/43/contents>
35. Legislation. *Legal UK Public General Acts*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.legislation.gov.uk/ukpga>
36. Legislation. *Management of Offenders etc. (Scotland) Act 2005*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.legislation.gov.uk/asp/2005/14/contents>
37. Legislation. *Northern Ireland Act 1998*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/47/contents>
38. Legislation. *Social Work (Scotland) Act 1968*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/49/contents>
39. Lexology. *Volunteers - what are your legal obligations*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e53a9a19-a255-4f39-a588-ff420e4a45ea>
40. LZA Terminoloģijas komisija. *Akadēmiskā terminu datubāze "AkadTerm"*, (skatīts 2018.05.19), <http://termini.lza.lv/term.php?term=peer%20discovery&lang=EN>
41. Mentoring + Befriending Foundation. (2011). *What is mentoring and befriending?* (skatīts 2018.05.19), <http://www.mandbf.org/wp-content/uploads/2011/03/What-is-mentoring-and-befriending-18.4.111.pdf>
42. Ministry of Justice. *PSO 2205, PSO – Prison Service Orders*.
43. NAOPV. *A background to the organisation*. Nepublicēts materiāls.
44. NAOPV. *The Official Prison Visiting Scheme*. Nepublicēts materiāls.
45. National Association of Official Prison Visitors. *About us*, (skatīts 2018.05.19), http://www.naopv.com/About_Us.htm
46. National Offender Management Service. Booklet, (skatīts 2018.05.19), http://www.naopv.com/NAOPV-HM_Prison_Service_OPV_Handbook-Re-drafted-Final_Version1-19-12-2011.pdf
47. National Offender Management Service. *Providing Visits and Services to Visitors*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/psipso/psi-2011/psi-16-2011-providing-visits-and-services-to-visitors.doc>
48. Nidirect government services. *Prisons in Northern Ireland*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.nidirect.gov.uk/articles/prisons-northern-ireland>

49. Northern Ireland Prison Service. (2018) *Analysis of NIPS Prison Population from 01/10/16 to 31/12/2017*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice-ni.gov.uk/sites/default/files/publications/justice/nips-analysis-of-nips-prison-population-011016-to311217.pdf>
50. *Numerical list of probation instructions*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.justice.gov.uk/offenders/probation-instructions>
51. Probation Board for Northern Ireland. *Legislation*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.pbni.org.uk/about-us/legislation/>
52. Probation Board for Northern Ireland. *What we do*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.pbni.org.uk/what-we-do/>
53. Scottish Prison Service. *Prison Rules and Directions*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sps.gov.uk/Corporate/Information/PrisonRulesandDirections.aspx>
54. Scottish Prison Service. *Prisons*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sps.gov.uk/Corporate/Prisons/Prisons.aspx>
55. Scottish Prison Service. *SPS Prison Population*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.sps.gov.uk/Corporate/Information/SPSPopulation.aspx>
56. Scottish Statutory Instruments. (2011). *The Prisons and Young Offenders Institutions (Scotland) Rules 2011*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.legislation.gov.uk/all?title=prison%20rules>
57. The European Organisation for Probation. *Summary information on probation in Scotland*, (skatīts 2018.05.19), <http://cep-probation.org/wp-content/uploads/2015/03/Summary-information-on-Scotland.pdf>
58. Trailblazers. *Applying to be a volunteer mentor with Trailblazers*, (skatīts 2018.05.19), http://www.trailblazersmentoring.org.uk/sites/default/files/downloads/Volunteer%20Guidance%20Notes%202015_0.pdf
59. Trailblazers. *Our Impact*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/our-impact>
60. Trailblazers. *Role description & person specification*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/sites/default/files/downloads/Role%20Description%20-%20Mentor%20Spec.pdf>
61. Trailblazers. *Volunteer application form*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/sites/default/files/downloads/Mentor%20Application%20Form%202018.docx>
62. Trailblazers. *Volunteer with us*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/volunteer>
63. Trailblazers. *What we do*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.trailblazersmentoring.org.uk/what-we-do>
64. UK Parliament Website. *Categorisation of prisoners in the UK*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.parliament.uk/briefing-papers/CBP-7437>
65. UK Parliament Website. *Contracting out of probation services - Commons Library briefing*, (skatīts 2018.05.19), <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06894>

66. UK Parliament Website. *The role of the Probation Service*, (skatīts 2018.05.19), <https://publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmjust/519/51905.htm#a10>
67. Volunteering England. (2009). *Definitions of volunteering*, (skatīts 2018.05.19), <http://www.vcnw.org.uk/wp-content/uploads/2014/04/Definitions-of-volunteering.pdf>
68. Volunteers and volunteering, (skatīts 2018.05.19), <http://www.nhsemployers.org/~media/Employers/Publications/Volunteers%20and%20volunteering.pdf>

Teorētiskā literatūra:

1. Brudney J. L. (1999). The Effective Use of Volunteers: best practices for the public sector. *Law and Contemporary Problems*, 62(4), pp. 219-256, (skatīts 2018.05.19), https://www.jstor.org/stable/1192274?seq=1#page_scan_tab_contents
2. Connors T.D. (ed.). (2012). *The Volunteer Management Handbook: Leadership Strategies for Success, Second Edition*, (skatīts 2018.05.19), <https://www.wiley.com/en-us/The+Volunteer+Management+Handbook%3A+Leadership+Strategies+for+Success%2C+2nd+Edition-p-9780470604533>
3. Dowden C., Andrews D. (2004). The importance of staff practice in delivering effective correctional treatment: a meta-analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48(2), pp.203-14, (skatīts 2018.05.19), <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15070467>
4. DuBois D.L., Portillo N., Rhodes J.E. et al. (2011). How effective are mentoring programs for youth? A systematic review of the evidence. *Psychological Science in the Public Interest*, 12(2) pp. 57–91, (skatīts 2018.05.19), <http://connectedmentor.com/wp-content/uploads/2014/08/DuBoisetalMeta3.pdf>
5. Gelsthorpe L., Morgan R. (eds.). (2007). *Handbook of Probation*. Willan Publishing.
6. Morley E., Vinson E., Hatry H.P. (2001). *Outcome measurement in nonprofit organizations: Current practices and recommendations*. Washington, DC: Independent Sector
7. Safrit R.D. (2010). Evaluation and outcome measurement. In K. Seel (Ed.), *Volunteer administration: Professional practice*. Markham, ON: LexisNexis Canada

Vietnes un datubāzes, kurās meklēta pētījumā izmantotā informācija:

Zviedrija

Normatīvo aktu datu bāzes:

<https://lagrummet.se/English>

<https://www.svenskforfattningssamling.se/english.html>

<https://www.riksdagen.se/en/documents-and-laws/>

Parlamenta interneta resurss - <https://www.riksdagen.se/en/>

Zviedrijas Ieslodzījuma vietu un probācijas dienests - <https://www.kriminalvarden.se/>

Zviedrijas noziedzības prevencijas nacionālā padome - <https://www.bra.se/bra-in-english/home.html>

Zviedrijas Tiesu portāls - <http://www.domstol.se/>

Nevalstisko organizāciju mājas lapas:

RFS (Riksförbundet brivprätigie sociālie darbinieki) - http://www.rfs.se/om_rfs/

u.c.

Polija

Normatīvo aktu datu bāze - <https://www.lexlege.pl/>

Ieslodzījumu vietu dienests - <https://www.sw.gov.pl/>

Ieslodzījuma vietu centrālā padome - <https://www.sw.gov.pl/centralny-zarząd-służby-wiezionej>

Tieslietu ministrija - <https://www.ms.gov.pl/en/about-the-ministry-of-justice/>

Valsts nodarbinātības dienesta portāls - <http://psz.praca.gov.pl/>

Nevalstisko organizāciju mājas lapas:

Mazpolijas probācijas asociācija (Małopolskie Stowarzyszenie Probacja) - <http://probacja.org/>

Engoplus - <http://engoplus.pl/>

E-wolontariat - <http://e-wolontariat.pl/>

u.c.

Lielbritānija:

Normatīvo aktu datu bāze - <http://www.legislation.gov.uk/>

Parlamenta interneta resurss - <https://www.parliament.uk/>

Brīvprātīgo organizācijas asociācija, kas ar noziedzniekiem un viņu ģimenēm - <https://www.clinks.org/>

Lielbritānijas valdības interneta resursi - <https://www.gov.uk/>

Skotijas cietumu serviss - <http://www.sps.gov.uk/>

Skotijas apžēlošanas dienests - <http://www.scottishparoleboard.gov.uk/>

Ziemeļīrijas probācijas dienests - <https://www.pbni.org.uk/>

u.c.

Citas datu bāzes:

World Prison Brief - <http://www.prisonstudies.org/>

Confederation of European Probation (CEP) - <https://www.cep-probation.org/>

Eurostat - <http://ec.europa.eu/eurostat>

European Youth Portal volunteering database - https://europa.eu/youth/volunteering_en